

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

"MUHABBET ve TEBESSÜM" ADLI ESER ÖRNEĞİNDE YENİ
UYGUR TÜRKÇESİNDE FİİL (İNCELEME, ÇEVİRİ YAZI,
TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA, SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Remziye KASIM

Niğde
Ağustos, 2024

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

"MUHABBET ve TEBESSÜM" ADLI ESER ÖRNEĞİNDE YENİ
UYGUR TÜRKÇESİNDE FİİL (İNCELEME, ÇEVİRİ YAZI,
TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA, SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Remziye KASIM

Danışman: Prof. Dr. Mevlüt GÜLTEKİN

Üye : Doç. Dr. İsmail GÜNEŞ

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Adem YELOĞLU

Niğde
Ağustos, 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Muhabbet ve Tebessüm*” Adlı Eser Örneğinde *Yeni Uygur Türkçesinde Fiil (İnceleme, Çeviri Yazı, Türkiye Türkçesine Aktarma, Sözlük)* başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 15/08/2024

Remziye KASIM

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, 2010 yılında Sincan Halk Neşriyatı'nda Arap harfli Çağdaş Uyğur Türkçesiyle yayınlanan Uyğur şairi Muhammetcan Sadık'a ait "Muhabbet ve Tebessüm" isimli şiir kitabı esasında Çağdaş Uyğur Türkçesinde fiil konusu ele alınmıştır.

Giriş bölümünde Uyğur Türkleri, Çağdaş Uyğur Türkçesi, Çağdaş Uyğur Edebiyatı ve son dönem Çağdaş Uyğur şairi Muhammetcan Sadık hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Çalışma *Giriş ve Sonuç* haricinde dört bölümden oluşmaktadır.

I. Bölümde "Muhabbet ve Tebessüm" adlı eser üzerinde fiil konusunda yaptığımız araştırma "Çağdaş Uyğur Türkçesinde Fiiller (Péiller)" başlığı altında bir inceleme çalışması hazırlanmış, Çağdaş Uyğur Türkçesinde fiil konusu eserden örnekler verilerek açıklanmıştır. Eserden seçilen her örnek kelimenin yeri okuyucuya kolaylık sağlaması amacıyla parantez içerisinde şiir numarası ve kaçınıcı dizede yer aldığı belirtilmiştir.

II. Bölümde Çağdaş Uyğur Alfabesinin çeviri yazı işaretleri (transkripsiyon) açıklamalarıyla verilmiştir. Bu bölümde Arap alfabesiyle yazılan "Muhabbet ve Tebessüm" adlı eserin çeviri yazı aktarımı yapılmıştır. Eser Arap harfli olarak basıldığı için, şiirler önce Latin harflerine aktarılmış, bu aktarma sırasında eserin ses özellikleri aynen muhafaza edilmiştir. Bu yüzden Türkiye Türkçesi Alfabesinde karşılığı bulunmayan sesler için çeviri yazı işaretleri (transkripsiyon) kullanılmıştır. Asıl metnin içerik düzeni korunmak istendiğinden eserin düzeni birebir transkribe edilmiştir. Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla eserdeki şiirler maddelendirilmiştir. Ve yine okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla esere ait olan içindikiler bölümü çalışmamızın asıl içindikiler bölümünde verilmiştir.

III. Bölümde ise transkribe (çeviri yazısı) edilen eserin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Türkiye Türkçesi'ne aktarma nazım olarak yapılmış ve kelime kelime aktarma esas alınmıştır. Mecbur kalınan yerlerde anlatılmak istenen manayı aktarma yoluna gidilmiştir. Yine asıl metnin içerik düzeni korunmak istendiğinden aktarım esnasında eserin düzeni birebir verilmiştir. Okuyucuya kolaylık sağlamak

amacıyla eserdeki şiirler Türkiye Türkçesine aktarım aşamasında da maddelendirilmiştir. Çeviri esnasında karşılaşılan özel kelimeler dip notlarla açıklanmıştır.

IV. Bölümde ise eserde yer alan kelimeler taranmış ve Türkiye Türkçesi konuşurları tarafından anlaşılması güç olan kelimeler bir sözlük çalışmasına dönüştürülmüştür. Sözlükte yer alan kelimelerin metin içerisindeki yerleri gösterilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışma boyunca elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Kaynakçadan sonra yer alan Ek bölümünde “Muhabbet ve Tebessüm” adlı Arap harfli metnin asıl şekli verilmiştir.

Konunun tespiti ve tüm yönlendirmeleriyle çalışmanın bilimsel temeller ışığında şekillenmesini sağlayan aynı zamanda Muhammetcan Sadık’ın şiir kitabını temin eden danışmanım Prof. Dr. Mevlüt GÜLTEKİN’e teşekkür ederim. Ayrıca tezim boyunca her an yanımda olan eşime teşekkür ederim.

Remziye KASIM

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**“MUHABBET ve TEBESSÜM ADLI ESER ÖRNEĞİNDE YENİ UYGUR
TÜRKÇESİNDE FİİL
(İNCELEME, ÇEVİRİ YAZI, TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA,
SÖZLÜK)”**

KASIM, Remziye
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mevlüt GÜLTEKİN
Ağustos 2024, 357 sayfa.

Bu çalışmada 2010 yılında Sincan Halk Neşriyatı’nda Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesiyle yayınlanan Uygur şairi Muhammetcan Sadık’a ait “Muhabbet ve Tebessüm” isimli şiir kitabı esasında Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil konusu ele alınmıştır. Çağdaş Uygur Türkçesi, Türk dilinin Güney- Doğu (Karluk) grubuna girer. Bu alan üzerine Türkiye ve Türkiye dışında yeterince araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmamızla bu konudaki eksikliğin kapatılmasına bir parça da olsa katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

Çağdaş Uygur Türkçesinin fiil konusu üzerine hazırlamış olduğumuz bu çalışmanın içeriği fiil yapımı, kişi ekleri, fiillerin basit ve birleşik çekimi ve çekimsiz fiil biçimleri olan fiilimsilerden oluşmaktadır. Yapım ekleri bahsi yeni kelimelerin yapımında kullanılmaktadır. Sondan eklemeli bir dil olan Çağdaş Uygur Türkçesinde, yeni kelimelerin türetilmesi çeşitli eklerin yardımıyla oluşmaktadır. Yapım ekleri dört başlık altında toplanır. Ancak hazırlamış olduğumuz bu çalışma fiil konusunu kapsadığı için yapım eklerinin sadece fiil bahsi çalışmamızda yer almıştır. Bunlar isimden fiil yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri başlıklarıyla çalışmamızda yer almaktadır.

Cümledeki zaman kavramını belli etmek için kullanılan fiil kip ekleri Çağdaş Uygur Türkçesinde de kullanılmaktadır. Çağdaş Uygur Türkçesinde; geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere dört zaman esas alınarak fiil kipleri ele alınmıştır.

Çalışmamız; Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil, çeviri yazı, Türkiye Türkçesine aktarım ve eserin sözlük çalışması olarak dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil konusu eserden örnekler verilerek

açıklanmıştır. Eserden seçilen her örnek kelimenin yeri parantez içerisinde numaralandırılmıştır. İkinci bölümde ilgili eserin çeviri yazı aktarımı, üçüncü bölümde ise Türkiye Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Dördüncü bölümde eserde yer alan ve Türkiye Türkçesi konuşurları tarafından anlaşılması zor olabilecek kelimelerin bulunduğu Uygurca - Türkçe bir sözlükte bulunmaktadır.

Bu çalışma ile hem bu sahada hazırlanmış olan diğer araştırmalara katkıda bulunmak hem de Doğu Türkistan'ın son dönem şairlerinden biri olan Muhammetcan Sadık'ın tanınması ve yazarın kaleminden çıkan “Muhabbet ve Tebessüm” adlı eserin Türkiye Türkçesini Türk dünyası bilim sahasına kazandırmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiiller, Fiil Çekimleri, Çağdaş Uygur Türkçesi, Muhabbet ve Tebessüm.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**THE VERB IN NEW UIGUR BASED ON THE WORK "MUHABBET ve
TEBESSÜM"**
(Review, Transcription, Translating into Turkish, Dictionary)

KASIM, Remziye
Contemporary Turkish Dialects and Literature Department
Supervisor: Prof. Dr. Mevlüt GÜLTEKİN
August 2024, 357 pages.

In this study, the subject of verbs in the Contemporary Uyghur Language was discussed based on the poetry book "Muhabbet ve Tebessüm" by the Uyghur poet Muhammetcan Sadık, published in Contemporary Uyghur Language with Arabic letters in Sincan Public Publications in 2010. Contemporary Uyghur Turkish belongs to the South-Eastern (Karluk) group of the Turkic languages. There has not been enough research on this field in Türkiye and beyond its borders. This study aims to contribute, even if only partially, to closing the gap in this regard.

The content of this study, which we have prepared on the verb-subject about contemporary Uyghur Turkish, consists of verb formation, personal suffixes, simple and compound conjugation of verbs, and verbals, which are uninflected verb forms. Derivative suffixes are used in the construction of new words. In Modern Uyghur Turkish, which is an agglutinative language, the derivation of new words occurs with the help of various suffixes. Construction suffixes are grouped under four headings. However, since this study, we have prepared covers the subject of verbs, only verbs of the derivational suffixes are included in our study. These are included in our work with the title of “noun-to-verb suffixes” and “verb-to-verb suffixes”.

Verb modal suffixes used to indicate the concept of time in the sentence are also used in Contemporary Uyghur Turkish. In Contemporary Uyghur Turkish, verb tenses are discussed based on four tenses: past tense, present tense, future tense, and simple present tense.

This work consists of four parts: verb in Contemporary Uyghur Turkish, transcription, transfer to Türkiye Turkish, and dictionary study of the work. In the first chapter, the subject of verbs in contemporary Uyghur Turkish is explained by giving examples from the work. The location of each example word selected from the work

is numbered in parentheses. In the second part, the transcription of the relevant work is done. In the third part, the original work is translated into Türkiye Turkish. In the fourth chapter, there is a Uyghur-Turkish dictionary which contains the words in the work that may be difficult to understand for Türkiye Turkish speakers.

This study aims to contribute to other research in this field, as well as to recognize Muhammetcan Sadık, one of the late poets of East Turkestan, and to introduce the Turkish version of the work called "Muhabbet ve Tebessüm" to the Turkish literary world.

Key Words: Verbs, Verb Conjugations, Contemporary Uyghur Turkish, Muhabbet ve Tebessüm.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TEZİN AMACI.....	1
TEZİN ÖNEMİ	1
TEZİN YÖNTEMİ.....	2
0. GİRİŞ	3
0.1. UYGUR TÜRKLERİ VE ÇAĞDAŞ UYGUR TÜRKÇESİ.....	3
0.1.1. Uygur Türkleri / Doğu Türkistanlılar	3
0.1.2. Çağdaş Uygur Türkçesi	6
0.2. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATI VE ESERİN YAZARI MUHEMMETCAN SADİK	8
0.2.1. Çağdaş Uygur Edebiyatı	8
0.2.2. Eserin Yazarı Muhammetcan Sadık (1934-2012)	9
0.3. Çağdaş Uygur Türkçesi'nin Fiil Konusu Üzerine Yapılmış Olan Bazı Çalışmalar.....	11
I. BÖLÜM.....	14
ÇAĞDAŞ UYGUR TÜRKÇESİNDE FİİLLER (PÉİLLER).....	14
I.1. FİİL YAPIMI.....	15
I.1.1. İSİMDEN FİİL YAPIMI.....	15
I.1.1.1. +(A)r- (+ar-, +er-, +r-)	15
I.1.1.2. +(A)y-(+ay-, +ey-, +y-).....	15
I.1.1.3. +A- (+a-, +e-).....	16
I.1.1.4. +dA- (+da-, +de-), +tA-(+ta-, +te-).....	16
I.1.1.5. +irA -	16
I.1.1.6. +İldA - (+ilda-, +ilde-, +ulda-, +ülde-)	16
I.1.1.7. +(i)ķ-, +(i)k-	17
I.1.1.8. +ķir-, +kir-, +ķur-, +kür-	17
I.1.1.9. +lA- (+la-, +le-).....	17
I.1.1.10. +lAn- (+lan-, +len- ;lin-)	17
I.1.1.11. +lAş- (+laş-, +leş- ;liş)	18
I.1.1.12. +lAt- (+lat-, +let-)	18
I.1.1.13. +rA- (+ra-, +re-).....	18

I.1.14. +sirA- (+sira-, +sire-)	18
I.1.1.15.+sit-	18
I.1.1.16. +şı-(+şu-)	18
I.1.1.1.1. İsim + Yardımcı Fiil Biçiminde Oluşan Fiiller	19
I.1.2. FİİLDEN FİİL YAPMI	19
I.1.2.1. Edilgenlik Eki	19
I.1.2.2. -n- Dönüşlülük Eki	19
I.1.2.3.-ş- İşteşlik Eki	19
I.1.2.4. Geçişlilik Ekleri	20
I.1.2.4.1. -ar-, -er-, -ur-, -ür-, (-r-)	20
I.1.2.4.2. -dar-, tar-	20
I.1.2.4.3. -dUr- (-tUr-)	20
I.1.2.4.4. -ğuz- (-güz-, -kuz -, -küz -)	21
I.1.2.4.5. -t	21
I.1.2.4.6. -msira-, -msire-	21
I.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ	21
I.2.1. ŞAHİS EKLERİ	22
I.2.1.1.Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	22
I.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	23
I.2.1.3.Emir Şahıs Ekleri	23
I.2.2. BASİT ÇEKİMLİ FİİLLER	24
I.2.2.1.BİLDİRME KİPLERİ	24
I.2.2.1.1.GEÇMİŞ ZAMAN	25
I.2.2.1.1.1. I.Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman	25
I.2.2.1.1.1.1.II. Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman	27
I.2.2.1.1.2.Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman	28
I.2.2.1.2.ŞİMDİKİ ZAMAN	30
I.2.2.1.2.1.I. Tip Şimdiki Zaman	30
I.2.2.1.2.2.II. Tip Şimdiki Zaman	32
I.2.2.1.3.GELECEK ZAMAN	33
I.2.2.1.3.1. I. Tip Gelecek Zaman	33
I.2.2.1.3.2. II. Tip Gelecek Zaman	35
I.2.2.1.4.GENİŞ ZAMAN	36

I.2.2.2.TASARLAMA KİPLERİ.....	38
I.2.2.2.1.ŞART KİPİ.....	38
I.2.2.2.2.GEREKLİLİK KİPİ.....	40
I.2.2.2.3.EMİR KİPİ.....	40
I.2.2.2.4.İSTEK KİPİ.....	42
I.2.3.BİRLEŞİK ÇEKİMLİ FİİLLER.....	43
I.2.3.1.RİVAYET.....	43
I.2.3.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	43
I.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	44
I.2.3.1.3. Gelecek Zamanın Rivayeti.....	44
I.2.3.1.4. Geniş Zamanın Rivayeti.....	45
I.2.3.1.5. Şart Çekiminin Rivayeti.....	45
I.2.3.1.6. İstek Çekiminin Rivayeti.....	45
I.2.3.1.7. Gereklilik Çekiminin Rivayeti.....	45
I.2.3.2. HİKÂYE.....	45
I.2.3.2.1. I. Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	45
I.2.3.2.1.1. II. Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	46
I.2.3.2.2. Görülen (Bilinen) Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	46
I.2.3.2.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	46
I.2.3.2.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	47
I.2.3.2.5. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	47
I.2.3.2.6. Şart Çekiminin Hikâyesi.....	48
I.2.3.2.7. İstek Çekiminin Hikâyesi.....	48
I.2.3.2.8. Gereklilik Çekiminin Hikâyesi.....	49
I.2.3.3. ŞART.....	49
I.2.3.3.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Şartı.....	49
I.2.3.3.2. Gelecek Zamanın Şartı.....	49
I.2.3.3.3. Geniş Zamanın Şartı.....	49
I.3. TASVİR FİİLLERİ.....	50
I.3.1. Yeterlilik Fiili.....	50
I.3.2. Tezlik Fiili.....	50
I.3.3. Süreklilik Fiili.....	50
I.4. FİİLİMSİLER.....	51

I.4.1. İSİM-FİİL EKLERİ	51
I.4.1.1. -mak, -mek	51
I.4.1.2. -ş	51
I.4.2. SIFAT – FİİL EKLERİ	52
I.4.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili	52
I.4.2.1.1. -ğan (-gen, -қан, -ken)	52
I.4.2.2. Geniş Zaman Sıfat- Fiili	52
I.4.2.2.1. (idi) -ğan (-gen, -қан, -ken)	52
I.4.2.3. Gelecek Zaman Sıfat – Fiili	53
I.4.2.3.1. -idigan, ydigan	53
I.4.2.4. Şimdiki Zaman Sıfat-Fiil	53
I.4.2.4.1. -(i)vatқан	53
I.4.2.4.2. -kuçi	53
I.4.2.4.3. –Kan	53
I.4.3. ZARF – FİİLLER	54
I.4.3.1. - (i)p	54
I.4.3.2. -üşke	54
I.4.3.3. -may, -mey	54
I.4.3.4. -ğaça, -geçke, -қақа, -кеке	55
I.4.3.5. -gili, -gili, -kili, -kili (-gini, -gini)	55
I.4.3.6. -mastin, -mestin	55
I.4.3.7. -ğanda, -gende, -қanda, -kende	55
I.4.3.8. -ğanséri, -genséri, -қanséri, -kenséri	56
II. BÖLÜM	57
II.1. Çeviri Yazı (Transkripsiyon) İşaretleri	57
II.2. Çeviri Yazı Yöntemiyle İlgili Açıklamalar	58
II.3. ESERİN ÇEVİRİ YAZISI	60
II.3.1. MUHEBBET ve TEBESSUM	60
1. Anamğa	60
2. Salam Tarimdin	64
3. Nan	69
4. Yéza Yolida	69
5. Oқurmen Albumığa	71

6. Aksimu Altun Süyi.....	72
7. Bulbul ve Men.....	73
8. Séhriy Küç.....	74
9. Yéşil Söget Sayısında.....	75
10. Tağ.....	80
11. Muhebbet Tiragédiyesi.....	80
12. Hiciyiş ve Gidiyiş.....	83
13. Bir Tal Gül Lirikisi.....	86
14. Gül.....	86
15. Yopurmak.....	87
16. Ğol.....	87
17. Tiken.....	88
18. Yiltiz.....	88
19. Şebnem.....	89
20. Hesel Herisi ve Képinek.....	89
21. Ravab.....	91
22. Pota.....	92
23. Ah, Bütün Nedisen Dilber.....	93
24. Muz Meydanida.....	94
25. Aydiñ Peyzi.....	96
26. Çéçek ve Sebi.....	97
27. Dostluk Siri.....	98
28. Şamalğa Medhiye.....	99
29. Mey ve Tebessum.....	100
30. Méniñ Bu Naşsam.....	101
31. Güzel Kelb.....	103
32. Gülligen Örük.....	104
33. Farabi ve Men.....	106
34. Gül Tutup Kélip.....	108
35. Aq ve Yéşil.....	109
36. Anam Perişte.....	110
37. Yénimda Kehrıman, Yénimda Tariğ.....	110
38. Uyğurlar Naşşığa Némançe Amrak.....	112

39. Çüş.....	116
40. Küz Aydıñı	117
41. Qaldı Yol Üstide.....	118
42. İstudént	119
43. Ana Tupraq.....	120
44. Şıvaq.....	123
45. Töge.....	124
46. Kuça Henciri	125
47. Yollar Barañ, Yollar Üzüm	126
48. Ular Meşreptin Kelgen	127
49. Liriklar.....	128
50. Ademmen Yüriki Bar	132
51. Salam, Əzizane Keşker	134
52. Nevaiy Heykili Aldida	135
53. Merhum Dostum Aydinga.....	139
54. Kötürüp Yürimen Béşimda	140
55. Əvladımğa Hət	142
56. Yötkime, Cénim Oğlum	144
57. Bu Yurtnıñ Meñgü Sen Bir Atisi	147
58. Canni Ram Qılğan Süret	149
59. Şaərda Yürek Bar	151
60. Bir Əte, Bir Arzu.....	154
61. Saqaymisañ Maña Kelgin.....	157
62. Qoşkézekler.....	159
63. Haniş Amannisa	160
64. Üç Əñgüşter.....	162
65. Aqbaldaş Sétivatқан Bala	164
66. Quyaş ve Muhebbet.....	169
67. Ğurur	171
68. Gülligen Séringül	176
69. Ayimisañla Hékmitiñni	180
70. Bir Tolun Ay Oyğaq.....	184
71. Mavzusiz	185

72. Ak.....	186
73. Adem	187
74. S�ni� Bir Uhi�ga.....	189
75. K�rinda�	190
76. Sir	191
77. Kavap	191
78. Köyse Herbir Adem	193
79. �� Be�tlik �air.....	194
80. Muhebbet Bilenla	195
81. Bir Kupl�tl� ��irler	195
III. BÖLÜM.....	199
III.1. T�RK�YE T�RK�ES�NE AKTARMA.....	199
III.1.1. MUHABBET ve TEBESSÜM.....	199
1. Anama.....	199
2. Selam Tarımdan	203
3. Ekmek	208
4. K�y Yolunda.....	209
5. Okuyucu Ab�m�ne	211
6. Aksın mı Altın Suyu	212
7. Bülbül ve Ben	212
8. Sihirli G��.....	214
9. Yeşil Söğüt Gölgesinde.....	215
10. Da�.....	220
11. Muhabbet T�rajedis�	220
12. Alaycı Gülümseyiş ve B�b�rlen��	223
13. Bir Tane ��ek� �arkısı	226
14. ��ek�	226
15. Yaprak.....	227
16. Ağaç G�vdes�.....	227
17. Diken.....	228
18. Kök.....	228
19. Çiy.....	229
20. Bal Arısı ve Kelebek	229

21. Ravab	231
22. Kuşak	232
23. Ah, Bu gün Ne Yapıyorsun Dilber	234
24. Buz Meydanında	235
25. Mehtap Keyfi	237
26. Çiçek ve Sabi	237
27. Dostluk Sırı	239
28. Rüzgâra Methiye	239
29. Şarap ve Tebessüm	240
30. Benim Bu Şarkım.....	242
31. Güzel Kalp	243
32. Çiçeklenmiş Kayısı	245
33. Farabi ve Ben	246
34. Çiçek Uzatarak.....	248
35. Beyaz ve Yeşil	249
36. Melek Anam.....	250
37. Yanımda Kahraman, Yanımda Tarih	251
38. Uygurlar Şarkıya Ne Kadar Düşkün?	253
39. Rüya	257
40. Sonbahar Aydınlığı	258
41.Kaldı Yol Üstünde	258
42. Öğrenci.....	260
43. Ana Toprak	261
44. Süpürge Otu	264
45. Deve	265
46. Kuça Hançeri	266
47. Yollar Asma, Yollar Üzüm	267
48. Onlar Meşrepten Gelen	268
49. Lirikler	270
50. İnsanım Yüreği Olan.....	273
51. Selam, Azizane Kaşgar	276
52. Nevaiy Heykeli Önünde.....	277
53. Merhum Dostum Aydın'a	281

54. Başımın Üstüne Kaldırıp Yürüyorum	282
55. Evladıma Mektup.....	284
56. Değiştirme, Canım Oğlum	286
57. Sen Bu Memleketin Ebedi Bir Atasısın	289
58. Canı Cezbeden Resim	292
59. Şairde Yürek Var	294
60. Bir Yarın, Bir Arzu	296
61. İyileşmezsen Bana Gel.....	300
62. İkizler	301
63. Han'ın Eşi Amannisa	302
64. Üç Cevher	305
65. Patlamış Mısır Satan Çocuk.....	307
66. Güneş ve Sevgi	312
67. Gurur	314
68. Tomurcuklanan Serin Gül.....	318
69. Esirgeme Hikmetini	322
70. Uyanık Bir Dolunay.....	325
71. Başlıksız.....	326
72. Ak.....	327
73. İnsan.....	328
74. Senin Bir Uykun	330
75. Kardeş	331
76. Sır.....	332
77. Kebap	332
78. Yansa Herbir İnsan	334
79. En Bahtlı Şair.....	335
80. Sevgi ile	336
81. Bir Kublelik Şiirler	336
IV. BÖLÜM.....	340
IV.1. UYGURCA-TÜRKÇE SÖZLÜK	340
SONUÇ.....	348
KAYNAKÇA	352
EKLER.....	355

EK-1 “MUHEBBET TEBESSUM” ADLI ESERİN ORİJİNAL METNİ.....	355
ÖZGEÇMİŞ.....	356

KISALTMALAR

() : İlgili ses birimin belli bazı durumlarda kullanılmadığını gösterir.

(İ³) : İlgili sesin üç farklı varyantını gösterir. i, u, ü ünlüleri için kullanılmıştır.

Ø : Sıfır ek.

A : a, e için kullanılmıştır

bk. : Bakınız.

çev. : Çeviren.

ed. : Editör.

s. : Sayfa.

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

ÇUT : Çağdaş Uygur Türkçesi

TEZİN AMACI

Çağdaş Uygur Türkçesi, Türk dilinin Güney-Doğu (Karluk) grubuna girer. Çalışmamızda, bugüne kadar üzerinde çalışılmayan Muhammetcan Sadık'ın Muhabbet ve Tebessüm adlı eserinin ilk defa çeviri yazısı yapılarak eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Daha sonra eserde bulunan malzeme esasında Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil konusu incelenmiştir.

Çağdaş Uygur Türkçesi diğer Türk lehçeleri gibi sondan eklemeli bir dildir. Bu nedenle kelimelerin çekimleri ve yeni kelime türetilmesi çeşitli eklerin yardımıyla mümkün olmaktadır. İş, oluş ve hareketleri fiiller gösterir. Şahıs ve zaman ekleri fiillere eklenerek, kim tarafından ve ne zaman yapıldığını belirtir.

Çalışmamızda Çağdaş Uygur Türkçesi fiiller, Muhammetcan Sadık'ın Muhabbet ve Tebessüm adlı eseri üzerinde incelenmiştir. İncelenen eser aracılığıyla hem Çağdaş Uygur Türkçesindeki fiil yapıları ve cümledeki işlevlerini ortaya koyarak bilim dünyasındaki şekil bilgisi (morfoloji) çalışmalarına bir katkı sağlamayı hem de 'Muhabbet ve Tebessüm' adlı eserin Türkçesini edebiyat dünyasına kazandırmayı amaçlamaktayız.

TEZİN ÖNEMİ

Her ne kadar günümüz bilim çağında iletişim şekilleri türlü boyutlara ulaşmışsa da klasik bir tanım vardır ki insanlar arasında iletişimi sağlayan en büyük araç dildir. Dil coğrafyalarla şekillenir kendine has gramerler, cümle hâlleri ve kelimeciklerle zenginleşir. Varlık bulan her kelime kendi başına bir görev taşımaktadır. Cümlelerin temel taşı olan fiil gibi. Fiilin genel tanımına baktığımızda cümlenin yüklemi olma görevini taşıyarak, cümleye hareketlilik kattığını görmekteyiz ki bu bilinen en genel tanımıdır. Fiiller yani eylem görevli kelimeler cümlenin yüklemi konumundadır varlığın yaptığı işi, hareketi farklı ekler alarak belirli zaman çerçevesinde anlatmayı üstlenirler.

Çalışmamızda Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil konusu, Muhammetcan Sadık'ın “Muhabbet ve Tebessüm” adlı eseri üzerinde incelenmiştir. Çalışmış olduğumuz eser vasıtasıyla, Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil konusunu ele alıp bilim dünyasında bu

alandaki diğerk çalışmalara kendimizce bir katkı sağlamayı amaçlamaktayız. Aynı zamanda bu Türk dilinin, kökünden değişmeden gelen özelliklerini açığa çıkarma düşüncemiz de çalışmanın gelişimi açısından büyük önem arzetmektedir. nem taşıyan bir diğerk husus ise “Muhabbet ve Tebessüm” adlı eserin Türkiye Türkçesini edebiyat dünyasına kazandırıp, eserin yazarının tanınması isteğimizdir.

TEZİN YÖNTEMİ

Çalışmamızda ilk olarak arap alfabesiyle yazılmış olan Muhammetcan Sadık’ın “Muhebbet ve Tebessüm” adlı eserinin eviri yazı aktarımı yapılmış, ardından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. nc adım olarak üzerinde çalışılan eser detaylı bir şekilde taranarak, eserden seçilen fiillerle gerekli veriler elde edilmiştir. Eserden seçilen her kelimenin yeri, çalışmanın incelemesini kolaylaştırması düşüncesiyle parantez içinde numaralandırılmıştır. Elde edilen veriler çalışmaya ışık tutan gerekli kaynaklarla desteklenmiştir. Son olarak eserdeki kelimeler taranmış ve Uygurca sözlük çalışması hazırlanmıştır. Eserin orijinal metni çalışmanın sonunda ekler kısmında verilmiştir.

0. GİRİŞ

0.1. UYGUR TÜRKLERİ VE ÇAĞDAŞ UYGUR TÜRKÇESİ

0.1.1. Uygur Türkleri / Doğu Türkistanlılar

“Tarihî kökene sahip Türk halklarından biri de Uygurlardır. Türkçe kaynaklarda Uygur adı ilk defa Bilge Kağan yazıtında, Uygur ilteberi’nin adında geçmektedir. Çin kaynaklarında ise Hui-hu, Hui-ho, Hoei-ho, Wei-ho, Wei-wu gibi çeşitli şekillerde geçer. Ebulgazi Bahadır Han’ın, Şecere-i Türk adlı eserinde ise Uygur adının, “itaat edici” anlamına geldiği ve uy- kökünden geliştiği belirtilir” (Kasapoğlu Çengel, 2013:141). Radloff, Uygur kelimesinin “birleşenler, iş birliği yapanlar” manasını taşıdığını; Dr. Rıza Nur, “yapışır, uyar” manasına geldiğini söyler. Sultan Mahmut Kaşgarlı da bu görüşlerden hareket ederek kelimenin “birleşen, birleşici, uyuşan” anlamına geldiğini söyler (Yeloğlu, 2019: 1)

“Türkistan; Türklerin yaşadığı, yükseldiği ve büyük bir uygarlık kurduğu geniş coğrafi alandır. Eskiden Türkistan ve Türklerin yurdu olarak bilinen bu geniş coğrafya günümüzde Orta Asya olarak tanımlanmaktadır. Bu alan Hazar Denizi’nden Çin Seddi’ne kadar uzanan muazzam alana karşılık gelmektedir. Hâlbuki dünya literatüründe Türkistan’ın konumu yeterince açığa çıkartılmamış, bu kadim uygarlığı görmeden “göçebe toplumlar” gibi hayat tarzını ifade eden kelimelerle adlandırmışlardır” (Kasım, 2020: 133-134). Batı Türkistan olarak bilinen bölge Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan’ı kapsarken Doğu Türkistan, Çin yönetimi altında bulunan kara parçasını ifade etmektedir (Kasım, 2023: 99). “Uygurlar, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1 milyon 660 bin km2 lik bir alanını kapsayan Doğu Türkistan/Şincan Uygur Özerk Bölgesi’nde yaşamaktadırlar ve bu bölgedeki en kalabalık nüfusu teşkil etmektedirler” (Kasapoğlu Çengel, 2013:142).

Türk medeniyeti ve kültürünün teşekkülü ile gelişimi sürecinde müstesna yeri olan Uygur Türk toplumu 18. yüzyılın başlarından itibaren, yaşadığı iç savaşlar ve dış savaşlar sonucunda çöküş sürecini yaşamıştır (Karluk, 2017:172). Doğu Türkistan’ın güneyinde Hocalar Devri’nin hüküm sürmeye başlamasıyla birlikte bölgenin kaderini derinden etkileyecek sıkıntılı bir süreç başlamıştır. Her ne kadar bölge halkının bir

kısmı inanış biçimiyle Hocalar yanlısı olsa da kendi menfaatlerini önde tutan bu kişiler bölgeye en çok zararı verenlerdir (Kasım, 2023: 99).

İklil Kurban, Hocalar Devri hakkında şu açıklamaları yapmaktadır:

“Cengiz Han soyundan gelen Seyit Han (1484-1533); Cengizlilerin, Timurluların Batı Türkistan’da çöküşü ile birlikte Doğu Türkistan’a geçerek Kaşgar, Yarkent ve Hoten şehirlerini ele geçirir ve 1514 yılında Seidiye Hanlığı’nı kurar. “Hocalar Devri” başlığı altında ele alınan bu devir, Altışehir’deki (Doğu Türkistan’ın güneyindeki) Türkleşmiş son Çağatay Hanlığı’nın (Seidiye Hanlığı’nın) çökmesinden (1678) Birinci Çin İstilasası’nın Doğu Türkistan topraklarında başlamasına kadar (1755) süren 77 yıllık bir zamanı içermektedir. Bu ara dönemde Hocalar, Seidiye Hanlığı’nın yıkıntıları üzerine Kalmukların bir kuklası olarak iktidara gelir ve bu devre damgalarını vurur. Bu nedenle bu devir “Hocalar Devri” olarak adlandırılır. Ayrıca bu devre, “Çin İstilasının Hazırlık Devri” de denilebilir” (Kurban, 1992).

Çin askerlerinin Doğu Türkistan’a girdiği 1755 yılından 1865 yılına kadar olan dönem birinci Çin istilasası olarak adlandırılır. Bu istilanın nedenleri arasında yetmiş yedi yıl süren Hocalar devri vardır. Bu dönemde hocalar arasında görülen gruplaşmalar, iç kavgalar sonucu yaşanan bölünmüşlük Çinliler için bir fırsat olmuş ve bölgeyi istila etmişlerdir (Yeloğlu, 2019: 3) “18. yüzyılın başlarında 1755’te oluşan karışık ortamda başlayan birinci Mançu/Tunguz saldırısı, sonu gelmeyen karanlık bir süreci başlatmıştır. Yüzyıllardır bu iki bölge arasında oluşan husumet bir sonuca bağlanamamıştır. Doğu Türkistan, Mançu istilasına karşı defalarca ayaklanmış” (Kasım, 2023:100). “İstila sonrası Çin’in bölgede varlığını koruyabilmek için Uygurlara karşı uyguladığı ağır politikalar sonucunda bölgede 42 isyanın yaşandığı yüz yıl sürecek bir savaş başlar. Bu isyanlarda Uygurlar kesin bir netice alamasa da Çinlilerin kendi ellerinden aldığı arazileri, eğitim kurumlarını ve vakıfları geri alırlar” (Koraş, 2015:2).

Yakup Bey (1865 – 1878) döneminin yaşanması bu tarihler arasında Çin yönetimini etkili bir şekilde duraksatmıştır. Bu süreç, Doğu Türkistan için çok parlak bir dönemdir, yeniden bağımsız olmuş ve Doğu Türkistan halkı kendi devletini kurmuştur ("Atalık Gazi Bey Devleti" Kaşkariye Devleti). Kurulan devleti Yakup Bey devralmıştır. Yakup Bey’in kurmuş olduğu diplomatik ilişkiler ve uygulamış olduğu yönetim stratejileri, Çin’i geri tutmuşsa da bölgeyi işgal etme fikrinden

vazgeçirememiştir. Yakup Bey, zamanının en güçlü devletlerinden İngiltere ve Çarlık Rusya'sıyla diplomatik ilişkiler kurmakla beraber Osmanlı Devleti'yle de ilişkilerine özen göstermiştir. 1873 yılında Osmanlı Padişahı Abdülaziz'e Seyyid Yakup Han Töre'yi elçi olarak göndermiş, (Kasım, 2023: 99). “Kaşgariye Devleti”ni tanımasını talep etmiş ve halifeye biadını kabul etmesini istemiştir. Padişah bu teklifi hoş karşılamış ve Kaşgar'a bazı silah ve teçhizatlarla beraber askerî açıdan uzmanlardan teşkil edilmiş bir ekip yollamıştır. Bu tarihten başlayarak Kaşgar'daki hutbeler, Osmanlı halifesi adına okutulmuştur ve sikkeler de halife adına bastırılmıştır (Tuna, 2012: 53).

1878'de Yakup Bey'in ani ölümünü fırsat bilen Çin, tekrar bölgeye yönelmiştir. Çetin bir mücadele sürecine giren Doğu Türkistan halkı, sonuçta işgale karşı yenik düşmüş ve bölge Mançu yönetiminin kontrolü altına girmiştir. 1884 yılında Mançu yönetimi bölgeye “Yeni Toprak” anlamına gelen “Şin Jiang” adını vermiştir. Yani bölgenin adı şimdiki Çin yönetimi tarafından değil, ifade edilen tarihler arasında Mançu yönetimi tarafından değiştirilmiştir. 1884' de Mançular resmî olarak Doğu Türkistan'ı kendi eyaleti yapıp idari bölgesi hâline getirmiştir. 1912 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Mançuların yönetimi altında asırlardır yaşayan Çinliler (Hanlılar), 1912 yılında Han bölgesinde bağımsızlığını elde etmiştir. Doğu Türkistan coğrafyası üzerinde oynanan Çin oyunu, bu tarihten itibaren resmîleşmiştir (Kasım, 2023:100-101). 1912 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar yöneticiler bölgeyi kâğıt üzerinde elde tutmuş (Emet, 2013: 1989). Bölgedeki Türkler için “Uygur” tabiri 1921'den sonra kullanılmaya başlanır. Bu tarihe kadar bölgeyi ifade etmek için Doğu Türkistan bölgesine ait olan Altı Şehrin (daha sonra “Turfan'ın” eklenmesiyle yedi şehir olmuştur) adıyla ifade edilmiştir. Yani bölge halkı bu tarihe kadar kendilerine Uygur değil Kaşkarlı, Aksulu, Hotenli, Yarkentli, Turfanlı, Kuçalı, Yeni Hisarlı demişlerdir.

Bölgenin geçmiş tarihine bakılınca yaşamış olduğu zorlu dönemler kadar başarılı geçen bir sürecin olduğunu da görmekteyiz. “1300'lü yıllarda İslamiyet'i kabul eden Uygur Türkleri, 18.yüzyılın ortalarından itibaren Çin istilasına maruz kalmış, 12 Kasım 1933 “Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti” ve 12 Kasım 1944 “Doğu Türkistan Cumhuriyeti” yıllarında iki defa kendi otonom cumhuriyetlerini kurmuşlardır. 1949'da Çin'de yeni kurulan komünist hükümet tarafından kontrol altına alınmıştır.

Böylece 1944'ten beri var olan 2. Doğu Türkistan Cumhuriyetine son verilmiştir” (Varoğlu, 2009: 2).

0.1.2. Çağdaş Uygur Türkçesi

“Moğolistan ve Çin içlerinden, Orta Avrupa’ya, Sibirya’dan, Hindistan ve Kuzey Afrika’ya kadar geniş bir alanda varlık gösteren bir dilin tarihini yazmak kolay değildir. Binlerce eser, anıt, yazıt ve belge bırakan Türk dili bugün de Türkistan, Azerbaycan, Anadolu, Balkanlar ve Avrasya bozkırlarında kullanılmaya devam etmektedir” (Ercilasun, 2016:13).

Uygur Türkçesi, 15-19. yüzyıllar arasında kullanılan, tarihi gelişim itibari ile Orhun, Uygur, Karahanlı ve Harezmi silsilesinin devamı olan Çağatay Türkçesinin mirasçısıdır (Yeloğlu, 2019: 6). “Türk dilinin güney - doğu grubunda yer alan Uygur Türkçesi, esas itibariyle Doğu Türkistan’da (Şıncan) kullanılmaktadır. Doğu Türkistan dışında ise Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Afganistan ve Moğolistan’da yaşayanların yanı sıra yakın zamanlarda Avustralya, Kanada, Suudi Arabistan, Türkiye’ye göç eden Uygur Türkleri tarafından da konuşulmaktadır” (Doğan, 2016: 23). “Uygur Türkçesi, Doğu Türkistan Uygur özerk bölgesinde, 1993 nüfus sayımına göre 7.598.468 kişi tarafından konuşulup yazılmaktadır. Ancak, Kırgızistan, Özbekistan ve özellikle de Kazakistan’da sayısı, 1988 yılında 250.000 civarında olan Uygurlar buna katıldığında Uygurca konuşanların sayısı 8 milyonu geçmektedir (Gültekin, 2014: 187).

“(15-20. yy. başı). Çağatay Türkçesi, Karahanlı Türkçesinden sonra yeniden ortak bir dil görüşü oluşmuştur. Bu yüz yıllar çerçevesinde oluşan Türkçenin doğu kolu Çağatay Türkçesi döneminde büyük bir gelişme göstermiş ve köklü bir edebiyat tarihi bırakmıştır” (Karakaya,2021:475). 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Çağatay Edebiyatı sonlandırılmıştır. Bunun yerine modern Türk lehçeleri yerleştirilmeye çalışılmıştır. Günümüzdeki modern Uygur Türkçesi aslında eski Uygur, Karahanlı (Hakaniye dili) ve Çağatay Türkçesinin devamıdır. 1930’lu yıllara kadar Uygur Türkleri Çağatay Türkçesini yazılı dil olarak kullanmıştır. Sonra Ürümçi ağzı merkezi ağızlardan biri olarak yazı dili haline getirilmiştir (Kasapoğlu Çengel, 2013: 142).

20. yüzyılın ilk çeyreğine dek Uygurlar 10. yüzyılda geliştirilmiş Arap alfabesini kullanmaya devam etmiştir. Ancak çeşitli siyasi olaylar sonucunda modern dönemde farklı alfabeler kullanmaya mecbur bırakılmıştır. Önce Sovyetler birliğinde yaşayan

Uygurlar 1925 yılından sonra değiştirilmiş Arap alfabesi kullanmıştır. Ardından 1930-47 yıllarında Latin alfabesini kullanmıştır. 1947 yılından günümüze dek ise Kiril Alfabeti kullanmayı sürdürmektedir. Doğu Türkistan’da yaşayan Uygurlar 1950 yıllarında bile Arap alfabesini kullanmaya devam etmiştir. Ancak 1965 yılında Çin baskısıyla zorla Latin alfabesine geçmek zorunda kalmıştır. Belli bir süre kullanılmasına rağmen 1983 yılında tekrar Arap alfabesine geçişi sağlanmıştır. Bu dönemki Arap alfabesi geçmişteki Arap alfabelerinden bazı değişiklikler göstermiştir. Nerdeyse bin yılı aşkın bir süre kullanılan eski Arap alfabesi üzerinde bazı değişiklikler yapılmış (alfabeden 8 harf çıkarılmıştır) ve 1983 yılından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Böylece Doğu Türkistan’da fonetik özelliğine göre geliştirilmiş Arap alfabesi; Kazakistan’da ise Kiril esaslı Uygur-Kiril alfabesi kullanılmaktadır (Kasapoğlu Çengel, 2013: 142).

Her ne kadar Göktürk Alfabeti Türklerin kullandığı ilk alfabe olarak bilinse de Türk yazı dilin daha eski sürece dayandığı arkeolojik keşifler ve tarihsel bulgular sonucu ortaya çıkmıştır. Bilimsel açıdan bakıldığında da bu kadar gelişmiş bir hitabet dilinin aniden ortaya çıkmadığı kesindir. Çünkü bir dilin gelişmesi ve olgunlaşması ancak uzun bir tarihsel gelişim süreciyle mümkün olabilir. Orhun yazıtlarındaki güçlü hitabet ve yazınsal zenginlik bu dilin köklü bir geçmişe sahip olduğunun somut örneği ve kanıtıdır. “Çağdaş Uygur Türkçesi de birçok dil gramerinde olduğu gibi geniş kapsamlı köklü bir dil gramerine sahiptir. Orhon Türkçesi, Eski Uygurca, Hakaniye Türkçesi ve Harezm Türkçesinin devamındaki Çağatay Türkçesi temelinde şekillenmiş olan Uygur Türkçesi güneydoğu Türkçesinin doğu kolunda (ayaq/tağliq grubunda) Özbekçe ile birlikte yer alır” (Gulcalı, 2017:114). “Yüzlerce yıllık bir yazı dili geleneğinin olduğu yine yüzlerce yıl bütün Türklüğün bilim ve kültür merkezi olan coğrafyada kullanılan, bugün Yeni Uygur Türkçesi olarak adlandırdığımız lehçenin alfabesinde /ı/ sesinin yok sayılması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, Yeni Uygur Türkçesinde Türkçenin karakteristik özelliği olan büyük ünlü uyumunun bozulmasına neden olmakta aynı zamanda Yeni Uygur Türkçesini diğer Türk lehçelerinden tecrit etmektedir” (Yeloğlu,2020: 107).

Türkler birçok defa alfabe değiştirmiş, değişen dille birlikte kültür de şekillenmiştir. Bu alfabe değişiklikleri bilinçli yapıldığı gibi siyasi ortamın oluşturmuş olduğu baskılarla da değişiklikler göstermiştir. Orta Asya sahası coğrafi konumunun vermiş olduğu önem karşısında büyük güçler tarafından asırlarca sömürülmüş gerek dili

gerekse kültürü yok edilmek için büyük oyunlarla karşı karşıya bırakılmıştır. Türklerin kullanmış oldukları alfabeler göz önünde bulundurulursa görünen aşikârdır ki asırlardır kullanılan alfabelerde oluşan veya oluşturulan değişiklikler bir kalıba bağlı kalmadan farklılık göstermiştir. Türklerin çok fazla alfabe değiştirmelerinin Türk kültürüne olan etkileri büyük olmuştur.

0.2.ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATI VE ESERİN YAZARI MUHEMMETCAN SADİK

0.2.1. Çağdaş Uygur Edebiyatı

Dili, kültürü ve edebiyatı açısından köklü bir geçmişi olan Uygur Türkleri Türk Dünyası Edebiyatı sahasına ender isimlerin kalemlerinden çıkmış bir edebiyat hazinesi bırakmıştır. Köklü bir kültüre ve medeniyete sahip olan Doğu Türkistan coğrafyasında, birçok âlim yetişmiş, yüz yıllarca Türklerin ilim yuvası olmayı temsil etmiştir. “Bölge sahip olduğu geçmiş ve barındırdığı tarihi eserlerle en eski medeniyet merkezlerinden biridir. İbni Sina, Kaşgarlı Mahmut, Farabi gibi İslam âlimleri, Mahmut Gaznevi, Abdülkerim Satuk Buğra, Timur, Selçuk Bey, Babürşah, Melikşah gibi büyük devlet adamları da bu topraklarda yetişmiştir” (Demirağ, 2014:230).

“XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında dünyada meydana gelen değişimler, bütün dünya tarihini ve edebiyatını etkilediği gibi, Uygur tarihini ve edebiyatını da etkilemiştir” (Baran, 2007:192). 1930'lara kadar eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar İsmail Gaspıralı öncülüğünde başlatılan “Ceditçilik” görüşüyle hız kazanmış, eğitim alanında birçok yenilik yapılmıştır. İsmail Gaspıralı öncülüğünde oluşan “ceditçilik” fikri Doğu Türkistan toplumunda olduğu gibi birçok Türk coğrafyasında etnik uyanışın meşalesi olmuştur. Açılan yeni okullar matbaanın da oluşturulmasıyla kaliteli bir eğitim ortamı oluşturmuştur. İstanbul-Kırım-Kazan gibi bölgelerden hocalar getirtilmiş ve Doğu Türkistanlı gençler bu coğrafyalara giderek eğitim almışlardır¹. “Ziya Gökalp, Talat Paşa gibi devrin önemli siyasetçilerinin gönderdiği Habibzade Ahmet Kemal 1914'te Kaşgar'a gelmiş ve Uygurların çağdaş eğitim veren okullar açmasına yardım etmiş, halkı aydınlatma, mücadeleye çağırma faaliyetlerine katılmış, Öğretmen Yetiştirme Okulunda öğretmenlik yapmıştır” (Harbalioğlu, Abdulvahit Kaşgarlı, 2017:5). Çıkarılan

¹ Türkiye'den Ziya Paşa ve Talat Paşa önderliğinde Ahmet Kemal İlkul öğretmen olarak gönderilmiştir.

gazeteler eğitimde bir araç olarak kullanılmış, kaleme alınan eserlerde halk bilincini uyandıracak nitelikte konulara yer verilmiştir. “Uygur halkının, bu baskı sürecini, türkü ve şiirlerinde işlemesiyle Çağdaş Uygur Edebiyatının tohumları atılmaya başlar” (Baran, 2007:192). “Adeta bir akım haline gelen “cedidizm” sayesinde şairler şiirlerinde, halkı uyandırma, baskıya karşı direnme, cehaletten kurtulmaya çağırma gibi konuları işlemişlerdir” (Harbalioğlu, Abdolvahit Kaşgarlı, 2017:8). “İstanbul-Kırım-Kazan üçgeninde gelişerek tüm Türk yurtlarını etkisi altına almış olan Türk Aydınlanma hareketi -Ceditçilik Hareketi- Uygur Türk toplumunun çağdaşlaşma sürecinde de çok önemli izler bırakmıştır²” (Karluk, 2017:17). “O günlerde Uygur halkı içinde halk destanları, halk türküleri ve halk şiirleri, halkın siyasi, ekonomik ve ahlaki durumunu yansıtan bir sanat aynasına dönüşmüştür. Özellikle Çin hanedanlığının baskı süreci Uygur destan, koşuk ve türkülerinde büyük bir titizlikle ve sanatla işlenmiştir” (Baran, 2007:192).

1911 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin ilan edilmesiyle birçok alanda baş gösteren baskı ve kısıtlamalar edebiyatı da büyük bir ölçüde etkilemiştir. Bu tarihten itibaren Çin Halk Cumhuriyeti’nin ilan edilmesiyle Çin yönetimi altında kalan Uygur Edebiyatı da birçok alanda olduğu gibi ciddi bir anlamda duraksamış ve sansüre uğratılmıştır. “Çağdaş Uygur edebiyatı, bütün bu baskı, sansür ve ekonomik sıkıntılara rağmen pek çok şair ve yazarı bünyesinde barındırmış, bu şair ve yazarların meydana getirmiş oldukları eserler, Uygur halkının tarihini, kültürünü, ekonomisini kısaca Uygur halkını oluşturan bütün yapı taşlarını ve yakın tarihi anlatan, yaşatan vesikalara dönüşmüştür” (Baran, 2007:206). 1911 tarihinden itibaren baskıcı yönetim yalnızca hükümet yanlısı eserlerin yazılmasına müsaade etmiştir. Eserlerde özgürlük ifadelerinin yer alması vatan sevgisi nidaları katı surette yasaklanmıştır. “Yapılan kısıtlamalardan dolayı büyük hacimli ve yazınsal değeri yüksek olan eserler meydana gelememiş Uygur edebiyatı, şiir, küçük hikâyeler ve destancılık geleneğiyle yetinmek zorunda kalmıştır” (Baran, 2007:204).

0.2.2. Eserin Yazarı Muhammetcan Sadık (1934-2012)

Edebi Kişiliği ve Eserleri

Muhammetcan Sadık, 20 Kasım 1934 yılında Gulca’da dünyaya gelmiştir. 1941-1948 yıllarında Gulca’da Roşen Okulunda ve Ehmetcan Kasimi Ortaokulunda, 1948-

² İstanbul hilafet merkezi olduğu için büyük bir önem taşıyordu.

1951 yıllarında İli Rus Askerî Okulunda eğitim almış, bu okulda Rus dilini ve edebiyatını öğrenmiştir. 1952 yılında Şıncan Milletler Enstitüsünün Dil ve Edebiyat Fakültesine girmiş, 1954 yılına kadar bu enstitüde okumuştur.

Eğitimini tamamladıktan sonra bir süre Hoten ve Kaşgar'da çeşitli okullarda öğretmenlik yapan yazar, 1956 yılında Eski Şıncan Pedagoji Enstitüsü kurulduğunda Kaşgar'dan bu enstitüye tayin edilmiş ve Dil ve Edebiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 1961-1963 yıllarında Şıncan Üniversitesinin Çin Dili ve Edebiyatı Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmış, 1963 yılında Gulca'ya dönüp 1979 yılına kadar İli ve Gulca Kültür ve Eğitim İdarelerinde çalışmıştır. 1979 yılında İli Pedagoji Enstitüsü kurulduğunda bu enstitüde görevlendirilmiş ve burada halk edebiyatı dersleri vermiştir. 1982-1993 yıllarında enstitünün Edebiyat Fakültesinin dekanı olarak çalışmıştır. 1992 yılında Uygur Özerk Bölgesi Yazarlar Temsilcileri Kurumu ile birlikte Kazakistan, Özbekistan gibi ülkelere ziyaretlerde bulunan yazar, 1993 yılında emekli olmuştur. Muhammetcan Sadık, 1952 yılı *İli Géziti*'nde yayımlanan *1. Mayda* "1 Mayıs'ta" adlı şiiri ile edebiyat sahasına girmiştir. Şiirlerinin bir kısmı şöyledir: *Nan* "Ekmek", *Yéza Yolida* "Köy Yolunda", *Muhebbet Tragediyisi* "Sevgi Trajedisi", *Mey ve Tebessum* "Mey ve Tebessüm", *Ademmen: Yüriki Bar* "Ademmen: Yüreği Var", *Bir Tal Gül Lirikisi* "Bir Çiçek Lirigi", *Uygur Qizi* "Uygur Kızı", *Pota* "Kuşak", *Atmış Yil* "Atmış Yıl", *Kiroren Güzili* "Lolan Güzeli", *Nan Bolmisa Bu Alem Çörgilimeydiken* "Ekmek Olmasa Bu Dünya Dönmeyecekmiş", *Oğul-Qizniñ Yüriki* "Kız ve Erkeğin Yüreği", *Anamğa* "Anama", *Ğurur* "Gurur", *Yolğa Çıqqanda* "Yola Çıktığında" (1995), *Kuçar Xenciri* "Kuçar Hançeri" (1995), *Aqsu Koçisidiki Xiyallar* "Aksu Sokağındaki Hayaller" (1995), *Toqquz Bulaq* "Dokuz Pınar" (1995), *Bulutlar Üstidiki Héssiyat* "Bulutlar Üstündeki Hissiyat" (1980), *Veten Muhebbeti* "VatanSevgisi" (1980), *Yultuz Bolup* "Yıldız Olup" (1980), *Çaqqini Sumidu Yaki* "Serptiği Su mudur veya" (1980), *Güllük Ravaq* "Desenli Revak" (1980), *Yaşliq Albumi* "Gençlik Albümü" (1983)... Bu şiirleri *Muhebbet ve Tebessüm* "Sevgi ve Tebessüm", *Qelin Qardiki Naxşa* "Yoğun Kardaki Şarkı" (1978), *Tiyanşan Naxşisi* "Tanrı Dağı Şarkısı" (1980) adlı şiir kitaplarında toplamıştır. Ayrıca *Quyaş Qesidisi* "Güneş Kasidesi" (1991), *100 Şéir* "100 Şiir" (1991), *Mukapatlangan Şéirlardan Tallanma* "Ödüllü Şiirlerden Seçmeler" (1993) adlı antolojilerde bazı şiirleri yer almıştır.

Şiirlerinin yanında *İblis ve Xizir* “İblis ve Hızır” (1999), *Leniti Tayaq* “Lanetli Dayak” (1999) hikâyesi; *Külivatqan Çolpan* “Gülmekte Olan Yıldız” (2001), *Orundalmiğan Vezipe* “Gerçekleşmeyen Vaziye” (2002), *Meñgülik Muhebbet* “Sonsuz Sevgi” (2003) adlı uzun hikâyeleri; *Vapa ve Merdlik* “Vefa ve Mertlik”, *Qizil Yulğun* “Kızıl Ilgın Ağacı” (1987), *Tulpar Mingen Palvan* “Tulpar Binen Pehlivan”(1989), *Qizilgül* “Kızılgül” ve *Bulbul* “Bülbül” destanı, *Küntuğdi ve Künsulu* “Küntugdi ile Künsulu”, *Sekkaki* “Sekkaki”, *Nazim* “Nazım”, *Yette Yultuz* “Yedi Yıldız” gibi destanlarından teşkil olan *Éqivatqan Derya* “Akan Nehir” adlı kitabı (Eserin diğer adı *İli Xemisisi* “İli Hamsesi”dir),

Zulpikar “Zülfikar” (1998, 2000) ve *Boz Er* “Delikanlı” (2000) adlı üçlemesi; *İli Perzentliri* “İli Çocukları” (1984), *Toqquz Qevetlik Munarniñ Siri* “DokuzKatlı Minarenin Sırrı” (2005) romanları vardır.

Muhammetcan Sadık’ın “*İki Uygur Bilge: Yusuf Has Hacib ve Kaşgarlı Mahmud’un Kısa Bir Analizi*” adlı makalesi, Yusuf Has Hacib ve onun düşünceleri ile ilgili yapılan ilk detaylı çalışmalardan biridir.

Bu makalenin yanında “Odgurmuş (Uyanmış) Karakteri ile İlgili Bir Analiz”, *Epos ve Oğuzname* (1986) ve *Bir Kuplet Qoşaqniñ Karamiti* “Bir Kıta Koşuğun Kerameti” (1998) adlı makaleleri ve *Uygur Xelq Eğiz Edebiyatı Heqqide* “Uygur Folkloru Hakkında” (1995) adlı kitabı vardır.

1994 yılı Şincan Uygur Özerk Bölgesi Yazarlar Cemiyeti ile İli Kazak Oblostı Edebiyatçıları ve Sanatçıları Derneği birlikte Muhammetcan Sadık’ın doğumunun 60. yılını ve edebî hayatının 42. yılını anmak amacıyla sempozyum düzenlemiştir. 2000 yılı Uygur Özerk Bölge Yazarlar Cemiyeti tarafından Muhammetcan Sadık Eserleri İlmî Sempozyumu düzenlenmiştir (Harbalioglu, Abdulvahit Kaşgarlı, 2017: s. 240-241).³

0.3.Çağdaş Uygur Türkçesi’nin Fiil Konusu Üzerine Yapılmış Olan Bazı Çalışmalar

Çağdaş Uygur Türkçesi üzerine hazırlanmış olan kitap çalışmalarının yanında birçok yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, kitap bölümleri ve bildiri çalışmaları yer almıştır. Biz burada sadece fiil konusunun ele alındığı çalışmaları vermeye çalışacağız. Bu alanda hazırlanmış olan diğer çalışma verilerine Fatma

³ Harbalioglu, Neşe - Abdulvahit Kaşgarlı, Raile (2017) “Çağdaş Uygur Edebiyatı Tarihi” İvedik / Ankara /2017. S. 240 – 241.

Yeloğlu⁴ tarafından hazırlanmış olan Yüksek Lisans Tez çalışmasında ulaşmak mümkündür.

Rıdvan Öztürk 1993 yılında “Yeni Uygur Türkçesi Grameri” adında bir kitap çıkarmıştır. Kitap Türk Dil Kurumu Yayınları’ndan çıkmıştır. Bu çalışmayı Türkiye’de Çağdaş Uygur Türkçesi üzerine hazırlanmış olan çalışmalar arasından ilk yapıt olarak göstermek mümkündür.

Yine aynı şekilde Rıdvan Öztürk tarafından 1992 yılında Gazi Üniversitesi’nde hazırlanmış olan “Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil” başlıklı doktora tezi 1997 yılında Türk Dil Kurumu Yayınlarında kitap olarak bastırılmıştır.

Levent Doğan 2014 yılında Parafiks Yayınevi’nden “Uygur Türkçesi Grameri” adında bir kitap çıkarmıştır.

Editörlüğünü Ahmet Bican Ercilasun yaptığı 2007 yılında hazırlanan “Türk Lehçeleri Grameri” adlı eserde Yeni Uygur Türkçesi bölümünü Habibe Yazıcı Ersoy hazırlamıştır.

Ahmet Buran ve Ercan Alkaya’nın beraber hazırladığı “Çağdaş Türk Lehçeleri” adlı kitapta bu alanın gramer içeriğini taşımaktadır.

Muhammadullah Haji Moh Naseem, 2016 Yılında Uludağ Üniversitesi’nde “Çağatay, Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde Fiil İşletimi (Kişi - Olumsuzluk - Zaman - Soru)”,

Mustafa Yıldız, 2004 yılında Gazi Üniversitesi’nde “Yeni Uygur Türkçesinde Tasvir Fiilleri”,

Sultan Mahmut Kaşgarlı, 1991 yılında İstanbul Üniversitesi’nde “Modern Uygur Türkçesinde Fiiller”,

Hülya Kasapoğlu, 1988 yılında Gazi Üniversitesi’nde “Modern Uygur Türkçesinde Fiil”,

Aysun Demirer Güneri, 2007 yılında Gazi Üniversitesi’nde “Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları”,

⁴ Yeloğlu, Fatma (2019) “Almas Zerriler” Kitabı Örneğinde Uygur Türkçesinde Cümle Bilgisi, Yüksek Lisans Tezi s.12- 16.

Selçuk Cantürk, 2004 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde “Yeni Uygurca ve Özbekçe Fiilimsiler”,

İshak Bekri Goca, 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde “Hemit Tömür Hazirgi Zaman Uygur Tili Grammatikisi: Morfologiyeye” (1-40. sahifelerin transkripsiyon metni ve sözlüğü),

Ayşegül Sertkaya, 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde “Hemit Tömür Hazirgi Zaman Uygur Tili Grammatikisi: Morfologiyeye” (205-408. sahifelerin transkripsiyon metni ve sözlüğü),

Sevim Yılmaz, 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde “Hemit Tömür Hazirgi Zaman Uygur Tili Grammatikisi: Morfologiyeye” (408-428. sahifelerin transkripsiyon metni ve sözlüğü).

I. BÖLÜM

ÇAĞDAŞ UYGUR TÜRKÇESİNDE FİİLLER (PÉİLLER)

Türkiye Türkçesinde hareket işlevli kelimeler için “*fiil*” terimi kullanılmaktadır. Aynı şekilde Çağdaş Uygur Türkçesinde de bu terim yerini korumuştur. Fakat Çağdaş Uygur Türkçesinde kelime başı “*f*” ses birimi “*p*” ses birimi şeklinde kullanıldığı için fiil terimi “*piil*” “*péil*” şeklinde telaffuz edilmektedir.

Fiil konusu bazı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir:

Muharrem Ergin, fiil konusunu, “Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir. Hareket kelimesini burada tabii, geniş manası ile alıyor ve nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durmaları için kullanıyoruz” şeklinde ifade eder (Ergin, 2007: 280).

Zeynep Korkmaz ise fiilleri, “Şekil bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlerdir. Fiiller, karşılaştıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış kılınış ve durumları bildirirler” şeklinde tanımlar (Korkmaz, 2019:487).

Çağdaş Uygur Türkçesi alanında hazırlanmış olan Rıdvan Öztürk’e ait “Yeni Uygur Türkçesi Grameri” ve iki yazar tarafından kaleme alınmış olan Ahmet Buran ve Ercan Alkaya’ya ait “Çağdaş Türk Lehçeleri” kitabının Uygur Türkçesi bölümünde fiil konusu aynı biçimde ele alınmıştır (Öztürk: 2020 ve Buran, Alkaya:2018).

Zemire Gulcalı ise konuyu şu şekilde ele alır: “Çağdaş Uygurcadaki fiillerin cümledeki işlevi çoğu zaman yüklemidir; bu yüklem fiillerin şekilleri çeşitlidir: bazen şahıs, bazen hâl-zaman, bazen de meyil (tarz) bakımından farklılaşır. Uygurcadaki yüklem fiiller önce meyil, yani cümledeki eylemin söyleniş tarzına göre farklılaşarak meyil kategorisini şekillendirir; bunlardan bazıları yine hâl (kip) ve zaman yönünden farklılaşarak hâl-zaman kategorisini ortaya çıkarır; bütün bunlar yine şahıslara göre ayrılarak şahıs kategorisini oluşturur” (Gulcalı, 2017:114).

Sultan Mahmut Kaşgarlı ise fiil konusunu şu şekilde ele almıştır: Fiil kök ve gövdeleri hareketleri mücerret olarak karşılar ve bu hâlleri ile kullanım sahasına çıkmazlar. Onun için yazıda da çizgi ile gösterilirler (Kaşgarlı, 1991:18).

Bu alanın temel kaynaklarından biri olan *Hamit Tömür'e* ait “*Hazırki Zaman Uygur Tili Girematikası*” “Modern Uygur Grameri (2014)” çalışmasında ise fiil konusu şu şekilde ifade edilmiştir:

Fiilin manası // Fiil şeyilerniñ (nesne ve canlılar) hareketini bildiren söz türüdür. Buradaki “hareket” sözü geniş manada kullanılan gramatik tanımlama olup, şeyilerniñ (nesne ve canlılar) iş- hareketlerini, hâlleri, değişimi, ifadesi, sezgileri gibi hepsini kapsıyor (Tömür, 2014:201).

1.1. FİİL YAPIMI

Fiiller, isimlerden veya başka fiillerden çeşitli yapım ekleriyle ya da kelime birleştirme yoluyla türetilirler. Metnimizde geçen isimden fiil ve fiilden fiil yapım ekleri şunlardır.

1.1.1. İSİMDEN FİİL YAPIMI

İsimden fiil yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden fiil türetmek için kullanılan eklerdir. Bu ekler isim köklerine isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Yani isimden fiil yapma ekleri isimden isim yapma eklerinden ve fiilden isim yapma eklerinden sonra gelebilirler. Gövdelerden ziyade umumiyetle köklerden fiil yaparlar (Ergin, 2007: 179).

1.1.1.1.+(A)r- (+ar-, +er-, +r-)

Sıfatlara, çoğunlukla da renk isimlerine gelerek geçişsizlik kavramı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Ünlü ile biten kelimelere -r-, ünsüz ile biten kelimeler ise -ar-, -er- şekli getirilir (Öztürk, 2020:41). Metnimizde geçen bazı örnekler şu şekildedir:

kizar- < *kiz*+ *ar-* “kızarmak” (2:51)

ağar- < *ağ*+ *ar-* “ağarmak” (37:26), (41:7), (50:31)

köker- < *kök*+ *er-* “yeşermek” (12:65)

1.1.1.2. +(A)y-(+ay-, +ey-, +y-)

Sıfatlara gelerek fiiller türetir. Eski Türkçe'deki +ad-, +ed- ekiyle aynı görevde kullanılan, olma bildiren fiiller türeten bir ektir (Doğan, 2016:93). Metnimizde geçen bazı örnekler +ay- ekiyle kurulmuş örneklerdir.

çoñay- < *çoñ+ay-* “büyümek” (1:72)

sakay- < *sak+ay-* “iyileşmek” (61:30)

sarğay- < *sar(i)ğ+ay-* “sararmak” (50:14), (55:23), (55: 24), (59:3), (65:12), (66:1)

I.1.1.3.+A- (+a-, +e-)

Genellikle tek heceli isimlere gelerek, isimlerden olma bildiren fiiller yapan bir ektir. Metnimizde geçen bazı örnekler şu şekildedir.

tile- < *til+e-* “dilemek” (31: 24), (81:9)

oyna- < *oy(u)n+a-* “oynamak” (2:62), (9:38), (11:18), (12:13), (22:14), (22:35), (45:8), (65:52), (80:8)

kana- < *kan+a-* “kanamak” (76: 9)

kiyna- < *kiy(i)n+a-* “huzursuz etmek” (23:16)

I.1.1.4.+dA- (+da-, +de-), +tA-(+ta-,+te-)

Kullanım alanı geniş işlek bir ektir. Genellikle sonu ünsüz ile biten tek heceli kelimelere getirilir. Bazı örneklerde *-la-*, *-le-* eki ile aynı görevde olduğu görülür.

izde- < *iz+de-* “aramak” (23:17), (60:59)

lavulda- < *lavul+da-* “alev alev yanmak, alevlenmek” (59:10), (59:40), (63:29), (77:2), (78:4)

I.1.1.5.+irA -

Kullanımı sınırlı olan bir ektir. Taklidî kelimelerde karşımıza çıkar.

yaltira- < *yalt+ira-* “parlatmak” (9:21)

parkira- (*paķira-*) < *park+ira-* “parıldamak” (17:10)

varķira- < *varķ+ira-* “bağırarak” (65:23)

I.1.1.6.+İldA - (+ilda-, +ilde-, +ulda-, +ülde-)

Sonu ünsüzle biten tek heceli taklidî kelimelerden geçişsiz fiiller türetir.

gijilda- < *gij+ilda-* “cızırdamak” (62:22)

lavulda- < *lav+ulda-* “alevlenmek” (59:10)

güpülde- < *güp+ülde-* “gürlemek” (68:5)

I.1.1.7. +(i)k-, +(i)k-

Sonu ünsüz ile biten tek heceli kelimelerden özellikle sıfatlardan fiil türetir.

cimik- < *cim+ ik-* “sükût etmek” (52:32), (64:19), (66:48)

I.1.1.8. +kır-, +kır-, +kur-, +kür-

Taklidî kelimelerden geçişsiz fiiller türetir.

parķir- < *par+ķir-* “parlamak” (17:10)

varķir- < *var+ķir-* “bağırmak” (65:23)

şarkiri- < *şar+ķiri-* “şırıldamak” (70:19)

I.1.1.9. +IA- (+la-, +le-)

En işlek eklerden biridir. Olma ve yapma ifade etmektedir.

ķolla- < *ķol+la-* “desteklemek, kollamak” (2:76)

çişle- < *çiş+le-* “dişlemek” (3:2)

yalkunla- < *yalkun+la-* “parlatmak” (8:13)

dolķunli- < *dolķun+li-* “dalgalanmak” (7:17)

béģişla- < *béģiş+la-* “bağışlamak” (7:19)

ķakakla- < *ķakak+la-* “kahkaha atmak” (9:33)

I.1.1.10. +IAAn- (+lan-, +len- ;lin-)

-la-, -le- ekinin genişlemiş halidir aynı şekilde olma ve yapma bildirir.

canlan- < *can+lan-* “canlanmak” (2:26)

bağlan- < *bağ+lan-* “bağlanmak” (22:29)

ķarlan- < *ķar+lan-* “dışlanmak, hor görülme” (50:35)

taşlan-. < *taş+la-n-.* “dışlanmak” (60:61)

culalin- < *cula+lin-* “parıldamak” (9:50)

huzurlin- < *huzur+lin-* “zevk almak” (32:25)

I.1.1.11. +lAş- (+laş-, +leş- ;liş)

-la-, -le- ekinin genişlemiş bir diğer halide -laş-, -leş- ekidir.

piçirlaş- < *piçir+laş-* “fısıldamak” (40:7)

teñleş- < *teñ+leş-* “uzatmak” (5:12)

Metnimizde orta hece ünlüsünün kendisinden sonraki dar ünlü dolayısıyla darlaşması sonucu karşımıza çıkan -liş- eki örneği de verilmiştir.

besliş-ip < *bes+liş-ip* “yarışmak” (7:28)

I.1.1.12. +lAt- (+lat-, +let-)

-la-, -le- ekinden genişlemiştir. Geçişli fiiller türetir.

sañgilat- < *sañgi+lat-* “sallamak” (66:13)

I.1.1.13. +rA- (+ra-, +re-)

Taklidî kelimelerden geçişsiz fiiller türetir.

yayra- < *yay+ra-* “mutlu olmak” (60:40)

sayra- < *sayra-* “ötmek” (68:89)

I.1.14. +sirA- (+sira-, +sire-)

Bir durumun yokluğunu veya azaldığını niteleyen bir ektir.

ənsire- < *ən+sire* “endişelenmek” (23:12)

I.1.1.15.+sit-

-si- isimden fiil yapma ekinin genişletilmiş şeklidir. İşlek olmayan bir ektir.

kemsit- < *kem+sit-* “alçaltmak, değerini düşürmek” (37:22)

I.1.1.16. +şi-(+şu-)

Taklidî kelimelerden geçişsiz fiiller türeten, işlek olmayan bir ektir.

tiñşi- < *tiñ+şi* “dinlemek” (1:26)

I.1.1.1.1. İsim + Yardımcı Fiil Biçiminde Oluşan Fiiller

Metnimizde geçen örnekler şu şekildedir:

horek tart- “horlamak” (9:56)

köz yügürt- “göz atmak, bakmak” (9:78)

aks ét- “aks etmek” (19:5)

I.1.2. FİILDEN FİİL YAPMI

Fiilden fiil yapım ekleri, fiil kök ve gövdelerine gelerek yeni fiiller türeten eklerdir. Fiilden fiil yapım ekleri büyük oranda çatı eklerinden oluşmaktadır.

I.1.2.1. Edilgenlik Eki

Bu ek meçhullük bildirir.

yéyil- < *yéy-il-* “yayılmak” (54:19)

éçil- < *éç-il-* “açılmak” (1:19)

étil- < *ét-il-* “atılmak” (43:48)

I.1.2.2. -n- Dönüşlülük Eki

Dönüşlülük fonksiyonlu bu ek kendi kendine yapma veya olma bildirir.

körün- < *kör-ün-* “görünmek” (3:17)

söyün- < *söy-ün-* “sevinmek” (68:25)

bilin- < *bil-in-* “bilinmek” (27:6)

I.1.2.3.-ş- İşteşlik Eki

İşteşlik fonksiyonlu bu ek karşılıklı veya birlikte yapmayı ifade eder.

söyüş- < *söy-üş-* “sevişmek” (2:10)

kötürüş- < *kötür-üş-* “birlikte götürmek” (73:44)

éçiş- < *éç+iş-* “acımak, burkulmak” (11:43)

I.1.2.4. Geçişlilik Ekleri

Geçişsiz fiilleri geçişli yapan eklerdir.

I.1.2.4.1. -ar-, -er-, -ur-, -ür-, (-r-)

Sonu ünsüz ile biten tek heceli fiillerde karşımıza çıkmaktadır.

uçar- (*uçur-*) < *uç-ar-* “uçurmak” (23:8)

çıkār- < *çik-ar-* “çıkarmak” (9:86)

keltür- < *kel-tür-* “getirmek” (24:34)

keçür- < *keç-ür-* “affetmek” (29:12)

I.1.2.4.2. -dar-, tar-

Sonu ünsüz ile biten tek heceli fiillerde karşımıza çıkmaktadır. Kullanım alanı dardır.

yañritar- < *yañri-tar-* “ses yükseltmek” (22:25)

oyğitar- < *oygi-tar-* “uyandırmak” (38:63)

I.1.2.4.3. -dUr- (-tUr-)

Ünsüz uyumuna uygun bir haldedir ve dar- yuvarlak şekliyle kullanılır. Sonu ünsüz ile biten fiillere getirilir.

küldür- < *kül-dür-* “güldürmek” (53:8), (63:13), (64:18)

köydür- < *köy-dür-* “yandırmak” (64:20), (69:82)

keltür- < *kel-tür-* “getirmek” (24:34)

öltür- < *öl-tür-* “öldürmek” (37:16)

östür- < *ös-tür-* “büyütmek” (38:62)

toldur- < *tol-dur-* “doldurmak” (53:9)

yandur- < *yan-dur-* “yandırmak” (57:19)

ķondur- < *ķon-dur-* “kondurmak” (69:72)

I.1.2.4.4. -güz- (-güz-, -küz -, -küz -)

Ettirgenlik ifade eden fiiller oluşturmaktadır.

teğküz- < *teg-küz-* “dokundurmak” (9:81), (38:17)

kiygüz- < *kiy-güz-* “giydirmek” (33:10)

kirgüz- < *kir-güz-* “girdirmek” (1:50)

çaçküz- < *çaç-küz-* “saçtırmak” (65:81)

açküz- < *aç-küz-* “açtırmak” (65:76)

I.1.2.4.5. -t

Ettirgenlik ve oldurganlık ifade eden fiiller oluşturmaktadır.

kılat- < *kıl-at-* “yapmak” (24:34)

bolat- < *bol-at-* “olmak” (43:55)

çéçilat- < *çéç-il-at-* “saçılmak” (52:7)

yığlat- < *yığla-t-* “ağlatmak” (63:14)

I.1.2.4.6. -msira-, -msire-

Hareketin azaldığını ya da tam yapılmadığını ifade eder. Metnimizde yalnızca bu örneğe rastlanılmıştır.

külümsire- < *kül-üm-sire-* “gülümsemek” (8:18)

I.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ

Fiillerin kullanım sahasına çıkan şekilleri çekimli şekilleridir. Bu sebeple kelime olarak fiil demek çekimli fiil demektir (Kaşgarlı, 1991:18). Fiil çekimi ekleri de ad çekimi ekleri gibi, fiil kök ve gövdelerindeki hareketleri kişi ve nesnelere bağlamak, adlarla fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için başvurulmuş eklerdir. Fiil çekimi, fiil kök ve gövdelerine eklenen şekil ve zaman (kip), şahıs ve soru ekleriyle karşılanır (Korkmaz, 2019:113).

“Fiillerin çekimli şekilleri en az dört şey ifade eder. Bu dört şeyi çekimli fiili teşkil eden üç unsur meydana getirir. Bu unsurlardan birincisi fiil kök veya gövdesidir. Fiil

kök veya gövdesi mücerret hareket ifade eder. İkinci unsur şekil ve zaman ekidir. Bu unsur fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketin bazan yalnız şeklini, yani ne şekilde kullanış sahasına çıktığını, bazan da şekli ile birlikte zamanını gösterir. Demek ki ikinci unsur bir yandan şekil, öte yandan zaman olmak üzere iki şey ifade eder. Çekimli fiildeki üçüncü unsur ise şahıs ekidir. Bu unsur hareketin bağlandığı şahsı, yapan veya olan şahsı ifade eder. Şu hâlde bir çekimli fiilde fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman eki, şahıs eki olmak üzere en az üç unsur vardır. Bu üç unsur kaydettiğimiz sıraya göre, yani önce fiil kök veya gövdesi, sonra şekil ve zaman eki, en sonra da şahıs eki olmak üzere arka arka gelirler. Çekimli fiil bu üç unsuru ile hareket, şekil, zaman, şahıs olmak üzere dört şey ifade eder. Kısacası, çekimli fiil şekle, zamana, şahsa bağlanmış bir hareketi karşılayan kelimelerdir” (Ergin,2007: 281).

1.2.1. ŞAHIS EKLERİ

Şahıs ekleri fiil çekimi yaparken şahsı ifade eden eklerdir. Uygur Türkçesindeki şahıs ekleri üç başlık altında yer almaktadır.

1.2.1.1.Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Kişi		
TEKLİK	1	- men
	2	-sen -siz -sile, -sila, -sili
	3	- ø, - du, -tu
ÇOKLUK	1	- miz
	2	- siler
	3	-ø, -ş, -lar/-ler

(Doğan, 2016:111).

Zamir menşeli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve istek çekimlerinde kullanılır (Öztürk, 2020:79).

Zamir kökenli şahıs ekleri içinde yer alan “-siz” eki, diğer Türk lehçelerinden farklı olarak, Uygur Türkçesinde, ‘siz’ zamiri gibi 2. şahsın çokluk anlamını

kaybedip, teklik saygı anlamı almıştır. 2. şahıs çokluk için ise, “-siz” şahıs ekiyle “-ler” çokluk ekinin birleşmesinden oluşmuş ‘-siler’ eki kullanılmaktadır. Ekin çokluk anlatan “z” sesi eriyip, yerini sonradan eklenen çokluk eki “-ler”e bırakmıştır. 2. şahıs teklik nezaket anlatan “-sile, -sila, -sili” biçimleri de sonradan oluşmuş olan 2. şahıs çokluk biçimi ‘-siler’in ses değişimleriyle ortaya çıkmıştır. İkinci teklik şahısta -sile, -sila, -sili ekleri nezaket içindir ve az kullanılır (Haji Moh Naseem, 2016:171).

Zamir menşeli şahıs eklerinin (teklik) üçüncü şahsı aslında eksizdir. Fakat *tur-* yardımcı fiilinin eklenmesi sonucu meydana gelen kiplerde üçüncü şahsı ifade eden bir -du, -tu eki ortaya çıkmıştır. Bu yapıdaki kiplerin teklik üçüncü şahsı çokluk üçüncü şahsı ifadesi için de kullanılır (Öztürk, 2020:79).

I.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Kişi		
TEKLİK	1	-($\bar{I}$)-m
	2	-($\bar{I}$)-ñ -($\bar{I}$)-ñiz -($\bar{I}$)-la/le
	3	- ø
ÇOKLUK	1	(u)-k, (ü)-k
	2	-($\bar{I}$)-ñlar
	3	- ø , -lar/-ler, -ş-

(Öztürk, 2020:79).

İyelik menşeli şahıs ekleri görülen geçmiş zaman, şart ve gereklilik çekimlerinde kullanılır (Öztürk, 2020:79).

2.şahıs teklik nezaket biçimi için, çokluk ekinin ses değişmesinden oluşmuş “-la/le (<lar)” eki az kullanılmaktadır. 3. şahıs teklik biçimi, diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi eksizdir, Uygur Türkçesinde 3. şahıs çokluk biçimi de çokluk eki bile almadan eksiz biçimde kullanılmaktadır (HajiMohNaseem,2016:173).

I.2.1.3.Emir Şahıs Ekleri

Emir çekiminde kullanılan ekler hem şahıs hem de şekil ifade ederler. Emir eklerinin her şahısta ayrı bir şekli vardır (Buran-Alkaya, 2018: 217). Bkz. 2.2.2.3.

1.2.2. BASİT ÇEKİMLİ FİLLER

1.2.2.1.BİLDİRME KİPLERİ

Çağdaş Uygurca gramer kitaplarında ‘Fiillerin Hâl-Zaman Kategorisi’ şeklinde geçen dilbilgisi terimini Türkiye Türkçesine ‘Fiillerin Zaman ve Kip (Birleşik) Çekimleri’ olarak aktarabiliriz. Buradaki Uy. hâl (Tr. kip) terimi eylemin tamamlanıp tamamlanmadığı, sürekliliği ve niyet/maksat anlamını ifade eden bir adlandırmadır (Gulcalı,2017:114). Fiillerin zaman ve anlam özelliğine göre çeşitli eklerle biçimlendirilmesine kip denir (Öztürk, 2020:80).

Fiil kök ve gövdeleri de adlar gibi ancak çekim ekleriyle kullanım alanına çıkabildikleri için, bunlarda da çekim eklerine gerek vardır. Fiillerdeki şekil ve zaman ekleri, bir hareketin, bir oluş ve kılışın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını bildiren eklerdir. Çekimli bir fiilde hem şekil hem de zaman ifadesi yer almıştır. Fiilde hareketin biçimi kip terimi ile karşılanır. Çekimli fiillerin hepsinde şeklin ifadesi olan birer kip vardır. Çekimli fiiller kip dışında bir de zaman kavramı ve ifadesine sahiptirler. Ancak, fiildeki zaman ifadesi bir kısım fiil çekimlerinde kipi içinde almıştır. Böylece çekimli fiillerin bir kısmında kipi içinde hem şekil hem de zaman ifadesi yer almış bulunmaktadır. Bu nedenle şekil ve zaman ekleri kip ekleri diye de adlandırılır (Korkmaz,2019:114).

Adından da anlaşılacağı üzere, bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök ve gövde hâlindeki bütün fiilleri kapsarlar. Bu kipleri kurmak üzere getirilen ekler, hem kipi ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar. Bu kiplerde başlıca görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere beş ayrı zaman yer almıştır (Haji Moh Naseem, 2016:174).

1.2.2.1.1.GEÇMİŞ ZAMAN

1.2.2.1.1.1. I.Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki pütken hazırqi zaman xever şekli”, “Vasitisiz Bayan” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:177).

Öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın birinci şekli *-ğan, -gen, -qan, -ken* eki ile yapılır. Birinci teklik şahısta bazen, çokluk şahısta ise devamlı *-ğan* eki ile şahıs eki arasına *-di* eki getirilir: Birinci şahıslara getirilen *-di* ekini üçüncü teklik ve çokluk şahıslarda da görmekteyiz (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:11).

Yeni Uygur Türkçesi’nde anlatılan geçmiş zamanı karşılamak amacıyla en çok kullanılan ve zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen eklerdendir. İkinci teklik şahısta *-siz* şahıs eki *-sen* ekinin nezaket şekli olarak kullanılmaktadır. Üçüncü çoğul şahısta çoğunlukla *-ş-* eki çokluk eki olarak kullanılır (Doğan, 2016:120).

<i>yaz-ğan (-di)-men</i> (yazmışım)	<i>küt-ken (-di)-men</i> (beklemişim)
<i>yaz-ğan-sen</i>	<i>küt-ken-sen</i>
<i>yaz-ğan (-du)</i>	<i>küt-ken (-du)</i>
<i>yaz-ğan-di-miz</i>	<i>küt-ken-di-miz</i>
<i>yaz-ğan-siler</i>	<i>küt-ken-siler</i>
<i>yaz-ğan (-du)</i>	<i>küt-ken (du)</i>
<i>~yéz-i-ş-kan</i>	<i>~ küt-ü-ş-ken</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 81-82’den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *alğan* “almış” (1:41), (54:19), (54:21) *bolğan* “olmuş” (1:53), (53:16), (69:29) *sozulğan* “uzamış” (2:4), (47:3), (68:72) *ségingandek* “özlemiş gibi” (2:14), (2:24) *kalğandu* “kalmıştı” (37:2), (37:5), (37:19), (58:22) *bolğandu* “olmuştu” (37:9) *ketkendu* “gitmişti” (49: 63) *yetken* “yetmiş, varmış” (5:

21), (55:5), (55:14) *éytķandi* “söylemişti” (51: 7) *çaçķan* “saçmış” (23:13), (24:33), (31:12), (31:21), (57:54), (64:35), (66:47)

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Bu kipin olumsuzlu olumsuzluk eki *-ma/-me* getirilerek yapılır. Ancak, Uygur Türkçesinde orta hecelerdeki *a* ve *e* sesleri *i*'ye döndüğü için, açık orta hecelerde ek olumsuzluk eki *-mi* olur (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:11).

Olumsuz şekli

söy-mi-gen “sevmemiş” (38: 11), (38: 52)

yet-mi-gen “yetmemiş” (50: 29)

çüş-mi-gen “düşmemiş” (60: 21)

orul-mi-ğan “biçilmemiş” (9: 63), (48:22)

sig-mi-ğan “sıgımmamış” (11: 34)

Bu zamanın olumsuzluk şekli “-GAn *əmes*” biçiminde de kullanılmaktadır. Metnimizde geçen örneği şu şekildedir:

yasi- ğan əmes “yapmamış” (21:9)

Bu zamanın soru şekli ise;

[fiil + -GAn + -mu soru eki + zamir kökenli şahıs eki] şeklinde bilinse de soru eki şahıs ekinden önce de sonra da gelebilmektedir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak soru eki kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır.

Soru şekli

ķal-ğan-mu? “kalmış mı?” (46:4)

sal-ğan-mu? “yapmış mı?” (57: 42)

toḥti-ḡan-mu? “durmuş mu?” (65:16), (65:17)

dé-gen-mu? “demiş mi?” (27:5)

öt-ken-mu? “geçmiş mi?” (38:30)

1.2.2.1.1.1.1.II. Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitilik bayan meylidiki addiy ötken zaman xever şekli” “Vasitilik Bayan” diye adlandırılan öğrenilen geçmiş zamanın bu tipi, fiil tabanına kip ekinden sonra zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile teşkil edilir (Haji Moh Naseem, 2016:179).

Öğrenilen geçmiş zamanın ikinci tipi *-p* ekiyle yapılır. Ek, ünlü ile biten fiillere doğrudan doğruya getirilir. Ünsüz ile biten fiillere getirilirken düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun bir yardımcı ünlü (*-i, -u, -ü*) alır. Bu çekimin kip eki, ikinci şahıslarda sadece *-p*’dir. Birinci şahıslarda (teklikte genellikle, çoklukta daima) *-ti* ekiyle birleşir. Üçüncü şahıslarda ise *-tu(r)* ekiyle birleşir. Teklik ikinci şahıs nezaket eki *-siz*’dir (Öztürk, 2020:82).

Bu zaman şekli geçmişte gerçekleşmiş olan veya gerçekleştiği anda görmediğimiz, bilmediğimiz bir hareketi anlatmak, bildirmek için kullanılır (Haji Moh Naseem, 2016:179).

<i>yéz-ip(-ti)-men</i>	<i>küt-ü-p(ti)-men</i>	<i>işle-p(-ti)-men</i>
(yazmışım)	(beklemişim)	(çalışmışım)
<i>yéz-i-p-sen</i>	<i>küt-ü-p-sen</i>	<i>işle-p-sen</i>
<i>yéz-i-p-tu</i>	<i>küt-ü-p-tu</i>	<i>işle-p-tu</i>
<i>yéz-i-p-ti-miz</i>	<i>küt-ü-p-ti-miz</i>	<i>işle-p-ti-miz</i>
<i>yéz-i-p-siler</i>	<i>küt-ü-p-siler</i>	<i>işle-p-siler</i>
<i>yéz-i-p-tu</i>	<i>küt-ü-p-tu</i>	<i>işle-p-tu</i>
~ <i>yéz-i-ş-i-p-tu</i>	~ <i>küt-ü-ş-ü-p-tu</i>	~ <i>işli-ş-i-p-tu</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 82’den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *yéiptu* “yatmış” (11:40), *bériptu* “vermiş” (20:10), *ötüptu* “geçmiş” (58:29), *körüptiken* “görmüş” (22:16), (1:75), (28:23), (39:18), (49:27), (52:15), (69:22), (77:23) *bağlaptu* “bağlamış” (22:6), *yañritaltaptu* “yankılatmış” (38:19)

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Metnimizde öğrenilen geçmiş zamanın ikinci tipi için olumsuz hali örneklerine rastlanılmamıştır.

Soru şekli ise şahıs ekinden sonra *-mu* soru ekinin getirilmesi ile yapılır. Uygur Türkçesinde soru eki kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır. Bu zaman tipi için metnimizde yalnızca bu örnek bulunmaktadır:

Soru şekli

sözle-p-mu? “söylemiş mi?” (81:8-3)

1.2.2.1.1.2.Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki addiy ötken zaman xever şekli”, “Vasitisiz Bayan” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:174).

Görülen geçmiş zaman şekli *-di* (*-ti*, *-du*, *-dü*, *-tu*, *-tü*) eki ile yapılır. İyelik menşeli şahıs ekleri kullanılır. Teklik ikinci şahsın nezaket şekli genellikle *-ñiz* eki ile bazen de (daha çok hürmet ifadesi için) *-la*, *-le* eki ile karşılanır (Öztürk, 2020:80).

Görülen geçmiş zaman kipi, hareketin söylenilen andan önce yapıldığını, söylenilen ana yakın bir zamanda yapıldığını açık ve kesin bir şekilde ifade eder. Bu

hareket söyleyen tarafından görülmüş, yapılmış veya kesin olarak bilinmektedir (Haji Moh Naseem, 2016:174).

Teklik ve çokluk üçüncü şahıs daima ince-düz-dar ünlülü (-di, -ti), çokluk birinci şahıs ise daima kalın-yuvarlak-dar ünlülü (-duḡ, -tuḡ) dır. Çokluk üçüncü şahısta çokluk eki olarak, -lar ekinden ziyade, -ş- eki kullanılır (Öztürk, 2020:80).

yaz-di-m (yazdım)	küt-tü-m (bekledim)	işli-di-m (çalıştım)
yaz-di-ñ	küt-tü-ñ	işli-di-ñ
yaz-di	küt-ti	işli-di
yaz-duḡ	küt-tuḡ	işli-duḡ
yaz-di-ñlar	küt-tü-ñlar	işli-di-ñlar
yaz-di ~ yéz-i-ş-ti	küt-ti ~ küt-tü-ş-ti	işli-di ~ işle-ş-ti
~yaz-di-lar	~küt-ti-ler	~işli-di-ler

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 80'den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: *işlidim* “çalıştım” (5:4) *kaldim* “kaldım” (4:26), (11:42), (29:13), (53:12) *bildim* “bildim, anladım” (49:49) *yaşidim* “yaşadım” (30:1) *éyttim* “söyledim” (1:48) *bolattim* “oldum” (43:55), (43:62) *koydum* “koydum, bıraktım” (2:44), (64:2) *kördüm* “gördüm” (19:3) *öttüm* “geçtim” (1:19) *çöktüm* “çökmek, dalmak” (7:15)

Teklik II. şahıs örnekleri: *oylidiñ* “düşündün” (57:40) *yédiñ* “yedin” (57:38) *keldiñ* “geldin” (69:63) *aldiñ* “aldın” (20:22) *kettiñ* “gittin” (53:11) *bolattiñ* “oldun” (57:34), (67:20), (67:21) *karayttiñ* “baktırdın” (23:6) *deyttiñ* “dedin” (1:15)

Teklik III. şahıs örnekleri: *koydi* “koydu” (9:77), (64:30) *éçildi* “açıldı” (1:24) *turdi* “durdu” (2:20), (73:35) *kaldı* “kaldı” (12:43), (20:31), (32:21), (32:22), (41:30), (46:20), (46:21), (64:32), (65:69), (73:10) *égildi* “eğildi” (12:49), (73:33) *ketti* “gitti” (1:46), (2:29), (2:48), (2:55), (11:28), (29:19), (31:8), (49:19), (49:62) *caḡnaytti* “parlattı” (2:56) *yetti* “ulaştı, yetişti” (2:56), (49:54) *aḡti* “aktı” (49:66), (73:6)

Çokluk I. şahıs örnekleri: *küylidük* “ezgiledik” (38: 25) *berduk* “verdik” (58:10) *keldük* “geldik” (67:69), (67:70) *tiktük* “diktik” (2:15) *öttük* “geçtik” (38:23) *ëyttük* “söyledik” (38:37)

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: *tükürdi* “tükürdü” (12:59), (12:61)

Görülen geçmiş zamanın olumsuz şekli, metnimizde *-mi* ekiyle kurulur.

Olumsuz şekli

yaz-mi-dim “yazmadım” (20:32)

tutal-mi-dim “tutamadım” (41:28)

bolal-mi-dim “olamadım” (33:37)

tuğ-mi-diñ “doğmadın” (58:27)

korq-mi-diñ “korkmadın” (23:10)

Soru şekli, şahıs ekinden sonra *-mu* soru ekinin getirilmesi ile yapılır ve kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır.

Soru şekli

yanali-dim-mu? “yanabildim mi?” (30:6)

toy-di-mu? “doydu mu?” (20:7)

kal-duk-mu? “kaldık mı?” (38:35)

bolat-tuk-mu? “olur muyduk?” (43:61)

ket-ti-mu? “gitti mi?” (66: 3)

I.2.2.1.2.ŞİMDİKİ ZAMAN

I.2.2.1.2.1.I. Tip Şimdiki Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki izçil hazırqi zaman xever şekli”, “Vasitisiz Bayan” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:182).

Şimdiki zamanın birinci tipi *-(i, u, ü)vati* ekiyle yapılır. Bu ek, *-p* zarf-fiil eki ve *yat-* yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşmuştur (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:12).

Şimdiki zamanın birinci tipi, esas itibarıyla, içinde bulunulan zamanda devam etmekte olan hareketi bildirir. Türkiye Türkçesindeki *-yor* ekinin karşılığıdır (Öztürk, 2020:84). Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen *-vati* şimdiki zaman eki, ünlüyle biten fiillere yardımcı ses almadan, ünsüzle biten fiillere ise uygun yardımcı sesi olarak getirilir (Doğan, 2016:112).

İkinci teklik şahsın nezaket şekli *-siz* eki ile sağlanır. Üçüncü şahıslarda *tur-* yardımcı fiilinin ekleşmiş şekli olan *-du*, şahıs eki vazifesini de üstlenmiştir. Üçüncü şahısta çokluk eki olarak *-ş-* ekinden faydalanılır (Öztürk, 2020:83). İkinci çokluk şahıs eki *-siler -z* çokluk ekinin düşmesi ve yerine *+ler* çokluk ekinin getirilmesi ile oluşturulmuştur (Doğan, 2016:113).

<i>yéz-i-vati-men</i>	<i>küt-ü-vati-men</i>	<i>işli-vati-men</i>
(yazıyorum)	(bekliyorum)	(çalışıyorum)
<i>yéz-i-vati-sen</i>	<i>küt-ü-vati-sen</i>	<i>işli-vati-sen</i>
<i>yéz-i-vati-du</i>	<i>küt-ü-vati-du</i>	<i>işli-vati-du</i>
<i>yéz-i-vati-miz</i>	<i>küt-ü-vati-miz</i>	<i>işli-vati-miz</i>
<i>yéz-i-vati-siler</i>	<i>küt-ü-vati-siler</i>	<i>işli-vati-siler</i>
<i>yéz-i-vati-du</i>	<i>küt-ü-vati-du</i>	<i>işli-vati-du</i>
<i>~yéz-i-ş-i-vati-du</i>	<i>~küt-ü-ş-ü-vati-du</i>	<i>~işli-ş-i-vati-du</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 83-84’den alınmıştır.

Şimdiki zamanın bu şekli için metnimizde yalnızca birinci teklik şahıs için bir örnek mevcuttur.

Teklik I. şahıs örnekleri: *kélivatimen* “geliyorum” (33: 30)

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Şimdiki zamanın bu şekli için metnimizde olumsuz ve soru örnekleri yer almamaktadır.

I.2.2.1.2.2.II. Tip Şimdiki Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz Bayan” diye adlandırılan şimdiki zamanın bu tipi, hareketin önce başladığını ve içinde bulunulan zamanda devam ettiğini ifade eder (Haji Moh Naseem, 2016:184- 185).

II. Tip Şimdiki Zaman *-maqta*, *-mekte* ekiyle yapılır ve zamir menşeli şahıs ekleriyle çekimlenir. Ekin ikinci hecesi, açık orta hece durumuna düştüğü birinci ve ikinci şahıslarda *i*’leşir. Teklik ikinci şahsın nezaket şekli *-siz* eki ile yapılır. Birinci ve ikinci şahıs eklerini aldığı anda *-maqti* şekline dönüşmektedir. Üçüncü şahısta çokluk eki olarak *-ş-* kullanılır (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:13).

-mAk ekinin bulunma eki *+dA* ile kurduğu yapı şimdiki zaman ifade eder:

<i>yaz-maḳti-men</i> (yazmaktayım)	<i>işli-mekti-men</i> (çalışmaktayım)
<i>yaz-maḳti-sen</i>	<i>işli-mekti-sen</i>
<i>yaz-maḳta</i>	<i>işli-mekte</i>
<i>yaz-maḳti-miz</i>	<i>işli-mekti-miz</i>
<i>yaz-maḳti-siler</i>	<i>işli-mekti-siler</i>
<i>yaz-maḳta</i>	<i>işli-mekte</i>
<i>~yé-z-i-ş-maḳta</i>	<i>~ işle-ş-mekte</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 84'den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *uḫlimaḳta* “uyumakta” (70: 3), (70:4), (70:5), (70:8), (70:9), (70:10) *çalmaḳta* “çalmakta” “çalḡı aleti için kullanılmış bir fiildir” (22:27), (77:14) *sizilmaḳta* “çizilmekte” (54:4), (54:6) *köymekte* “yanmakta” (9:10), (42:1), (77:2), (79:5) *örlimekte* “yükselmekte”(6:1) *kelmekte* “gelmekte” (8:9), (9:48), (33:1), (33:16), (40:2), (40:4), (45:5), (48:14), (56:38), (58:34) *ösmekte* “büyümekte” (10:9) *çüşmekte* “düşünmekte” (11:12), (59:4) *tökülmekte* “dökülmekte” (11: 33) *kirmekte* “girmekte” (38:60), (38:61), (48:24), (48:25), (77:20)

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Şimdiki zamanın bu şekli için metnimizde olumsuz ve soru örnekleri yer almamaktadır.

I.2.2.1.3.GELECEK ZAMAN

I.2.2.1.3.1. I. Tip Gelecek Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki pütmigen hazırqi zaman xever şekli”, “Vasitisiz bayan”, “Vasitisiz bayan meylidiki pütmigen / izçil hazırqi zaman” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:193).

Bu kip ünsüz ile biten fiillerden sonra *-i* (<-a, -e), ünlü ile biten fiillerden sonra ise *-y* getirilerek yapılır. Teklik ikinci şahsın nezaket şekli *-siz* eki ile karşılaşılır (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:13).

I. tip gelecek zaman eki gelecek zamanın yanında şimdiki zaman da ifade eder.

<i>yaz-i-men</i> (yazacağım)	<i>küt-i-men</i> (bekleyeceğim)
<i>yaz-i-sen</i>	<i>küt-i-sen</i>
<i>yaz-i-du</i>	<i>küt-i-du</i>
<i>yaz-i-miz</i>	<i>küt-i-miz</i>
<i>yaz-i-siler</i>	<i>küt-i-siler</i>
<i>yaz-i-du</i>	<i>küt-i-du</i>
<i>~yéz-i-ş-i-du</i>	<i>~ küt-ü-ş-i-du</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 86'den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: *turimen* “duracağım” (1:36), (50:28), (59:6), (68:9) *olturimen* “oturacağım” (11:8), (25:1), (51:3) *çaçimen* “saçacağım” (34: 5) *yügürimen* “koşacağım” (41:29) *kélimen* “geleceğim” (41:4), (57:9) *yürimen* “yürüyeceğim” (28:7), (49:27), (50:21), (50:35), (52:27), (54:39) *körimen* “göreceğim” (1:68), (31:1) *barimen* “varacağım” (47:6) *bolimen* “olacağım” (50:36) *ötimen* “geçeceğim” (57:14)

Teklik II. şahıs örnekleri: *kétisen* “gideceksin” (1:3), (1:7) *körisen* “göreceksin” (50:11) *kélisen* “geleceksin” (69:8) *ölisen* “öleceksin” (72:24)

Teklik III. şahıs örnekleri: *kélidu* “gelecek” (2:69), (31:16), (51:16), (52:49), (52:50), (60:4), (67:53), (72:30) *tutidu* “tutacak” (2:66), (2:76) *uçidu* “uçacak” (9:8), (51:13) *yüridu* “yürüyecek” (52:23), (78:16) *çaçidu* “saçacak” (25:8), (35:4), (71:4) *éytidu* “söyleyecek” (38:42), (38:75) *yatidu* “yatacak” (9:15), (45:17), (48:1), (66:4), (77:22) *akidu* “akacak” (43:65), (50:41)

Çokluk I. şahıs örnekleri: *barimiz* “varacağız” (1:72) *kilimiz* “yapacağız” (22:36)

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Bu tipin olumsuz şekli -ma-, -me- ekiyle yapılır.

Olumsuz şekli:

bil-me-y-men “bilmeyeceğim” (54:12), (54:17)

keç-me-y-men “vazgeçmeyeceğim” (75:12)

yet-me-y-du “yetmeyecek” (38:16)

söy-me-y-du “sevmeyecek” (22:2), (22:3)

tügü-me-y-du “bitmeyecek, tükenmeyecek” (60:54), (60:55)

Gelecek zamanın birinci tipi için metnimizde geçen soru örnekleri şu şekildedir:

Soru şekli:

kör-e-m-sen? “görüyor musun?” (24:30)

bil-e-m-sen? “biliyor musun?” (21:2)

buz-a-m-du? “bozar mıydı?” (17:1)

I.2.2.1.3.2. II. Tip Gelecek Zaman

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Subyektip mölçer meylidiki pütmigen hazırqi zaman xever şekli”, “Subyektip Mölçer” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:95).

Belirsiz gelecek zamanı ifade eden ikinci tip gelecek zaman şekli ünsüz ile biten fiillere *-idiğan* (< *-adigan*, *-edigan*) ünlü ile biten fiillerden sonra *-ydiğan* ekinin getirilmesiyle yapılır.

küt-idiğan(di)-men

işle-ydiğan(di)-men

(bekleyeceğim)

(çalışacağım)

küt-idiğan-sen

işle-ydiğan-sen

küt-idiğan(du)

işle-ydiğan(du)

küt-idiğan-di-miz

işle-ydiğan-di-miz

küt-idiğan-siler

işle-ydiğan-siler

küt-idiğan ~ küt-idiğan-lar

işle-ydiğan ~ işle-ydiğan-lar

~ küt-ü-ş-idiğan

~ işli-ş-idiğan

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 88’den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *körsitidiğan* “gösterecek” (30:26) *yağidiğan* “yağacak” (32:28) *çapidiğan* “kazacak” (49:2) *tutidiğan* “tutacak” (49:7) *yığlitidiğan* “ağlatacak” (56:33) *éçilidiğan* “açılacak” (65:43) *aylinidiğan* “dolaşacak” (67:4) *töküldiğan* “dökülecek” (72: 3) *köyidiğan* “yanacak” (78: 4) *söyidiğan* “sevecek” (78:9) *küldiğan* “gülecek” (80: 12) *köridiğan* “görececek” (80: 14) *lavuldiğan* “alevlenecek” (8:4)

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: *açidiğanlar* “açacaklar” (65:47) *çaçidiğanlar* “saçacaklar” (65:51)

Bu tipin olumsuz şekli -mA- eki ile yapılır.

Olumsuz şekli:

sığ-ma-y-diğan “sıgmayacak” (11:19)

kutul-ma-y-diken “kurtulmayacak” (49:48)

tin-ma-y-diğan “yorulmayacak” (69:38)

bil-me-y-diğan “bilmeyecek” (33:16)

yet-me-y-diğan “yetmeyecek” (67:40), (67:41)

Gelecek zamanın ikinci tipi için metnimizde soru örneklerine rastlanmamıştır.

I.2.2.1.4.GENİŞ ZAMAN

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki pütmigen hazırqi zaman xever şekli”, “Vasitisiz bayan ray” diye adlandırılır. Bu kip, kesin belli bir

zamanı değil “her zaman” diyebileceğimiz geniş bir zamanı ifade eder. Genel fikirlerin beyanında veya şarta bağlı zaman ifadelerinde kullanılır (Haji Moh Naseem, 2016:191).

Geniş zaman, ünsüzle biten fiillerde *-Ar* ekiyle, ünlüyle biten fiillerde *-r* ekiyle yapılır. Bazen de *-ur*, *-ür* eklerinin getirilmesiyle yapılır. *-ur*, *-ür* ekleri daha çok şiir dilinde kullanılıp yaygın olmayan şeklidir (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:14).

Bu kip, zamir menşeli şahıs ekleriyle çekilir. Teklik ikinci şahsın nezaket şeklinde *-siz* şahıs eki kullanılır. Çokluk üçüncü şahısta, çokluk eki olarak umumiyetle *-ş* ekinden, az ölçüde de *-lar* ekinden faydalanır (Öztürk,2020:85).

küt-er-men (beklerim)

işle-r-men (çalışırım)

küt-er-sen

işle-r-sen

küt-er

işle-r

küt-er-miz

işle-r-miz

küt-er-siler

işle-r-siler

küt-er ~ küt-er-ler

işle-r ~ işle-r-ler

~ küt-ü-ş-er

~ işle-ş-er

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 85’den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *çaçar* “saçar” (16:2), (20:15), (32:4), (63:41) *yarar* “yarar” (20: 21) *uçar* “uçar” (12:18), (23:8), (67:37) *körüner* “görünür” (24:8) *yürer* “yürür” (37:3), (37:31) *körer* “görür” (37:17)

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Geniş zamanın olumsuz -mas, -mes eki ile yapılır.

Olumsuz şekli:

öç-mes “silinmez” (2:45)

ket-mes “gitmez” (11:3), (30:2)

körün-mes “görünmez” (18:8)

çık-mas “çıkamaz” (5:10), (11:5)

oḡşı-mas “benzemez” (54:20)

Soru şekli şahıs ekinden sonra gelir ve bitişik yazılır. Metnimizde yalnızca teklik birinci şahıs için örnek geçmektedir.

қанар-men-mu? “doyar mıyım?” (76:9)

I.2.2.2.TASARLAMA KİPLERİ

Fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir. Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir (Haji Moh Naseem, 2016:201).

I.2.2.2.1.ŞART KİPİ

Yeni Uyгур Türkçesi gramerlerinde “Perez - qarşiliq meylidiki xever şekli”, “Şert Rayı” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:209).

Şart kipi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -sa ekiyle yapılır: Teklik ikinci şahsın nezaket şeklinde -ñiz eki kullanılır: Uyğur Türkçesinde istek için daha çok yardımcı fiillerin şart şeklinden faydalanılır (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:14).

<i>yaz-sa-m</i> (yazsam)	<i>küt-se-m</i> (beklesem)	<i>işli-se-m</i> (çalışsam)
<i>yaz-sa-ñ</i>	<i>küt-se-ñ</i>	<i>işli-se-ñ</i>
<i>yaz-sa</i>	<i>küt-se</i>	<i>işli-se</i>
<i>yaz-sa-k</i>	<i>küt-se-k</i>	<i>işli-se-k</i>
<i>yaz-sa-ñlar</i>	<i>küt-se- ñlar</i>	<i>işli-se- ñlar</i>
<i>yaz-sa~ yaz-si-lar</i>	<i>küt-se~küt-si-ler</i>	<i>işli-se,~ işli-si-ler</i>
<i>~yé-z-i-ş-sa</i>	<i>~küt-ü-ş-se</i>	<i>~ işle-ş-se</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 90'den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: *bolsam* “olsam” (15:8), (16:5), (49:41) *purisam* “koksam” (43:40) *tapsam* “bulsam” (57:16) *yaşisam* “yaşasam” (57:18) *karisam* “baksam” (68:13), (68:14), (78:10) *yésem* “yesem” (43:39) *içsem* “içsem” (43:41) *ketsem* “gitsem” (76:12)

Teklik II. şahıs örnekleri: *çüşenseñ* “anlasan” (55:7) *déseñ* “desen, söylesen” (43:42), (43:45), (43:53) *kılsañ* “ yapsan” (50:24) *uçursañ* “uçursan” (50:26) *alsañ* “alsan” (67:62)

Teklik III. şahıs örnekleri: *bolsa* “olsa” (73:23), (73: 24) *yaşisa* “yaşasa” (78:25) *éçilsa* “açılsa” (16:6) *çéçilsa* “saçılrsa” (16:8)

Çokluk I. şahıs örnekleri: *tohtisaq* “dursak” (38:36)

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Şart kipinin olumsuz şekli, *-ma*, *-me* eki (olumsuzluk ekinden sonra, ilk hecede ünlü bir ek geldiğinde *-mi* şeklinde kullanılır) ile yapılır.

Olumsuz şekli

ket-mi-se-m “gitmiyorsam” (7:32)

ak-mi-sa-m “akmıyorsam” (69:47)

ber-mi-se-m “vermiyorsam” (69:55)

bil-mi-señ “bilmiyorsan” (21:3)

köy-mi-se “yanmıyorsa” (74:1)

Soru şekli, şahıs ekinden sonra *-mu* soru ekinin getirilmesi ile yapılır ve ek kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır.

Soru şekli

kal-sa-m-mu? “kalsam mı?” (50:37)

al-sa-ñ-mu? “alsan mı?” (56:52)

kez-se-m-mu? “dolansam mı?” (76:9)

Şart kipinin *mu* edatı ile kurduğu *-simu* yapısı zıtlık bildirir.

çüş-simu “düşse de” (24:8)

1.2.2.2.2.GEREKLİLİK KİPİ

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde gereklilik şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.2.2.2.3.EMİR KİPİ

Yeni Uygur Türkçesinde “Buyruq-talep meylidiki xever şekli” diye adlandırılan emir kipi, fiil tabanına getirilen ve her şahsa göre değişen eklerle yapılır. Emir ekleri, hem kip hem de şahıs anlamı taşıyan eklerdir (Haji Moh Naseem, 2016:211).

Yeni Uygur Türkçesi'nde de genel Türkçede olduğu gibi emir kipinde her şahıs için ayrı ayrı ekler kullanılır. Birinci teklik ve çokluk şahıs emir ekleri ünlü ile biten fiillere *-y / -yli, -ylik*, ünsüzle biten fiillere *-Ay / -Ayli, -Aylik* şekillerinde eklenirler. Üçüncü teklik ve çokluk şahıs eki daima *-sun* şeklinde getirilir. Lakin çokluk eki getirilmek istenirse *-ş-* ekinden faydalanılır (Doğan, 2016:131).

Teklik ikinci şahısta fiil tabanı emir ifade ettiği için ek kullanılmayabilir. Kullanıldığı durumlar vardır. Teklik ikinci şahsın emir hali örnekleri *-gin (-gin, -kın, -kin)* bazen de *-gil (-gil, -kil, -kil)* ekleriyle kullanılır. Metnimizde *-gin* ekinin genişlemiş *-gina* biçimi birkaç örnekte görülmektedir.

Çokluk ikinci şahısta (-i,-u,-ü)ñlar emir eki kullanılmaktadır.

Uygur Türkçesinde her şahıs için ayrı bir emir eki vardır. Çekimi şöyledir:

<i>küt-ey</i> (bekleyeyim)	<i>işle-y</i> (çalışayım)
<i>küt!</i>	<i>işle!</i>
<i>küt-sun</i>	<i>işli-sun</i>
<i>küt-eyli</i>	<i>işle-yli</i>
<i>küt-ü-ñlar</i>	<i>işle-ñlar</i>
<i>küt-sun</i>	<i>işli-sun</i>
<i>~küt-ü-ş-sun</i>	<i>~ işle-ş-sun</i>

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 95’den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: *söyey* “seveyim” (73:23) *köyey* “yanayım” (73:27) *işley* “çalışayım” (20:24)

Teklik II. şahıs örnekleri: *kel* “gel” (7:27) *tiñşigina* “dinlesene” (1:26) *ķarañ* “bakın” (12:55) *éytķina* “söylesene” (17:1) *ķarigina* “baksana” (4:21)

Teklik III. şahıs örnekleri: *kelsun* “gelsin” (17:7) *tursun* “dursun” (66:37) *ķaplisun* “kaplasın” (66:41) *güllisun* “çiçeklensin” (68:98) *yaşarsun* “yaşaşın” (1:78)

Çokluk I. şahıs örnekleri: *söyeyli* “sevelim” (65:73) *kireyli* “girelim” (65:79) *sayrişayli* “ötüşelim” (7:28) *éytayli* “söyleyelim” (43:15) *ķilayli* “yapalım” (65:85) *oķuyli* “okuyalım” (65:88) *éçilayli* “açalım” (68:85) *bolayli* “olalım” (75:4)

Çokluk II. şahıs örnekleri: *ķirgüzmeñlar* “izin vermeyin” (1:50) *untumañlar* “unutmayın” (1:49) *çikarmañlar* “çıkarmayın” (26:20)

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Emir çekiminin olumsuz şekli -ma-, -me- eki ile yapılır.

Olumsuz şekli

kör-me-y “görmeyeyim” (20:24)

köy-me-yli “yanmayalım” (65:72)

bol-ma-yli “olmayalım” (12:21)

sat-mi-sun “satmasın” (65:98)

bol-mi-sun “olmasın” (67:6)

Emir kipi için metnimizde soru örneklerine rastlanmamıştır.

1.2.2.2.4.İSTEK KİPİ

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Arzu rayı”, “Halaş meyli” diye adlandırılır (Haji Moh Naseem, 2016:205).

İstek kipi -ğay, -gey, -qay, -key + şahıs ekiyle yapılır. Kip ekinden sonra zamir kökenli şahıs ekleri getirilir. Kalınlık incelik, tonlu tonsuz uyumlarına uyan ek, -ğay, -gey, -qay, -key gelecek zaman ekiyle yakın görevde kullanılmaktadır. Zira bu ek çoğu zaman gelecek zamana ait bir istek ifadesi taşımaktadır (Doğan, 2016:134).

yaz-ğay-men	küt-key-men	işli-gey-men
(yazayım)	(bekleyeyim)	(çalışayım)
yaz-ğay-sen	küt-key-sen	işli-gey-sen
yaz-ğay	küt-key	işli-gey
yaz-ğay-miz	küt-key-miz	işli-gey-miz
yaz-ğay-siler	küt-key-siler	işli-gey-siler
yaz-ğay	küt-key	işli-gey
~yaz-ğay-lar	~küt-key-ler	~işli-gey-ler

Çekim örnekleri Öztürk,2020: 91’den alınmıştır.

Teklik I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *karıǵay* “baksın” (10:5) *çéçilǵay* “saçılısın” (17:12) *ķonǵay* “konsun” (58:11) *çakñıǵay* “saçılısın” (67:84) *yanǵay* “yansın” (81/3:4) *urǵay* “vursun” (81/4:5) *kelgey* “gelsin” (49:15)

Çokluk I. şahıs örnekleri: *karıǵaylıķ* “bakalım” (8:8)

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneǵe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneǵe rastlanmamıştır.

Olumsuz şekli *-mi* (<-mA) olumsuzluk ekinin -GAy ekinden önce getirilmesi ile yapılır (Haji Moh Naseem, 2016:205).

Olumsuz şekli

dé-mi-gey “demesin” (7:30)

İstek kipi için metnimizde soru örneklerine rastlanmamıştır.

1.2.3.BİRLEŞİK ÇEKİMLİ FİİLLER

Yeni Uygur Türkçesi'nde fiillerin birleşik çekimi, hikâye, rivayet ve şart çekimleri adı altında yapılmaktadır. Bunlardan hikâye ve rivayet birleşik çekimleri *i-* fiili (*é-fili*) yardımıyla gerçekleştirilir. Şart birleşik çekiminde ise *bol-* fiili kullanılır (Doǵan, 2016:134).

1.2.3.1.RİVAYET

Rivayet birleşik çekimi, basit çekimden sonra getirilen *i-* ek fiiline öğrenilen geçmiş zamanın birinci tipi (*-ken*), bazen de üçüncü tipi (*-miş*) getirilerek yapılır (Buran, A. ve Alkaya, E. 2011:16).

1.2.3.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Rivayeti

Yeni Uygur Türkçesinin gramerlerinde “Vasitilik bayan meylidiki pütken hazırqı zaman xever şekli”, “Vasitilik bayan” diye adlandırılan öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti, fiil tabanına “-ptiken” kip ekinden sonra zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile teşkil edilir (Haji Moh Naseem, 2016:238).

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayet şekli için çalışmış olduğumuz eserde yalnızca teklik üçüncü şahsı karşılayan bu örneğe rastlanmış olup olumsuz ve soru hâli için örnek bulunamamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *körü-ptiken* “görmüşmüş” (22:16)

I.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde şimdiki zamanın rivayet şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.1.3. Gelecek Zamanın Rivayeti

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitilik bayan meylidiki pütmigen hazırqi zaman xever şekli”, “Vasitilik bayan” diye adlandırılır. Gelecek zamanın rivayeti - (i/y)di- kip ekinin üzerine ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman şeklinin (-iken) getirilmesi ve ardından da zamir kökenli şahıs eklerinin eklenmesi ile yapılır (Haji Moh Naseem, 2016:249).

Gelecek zamanın rivayet şekli için çalışmış olduğumuz eserde yalnızca teklik üçüncü şahsı karşılayan aşağıdaki örneklere rastlanmış olup soru hâli için örnek bulunamamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *bolidiken* “olacakmış” (56:44), *bilinidiken* “bilinecekmiş” (27:6), *sinilidiken* “sınanacakmış” (27:8), *tozitidiken* “tozutturacakmış” (61:13)

Olumsuz şekli -mA- olumsuzluk ekinin kip ekinden önce getirilmesi ile teşkil edilir.

Olumsuz şekli

kutul-ma-ydiken “kurtulamayacakmış” (49:48)

Gelecek zaman rivayetinin olumsuzluk şekli için çalışmış olduğumuz metinden yalnızca bu örneklere rastlanmıştır.

1.2.3.1.4. Geniş Zamanın Rivayeti

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde geniş zamanın rivayet şekli için -*imış* eki ile yapılan, teklik üçüncü şahsı karşılayan yalnızca bir örneğe rastlanılmış olup olumsuz ve soru hâli için örnek bulunamamıştır.

Teklik III. şahıs örnekleri: *yürermiş* “yürürmüş” (20:11)

1.2.3.1.5. Şart Çekiminin Rivayeti

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde şart çekiminin rivayet şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.2.3.1.6. İstek Çekiminin Rivayeti

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde istek çekiminin rivayet şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.2.3.1.7. Gereklilik Çekiminin Rivayeti

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde gereklilik çekiminin rivayet şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.2.3.2. HİKÂYE

Fiil kipinin gösterdiği oluş ve kılışın geçmiş zamanda gerçekleştiğini bildiren işletim şeklidir. Asıl fiilin kipleri ile *e-* > *i-* fiilinin görülen geçmiş zamanının veya ekleşmiş şeklinin birleşmesi ile ortaya çıkar. Ek fiilin düşürüldüğü örnekler de vardır. Bu durumlarda tam bir ünsüz uyumu görülmez (Hacı Moh Naseem, 2016:214).

1.2.3.2.1. I. Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “*Vasitisiz bayan meylidiki pütken ötken zaman xever şekli*” diye adlandırılan öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin bu tipi, -*GAn-* (-*qan*, -*ken*, -*ğan*, -*gen* + *i-di* + *şahıs eki*) ekinden sonra ek fiilin görülen geçmiş zaman şeklinin (-*idi-*) getirilmesi ve ardından da iyelik kökenli şahıs eklerinin eklenmesi ile yapılır (Hacı Moh Naseem, 2016:214).

Teklik I. şahıs örnekleri: *kalğan idim* “kalmış idim” (53: 6)

Teklik III. şahıs örnekleri: *kalğandu* “kalmıştı” (37:2) *bolğandu* “olmuştu” (37: 9)

I. tip öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın hikâyesi için üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde yalnızca teklik birinci ve teklik üçüncü şahıslar için örneklere rastlanılmış olup olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.2.1.1. II. Tip Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Öğrenilen geçmiş zaman hikâyesinin *(-p erdi) -p>-v* değişime uğrayarak *-v-i-di+* şahıs eki şeklindeki örneklerini görmekte mümkündür.

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki pütken ötken zaman xever şekli”, “Vasitisiz bayan” diye adlandırılan öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin bu tipi, “*-(X)v<-(X)p-*” zarf fiili ekinden sonra ek fiilin görülen geçmiş zaman şeklinin *(-idi)* getirilmesi ve ardından da iyelik kökenli şahıs eklerinin eklenmesi ile teşkil edilir. Bu kipin eki olarak kullanılan *-vidi*, aslında *-(X)p* zarf fiili ekiyle ek fiilin görülen geçmiş zaman şeklinin birleşip kaynaşması neticesinde oluşmuştur. *-vidi ~ [-(X)v<-(X)p-i<er-di<-Di-]*. Bu tipin işletiminde şahıs eki olarak iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır (Haji Moh Naseem, 2016:216).

Teklik II. şahıs örnekleri: *kirividiñ* “girmiş idin” (53:4)

Teklik III. şahıs örnekleri: *çüşüvidi* “anlamış idi” (49:64)

II. tip öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın hikâyesi için üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde yalnızca teklik ikinci ve teklik üçüncü şahıslar için örneklere rastlanılmış olup olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.2.2. Görülen (Bilinen) Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde görülen geçmiş zamanın hikâye şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.2.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki izçil ötken zaman xever şekli” diye adlandırılan şimdiki zamanın hikâyesinin bu tipi, *-vatatti-* (şimdiki zaman eki ile ek fiilin görülen geçmiş zaman şeklinin kaynaşması veya ekleşmesi) kip

ekinden sonra iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile yapılır (Haji Moh Naseem, 2016:218).

Teklik I. şahıs örnekleri: *kétivatattim* “gidiyordum” (65:7) *çüşinettim* “anlıyordum” (1:12) *kétettim* “gidiyordum” (43:48) *yétettim* “yetişıyordum” (76:11)

Teklik III. şahıs örnekleri: *köretti* “görüyordu” (9:91) *kületti* “gülüyordu” (23:22) *kéletti* “geliyordu” (32:27) *yétetti* “yetişıyordu” (55:7) *çüşetti* “anlıyordu” (73:17)

Çokluk I. şahıs örnekleri: *ölettuk*, “ölüyorduk” (38:36)

Şimdiki zamanın hikâyesi için üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde teklik birinci şahıs, teklik ikinci şahıs ve çokluk birinci şahıslar için örneklerle rastlanılmış olup olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.2.3.2.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde gelecek zamanın hikâye şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.2.3.2.5. Geniş Zamanın Hikâyesi

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Vasitisiz bayan meylidiki pütmgigen ötken zaman xever şekli” “Vasitisiz Bayan” diye adlandırılan geniş zamanın hikâyesinin bu tipi, *A/ytti-* kip ekinden sonra iyelik kökenli şahıs eklerinin eklenmesi ile yapılır. Bu biçim bazen *{-(A)r- idi-}* biçimiyle aynı anlamda kullanıldığı için, onun bu biçimden gelişip oluştuğu tahmin ediliyor. Bu görüşü Baskakov ve Nasilov’lar ortaya koymuştur. Robert Shaw, Raquette, Emir Necip, Kamil Meliyev’ler bu görüşü kabul görüyorlar. Ama bu iki biçimin oluşma yolu ve anlatan anlamları farklıdır, bu farkı Letip Tohti fark edip, *{-A/ytti-}* biçiminin *{-A/y turur er-Di-}* biçiminden oluştuğunu ortaya koymuştur (Haji Moh Naseem, 2016:223).

Yeni Uygur Türkçesinde geniş zamanın hikâyesi için *-(A)r- + idi-* şeklinin geçismeye uğradığı iddia edilen *-atti* yapısının metnimizde yer alan örnekleri şu şekildedir:

Teklik I. şahıs örnekleri: *barattim* “*bar-ar < er-tim*” “varırdım” (23:21) *kılattim* “*kil-ar < er-tim*” “yapardım” (24:39) *bolattim* “*bol-ar < er- tim*” “olurdum” (43:55) *koyattim* “*koy-ar < er-tim*” “koyardım” (57:17)

Teklik II. şahıs örnekleri: *éytattiñ < éyt – ar e-diñ* “söyledin” (1:9) *tutattiñ < tut – ar e-diñ* “tutardın” (57:33) *bolattiñ < bol – ar e-diñ* “olurdun” (57:34), (67:20), (67:21) *deyttiñ < dey – er e-diñ* “derdin” (1:15)

Teklik III. şahıs örnekleri: *çaçatti < çaç- ar e-di* “saçardı” (11:52) *bolatti < bol- ar e-di* “olurdu” (15:2), (74:8) *éytatti < éyt- ar e-di* “söyledi” (32: 24) *çéçilatti < çéçil- ar e-di* “saçardı” (52:7), (52:59) *çaķnaytti < çaķna- r e-di* “parlatırdı” (2:56), (35:8) *tügeytti < tüg- er e-di* “tüketirdi” (38:40) *yañraytti < yañra- r e-di* “yankılatırdı” (58: 18)

Çokluk I. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk II. şahıs örnekleri: Metnimizde bu şahıs için herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs örnekleri: *éçişatti < éçiş-ar e-di* “açarlardı” (11:43)

Geniş zamanın hikâyesi için -(A)r- + *idi-/ miş-* yapısı için metnimizde yalnızca bir örnek geçmektedir.

yür-er-miş “yürürmüş” (20:11)

Geniş zamanın hikâyesi için olumsuz şekli *-maytti-*, *-matti-* ekleri ile yapılır.

Olumsuz şekli

ķil-al-maytti “yapamazdı” (29:18)

ağri-t-maytti “ağrıtmazdı” (61:8)

Soru şekli

bol-atti-mu? “olur muydu?”(43:62)

taşla-ytti-mu? “vurur muydu?” (67:11)

I.2.3.2.6. Şart Çekiminin Hikâyesi

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde şart çekiminin hikâye şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.2.7. İstek Çekiminin Hikâyesi

İstek çekiminin hikâyesi -ğay, -gey (i-di) yapısı ile oluşur.

Yeni Uygur Türkçesi gramerlerinde “Ensireş meylidiki xever şekli” “Ensireşmeyli” diye adlandırılan istek kipinin hikâyesi, “-Gidi- (-Gi<-GAy-Ø,er-di)” istek kipi için kullanılan -GAy ekiyle -idi ek fiilin bileşerek kaynaşması neticesinde oluşan -Gidi kip ekinden sonra iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Yeni Uygur Türkçesinde bu kipin soru şekilleri kullanılmamaktadır (Haji Moh Naseem, 2016:234).

Teklik III. şahıs örnekleri: *sargaydi* “sararaydı” (60:1) *tügeydu* “tükeneydi, biteydi” (60:62) *çulğaydu* “kaplayaydı” (1:76)

İstek çekiminin hikâyesi için metnimizde olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır

I.2.3.2.8. Gereklilik Çekiminin Hikâyesi

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde gereklilik çekiminin hikâye şekli için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.3. ŞART

Yeni Uygur Türkçesi'nde şart birleşik çekimi i-/e- fiili ile değil *bol-* yardımcı fiiline -sa ekinin getirilmesiyle yapılır. Şahıs ekleri şart kipinin çekiminde olduğu gibi kullanılır (Doğan, 2016:146).

I.2.3.3.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zamanın Şartı

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın şartı için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.3.2. Gelecek Zamanın Şartı

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde gelecek zamanın şartı için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

I.2.3.3.3. Geniş Zamanın Şartı

Üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde geniş zamanın şartı için olumlu, olumsuz ve soru örneklerine rastlanılamamıştır.

1.3. TASVİR FİİLLERİ

Yardımcı fiillerin asıl fiildeki hareketi etkileyişine göre birleşik fiiller, tam tasvir veya yarı tasvir fiiller oluştururlar. Bu tasvir fiillerinden Yeni Uygur Türkçesinde 27 tane tespit edilmiştir: *al-*, *bağ-*, *bar-*, *başla-*, *ber-*, *bol-*, *çık-*, *çüş-*, *et-* (evet-), *kal-*, *kel-*, *ket-*, *kıl-*, *kir-*, *kör-*, *koy-*, *mañ-*, *oltur-*, *öt-*, *sal-*, *taş-* *la-*, *tohta-*, *tur-*, *tüget-*, *yat-*, *yet-*, *yür-* ; bunlar asıl fiillere *-a*, *-e*, *-y*; *-p*; *-gili*, *-gili* zarf fiil ekleri ile bağlanırlar (Öztürk, 2020:105).

1.3.1. Yeterlilik Fiili

Yeterlilik ifadesi ünlü ile biten fiillere *-la-*, *-le-* veya *yala-*, *-yele-* ekinin getirilmesiyle, ünsüz ile biten fiillere ise *-ala*, *-ele* ekinin getirilmesiyle karşılanır. Oumsuz şekli *-ma-*, *-me-* ekinden sonra *-al-*, *-el-* eklerinin getirilmesiyle yapılır (Öztürk, 2020:105).

köyeleydiken < *köy-* *ele-ydiken* “yanabilecek” (62:9)

söyeleydiken < *söy-* *ele-ydiken* “sevebilecek”(62:13)

kéleleydiğan < *kél-* *ele-ydiğan* “gelebilecek” (68:60)

çıkalamdikin < *çık-* *ala-mdikin* “çıkabilecek” (42:14)

uñliyalmiğan < *uñliy-* *al-mi-ğan* “uyuyamamış” (40:2)

tökelmisem < *tök-* *el-mi-sem* “dökemezsem” (7:23)

1.3.2. Tezlik Fiili

-a, *-e* zarf fiili ile yardımcı fiilin kaynaşması sonucu ortaya çıkan bir ektir. Tezlik ifadesi *-ver-*, *-iver-* şekli ile karşılanır.

yañraver- “yankılanmak” (56:5)

1.3.3. Süreklilik Fiili

Süreklilik ifadesinde, *tur-* "durmak", *oltur-* "oturmak", *yür-* "yürümek" ve *yat-* "yatmak" yardımcı fiillerinin *-p* ekli zarf fiile süreklilik ifadesi kattığı görülür (Öztürk, 2020:106).

çaçrap tur- “saçıp dur-” (2:20)

yénip tur- “yanıp dur-” (7:4)

külüp tur- “gülüp dur-” (10:4)

körüp yür- “görüp yürü-” (49:27)

yañrap tur- “yankılanıp dur-” (56:60)

Süreklilik ifadesini karşılayan asıl şekil, *yat-* yardımcı fiilin *-a, -e* zarf fiiliyle kaynaşması sonucu ortaya çıkan *-vat-, -ivat-, -uvat-, -üvat-* eki ile yapılır (Öztürk, 2020:106).

oquvat- < oqu-p yat- “okumaya devam etmek” (9:66)

uqlavat- < uqla-p-yat- “uyumaya devam etmek” (41:9)

I.4. FİİLİMSİLER

I.4.1. İSİM-FİİL EKLERİ

Kök fiil olarak ifade ettiğimiz, fiillerin yapım eki almamış ve birleşik kelime özelliği göstermeyen hâlleridir (Doğan, 2016:90).

I.4.1.1. -mağ, -mek

Fiil tabanına *-mağ, -mek* eki getirilerek yapılır.

yarat-mağ “yaratmak” (64:17)

tarat-mağ “taratmak” (64:20)

I.4.1.2. -ş

Fiil köküne (*-i, -u, -ü*) *-ş* ekleri getirilerek yapılır. *-ş* ekiyle yapılan fiil isimlerinin, isim gibi hâl ekleriyle kullanılışı yaygındır: (Öztürk, 2020:78).

söy-ü -ş -ke “sevmeye” (2:10)

kör -ü -ş -ke “görmeye” (24:11)

kötür -ü -ş -lük “sabırlı, zorlukları kaldırabilen anlamındadır” (73:2)

I.4.2. SIFAT – FİİL EKLERİ

I.4.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili

I.4.2.1.1. -ğan (-gen, -қан, -ken)

Yeni Uygur Türkçesinde geçmiş zaman sıfat fiili, *-ğan (-gen, -қан, -ken)* geniş zaman sıfat fiili ile de karşılaşılır (Öztürk, 2020:107).

yanğan “yanmış olan” (19:7)

éçil-ğan “açılmış olan”(69:69)

kıl-ğan “yapmış olan” (58:16)

kör-gen “görmüş olan” (58:17)

Sıfat- fiiller isim çekim eklerini alarak cümlede isim olarak da kullanılabilirler.

Kötürginim bahar gül–*éçekliri*, “Kaldırdım bahar gül–çiçekleri,” (33:33)

I.4.2.2. Geniş Zaman Sıfat- Fiili

I.4.2.2.1. (idi) -ğan (-gen, -қан, -ken)

Geniş zaman sıfat-fiil yapısı *(idi) -ğan (-gen, -қан, -ken)* ekleri ile kurulabilmektedir.

toğrilaydığan “doğrulayan” (30:18)

körsitidiğan “gösteren” (30:26)

yağidiğan “yağan” (32:28)

bilmeydiğan “bimeyen” (33:16)

kelgen “gelen”(23:9)

ötken “geçen” (2:86)

éytқан “söyleyen”(2:87)

turğan “duran”(7:4)

Sıfat - fiilin bu şekli bazen de Türkiye Türkçesindeki *-an* , *-en* sıfat-fiil ekini karşılar.

Gülün güzel kılğan yopurmak. “Gülü güzel yapan yaprak.” (15:7)

I.4.2.3. Gelecek Zaman Sıfat – Fiili

I.4.2.3.1. -idiğan, ydiğan

Gelecek zaman sıfat-fiil yapısı *-idiğan*, *ydiğan* yapısı ile kurulmaktadır.

Sıgmaydiğan neççe şéir. “Sıgmayacak kaç şiir.” (11:19)

İşlep yeydiğan kuyaşlık alemge, “Çalışarak geçinecek güneşli alem,” (67:12)

İşlimey yeydiğan béhiştin!? “Çalışmadan geçinecek cennetten!?” (67:13)

Sulayman hezinisi éçilidiğan “Süleyman hazinesi açılacak” (65: 43)

Kuyaştin tökülidiğan “Güneşten dökülecek”(72:3)

I.4.2.4. Şimdiki Zaman Sıfat-Fiil

I.4.2.4.1. -(i)vatқан

-(i)vatқан- ekiyle yapılan şekli:

yénivatқан ot “yanan ateş”(14:1)

uhlavatқан “ uyuyan” (9:83)

köyüvatқан dil “yanan yürek”(14:3)

I.4.2.4.2. -kuçi

-kuçi ekiyle yapılan şekli:

bakķuçi “bakıcı” (17:5)

I.4.2.4.3. -Kan

-Kan ekiyle yapılan şekli:

yanğan “yanan” (19:7)

I.4.3. ZARF - FİİLLER

Zarf fiiller şahsa ve zamana bağlanmadan mücerret hareket hâli bildiren fiil şekilleridir. Bunlar ya tek başlarına zarf olarak kullanılırlar veya yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiil teşkil ederler (Öztürk, 2020:110).

I.4.3.1. - (i)p

Yeni Uygur Türkçesinde en çok kullanılan zarf fiil eklerindendir. Ünlü ile biten fiillere doğrudan doğruya, ünsüz ile biten fiillere ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun olarak -i, -u, -ü yardımcı ünlülerini alarak gelir (Öztürk, 2020:111).

kélip “gelip” (78:11)

bérip “verip” (78:13)

çéçip “saçıp” (79:5)

kirip “girip”(55:28)

Asıl fiilin sonuna gelerek yardımcı fiillerle, genellikle yarı tasvir fiili fonksiyonunda, birleşik fiiller teşkil eder (Öztürk, 2020:111).

Kötürsem kélip qarap kétisen... “ Kaldırdığımda gelip bakıp gidiyorsun...” (1:7)

—İşin kandaq? — *dep sorap kétisen.* “—İşin nasıl?— diye sorup gidiyorsun.” (1: 3)

I.4.3.2. -üşke

-üşke zarf fiil eki amaç gösteren zarf fiiller kurar.

kürüşke “görmek için” (24:11)

söyüşke “sevmek için” (2:10)

I.4.3.3. -may, -mey

-may, -mey zarf-fiili, olumsuz anlamlı zarf-fiiller türetir. Bu olumsuz anlamlı şekiller de daha çok -a, -e, -y ve -p zarf-fiil şekillerine karşılık verir (Öztürk, 2020:112).

Ve lékin, tapalmay dédim: Ah, pelek! “ Velakin, bulamadan dedim: Ah, felek!” (23:15)

-may, -mey zarf - fiili, "-madan, -maksızın, -mayıp, -mayarak" karşılığında kullanılır.

Kaldım bilmey, “Bilmeden kaldım,” (11:42)

Tügimey bu cahan “Tükenmeden bu cihan” (49:47)

I.4.3.4. -ğaçça, -geçke, -kaçça, -keçke

Ses uyumlarına uygun olarak fiil tabanlarına getirilir. Bu zarf -fiil, asıl fiildeki hareketin sebebini bildirir (Öztürk, 2020:113).

Söygeçke oğluñ yürekin, “Sevdiği için oğlun yürekten,” (1:39)

Külgeçke üstide perişte kıyaş!... “Gülümsedi üstünde melek güneş!...” (66:16)

I.4.3.5. -gili, -gili, -kili, -kili (-gini, -gini)

Bu zarf -fiil eki umumiyetle -gili, -gili, -kili, -kili, bazen de -gini, -gini şeklinde ünsüz uyumuna uygun olarak kullanılır. Bu zarf fiil, daha çok, asıl fiildeki hareketin meydana gelme amacını gösterir (Öztürk, 2020:113).

İzhar kılgili bolmas “İfade edilemez” (11:60)

Kelsun gül üzgili şah yaki gaday “Gelsin çiçek koparmak için şah ya da fakir” (17:7)

Oygınidu hiyallirim “Uyanır hayallerim” (68:14)

Ağziñdin çıkidiğini “Ağızından çıkkanı” (69:36)

Nuzuk yatқан zemindin körgili keldim, “Nuzuk’u yattığı toprakta görmeye geldim, (görmek için)” (51:1)

I.4.3.6. -mastin, -mestin

Yaygın bir kullanılışı vardır. Olumsuzluk bildirir, "-madan" anlamını verir (Öztürk, 2020:115).

Çüşmestin pakidek sésik avrezgel!... “Düşmeden kurbağa gibi pis kanala!...” (38:26)

I.4.3.7. -ğanda, -gende, -kanda, -kende

Yaygın zarf -fiil eklerindendir. Ses uyumlarına uygun olarak kullanılır. Zaman bildirir. "-dığı zaman, -ınca" anlamlarını verir (Öztürk, 2020:116).

*Saadet kuşliri **kaḳḳanda** kanat,* “Saadet kuşları çırpıtığında kanat,” (1:22)

***Çaḳḳanda** güldürlep huddi çaḳmaḳtek* “Sanki çakan şimşek gibi” (65:30)

*Atmıḣka **kirgende** yazdiñ* “Altmıḣa girince yazdın” (55:9)

*Men yazdım atmıḣka **yetkende** yeşim,* “Ben yazdım altmıḣa ulaştığında yaşıım,” (55:5)

I.4.3.8. -ḡanséri, -genséri, -ḳanséri, -kenséri

Yaygın bir kullanılışı vardır. Ses uyumlarına uygun olarak kullanılır, “-dıkça” anlamını verir (Öztürk, 2020:116).

***Barganséri** tézlişivatkan* “Gittikçe hızlanan” (41:14)

II. BÖLÜM

II.1. Çeviri Yazı (Transkripsiyon) İşaretleri

Çağdaş Uygur Türkçesi	Çeviri Yazı
ا -	a
ە -	e-ə
ب -	b
پ -	p
ت -	t
ج -	c
چ -	ç
خ -	h
د -	d
ز -	z
ژ -	j
س -	s
ش -	ş
غ -	ğ
ف -	f
ق -	q
ك -	k
گ -	g
ڭ -	ñ
ل -	l
م -	m
ن -	n
ھ -	h
ئو -	o
ئۇ -	u
ئۆ -	ö
ئۈ -	ü
ۋ -	v
ي -	é
ى -	i
ي -	y
ر -	r

(Öztürk,2020: 17)'den alınmıştır.

II.2. Çeviri Yazı Yöntemiyle İlgili Açıklamalar⁵

1. Çağdaş Uygur Türkçesinde sekiz ünlü bulunmaktadır: " a, e, é, i, o, ö, u, ü " *e* sesi, Türkiye Türkçesindeki *e*'den daha açık ve geniş söylenir. *é* ile gösterilen ikinci *e* ise bizdekinden daha kapalı ve dardır.
2. Yeni Uygur Türkçesinde *ı* ünlüsü *i*'leşmiş olduğundan, alfabede *ı* ve *i* ünlüleri tek bir harf ile gösterilir. Ancak kalın ünsüzlerin yanında *ı* telaffuzu kendini hissettirir.
3. Yeni Uygur Türkçesinde yirmi dört ünsüz vardır. Bunların alfabedeki karşılıkları şunlardır: b, p, t, c, ç, b, d, r, z, j, s, ş, ğ, f, k, k, g, n, l, m, n, h, v, y.
4. Türkiye Türkçesinden farklılık gösteren Yeni Uygur Türkçesindeki ünsüzler: Türkiye Türkçesinde *b* ile başlayan bazı kelimelerin başındaki ses, *m*'dir. *men* (ben)
5. Kelime başındaki bazı *b*'ler Uygur Türkçesinde *p*'dir. *piçaq* (bıçak)
6. Bugün Türkiye Türkçesinde *v*'ye dönen, Eski Türkçede kelime başı bazı *b*'ler ise korunmuştur: *bar*, *bar-*, *ber-*.
7. Eski Türkçede kelime içi ve kelime sonunda bulunan bazı *b*'ler Uygur Türkçesinde *y* olmuştur: *eb*>*öy* (ev), *seb*->*söy*- (sev-)
8. Uygur Türkçesine Arapça ve Farsçadan girmiş kelimelerdeki *f* ünsüzü *p*'ye dönüşmüştür: *pil* (fil)
9. Türkiye Türkçesinde *d* ile başlayan Türkçe asıllı kelimeler, Uygur Türkçesinde *t* ile başlar: *tur-* (dur-).

⁵ “Çeviri Yazı Yöntemiyle İlgili Açıklamalar” başlığı altında düzenlenmiş olan bilgiler (Öztürk,2020: 19-20)'den ve (Buran, Alkaya, 2018:210- 213)' den alınmıştır.

10. Türkiye Türkçesinde Türkçe asıllı kelimelerde bulunan *c* sesi, Uygur Türkçesinde *ç*'dir: *keçe* (gece)
11. Türkiye Türkçesinde *g* ile başlayan Türkçe asıllı kelimeler, Uygur Türkçesinde *k* ile başlar: *kel-* (gel-)
12. İlk hecenin başındaki *s*'ler, hece sonunda *ç* bulunduğu zaman çoğunlukla *ç*'ye döner. *çaç* (saç)
13. Uygur Türkçesinde *y* ile başlayan kelimelerin *j* ile başlayan şekilleri de vardır. Bu iki şekil, özellikle ilk hecesi dar ünlülü olan kelimelerdir: *jürek* (yürek)
14. *f* ünsüzü sadece son zamanlarda yabancı dillerden giren kelimelerde görülür: *fonétika* "fonetik".
15. *k* ünsüzü Türkiye Türkçesindekinden daha kalın ve gırtlığa yakın telaffuz edilir.
16. *ğ* ünsüzü de Türkiye Türkçesindekine göre daha belirgin ve gırtlığa yakın telaffuz edilir: *tamğa* "damga".
17. *h* ünsüzü gırtlaktan hırıltılı olarak çıkar. Yaygın bir şekilde kullanılır, *tohti-* "duraklamak"
18. *ñ* ünsüzü nazaldır. Kelime ortasında ve sonunda sıkça kullanılır, *toñ-* "donmak", *köñül* "gönül".

II.3. ESERİN ÇEVİRİ YAZISI

II.3.1. MUHEBBET ve TEBESSUM

Neşriyattın

Şair Muhemmetcan Sadıq 1934-yılı 11- ayda Ğulca şehirde tuğulğan. 1941-yilidin 1948-yılğıçe Ğulca şeerlik << Roşen>> mektipi ve Əhmetcan Qasimi namidiki toluqsız ottura mektepte oquğan. 1948-yildin 1951-yılğıçe İli Rus tili gimnaziyeside, kéyin toluq ottura mektepte oquğan. 1952-yildin 1954- yılğıçe sabıq Şıncañ Milletler İnstitutiniñ til – ədəbiyat kespide oquğan. Oquş pütküzgendin kéyin Hoten, Qaşqerlerde oqutquçılıq bilen şugullangan. 1956- yildin başlap Şıncañ Pédagogika İnstitutı (Hazırkı Şıncañ Univérsitéti) da oqutquçılıq bilen şugullangan. 1963- yildin 1993- yılğıçe İli oblastlıq, Ğulca şeerlik medeniyet- Maarip İdariliri ve İli Pédagogika İnstitutı qatarlıq orunlarda işligen.

Şair Muhemmetcan Sadıqniñ ədəbiy icadiyeti 1952– yılı <<İli Géziti>> de élan kilingan <<1- Mayda>> namlıq şeiri bilen başlangan. Şuniñdin étibaren teħminen yérım əsirlik ədəbiy icadiyet hayatida izçil türde şeiriyet ve piroza icadiyeti bilen şugullinip keldi. Hezirgiçe miñ parçidin köprek şeiri, <<İli Perzentliri>> namlıq şeiri romani, 20 parçidin artuq dastani, 20 parçidin artuq balladasi, <<Zulpiqar>> (tirologiye), <<Yette Qevetlik Munarnıñ Sirri>>, << Boz Ər >> qatarlıq romanliri neşr kilingi.

Bu toplamğa şair icadiyetidiki bir kısım munevver şeirler tallap kirgüzüldi.

Not: Okuyucuya tarama kolaylığı sağlamaı amacıyla ilgili eserin içindekiler bölümü çalışmanın asıl içindekiler bölümü kısmına taşınmıştır.

1. Anamğa

...Gañ bazğimni

Baş üstümge kötürsem, ana.

—İşiñ qandaq? — dep sorap kėtisen.

—He,

5- İçim k       ! ...

Deymen – de, yene y n p baz  nimni

K   rsem k lip  arap k tisen...

T n – k  iliri...

U limay uzak  ytatt  :

10- —O lum!

Ba imni  an  ildi rodupay zaman...

   inettim

S n   ezg  mu     ni...

  liştin  s!

15 -Deytti  sen haman...

 a nitip k z,

Boran  uşidek k rip meymeni

K nimdin ot  a ritip

    m k p yillar...

20-   liştim,

Atti k m ş ta !

Saadet  uşliri  a  anda  anat,

Bahar g  liridek

  ildi dillar...

25- Ana!

Tiňşigina oğluňniň

Bahar kıoynida

Çéliš bilen éytқан

Tesirlik nahşisini!

30- Beht nahşiliriniň

Əň tatlık

(Zoқum kelgüdek)

Gülşen gülliridek hoymu yahşisini! ...

Mana,

35- Mañliymdin çip – çip ter töküp

Turimen polat érigen

Meşler yénida. Pota soba

Séni

Söygeçke oğluň yürektin,

40- Üzmekte beş yillik

Méhriňdin küç alған

Кızıl кénida...

Baғrim, ana!

Çoyun bulaklıridin

45- Polat atlar b nzin puritip

Ketti a u

Men s ygen y  il bara lar a! ...

 yttim y za  izi a:

Untuma lar k re ni hergiz.

50-Kirg zme lar buzu larni ara lar a!

 ne  ara !

Bir men  mes    a k y ngen,

Sizge amra  bol an hemme ademler...

 olpanmu

55- Ke ri  tizni  g zel ba rida,

   bil n  izi an y  i  ed ml r! ...

Kompartiye nuri

Polat  ritidu me lerde  ne,

Polat  ayn  an k ll rdin

60- G ll r  a raydu,

 a din,

Y  il  tizdin,

 i lar tizivat an y  i  urulu tin

Mu  dd s a u nur,

65-  uya   a n aydu...

Közümde, ana,

Şundak bir gülşen

(Körimen éniq!)

Zoklinip qaraymen işni ulğaytip.

70- Yékin, u künler —

Ümid pellisi. Kefe terazi

Çéliştin barimiz beht çoñaytip.

Éh, méniñ —

Méhriban gemguzar anam,

75-Gül kıskan köksüñni körüp

Alemni çulğaydu oğluñ naşısı!

Yaşa,

Yaşarsun gülşen vadisi,

Bağridin upuq kélip aldiñğa,

80-Yaşa, işçiniñ,

Hemminiñ aq dil anisi!

1953 – yili Noyabir, Ürümçi

2.Salam Tarimdin

Badam güllük gilemdek

Reñdar,

Çiraylıq tarim bağliri.

Keñ sozulğan uzaqtin uzaqlarğa...

5- Kuyaştin ötkürrek

Bir nur

Çaķnaydu tarim baharida

Şola çéçip yiraķtin yiraķlargā...

Қара көз қиз левини

10-Söyüşke intilgen yigittek

İntilduķ

Hemişe dolķunlinip Yenen nuriga.

Güller

Yamğur ségingandek

15-Séginip көз tiktuķ

Tañ kıziniñ parlaķ yoliğā...

Қandin iz sélip

Saman yolidek

Örkeşlinip

20-Çaçrap turdi tarim қaynamliri...

Tünde parliğan tömür қozuқtek

Küreş içide

Ümid yultuzi...

Kéler dep ségingān әrk bayramliri...

25- Badam güllük gilem

Canlandi

Reñ élip nurdin,

Bahar nahşisi

Halkıp ketti hanteñridin éşip.

30-Teñritagniñ keñtaşa dalalirıǵa,

Köñüllerge,

Tarımǵa,

Nur élip kelgen kompartiyege

Muhebbet qaynıdı dolqunlap téşip...

35-Sadıǵań bolay

Əl– yurtqa sadıq

Ceñgivar qoşun!

Söygümüz kuyaş

Tarım yurıkide parlar her zaman.

40-Behttek

Əñ ésil

Əziz namiñni

Hanteñriniñ altun péşanisige

Yakuttin yézip qoydum,

45-Öçmes nur haman! ...

Toyuñǵa

Badam doppa

Élip ketti keşker kızi.

Beşkérem anaridek

50-Lev süpsüzük,

Kızargan yüz...

Hoten

Yürek yipekliride

Tañ upukidek gilem toqup

55-Seher ketti,

Şadlıqtın caqnaytti köz...

Miñöy yurti

Bay bilen Kuça

Ötlestin

60- Kimhab toqup

Yol tutti toyuñğa,

Yüriki oynaydu Perhad yürikidek.

Altay,

Altundin gül çekken saptayaқта

65-Sarimay, kıimizni,

Tutidu yüzi çeçekligen

Bahar porikidek...

İli çolpini

Kélidu şöhlip,

70-Buğdiyidin

Yékip apak tokaç

Miñ yillar kütken mubarek toyuñğa! ...

Turpan yigiti

Köñliniñ altun tehsisige

75-Üzüm sélip

Qoş qollap tutidu

(Cahanda dañlıq üzümdin!)

Al, qéni, gañdek qoluñğa! ...

Qobul qıl

80- Ənşen polatidek

Gañ qelbler partiyesi.

Ərkimiz,

Behtimiz! — dep

Hörmet urğuydu azad tarimdin!

85- Salam saña

Sadیر ötken,

Mutellip naħsa éytқан,

Vicdandek taza

Méniñ əziz diyarimdin! ...

1954 – yili İyun, Ürümçi

3.Nan

Tañ şepikidek tokaçniñ

Çişlep yédim çétidin.

Ah!

Sezgüler oyğandi

5- Lezzetni tétip,

Yalkun örlidi yürek kétidin.

Nan!

Nansız ötermu alemde bir kün

Kimlermu zérikken

10-Temini tétip? !

Hayat uniñsiz samandek sérık,

Bolidu kénimu kétip...

Çişlep yéginimde aq nandin

Qelbimde söygüdin

15- Sizildi bir iz.

Teşekkür közide tikildim déhğağa

Gülşendek körüdi

Maña étiz...

1957 - yili Avgust, Kuça

4.Yéza Yolida

1

Küz keldi...

Sérık tavarğa pürkinip

Tolun yüz keldi.

Sañğa tolğan aşlıktek

5- Ègiz tolup söz keldi...

2

Taptaķır éñizlar arisidin

Yalguz ayağ yol kélidu.

Yol üstide

Biri kızil

10-Biri aķ — gül kélidu.

Kızıl gülüm — yaş çokan

On töt künlük

Tolun ay...

Uniñ cüpti

15-Merd éri

Kopératıpta dañlıķ bay...

Ciñ altunğa yaķut köz —

Yarışidu, örgiley!

Bir – birige

20- Söygü tolgan közlıride

Ƙariƙina,

Ƙarişidu, çörgiley! ...

Bugün ular

Ƙedim Kuçar baziriğa

25-Huşallıƙta yol aldi...

Bilip ƙaldim sirini:

Gañdek töt ƙol əmgikidin

Təksimatta

Darametni mol aldi...

1957– yili Avgust, Kuça

5. Oƙurmen Albumığa

Şeir yazdim sizge béğışlap

Söyümlük oƙurmenlirim,

İşikim gülşinidin huşbuy gül térip

Her şeirim üstide işlidim tinmay,

5-Pütün ƙelbimniñ méhrini bérıp...

Şuniñdimu şeirlirim sizge yaƙmas,

Bulalmas arzu – ümidiñizdek,

Yüksek çüşençiñizdin

Tamam arƙıda,

10-Hem çıkmas, kütkiniñizdek...

Sizge mas şeirlər yazmıƙım ƙiyin,

Yultuz kuyaşka teñleşken kaçan? !

Salmaklık danalıknıñ,

Əkil – idraknıñ,

15-Çeksiz déñizi,

Men bir ketrisi...

Yalguz dereh bolalmas orman...

Sizge yetse peket çin muhebbitim,

Behtim,

20-Şeripim şu bular méniñ!

Yürikim, éh, sizge toluq yetken kün

Bular bayrimi şairlikimniñ! ...

1959 – yili, Ğulca

6. Aqsimu Altun Süyi

Hesritim örlimekte...

Bulutliridin

Tamçilidi yaş...

Köklermu qaytidin qurup ketken gül? !

5-Ah, yiltizida barmu ümid? !

Aqsimu altun süyi

Yaşnarmidu qalğan köñül? !

1969 –yili Öktebir, Ğulca

7. Bulbul ve Men

Gülbahar

Süttek aydın kéçe.

Kızılgül

Goya yénip turğan ot

5-Zumret çirağda.

Éh, bulbul

Gülge toymay qarap

Gülşende bérilip küylendu nava,

İşki – pıraқта...

10-Tiňşığına!

Cuşkunlar muhebbet,

Ən kızgın sadıqlıknıñ

Pak tuyğusi

Küy – navasida!

15-Men çöktüm çoñkur hiyalğa...

Şu demde

Héssiyatlırim dolğunlidi

Dil sadasida:

Béğişlar addiy bir gülge

20-Mestane bulbul yürek küyni

Kün ve tün yummay közini.

Əcebki, şu bulbulçilik tökelmişem

Bahar külgen zamanemge

Qelbim sözini! ? ...

25-Kün ve ay

Bizge bolsun guvah

Kel bulbul

Beslişip sayrışaylı biz

Bir tohtam pütüp.

30-Zamanem demigey meni

Şair oğlum

Ketmişem, hey, bulbul

Seniñdin ötüp! ...

1978 – yili 12 – May, Ğulca

8. Séhriy Küç

Yatar qar kaplap

Əzim çokkılarnı...

Ah kaçan érip

Akıdıgandu —

5-Qıyanlıq tağ süyi téşip? !

İssidi kün!

Alemde yalkunluq muhebbet!

Qarığaylıq cilğılar ara

Kelmekte şuh

10-Nahşa çéçip,

Gül çéçip! ...

Yapirim! Muhebbet —

Köyse yalğunlap

Şundağ bir séhriy küçke,

15-Aylinidiken:

Vadılarda tümen gül – çéçek

Vadılar béhiş! ...

Maraydu külümsirep

Tartinçağ kızdek

20-Yapyéşil yopurmağlar arisida

Tañqoray

Ah, şoğ yémiş...

1978 – yili Avğust, Qaş Yaylıqı

9. Yéşil Söget Sayisida

1

Gül – giyahlar arisida,

Yéşil söget sayisida

Uğlaydu mezze kılip

Bir güzel şeır.

5-Periştiler

Béşida

Yelpüydu altun yelpügüçni,

Uçidu yumşaq şamal

İssik méhir...

10-Köymekte Alem,

Ĥuddi lavuldıgan muhebbettin

Köyüvatķandek

Nevķiran yürek.

Unçiler bağ – bağ bolup

15-Yatidu étiz içide,

Taraydu ĥuddi naķşidek

Yer, kökke ĥorek...

U çıķip öyidin

Uyęitip çolpanni

20-Buğdaylar arisida

Yaltiratķan üç künlük ay...

Mañliyıęa çüşken yultuzlar

Asmandin éķip.

Atķan kündüz

25-Güzellikke bay...

Gül – giyahlar arisida,

Yéşil söget sayisida

Uğlaydu bir g zel    .

Belkim u te ritağdek

30-Haman k r vatķandu? !

Kim bilsun,

Toy tartķan  tizlardin

         k l vatķan ya  d hķan

Y  i bir arman k r vatķandu? !

35-K  likide  atķan ter,

Uğlaydu     ilik tatlı 

Anican z min  stide,

Oynaydu

G zel bahar aptipidek

40-Parla  tebess m

K ygen,

 arayđan h snide...

2

 tizlar  iridin

K ler  iğir yol,

45- stide

Zer yağlı ni   kilep ta ğan,

Levliri  erbet

Kelmekte

Han  tles k  nlek i ide

50-Culalinip

Aldiri an muhebbet...

G l – giyah arisida,

Y şil s get sayisida,

 z tupri i  stide

55-U laydu

H rek tartip  r...

Goya yum    karivat

U  miligen,

U y  il an,

60-U ma  an,

Anisidek  ziz yer...

P  irlaydu

Orulmi an ba   lar,

P  irlaydu

65-Tal – s getler yopurmi i

Goya bir na   a o uvat andek.

Alem timtas...

P  etla tomuz a

H ssiyati  aynap ta  an

70-Kompozitor

Uğliyalmay

Yéni ahañ tođuvatđandek...

Kélip yar

Bir qarap cananıǵa

75-Löñgige oralǵan maylıq toğıçını,

Ötkençay qaçılǵan çaydınını

Qoydı çetke.

Köz yügürtüp

Buǵdıyı orulǵan étizǵa

80-Éñişıp

Tegküzdı asta

Şérin lévini

Uğlavatqan muhebbetke...

Zer yaǵlıq

85-Yelpünüp

Çıkardı yumşaq şamal,

Güzel hörliqa

Qaçar hemrahcanga yürikini.

Yar kelmise,

90-Nériǵa ketken periştiler

Köretti hayacan içide

Bu söygü – muhebbetniñ

Güzel körikini...

1979 – yili İyun, Ğulca

10. Tağ

Tağ

Séniñ béşiñda aq léçek,

Sen goya

Külüp turğan kéliñçek.

5-Kemzuliñ qarıgay, arça

Köñlikiñ gül – çéçek...

Toyup séniñ méhir – sütüñge

Viliklap külüp

Ösmekte kuçıkiñda

10-Güzel kéleçek!

1979 – yili 20 – İyul, Nilka Arslan

11. Muhebbet Tiragédiyesi

Ah! ...

Qanlıq menzire,

Ketmes köz aldimdin.

Sadıqlıq dastani

5-Çıkmaz héç yadimdin! ...

Astimda kéliñ orman,

Tag üsti

Otlakta olturimen

Keçki şepək boyıķığa boyulup...

10-Ƙolumda ov miltıķı,

Közüm yıraķta,

Çüşmekte aķ ķeyindin

Ƙovzaķ soyulup...

Çıķtı bir çağ ķarıǵaylıķtin

15-Otlıǵılı bir cüp ceren

Aldimdiki yultuzluķ asmanǵa.

Ah! ... Aşu otlak sehniside

Oynaldi bir tiragédiye

Sıǵmaydıǵan neççe şeir.

20-Neççe dastanǵa...

Betleklik miltıķımdin uķtı bir oķ,

Cüp cerenniñ yattı biri

Gül – çéçekke

Yaķut çéçip...

25-Yene biri asman gülzarıda

Üzgen tolun aydek

Yıraķ orman étikige

Ketti ķéçip...

Tohtap birdin kaçkan ceren

30-Ƙaridi arƙisiġa.

Keldi yénip uçkan ƙušteƙ

Yatƙan yerge cananisi.

Ah, uniñ közliridin tökülmekte

İġige siġmiġan ƙayġu – hesretniñ

35- Ƙanlıġ lalisi...

Çidalmidim,

Güldürlidi güldürmama...

Kelsem yügürüp

Aşık – meşuk bir – birini ƙuçaƙlışıp

40-Yétiptu ƙızıl ƙeniġa milinip...

Néme ƙilişimni

Ƙaldim bilmey,

Kökrikim éçişatti

Ketkendek

45-Pare – pare tilinip...

Turdum ün – tünsiz héliġiçe

Mesum vapadarlıġniñ aldida

Huddi cinayetçidek

Égip béşimni...

50-İç – içimdin örligen

Derd – puşayman

Çaçatti yéşil otlakka

Taram – taram yéşimni...

Ah, méniñ cim turuşum

55-Sotlanganlıqım,

Soraqçı

Qan bulğan ikki ceset...

Maña körülgen añ éğir çare —

Söz bilen

60-İzhar qılğıli bolmas

Azab – hesret...

1979 – yili 12 – Avgust, Nilka Arslan

12. Hiciyiş ve Gidiyiş

Hiciyiş,

Gidiyiş

Qoşkézeklerde

Yaşaydu aşu bir tonuş qamette.

5-Bu ikki hisletni çağlıma addiy,

Bumu bir uniñğa kelgen <<amet>> te! ...

Hicaysa

Égilidu aldığa yadek,

Avazi titreydu huddi zil tardek,

10-Héssiyati kaynap.

Çirayi şu zaman bulup bir sehne,

Huşamet oyunlirini

Oynaydu qaş – közi

Şunçilik yayrap...

15-Gideyse

Égilidu keynige şundak,

Çirayi aylinip qehritan qışqa.

Sencusen soğuqi uçar...

Sözliri göridek aççık.

20-Yağşisi,

Uniña bolmayli duçar...

Hemmige hiciyamdu u? !

Hemmige gidiyemdu u? !

Qariğina, hicaydi

25-Başlıq aldida

İkki pükülüp...

Qariğina, huddi horazdek

Gideydi pıkrağa qarap

Əptidin

30-Zeher tökülüp...

Hicaysa

Gideymes.

Gideyse,

Şundağ ademki

35-Zadila külmeydiğan!

Gidiyiş kāmçisi,

Hiciyiş şotisi

Közidiki altun tehtke

Tirişip – tirmişip örleydiğan! ...

40-Ğizik hékaye:

Bir küni başlık oñ yénidin,

Puğra sol yénidin

Tuyuksız çıqip qaldı aldığa,

Kétivatqanda u

45-Yol üstide.

Ah, qandağ qılsun biçare! ?

Hicaydi oñ közi,

Oñ meñzi,

Égildi oñ yéki,

50-Oñ qoli kökside...

Soğ çaçtı aşı közi,

Sol meñzi,

Sol ҡoli bégiz...

Əñ usta artismu ҡılalmas bundaқ!

55-Ҙараñ bu maharetni,

Oñ yéқи pakar,

Sol yéқи égiz...

Uniñға ҡарap

Başlıқ tükürdi!

60-Uniñға ҡарap

Puқra tükürdi! ...

Hey, aшу adem

Némişkidur bir ҡisma bulup

Titrep

65-Kökerdi...

1979 – yili Noyabir, Ғulca

13.Bir Tal Gül Lirikisi

14.Гүл

Goya u yénivatқан ot,

Yapyёşil şamdan üstide.

Goya u köyuvatқан dil

Vapadar aşıқ kökside...

5-Goya u méniñ yürükim,

Ana yurt, işkiñda köygen.

Yalkunluq muhebbitim,

Aptaplıq bağıriñda külgen! ...

15.Yopurmaq

Bolmisa navada yopurmaq,

Gül hösni bolattikin qandaq? !

Bolsa asman yultuz reñgide,

Yanarmidi yultuzlar parlaq!

5-Şumikin bu alem hékmiti,

Şumikin sirimu cahanniñ? !

Gülñi güzel qılğan yopurmaq

Bolsam nehaciti armanniñ! ? ...

16. Ğol

Neççe gül, neççe yopurmaq

Bir şahta çaçar huş puraq.

Çidaydu şunçe köp yükke

İnçike nazuk ğol qandaq? !

5-Menmu bir ğol bolsam şundaq

Güllirim éçilsa saña.

Razidim mükçeysem, veten,

Puriqi çéçilsa saña! ...

17.Tiken

Éytķina, buzamdu g lni  h snini

   ida yi nidek turgan tikenler? !

 ehri yok ademdin k tme yah sili ,

Pa  ga pinhan cay daim yikenler...

5-Bak  u i bolmisa  ogunluk va a n,

Adalet h kmini  ilar taraza...

Kelsun g l  zgili  ah yaki gaday

Tikendin <<mukapat>> sancili  – caza...

 u a g l    ida   ilar yayrap,

10-Parkirap yapy  il yopurma liri

Turmisa  oln   ogdap tikenler,

   il ay  anda  e  u  pura liri? !

18.Yiltiz

G l g zel! Yopurma  g zel!

Teripi dastan tillarda...

Yanidu zo  – heves oti

G l  umar sansiz dillarda...

5-Bolarmu bolmisa yiltiz

G l bilen y  il yopurma ? !

 ytķina, namsiz  ehriman

K r nmes yiltiz mu  anda ? !

19.Şebnem

Éytqına, şebnem aqqan yaşmidu,

Bulbul işkıda közidin gülñiñ? !

Aşu tamçidin kördüm nurini

Gül köñlidiki yalqunluq küñniñ...

5-Əks étidu tamçıda quyaş,

Dégen hékmetke işendi dilim.

Ah, saña qelbimde yangın işkimniñ

Her şeirim qetrisi, canıcan elim! ...

1980 – yili Aprél, Ğulca

20. Hesel Herisi ve Képinek

1

Qançılık çiraylıq reñdar képinek.

Çékilgen her hıl gül qanatlırıǵa.

Güllerniñ bezisi çoǵqa oǵşaydu

Bezisi qendilçi navatlırıǵa...

5-Əne u, reñmureñ güller üstide.

Gah uçup, gah qonup, kézer seylide.

Toydimu lezzetlik gül şirnisige,

Ügdidi ahiri cimcit leylide...

Éyitqına, güllerniñ şirnisini yep

10-Bériptu kimge u zerriçilik nep? !

Mahtinip yürermiş téhi képinek,
Güzellik babida alemde men, dep...

2

Körümsüz, addıyla hesel herisi,
Gülmu yok birer tal qanatlırıda.

15-Bir güzel pezilet çaçar huş purax

Ve lékin, ularniñ hayatlırıda...

Gah uçup, gah qonup işler tinimsiz,

Şu here reñmureñ güller üstide.

Yığmaқта güllerdin añ tatlıq şırne,

20-Bir arzu nur çéçip köñül kökside...

Bir toyup til yarar şérin heselge,

Aldiñ hey, kitabqan, qançılık lezzet? !

Béğıqlap ömrini sen bilen maña,

İşleydu şu here körmey bir rahet...

3

25-Bal here, képinek iş izliridin

Men saña kitabqan, bir süret sizdim,

Şunçılık ərziydu bir puraşqa dep,

Hayacan içide güldeste tizdim...

Çıraylıq képinek hesel herisi,

30-Qaysisi yaqıdu saña, bilmidim...

Bu soal ilmiki qaldı özüñge,

Men aña aldirap cavab yazmidim...

1980 – yili Sentebir, Ğulca

21. Ravab

Némançe carañlıq üni ravabniñ

Bilemsen, sirini aziz kitabhan.

Bilmiseñ, men sözley, şudem qelbide,

Qaynaydu poruqlap söygü – hayacan...

5-Yürektin yasalğan beşi ravabniñ,

Tartilğan ikki tar – beği yürekniñ.

Carañlıq küyliri ğaye – héssiyati,

Badam gül doppilik meğrur kökreknıñ.

Ravabni yasığan əmes qandaqtur,

10-Şohlıqtin tuğulğan havayi heves.

Ravabtur beəyni tirik Uyğurdek,

Alidu kün ve tün naşşidin nepes.

Danko ⁶ öz yurikni qılğandek meşəl,

Bilemsen, biz qılğan yürekni ravab!

15-Törelgen şöhetlik on ikki muqam

Qoş tarlıq yürektin alemge tarap! ...

⁶ Danko - Maksim Gorkiy hékayisidiki qehrimanniñ ismi. U kökrigini yérip, yurikini élip, meşəl qıp, öz qebilisini zulmetlik ormandin yoruq vadıǵa başlap çıqqan.

22. Pota

Béli boş yigitni,

Söymeydu əl—yurt.

Söymeydu kelemkaş,

Ahu köz canan.

5-Pota, vah, merdlikniñ belgisimidu? !

Bélge bağlaptu hesen—hüsenni,

Teñritağ—söyümlük kıran! ...

Keldi çoñ yolidin uzaq tariñniñ

Əcdadlar bélige bağlap potini.

10-Yolvas méñişida, köksini kérip,

Keldi yandurup yürek otini! ...

İcad çokkisiğa at salğan büyük,

Yüsüpniñ bélide əne şu pota!

Azadlıq yolida kiliç oynatқан,

15-Sadiriñ bélide yene şu pota! ...

Bu yoruk alemde körüptiken kim,

Potisiz, kemersiz Uyğur oğlını? !

Kemerge tutulğan zer—yaqutmidu? !

Əsliter kişige gülhan çoğini...

20-Gül kisip ussulğa çüşken kıranniñ,

Potisi gülzargä oħşaydu, qara!

Batur iradisi gül açti güzel,

Qızidi şad meşrep gülistan ara...

Qızığan u yerde pota oyuni,

25-Naħşa–saz yañritar yurtniñ bağrini.

Cesur əradige tentenemu bu? !

Çalmaқта ravaқта merdler nağrini...

Hélimu şu pota bellirimizge,

Bağlangan, kördüñmu, şunçilik mehkem!

30-Bu yéñi seperniñ tağ – davanidin,

Aşimiz merdane,

Meyli qançilik,

Capa bolsun hem! ...

Əte bir hanteñri üstige çıqip,

35-Oynaymiz şadlinip pota oyuni

Qilimiz köñüllük keñ sorun tüzüp,

Galib iradiniñ uluğ toyini...

1981– yili 11–Avgust, Gulca

23. Ah, Bütün Nedisen Dilber

Şu yillar yadimda...

Méni qarilap,

Yekligen rehimsiz ögey anidek.

Yürettim bir özüm mektep arilap,

5-Ʒayǵu ve hesrette yétim balidek...

Birla sen Ʒarayttiñ yerniñ tégidin,

Közüñdin köñlümge yollap tebessum.

Uçar huş puraƷgöl açƷan cigdidin,

Kelgendek aptaplıƷ ƷiraylıƷ mevsüm...

10-ÉytƷına, némişƷa ƷorƷmidiñ mendin,

Əñ yéƷin dostlirim ƷorƷƷan şu künler? !

Her yaƷƷa Ʒarayttim ənsirep sendin.

YalƷunluƷ közliriñ ƷaƷƷanda güller...

Kéyin men aƷlinip izdidim séni,

15-Ve lékin, tapalmay dédim: Ah, pelek!

Külgen cüp közliriñ Ʒiynaydu méni,

Men téƷi izdeşniñ yolida helek...

Ʒéridim...

Ʒar yaƷdi bugün béşinƷa,

20-Yenila közlirim aldida özün.

Barattim bilsemle uçup ƷéşinƷa,

Kületti burunƷi halette közüñ...

1981– yili 23 – Öktebir, Ğulca

24. Muz Meydanida

Tal– térek şaƷliri gülligenmidu?

Éçilğan kümüştek sansiz gül–çéçek.

Aydiñ tün! ...

Acayip lirikilik tün!...

5-Sepmekte tünge saz ravap ve gécek...

Meydangä kök äynek yatqızulğanmu?

Yanar yan– yénimda nurluq sim çirağ

Körüner çüşsimu äynekke yiñne,

Çiraylıq bir süret yékin ve yıraç...

10-Çüşkenmu bu yerge ya zumret asman,

Hösnüñni körüşke u bab taş äynek.

Bu gülsiz çimenlik ämes, misali

Reñmureñ yultuzlar çaķniğan pelek...

Uçmaķta gül–çéçek zumret meydanda,

15-Zeñger reñ samada uçķan yultuzdek,

Bezisi navat reñ, bezisi köpkök

Bezisi yapyéşil, bezisi çoğdek...

Uçmaķta güzellik,

Uçmaķta gülzar,

20-Uçmaķta kızilgül, çoğluq ve rena!

Uçmaķta acayip cuşķunlangan ruh,

Uçmaķta ot yaşlıq, yalkunluq mena! ...

Yékimlik muzika,

Kökte tolun ay...

25-Tağ–dala, tal– térek kümüz reŋgide.

Çağnaydu sim çirağ nuri yaltirap,

Süttek aq çéçekler meñzi bergide...

Uçmaқта gülbahar zeñger meydanda,

Uçmaқта қанатlıқ nevkıran yaşıq!

30-U yerde köremsen, siziqlar bilen,

Yézilar bir kitab süttek aq taşlıq! ...

U yerde köremsen, yéñi bir əvlad,

Gül çaçқан közide pütkül yer işari!

Keltürer vetenge yüksek şan– şerep,

35-Nevkıran əvladnıñ yaşıq bahari! ...

Uç sağlam əkil –oy, cesur irade,

Muhebbet bégida güzel gül bolup!

Yékimlik muzika... Kökte tolun ay...

Tamaşa qılattım şadlıqқа tolup...

1981– yili 17–Dékabir, Ğulca

25. Aydıñ Peyzi

Olturimen

Qolumda kedeh.

Zoqlanğan ay.

Çüşüvaldi içige.

5-Huş keyp yeşil sgetler,

Yekin bir yerde

Dutar,

Çaçidu tuyĖu

Aydiñ kçiğe...

1982 – yili 8 – April, Ėulca

26. Çeçek ve Sebi

Viliklap klmekte çeçek,

Külmekte sebi,

Telpnp birige biri,

Pah, neķeder şerin.

5-Neķeder güzel

İkki mesummiñ

Pak,

Huşhuy mhri! ...

Çeçek anisida syĖ–hayacan,

10-Sebi anisida muhebbet– bahar.

Alem goya

Bir tatlık çştek...

Hayat klvatķan,

Herbir klĖnide

15-Gl – çeçek tklvatķan,

Bir péyi zer,

Bir péyi yakut

Naşşıcı kuşte

Şunçe celpkar!

20-Çıkarmañlar amal tépip

Kuhıaptin kara boranni,

Ketmisun tozup,

Perişte çéçek!

Yamrimisun her terepke ot– yalğun,

25-Tosuñlar, ademler,

Ketmisun köyüp

Söyğü,

Şadlıq

Kéleçek!...

1982 – yili 27 – April, Ğulca

27. Dostluq Siri

Körünemdu meyniñ hösnide,

Şepék bolup dostluq méhri? !

Körünemdu bezme– külide,

Éytqına, çin köñül siri? !

5-Dost dégenmu başqa kün kelgen—

Égir çağda bilinidiken.

Saña yene dostluq şarabi,

Tutamdu – yox, sinilidiken! ...

1984 – yili Aprél, Ğulca

28. Şamalğa Medhiye

Əla maña

Taň– seherde

Lerzan şamalda

Seyle kiliş baqlarni kézip.

5-Tuğkanmikin anam méni

ƘuçıƘığa şamalniñ,

Yürimen arisida

Peyzini sézip...

Şamal goya

10-Tinim tapmas,

Aram almas bir ilahiy roh,

Şivirlaydu naħşisini

Ğül– çéceklerge...

Tinçıkta ne sada bar?

15-Ne küy bar?

Yételeydu ƘanatlıƘlarla

Ğüzel kéleceklerge! ...

Tohtima adem!

Tohtima hayat!

20-Şamaldek cuşkun roh

Əbediy kılsun tentene! ...

Tohtima kelem

Çéçimdiki aqlarni körüp,

Yañrisun naşşilirim

25-Yene,

Yene,

Ve yene! ...

1984 – yili 5 – İyul, Ğulca

29. Mey ve Tebessum

Mey tuttuñ,

Yaqut mey tuttuñ

Yüzüñde

Muhebbetlik illik tebessum

5-Alay ah, kıysisini:

Üzüm süyi şarabnimu?

Köñül küyi tebessumnimu?

Qelbimde

Ğül –çéçeklik mevsum...

10-Taldimu mey tutқан қолuñ? !

Taldimu tikilgen közüñ? !

Keçür!

Turup ƙaldim gâh uniñğa

Gâh buniñğa tikip köz...

15-Bilmidim, mey muhebbet otimu? !

Tebessum yalƙunimu? !

Ƙelbim hayacanda

Ƙılalmaytti söz

Birdin: Ketti ƙızıp

20-Ƙalğandek pijğirim tomuz içide

Dildiki saray...

Şundin béri

Oñumdimu,

Çüşümdimu,

25-Mey aƙƙan üzümzarlıƙ

Tégidiki tebessumluƙ ay...

1984 – yili Séntebir, Turpan

30. Méniñ Bu Nahşam

Yaşidim yérin əsirdek...

Ketmes yénimdin

Aşu bir uluğ perişte

Seher ve aħşam...

5-Uniñdek mañalidimmu?

Uniñdek yanalidimmu?

U méniñ

Hemişe naḥşam! ...

Anam,

10-U méniñ ülgem!

U méniñ ustazim!

Çéçilidu nur

İkki közümdin!

Ta hazirgiçe

15-Keldi carañlap

Naḥşilirim

Gül – çéçeklik dala – tüzümdin...

Éytqına, özümni toğrilaydığan

Bir nişan,

20-Bir mayak

Bolmisa əger yénimda,

Bolamti cuşkunluq,

Çoğdek reñ

Kün ve tün

25-Méniñ kénimda? ! ...

Bolmisa yoluñni körsitidiğan

Qutup yultuzi

Azisen

Seher ya aḥşam...

30-Turmisa yénimda köz tikip anam

Çüşermidi aḥ kegezge

Méniñ bu naḥşam! ? ...

1984 – yili 22 – Öktebir, Ğulca

31. Güzel Ğelb

Körimen her küni:

Söreydu addiy bir yigit

Ğol harvisini,

Mañliydin

5-Ğül – çéçek çéçip.

Başkini tay– tay malmidu? !

—Ğül ve əḥlet...

Ketti sésik purıķidin

Çiraylıķ kiyingen

10-Bir güzel keçip...

Körsimu

Közliri nur çaçķan kıran

Külmidi zañlıķ külkisini

Çirayi

15-Ğülgün tañ– seher...

Kélidu sörep ol harvisini,
Çaknaydu mañliya
Gül bergidiki süzük şebnemdek
Süzük ter...

20-ariina, yüzidiki tebessum

Çaçkan şolimu?
apara közliride uçkunlian

Hiyal – arman? ! ...

Tileydu u yaşııñni

25-ilyaş kirpikliriñ arisidiki

Şehla közüñdek

Güzellik içide

Hey, güzel canan! ...

1985 – yılı 5 – Yanvar, ulca

32. Gülligen Örük

Höppide

Gülligen örük.

Herbir a çéiki

Alemge çaar uşbuy hid...

5-Goya u apaq perişte.

Hösnide:

Əzgü, pak, mesum güzelli

Qılar şadiyane héyt...

Çıkkanmidu tépip téřiga

10-Bilmidim.

Örükniñ vucud–kelbidiki

Söyğü – pezilet? !

Asman içki güzelliğini

Yultuz,

15-Ay,

Altun kün qilip

Bergendek kainatqa

Yorux ve zinnet? ! ...

Keldi keç küz...

20-Çüşti aq qirov...

Qaldi örük yalıñaqlinip

Ne öziqe qaldi méve,

Ne bir gül – çeçek...

Ve lékin, éytatti u,

25-Huzurlinip

Asta naşsa,

Kéletti

Aq çeçek yağıdigan

Güzel kéleçek! ...

1985 – yili 18 – İyul, Ğulca

33. Farabi ve Men

1

Kelmekte miñ yillarniñ

Çañ – tozanlıq,

İs – tüteklik,

Aptaplıq yollirida

5-Tumşuqi uçluq ötüq kiygen,

Pakar,

Keke saqal,

Közliri yoğan bir dana...

U kötürgen Aristotélni

10-Kiygüzüp ərebiy çapan.

Yavropa kütüvaldi

Aldığa çıqıp,

Yürikidin éytip teşekkür.

Çüşti ussulğa

15-Yunanlıq rena...

2

Kelmekte hérişni bilmeydiğan

Bir keyser insan.

Kötürüp pütün asmanni:

Quyaş,

20-Ay,

Yultuzliri bilen,

Külmekte hörler ərışte...

Ne uniñ yénida qara köz qızı?

Ne uniñ yénida

25-Buruti hösnhet?

Ne uniñ yéni

Çaqliri tékimida oynıgan

Ay yüzlük perişte? ...

3

Ah, menmu

30-Kélivatimen cahan yollirida,

Çékemde ne gül?

Üstümde ne hanteñri?

Kötürginim bahar gül-çéçekliri,

Yaz tinçiqi,

35-Küz yopurmaqliri,

Qış qarliri...

Ah, men bolalmidim

Éytiñlarçu hey... Ademler,

Aşu keke saqal—

40-Danişmenniñ əvladi.

Yañrimisa méniñ qolumda

U yasap qaldurğan

Tembür tarliri? ! ...

1986 – yili 19 – Yanvar, Ğulca

34. Gül Tutup Kélip

1

Özgerdi toy – tökün

Oy –hiyallar hem,

Özgerdi bu dünya, adem ve gezel...

Keşkeriy kebrisi...

5-Çaçimen şebnem–

Közümdin

Hörmetniñ östiñide sel...

2

Ötti yüz yıl uçup...

Bilimem şuni

10-Yéñi bir huy– micez méniñ nevremde...

Gül tutup kélip u qurban héyt küni

Olturar şivaqlıq addiy qebremde...

1986 – yili 19 – Mart, Ğulca

35. Aq ve Yeşil

Ocuq dérizemde:

Bahar külgen yapyéşil dala,

Yapyéşil orman...

Çaçidu alemge muhebbet

5-Kün – tün, ah, bulbul,

Söyğü süritimu altun reñ tuman? !

Kéçila bu yerde

Çağnaytti köz çekip kümüş qar.

Oğşap goya

10-Aq süttek aq köñüllük alemge...

Bilmidim, aq bilen yeşil

Bağlanganmidu bir riştide

Oğşap gahi aq

Gahi yeşil köñlek kiygen senəmge? ! ...

15-Aq—

Aq köñülñiñ

Pak köñülñiñ tuprikimu.

Yeşillik

Köklemdiğandu

20-Peğet uniñdin? !

Qarigina, kuyaşlıq asman astida,

Munbet zémin üstide

Külmekte yéşil maysılar...

Bolmas cennetmu güzel

25-Zadi buniñdin? ! ...

1986 – yili 26 – Aprél, Ğulca

36. Anam Perişte

Anamniñ çirayi hemişe maña,

Méhir aptipini çéçivatқан күн,

Anamniñ avazi hemişe maña,

Béhişniñ içidin çikivatқан ün...

5-Anamdek köyümlük barmu cahanda.

Anamdek söyümlük barmu cahanda? !

Anam bir perişte,

Méhri bir cennet,

Anamdek büyüklük barmu cahanda? ! ...

10-Şivaklık kebreñge kélip hemişe

Méhriñge qelbimni cimcit qaqlaymen,

Kök asman, qoñur yer sözümge guvah,

Şertsiz əl aldida sütüñ aqlaymen! ...

1987– yili, Ğulca

37. Yénimda Qehriman, Yénimda Tariq

Yénimda qehriman, yénimda tariq

Ah nede ƙalgandu uniñ bir puti? !

Yürer u diñguslap ƙoltuƙ tayaƙta,

Velén, öçmigen köziniñ oti...

5-Ah, nede ƙalgandu uniñ bir puti

Ƙaysi tağ,

Ƙaysi bağ,

Ƙaysi vadida? !

Ƙaysi bir ƙuzgunğa bolğandu ozuƙ

10-Ƙaysi deşt,

Ƙaysi say,

Ƙaysi dalida? !

U aşu upuƙƙa reñ bergen batur,

U aşu ƙuyaşni tañğa kötürgen!

15-Ölümün ƙorƙmayla ƙalmay bu ceñçi,

Bir zaman ölümni ƙorƙmay öltürgen! ...

U bizge teverrük.

U bizge tarih

Ƙalgandu ulardin əmdi ƙançilik? !

20-U əziz,

Salam ber ƙol bağlap yoldaş,

Kemsitme aƙsaƙ, dep uni ançilik!

Ar –nomus,

Lenettin örtenmemdiken

25-Ah, uni Һarlıǵan her Һandaҗ béšem!

Aқарǵan Һaҗliri Һuddi tañ nuri,

Bahardek u güzel,

Cuşқun hemişe! ...

Yénimda Һehriman,

30-Yénimda tarih

Yürer u diñǵuslap Һoltuҗ tayaqta.

Қızırıp külmekte nurane Һiray

Güllidi Һoǵ reñlik gülgün ravaҗta! ...

1988 – yili Avgust, Kunes Taldi

38. Uyǵurlar Naһşıǵa Némanҗe Amraq

1

Uyǵurlar naһşıǵa némanҗe amraq,

Oylaymen:

Barmidu bir siri buniñ?!

Bilmidim, ya şundaҗ yaralǵanmidu,

5-Bolup, hey, özila şavқunluқ sunin?!

Қаған u төreldi

Yaşidi éytip

Güzel naһşisini yerniñ üstide.

Bilemsen, zadila naһşa söyemigen

10-Turalmas vicdandek hayat kökside!...

Hayatni söymigen naḥşa söyemdu,
Aşıklar yürüki lavuldıgan ot.
Bilmidim, şunlaşka ḥuddi cennettek,
Söyümlük makanmü bulbulğa bu yurt!

2

15-Deydiken: Naḥşıçı milletniñ béşi,

Yetmeydu zadila samavi kökke...
Ərşniñ hörliri tegküzgengü qol,
Hayacan içide badam gül bökke!?!...
Alemde kim bizdek yañritaptu

20-“Un ikki muḥam” ni élip hayattin?!

Uçalmas bipayan zumret asmanğa,
Ayrılğan biçare naḥşa - qanattin?!
Naḥşa – Küy yañritip öttük telkidin
Mañsaḡmu solinip tömür kepeske.

25-Küylidük merdane “zöhre canım”ni,

Çüşmestin paqidek sésik əvrezge!...
Naḥşa – can,
Naḥşa ar – nomus ve vicdan,
Naḥşa çin yürekniñ arzu – armanı!

30-Əytqına, ötkenmu zadi naḥşısiz

Uygurniñ bir küni,

Ya bir zamani?!

Soligan,

Urganda: Naḥsañ sérık, dep,

35-Ḳalduḳmu naḥsidin toḥtap deḳiḳe?!...

Toḥtisaḳ ölettüḳ,

Èyttüḳ yañritip

Tiḡ teñlep tursimu callat,

Şeḳiḳe...

40-Bu yoruḳ dünyadin tügeytti Uyḡur,

Bolmisa, hey aṣu uluḡ naḥşılar!

Bilemsen, éytidu uluḡ naḥşini

Arzusi ḳuyaşteḳ,

Köñli yaḥşılar!...

45-Yadimda: Naḥşisini ḳaldurup maña,

Ketkini, ümidlik bir ḳarap dadam...

Soraḳḳa tartılḡay tanla ḳiyamet,

Çıḳmisa asmanga doppisi badam!...

3

Uyḡurlar naḥşıḡa némançe amraḳ?

50-Oylaymen:

Barmidu buniñ bir siri?!

Naḥṣa – Küy söymigen bende biçare,

Yüzide ne şepek,

Dilda ne méhri...

55-Şunçilik kımmetlik süti aninin,

U – hayat,

U goya tenge aqқан қан!

Naḥşimu kımmetlik ana sütided,

Çünkü u birlikte kirgen عزیز can!...

60-Ağziñdin kirmekte aninin süti,

Kirmekte naḥşisi kulaqliriñdin.

Östürüp ar – nomus süt bilen naḥşa,

Oygıtar vicdan dil otlakliriñdin...

Herbir hüceyrimiz süttin törelgen,

65-Herbir hüceyrimiz naḥşılardin hem.

Hemmidin kımmetlik animiz süti,

Hemmidin kımmetlik naḥşimu herdem!

Naḥşa – Küç!

Naḥşa – Roh!

70-Naḥşa – Casaret!

Uniñsiz ömürniñ menasimu yok:

Uniñsiz ömürniñ ottek qızıqı,

Nomusi,

Arzuluk renasimu yok!

75-Bilemsen, éytidu güzel naşını

Alemde peketla köñli yaşılar!

Uygurlar yaşaydu tursila yañrap

Uygurniñ kelbidek otluş naşılar!

Quy, saqi,

80-Mañ a bir kedeh yaqut mey!

Naşimiz şenige içey kanguçe!

Ətiki nevremge vesiyitim şu:

Yañrat bu naşını - Qiyamet- kiçe!...

1988 – yılı 8 – Öktebir, Gulca

39. Çüş

Kirgen uyqusığa bu güzel keçe,

Ay nuri tebessum giyah ve gülge.

Aq aydiñ,

Köz tikip toymigudekla,

5-Ohşaydu yürekni titriter küyge...

Uykuda yatsimu köz yumup canan,

Piçirlar levliri küy küyliyendek.

Belkim u şu tapta gül – çéçek ara –

Képinek

10-Qaniti şepék köygendek...

Çirayi özgerdi birdinla uniñ,

Ümçiyip,

Hesrette yığlatatqandek.

Tuyuksız béşığa kelgen azabniñ –

15-Henciri köñlini tilgavatqandek...

Hayatmu oñşaydu goyaki çüşke,

Gahida gül körer, gahida tiken.

Gül körüp külgenler zadi merd əmes,

Tiken azabini yéñer merd dégen!...

1989 – yili 3 – İyun, Ğulca

40. Küz Aydıñı

Sehra şəhrin uyquda...

Kelmekte uñliyalmağan nañşa!...

Çidiyalmay ay

Çüşüp kelmekte

5-Zeñger asmandin...

Şıldirlaydu yalqunluq söget,

Astida piçirlaşlar...

Astida

Külke taraydu güzel armandin!...

1990 – yili 13 – Séntebir, Ğulca

41. Kaldi Yol Üstide

Carañlaydu kehritan

Burut - saķallargā

Ésip aķ munçaķ,

Kélimen ķarlık dala yénidin –

5-Ötken yolda piyade.

Yandiki tal – sögetler

Un tasķap aķarģan çokanlardek,

Appaķ körüngen sehra

Ķışlık uyķusida uķlavatķan

10-Uluģ irade...

Men aşı yézida ösken,

Ah, kéyin ketken yiraķķa

Ķanat çikīrip,

Barganséri tézlişivatķan

15-Putumda naķşa!

Balilikim ķalģan muşu dalalarda...

Éķivatķan ģiyallirim

Köz aldimdin ötüvatķan

Çatma süret,

20-Éh, yürek yurtumda naķşa!...

Şu zaman

Körünge yézámdin

Çikip keldi bir top bala

Əgeştürüp – Alek – ni.

25- - Uşit ... Uşit!... – din

Yañridi dala...

Goya balilikim kaytip kelgendek

Tutalmidim özümni,

Yügürimen tizimgiçe qar kéçip...

30-Çaldi yol üstide

Çamadan,

Çapinin, qara!...

1990 – yili 22 – Dékabir, Gulca

42. İstudént

Köymekte şepek...

Zeñger déñiz

Acayip gülgün bir reñde,

Kimdu u hayacanlinip

5-Ün – tinisiz kirivatқан?!

Yıraqlardın uçқан aқ çaykılar

Küylimekte nañsisini.

Kimdur u

Yipliri méhir – muhebbet –

10-Aķ torini y yivatķan?!

 tiki k n,

 tiki k lecek,

Muķeddes  mid

 ıķalamdikin

15-Mervayit s z p?!...

ķirġaķta ana,

ķirpikliridin t k ler y riki,

T k ler g l – poriki,

M hir – muhebbetni   k riki,

20-Turar dala g lliridin

G ldeste t z p...

1991 – yili 22 – Mart, Ğulca

43. Ana Tupraķ

Bulsimu yiltizi anarni  ,

Bulsimu yiltizi buġdayni  ,

Tursa u havada,

Mu lleķte

5-B remdu  ytķina, y rekke şeribet,

Toķa larġa un?!

Bolamdiken řaĥ - řaĥlarda

Y şil yopurmaķ,

Höppide éçilğan güller,

10-Gülümsirigen yoruk yultuzlar,

Tebessumluk kün?!

Hey, méniñ naḥşıçı periştem,

Élip kelgin,

Altun tarlıq dutariñin,

15-Naḥşa éytayli

Bir uluğ kudretke

Dilimizdin bégişlap!

Éytayli periştem,

Bu kéçe uyḡudin bolup bidar

20-Sevda tutup sayravatқан bulbuldek

Bir güzel muhebbetke

Yéniş – yénişlap!...

Éytayli yañritip alemge naḥşimizni

Bizni toydurğan,

25-Bizni lezzetlendürgen,

Bizni üstide seyle kıldurğan

Dalimizni uluḡlap!

Yirtılıp ketsimu meyli

Ünimizniñ perdiliri,

30-Éytayli bar avazimiz bilen

Köyümçan,

Séhi,

Muhebbet periştisi –

Animizni uluğlap!...

35-Ana tupraq!

Qoyni issik dalamsen!

Ana tupraq -

Méhri kuyas anamsen!

Yésem aq nan,

40-Purisam gül,

İçsem yene şérin şarab sen!

Déseñ ana:

Maña köygen çoğum sen!

Kökte uçkan tuğum sen!

45-Déseñ ana:

Əşkimda kavap sen!

Sayratkan ravab sen!...

Yürikim étilip kettetimikin,

Yürikim titilip kettetimikin.

50-Huşallıq,

Hayacan

Sıgmay uniñ içige?!

Déseñ ana,

Özümi alemnüñ şahi sanap

55-Bolattim nurluk kuyas kundüzge,

Tolun aylık kège!...

Kel periştem,

Tézrek kel,

Dutar çelip naşsa éytayli.

60-Bolmisa ana tuprak,

Bolattukmu biz,

Bolattimu naşsa – şeirimiz?!

Peket biz sañıla

Əzizane yurt,

65-Akıdu naşsa bolup

Bizniñ issik

Söyğü – méhrimiz!

1991 – yili 19 – Əyun, Ğulca

44. Şıvaq

Körümsiz,

Addiy giyah bergide

Yanar ot –

Şepeq cilvisi...

5-Közümde kögüçreñ şıvaq.

Közümde dümçek bir kebre

Söyğü – hörmitimniñ

Qutluq kiblisi...

Ölley éytivatқан

10-Muhebbet periştesidek

Seher şamilda şivirlar şivaq...

Çirayi nurane anam

Şivaq süpürgide süpürmekte yer,

Yerge baqqan közliri çirağ...

1991 – yili İyun, Gulca

45. Töge

1

Lokkisiğa artilğan

Gilem hırcun:

Bir béşida ay,

Bir béşida kün...

5-Kelmekte

Ayiğida kumluk çöller,

Qaytidu kızıl yulğun çéçikidin

Toy oynap

Carañlığan ün...

2

10-Yene şu saman yoli,

Yipek yoli

Üstide tmr kışlar,

Üstide ot harvilar,

Maşınilar...

15-Şizil yulġun řeċikide

Yene toy...

Yatidu řeriġan nar tge

Yol boyida –

Çimenlikte,

20-Cimcit kşep,

Közliride řaķnaydu y...

1991 – yili Avgst, Ėulca

46. Kuća Henciri

Tavlanganmidu otta,

Muhebbette,

Çaķnaydu acayip nur řeċip.

Řalġanmu Perhattin yaki yadikar?

5-Destide

Klidu şerin yüz eċip...

Řoyulġan yaķutlar,

Bilmidim,

Ƙan daniçilirimu

10-Ceñlerdin ƙalğan gül – çeçek?!

Uniñda miñöy gülliri,

Uniñda söygü çeşmisi,

Uniñda yaş tolğan kölçek...

U tariq!

15-U dastan!

U hayat!

U senet körgezmisi

On sekkiz miñ alemge!...

Nemişka ayrılmas yénidin Uyğur?

20-Bu soal ƙaldi nevkiran,

Ƙaldi senemge...

1991 – yili 4 – Séntebir, Ğulca

47. Yollar Barañ, Yollar Üzüm

Yézidin yéziğa,

Yézidin şherge,

Sozulğan yollar –

Asfalt,

5-Üstide kündüzimu yultuzluq asman.

Barimen hayacanda,

Közlirim mey yolğan üzümderde,

Könlümde naḥṣa,

Könlümde dastan...

10-Yollar baraň,

Yollar yéşil karidor,

Yollar üzüm,

Saňgılığan aq, sériq...

Yaqut ükerler,

15-Lévimde mey...

Küylimekte yürükim ḥotenlikni,

Yürükim

Muhebbet çéçivatқан ney...

1991 – yili 30 – Sentebir, Ḥoten

48. Ular Meşreptin Kelgen

Yatidu تنها

Tul ayal orun tutup,

Ah, étizida añraydu

Altunbaş kónaq...

5-Bolmisa oĝli,

Ya birer kızi?

Kélip kim salar

Şartilditip orgaq?!...

Kızıl gül gülşini

10-Ġerbiy upuċ,

Çıkamdikin ay

Büğün keçe

Künçikiş tereptin?!

Kelmekte ottuz oġul –

15-Ottuz kıran

Külke - çaķçaķ içide,

Goya mey içkendenk

Şanu şereptin...

Ular yasıġan yol

20-Ahşam meşrepte,

Bu yerge –

Ķoniķi orulmiġan étizġa

Dutar – tembürni sayritip,

Kirmekte naħsa – külke.

25-Kirmekte şaraķlitip ķonaķliķni,

Ĥamanlarni yayritip...

1991- yili 19 – Öktebir, Ġulca

49. Liriklar

Muhebbet çümülimidu

Tinim tapmay çapidıġan

Hayat yolida?!

Muhebbet

5-Hesel herisimidu

Güllerdin şirne yigip

Tutidiğan ademlerge

İkki qolida!?!...

Muhebbet

10- Quyaşni qıçaqlap

İssiq teri bilen

Qıymaқта əziz nevrisiniñ

Qırıq süyini:

Ravabni qelip kelgey!

15-Bulbulgoyani elip kelgey!...

Küylimekte muhebbet

Tilek küyini!...

* * *

Sirlirini yeşelmestin

Béşimmu ketti qarqap.

20-Némançe çüşiniksiz

Menalar bu?!

Köz qisip

Gah atar qaslırini,

Gah azablaydu tuygılrımı...

25-Çandaq renalar bu?!

Ah, sirlik dünya!

Çüş körüp yürimen oygak,

Bilelmey yürikini ademniñ!

Kéçe

30-Yağ purattım

Ərvahıǵa

Çöçektiki hatemniñ!

* * *

Sürmey oy...

Sürmey hiyallar...

35-Ünmisun tuyǵulirimdin

Tiken,

Gül – gıyahlar...

Yürikim alsun ah, aram!

Ah, kaçan cımiydu

40-Bu bazarniñ vañ – çüñi?!

Ayda bolsam

Sağyattimikin

Əzgü sükünatta yaram?!...

Alayǵan közlerdin,

45-Çarayǵan yüzlerdin.

Yalğan sözlerdin...

Tügimey bu cahan

Qutulmaydiken zadi ah, yürek!

Əmdi bildim:

50-Taş yérip çıqqan qarığay

Naşşılarga can,

Bayramlarga gül – porek!

* * *

Taқidi gül...

Yetti béşim

55-Birdinla zeңger kökke!...

Qondi yultuzlar.

Qondi ay,

Qondi kuyaş

Çiraylıq güldar bökke...

60-Biraқ, ah

Köksümdiki bulaқ

Ketti қurup,

Nege ketkendu oқçıǵan su?!

Çüşüvidi zéminga béşim

65-Qaytidin bulduқlap қaynap

Aқti u su!...

* * *

Naşşısız yaşıyalamduq?

Kel,

Bille naşşa éytayli

70-Ah, söyümlük nigar!...

Hayat naşşa bilen güzel!

Adem naşşa bilen güzel!

Naşşa aqqan yollardin

Kéldu bahar!...

1991 – yili Dékabir, Ğulca

50. Ademmen Yüriki Bar

Ğülimen nur, yamğur söygen zéminniñ,

Yiltizi,

Yapriki,

Ğül – poriki bar.

5-Əmesmen taş yaki yasalğan heykel,

Ademmen héssiyatlıq dil – yüriki bar...

Méniñda ademlik qan ve çiray,

Tilim bar,

Sözleymen oyliğimni.

10-Yazimen het yaki çapimen ketmen,

Körisen deryani boyliğimni...

Yürek u bir parçe kızıl göş əmes,
Hilmuñıl tuyğular qaynıǵan bulaq.
U yerde sarǵayǵan küz yaşıq dala,
15-U yerde yaşıǵan yeşil töt kulaq...

Külimen,
Yıǵlaymen,
Gahi muñlinip,

Çatqallar içige ketime kirip.

20-Qaygudın tutulsa gahi çirayım,
Yürimen gahida gül – çéçek térip.
Muhebbet lezziti ténimge bahar,
Dostluqniñ şarabı şepek yüzümge.
Qılsañ bir yaşılıq maña, aya dost,

25-Meñgülük abide ikki közümge...

Uçursañ üstümdin qapqara kuyun,
Özümnı qoǵdaşqa heqlıkmén tamam.
Turimen şemşadtek əgmey bəşimni,
Yetmigen çağdımú pütünley çamam...

30-Ademmen, həssiyatlıq dil – yüriki bar,

Ar – numus içide aqar kızık qan!
Éytqına, hayvandin bolamdu perqım,
Bolmisa méniñde ğurur ve iman!?...

İzzittim goyaki kuyaşlık kündüz,

35-Yürimen ɣarlanmay əl – yurt içide.

Bolimen tümen miñ yultuzniñ biri,

Qalsammu küydek qara keçide...

Ademge ademdek çiray açmıǵan,

Meyli u şah bolsun,

40-Adimiy əmes!

Akıdu déñizda apaq yelkiniñ

Ademdek tohtisa séniñde nepes.

Gülmen nur, yamğur söygen zéminniñ,

Yiltizi,

45-Yapriki,

Gül – poriki bar!

Əmesmen taş yaki yasalğan heykel,

Ademmen,

Vicdanlıq dil – yüriki bar!...

1991 – yili 5 – Dékabir, Ğulca

51. Salam, Əzizane Keşker

Nuzuk yatқан zemindin körgili keldim,

İşkiñda gumnam bolup köygili keldim.

Tizlinip olturimen Héytkah aldida,

Topañni tutiya dep, söygili keldim.

5-Sen goya alemdiki güzel Érembağ,

Gülüñdin köz üzmeý karaymen şuna.

Havasi hoş purak, dep éytkandi bir çağ,

Yer – cahanni titretken Alip Ərtuña.

Söyümlük Teñritağniñ yürüki özüñ,

10-Uygurniñ şan – şöhetlik köriki özüñ.

On sekkiz miñ alemde men üçün Keşker,

Güzellikniñ şahane poriki özüñ!...

Ravabiñniñ taridin uçidu bahar,

Yer – asman arisiğa çéçip gül – çéçek.

15-Muqamiñda bir əzgü muhebbet yanar,

Kélidu külümsirep güzel kélecek!...

Örgilimen boyuñdin canican Keşker,

Çörgilimen pervanen bolup Han Keşker.

Əssalam!

20-Salamimni qobul qıl əziz –

Ah, anamdek möhterem anican Keşker!

1992 – yili Avğust, Keşker

52. Nevaiy Heykili Aldida

Aldimda

Keñ éçilğan issik kuçak,

Tonuş çiray,

Külümsirep

5-Midirlap asta levliri:

= Balam!= dedi.

Méniñ közlimdin çéçilatti

Teñritağniñ gül – çéçekliri.

Yürikim hayacanda:

10- = Ata, salam = dedi...

Koldurma carañlaydu yulğunluğ ara,

Yéşil toğrağ saysida

Olturar bovam

= Hemse =niñ qurliridin

15-Leylini körüp...

Momam olturar büglükte,

Közide seperge ketken boviyi.

Keşte tikivatқан sütteğ yağlıқта

Yanidu yalğun

20-Deştiki

Tomuzdek köyüp...

Atam nilkiniñ tağlirida

Yüridu oyğitip cimcit ormanni,

Yürikide qutluğ misiralar:

25-Əl gémimi yémigen ademni

Démigin adem!...

Yürimen gül pesli güzel baharda,

Yénimda zöhre,

Muhebbet – bizniñ közimiz,

30-Muhebbet – bizniñ yüzimiz,

Muhebbet –

Cimiki alem!...

Doskida kuyaş,

Doskida mübarek isim,

35-Balaniñ közide

= Seddi İskenderni =,

On sekkiz miñ alemniñ

Nağra - sunaylıq

Şad - ħuram toyi...

40-Bir kün,

He ... Bir kün qalmidi tohtap

Can – cigirini untalmıgan,

Aniniñ ħiyalliridek

Ékıştin

45-Dolğunluq tarim süyi...

Uniñ ata – boviliri

İli boyliriğa salğan iz,

İneliri

Kélidu dolğunlar sadasidin.

50-Kélidu bu vadinin bulbulliri

Küyligen küyler,

Herbir neyme,

= Nava = sidin...

= Balam!= - dégen hayacanlık avazidin

55-Keldim ésimge.

Aldimda nurane çiray,

Keñ éçilğan ıssık kuçaq.

= Lebbey!= dedim, közlirimdin

Çéçilatti teñritağniñ gül – çéçekliri,

60-Keibim

Köyuvatқан

Gülhan oçaq...

- =Nemişka heykilim yok

Söyümlük Teñritağda?!= -

65-Dédi ustaz,

Közliridin tökülgen nur

Cilve kildi

Keşkerdiki gül – poreklerde...

=Heykiliñiz yok əməs, əziz ata,

70-Қараña,

Uygurliriñiz köksidiki

Muhebbetlik yüreklerde!=

1992 – yili 31 – Öktebir, Taşkent

53. Merhum Dostum Aydinga

Béşimda çaқмақ чéқip,

Kirpiklirimdin yamğur siyrilğan.

Aşu қараңғu kéче

Ay bolup kirividiñ öyümge...

5-Yétim idim,

Қалған idim bir bulunda,

Untuldurup қayғu – hesretni,

Küldürüvédiñ aşu aһşam

Toldurup һушаллықni көñlümge...

10-Teқdir şundaқ pütülgenmidu?

Kettiñ чет әlge,

Қалдим сени бékette

Cimcit uzitip...

Bilemsen, ketmidi méniñ қelbimdin

15-Aşu kéче –

Sen ay bolğan aşu kéче

Hemişe muhebbetlik һiyallar tozutup...

Men keldim

Sen yatқан шеherge.

20-Biraқ,

Hesrita!

Hesrita!

Baramidim қеbreңge

Sirtıǵa ыıқалмай siziklarnıñ...

25-Kördüñmu ve lékin méniñ yürikim

Kéçe – күндүз boldi béşinđa.

Şıvaqlırınǵa boldi şebnem

Üzülüp yipi

Köñlümdiki tiziklarnıñ...

1992 – yili 5 – Noyabir, Almuta

54. Kötürüp Yürimen Béşimda

Hayatım deptirige

Bu Qazaқ yurtiniñ otlaqliri,

Ahuniñ közidek bulaqłiri

Sizilmaqta

5-Bir қiraylıқ süret bolup.

Sizilmaqta altun reñlik ormanłiri

Қiyadiki méhman bulut.

Kümüş reñ tumanłiri

Abay şeiridek

10-Şan – şöhret bolup...

Biraq, némişkidur

Bilmeymen, bir yéri,

Hey, ... bir yéri

Yürikimniñ sezgüside

15-Taza carañlığan nañşa əmes!

Némişkidur

Ah, bilmeymen

Huddi yurtum dalisida

Éçilip – yéyilip alğan nepeske

20-Oñşimas bu yerde

Alğan nepes...

Ya bu zéminniñ topisiğa

Siñmigeçkimu iñelirim,

Ya yoqmidu bu yerde

25-Kiçikimdin

Dimiğimğa siñgen aşu –

Tonuş puraq!?

Ya özgici mu bu zemindin

Üstide köküç şıvaqliri çeçekligen

30-Anam kebrisi,

Atam kebrisi,

Yatқан tupraq?!...

Kéçide ay,

Kündüzde kuyaş,

35-Çörgileydu öz oqıda alem...

Kindik kéni gül açқан zemin

Huddi cennet bolup keldi

Vapadar balisiğa...

Kötürüp yürimen béşimda

40-Söyümlük teñritägni,

Yürikim çaçsimu gül

Qoşna əl –

Güzel Qazaq dalisiğa!

1992 – yili 5 – Noyabir, Almuta

55. Əvladimğa Hət

Dilbiri seperge ketken érige

Əvetken pey, saman yağaç kömüri.

Bir zaman muşundaq halta içige

Solağan hicranlıq söygü künliri...

5-Men yazdım atmışқа yetkende yeşim,

Velékin, kegezge tizmidim tilni,

Çüşenseñ asmanga yétetti béşim,

Kün – tünge solangan süretlik dilni...

=Atmışka kirgende yazdın

10-Bu hetni némişka? =

Soraysen belkim meniñdin

Qırıq yıl tarttim bu capalıq derdni

Birdemmu oyumni almay seniñdin.

Qérilik yetkende adem tolimu

15-Üzidu teşvişniñ kıyan süyide,

Kız – oğul, nevre, çevre yenila

Çeçi aq atinin köñül – kökside

Yétidu silerge tarim deryasi,

Yétidu silerge gül – gülsitanlar,

20-Yétidu silerge zeñger asmanlar,

Yétidu silerge kuyaşlıq kündüz,

Yétidu qırıq yıl éytқан naşşimu,

Sargaymas töt kulak

Sargaymas yalpuz...

25-Silerge əvettim ay bilen künni

Kéçe – kündüzni lipapi kılip,

Yetsila sovgitim, yüzi gülgünni

Əzizler perişte çennetke kirip!...

1992 – yili 20 – Dékabir, Ğulca

56. Yötkime, Cénim Oğlum

Qoy,

Yötkime qanilini

Télévizorniñ,

Cénim oğlum,

5-Yañraversun bu naşşılar

Helqialemge!

U uçup kélivatқан әziz bovañ,

U uçup kélivatқан әziz momañ,

Küylimekte muhebbetini

10-Géríb – senemge...

U uçup kélivatқан

Quyaşteк –

Parlaқ yürek,

Tag – dalani

15-Altun nuri bilen yorutup!

U uçup kélivatқан

Çoğdek әtirgöl

Huşbuy purıqini

Zaman – zamanlarğa purutup...

20-Şu naşşa,

Şu muqamlardin

Çıktı yérip zéminni gül – çéçekler,

Çıktı yérip upuķni nurluķķün,

Gülgün söygü,

25-Gülgün alem!...

Şu naķşa,

Şu muķamlardin

Ketti carañlap tumanlık şherde

Heyvetlik zal.

30-Çıktı yérip zeñger közlrini

Bayrun şéiridek

Şebnem!...

Bilgin balam, u taşnımu yíglitidigan

Mecnun muhebbet

35-Bir güzel ar – nomus,

Bir güzel vicdan bağridin

Huddi ķarığaydek çıkķan yérip!...

Kelmekte tohtımay uçup

Bulbulgoyadek

40-Yürikidin gah gül çéçip,

Yürikidin gah gülke çéçip,

Yürikidin gah hesret çéçip

Ķalmidi zadila hérip...

Uygurlar bolidiken yoruk alemde

45-Bolidu bu naḥşılar...

Ḥiyalimğa kirdi tiken

Ah, oğlum, saña qarab.

Künler tünlerge oḥşimaydu,

Her künniñ yéñilikı bir hékaye.

50-Lékin, sen yenila puştı əmesmu

Amannisaniñ,

Alsañmu çéçiñni porektek tarap...

Köysün oğlum, yürikiñde

Teklimakanniñ otluḥ tepti.

55-Ana yer méhri qara közüñde

Buğdayöñlük yüzüñde!...

Bilgin balam, bu naḥşılar

Bizge hayat,

Bizge talmas qanat.

60-Éh, yañrap tursila

Söyümlük dala – tüzüñde!...

Qoy!

Yötkime qanilini

Télévizorniñ

65-Cénim, oğlum!

Yañraversun bu nahşilar

Helkialemge!

U uçup kélivatқан men bolay,

U uçup kélivatқан sen bol,

70-Küylep öz yürikini senemge...

1994 – yili 27 – Avgust, Ğulca

57. Bu Yurtniñ Meñgü Sen Bir Atisi

Ğül tutup qebreñge keldim tañ seher,

Men saña ya tuğқан, ya perzent əmes.

Ve lékin, kün ve tün oy - ğiyaliñda

Köyidu yürikim,

5-Köyidu nepes...

Sen mañğan zéminda taşlaymen ayağ,

Sen körgen quyaşқа tikiler közüm.

Sen içken deryadin teşnalıqimni,

Qandurup kelimen,

10-Şepektek yüzüm...

Yultuzlar yalqunluq sözliriñmidi

Oquymen her aqşam cimcit tikilip.

Bilmidim, tikkenmu bu çinarni sen,

Ötimen aldidin her kün égilip...

15-Qaysidu ayiğiñ izliri?

Tapsam

Qoyattim üstige huşal putumni.

Ne arman yaşısam huddi séniñdek,

Yandurup qışu yaz yürek otumni!...

20-Əhmətcan Qasimiy!

Séni séginip,

Yad éter bugün əl,

Dala – tüzliriñ!

Nevreñmu çoñ boldi,

25-Qéşi astida,

Yanidu nur çéçip séniñ közliriñ...

Sen addiy,

Semimiy bir insan idin,

Hösnünde əl - yurtқа illik tebessüm.

30-Aldiñğa kelse bir çoruk kiygen ər,

Çéçilar yüzüñdin huş purak mevsum...

Sirdişip oturup öz qoluñ bilen

Tutattiñ çay qoyup kelgen derdmenge...

Sen déhқан bolattiñ étizğa bérıp,

35-Çapquzup gül – çéçek ara – ketmenge...

Bilmidim, némişқа şu nçilik köyüp,

Bu yurtniñ,

Bu əlniñ yédiñ gémini?!

Hélimu asmanda quyaş bar, ay bar,

40-Oylidiñ, bilmidim, zadi nemini?!

Ya şundaq yaralğan əvliyamidiñ,

Ya teñrim salğanmu köñlüñge méhir?!

Bélikniñ hayati peket sudila

Əñ güzel,

45-Əñ cuşkun,

Əñ uluğ şéir!...

Men saña ya tuğkan,

Ya perzent əmes,

Gül tutup qebreñge keldim tañ seher...

50-Bu yurtniñ meñgüge sen bir atisi,

Perzentler izindin qilidu seper...

Sadiqlıq -

Oğul - qız ar – nomusniñ

Vadisi üstide nur çaçkan quyaş.

55-Qaçilik özgirip ketmisun dunya,

Altun kün köñlige əbediy yoldaş!...

1994 – yili 21 – Öktebir

58. Canni Ram Qılğan Süret

(Üç vilayet inqilabniñ əllik yillik hatirisige bəgişlaymen)

Qızıl qan içide yatqan bir şehit

Soridi iñriğan halette mendin:

- Ündimu éytqına, köküç reñ şıvaq,

Abide bolmığan addiy qebremdin?

5-- Ündi! – dep qaridim qızıl yulğunga,

Upuqqa örlidi gülgün şepək – ot.

- Baqlaydu süpürge möhterem anam, –

Dédi u:

- Her küni paklinar bu yurt!...

10-Can berduq bu zemin küzellikige,

Qongay dep nurluq tañ süzük şebnimi.

Yaşısun pak,

Reñdar gülbağ içide,

Taglar teñrisiniñ gérib – senimi!...

15-Oyğandim...

Canni ram qılğan sürettek,

Kiçikimde körgeñ ceñ keldi közümgä.

Yañraytti avazi uçqan oqlarniñ,

Kéletti tañ yorup dala – tüzümge...

20-Qańçe miñ Rizvangül,

Qańçe miñ Rustem,

Qalğandu yer söyüp say – salalarda?!...

Şularnıñ süriti köküç reñ şıvaq,

Gülligen yulğunlar aydalalarda...

25-Çüşümde méniñdin soal sorıǵan –

Əni qan içide şu çaǵ körgentim.

Nemişka burunraq tuǵmıdın ana?!

Puçulup qonaqtek otta köygentim...

Ötüptu aridin mana, əllik yıl,

30-Şehitler rohiǵa nezir –

Yad étiş!

Perzentler burçıǵu qebrilirige

Gül qoyup rohini daəm şad étiş!...

Gül tutup kelmekte bir gülgün seher,

35-Naşşıǵa aylinip ketti yurikim.

Yañraydu yéza – kent, şherler ara,

Muhebbet,

Muhebbet...

Söyǵü körikim!...

1994 – yılı 23 – Öktebir, Ğulca

59. Şaərda Yürek Bar

Ötti bahar,

Yazlar...

Sarǵayǵan yapraq

Çüşmekte şıldirlap şəhidin yerge...

5-Éçilğan dérize aldida cimcit,

Turimen köz tikip gülgün seherge...

Yéşimmu atmıştin aşti şu künler,

Qapqara çaçlırim reñkide sütniñ.

Köyidu yürikim burunqidekla,

10-İşkıda lavuldap anican yurtniñ...

Basidu ayıgım yene kaççe yol,

Béşimdin ötidu yazniñ kaççisi?!

Tégidu yürekke daəm tohtımay,

Əñ yükisek muhebbet sirlik kaççisi...

15- -Téz! – deydu,

-Tohtıma! – deydu her sékunt,

Béşimda bir avaz carañlap herdem.

-Bu günler geniymet!

Altundin kımmet!

20-Yene yaz!

Bu şundaq hacetmen alem!...

Bilimen, kelimim tohtısa əger,

Tohtaydu ékiştin tomurdiki qan.

Bu otluk əkıde ömür yolumğa,

25-Çaçti öz nurini daim yoruk can!...

Bir çağlar déveylep dégen əzrail:

Bu yolda mañmığın,

Əterlik bu yol!

Muhebbet bolamdu qorqsa ölümdin?!

30- -Yaq! – dégen muhebbet həzinisi, - köñül...

Barmidu şærniñ şahliq tacsı,

Altuni,

Pikapı,

Yığkan pulliri?!

35- Quyasta néme bar,

Néme bar zadı?!

Dunyani yorutkan süttek nurliri!...

Şærda yürek bar,

Söyğü bar peket,

40- Bir uluğ gülhandek lavuldap köygen!

U Mecnun,

Köyidu leylisigila,

Ətniñ bağrida nağra – ney körgen!...

Kündüzi kün bolup,

45- Tünde tolun ay

Örlisem upuqtin,

Böküm asmanda!

Yaşayttım əbədiy parlaq nur bolup,

Carañlıq naḥşa – küy éytқан cahanda!

1995 – yili 2 – Séntebir, Ğulca

60. Bir Əte, Bir Arzu

Əte!

Şundaқ

Tüğimeydiğan ətiler bu,

Kélidu ətidin ətige ötüp.

5-Bügünniñ ətisi...

Ətiniñ ətisi...

Əlmisaқtin tökimiz ter

Ümidniñ toyini kütüp...

Tügemdu əte?!

10-Tügemdu ümid?!

İnsanniñ micezi şumu?!

Bir əte,

Bir arzu

Künler künlerge ulinar şundaқ!

15-Köñül u, arman bilen

Toḥtimay қaynavatқан

Bir cuşқun bulaқ!...

Yaq!

Yavayılıqtin çıqqan  tiler

20- almidi  z rayi bilen,

 z    migen dalilarda

G zel Be k rem...

Adem,

Ya naydu  mid bilen,

25-Nurane k zide

Tok kuzi tel ba u  rem!...

 tken  tiler

Bir – biridin  un ilik y ni,

K  e  akma tin  or  an insan

30-B g n  akma  yurtida,

 ana t  arini  zahitlirila

Ketti  rtinip

Rehimsiz seperi 

Lavuldı an otida...

35- - te

  kt rimen z ming  dan!

- oyimen yene bir s niy hemrahni!

-Yasaymen  uya  k  igimu!...

- te

40-Cennette yayraydu can!

-Maşına adem

Kiridu yanar tağlar içigimu!...

Əte ətilerge əne şundak

Kéter ulinip,

45-Adem – arman,

Arman – adem,

Ətilerde

Ademniñ köyüvatқан yüriki!...

Tohtimay yürek!

50-Tohtimay ayağ!

Éçilidu ah, kaçan

Ümidlerniñ ahırkı poriki?!

Yaq

Ətiler tügimeydu!

55-Armanlar tügimeydu!

Bu alem

Ademdin ⁷ başlangan...

Ademniñ tunci qedimi

Hevani ⁸ izdep

60-Yalkunluq muhebbet bilen

Qizgin taşlangan!...

⁷ Adem ata.

⁸ Heva ana.

Əte tögise tügeydu alem!

Ümid tögise tügeydu hayat!

Tügimes naḥşa

65-Adem ve arman!

Kirgenbar cennet içige,

Adem közide

Yenila cennettin

Güzel bir cahan!...

1997 – yili 14 – May, Ğulca

61. Saḡaymisañ Maña Kelgin

Téşi qotur

Bir ḡıl késelġu,

Tatilaydıġan

Keçkiçila öz tenini.

5-Meylidi

(Dorisimu bar!)

Tériside bolsa aşu derd,

Aġritmaytti başkınıñ cenini...

Ah, ḡuda saḡlisun

10-İçi qoturlardin!

U tatilaydiken öziniñ əmes,

Özginiñ yürikini.

Birdemdila tozitidiken

Qizirip,

15-Huş purax çéçip

Éçilğan porikini!...

Hey, tohta!

Dora bérey.

Qol üzgin bu keseldin

20-İçiñ titildimisun!

Çidalmay,

Köyüp yürek – bağrıñ,

Ayaqlırıñ geyvet koçisida

Ğitildimisun!

25-Bir çimdim élip

Topisidin ana yerniñ

Yégin

Huddi talқан yégendek,

Derdimge dava, reñgimge şipa, dep!

30-Saqaymisañ maña kelgin!

Saqiyisen

Közimizniñ tutiyasi

Képek altunni

Yene bir yep...

1998 – yili 8 – Séntebir, Ğulca

62. Ƙoşkézekler

Bilmidim, sirimu bu,

Dunyaniñ

Ğül bilen tiken,

Külke bilen yaş?!

5-Kéçiniñ kündüzi bar,

Bir dalida

Ğül bilen taş...

Söyeligenler

Nepretniñ otida köyeleydiken.

10-Ƙaraslap,

Uçƙun çéçip,

Nepriti taşsa ƙançilik,

Şunçilik söyeleydiken.

Yürikide

15-Bir baharniñ

Ğülini éçip...

Nepret ve söygü

Ƙış bilen yazdek

Bu uzun yolda

20-Kéler alyip bir – birige...

Nepriti bolmiğan yaḥşıçaḳniñ

Ḳonidu gijildap çivin

Söygü şirnisige...

1998 – yili 11- Sentebir, Ğulca

63. Ḥaniş Amannisa

Naḥşıçi bu yurtniñ derya – kölliri,

Naḥşıçi bu yurtniñ giyah – gülliri.

Yañraydu naḥşılar ḳedim yollardin,

Naḥşıçi toğraḳlıḳ deşti – çölliri...

5-Bu yurtta bir bovaḳ açsa közini,

Böliner naḥşa – küy bilen böşükke.

Naḥşa – saz içide ötüp alemdin,

Kiridu naḥşa – küy bilen töşükke...

İdiküt naḥşisi,

10-Küsen küyliri,

Ḳuyaşni yolidin ḳoyğan toḥtitip.

Farabi helepte ⁹ bezme əhlini,

Köldürgen...

Yiğlatḳan...

15-Ketken uḥlitip...¹⁰

⁹ Suriyediki bir şeherniñ nami.

Naḥşıçı zéminga çüşti perişte,

Boldi ḥan riştisi satarıǵa tar.

Köñlini ram qilip naḥşisi bilen,

Boldi ay yekenniñ ḥaḳanıǵa yar...

20-Armanlar gül çéçip çüşti samaǵa,

Ḥanişniñ köñlide lavuldidi ot.

Uniñǵa qimmetlik altun muḳamlar,

Goya uluǵ əl,

Candin əziz yurt!...

25-Ḥan yölek!

Yurt – yurttin keldi ordıǵa,

Möhterem pirliri naḥşa - muḳamniñ...

Boldi zer uçkuni asmanǵa yultuz,

Bu yerde lavuldap köygen gülḥanniñ...

30-Törelde ḥanişniñ muhebbitidin

Vah, şundaq,

Bir kéçe bir kündüzlük küy.

On ikki muḳamda köründi Uyǵur –

Başqan yol

35-Şan – şöhet,

¹⁰ 13- Əsirde ötken əreb tarihçisi ibin ḥelilkanniñ = Tetimeşvan əl hékmet= namliq əsiride yézişçe: =Farabi bir olturuşta saz çelip, olturǵanlarni avval kuldurgen, kéyin yiglatqan, arqidin hemmisini uqlitip qoyup, olturuştin çıqip ketken.=

Ceñler,

Arzu – oy...

Tarimniñ güzili Amannisağan,

Goya bir cennettin çıqqan peri – hör.

40-Nağşıçı zéminda dilber heykili,

Bügün yer – cahanga çaçar parlaq nur!...

Bügünmu,

Ətimu sen şundaq güzel,

Sen şundaq söyümlük həlqialemge!...

45-Bolsila alemde həssiyatlıq can,

Qol bağlar hörmətte bizniñ senemge!...

1998 – yili 26 – Səntəbir, Ğulca

64. Üç Əñgüşter

(Mutepekkur şair Yüsüp Həs Hacıp tuğulğanlığınıñ

toqqüz yüz seksen yillığığa bəğişlaymen)

Yüsüp dep ismini qoydum nevreminñ

Basarmu dananıñ parlaq izini?!

Çaçarmu alemge bu əziz yerniñ,

5-İpar güpüldigen bahar – yazını?!

Şairniñ közliri körgen:

Barçe can,

Taraza aldida teñ bir zamanni.

İlim – pen hékmiti könlide dastan,

10-Gülliter, dégen u, veyran cahanni!...

Çöktürgen adimiy peziletleriñ

Altun uruqini canican əlge.

Muhebbet qılguzğan heriketleriñ –

Meqsiti:

15-Şuyaşni anican yerge –

Çüşürüp keçisiz cennet yaratmaq,

Gül – giyah,

Ademni qah - qah küldürüp.

Cimiki köñülge beht taratmaq,

20-Adalet otida gemni köydürüp...

Kimiki qaça gül u boldi tirik! –

Dégen u upuqqa altun het yézip.

Kimiki qaça gül u öldi tirik! –

Dégen u asman ve zéminni kézip...

25-Ötti ah, bu ömrüm

(Mananliq seher)

Yételmey bovamniñ oy – arzusiga.

Nevremmu er yetip başlısa seper,

Asarmu güldeste toy mavzusiga?!

30-İsmiñni yüsüp dep qoydi imamim,

Caynamaz üstide bir ret domilitip.

Qaldı bir sėnińde qozam, imanım,

Pelekniń qaını mańgıń qorgilitip!...

Bovamniń aşı üç ańgüşteri nur –

35-Çaçqan kün bu yurtta kéçimu kündüz.

Gül – giyah,

Hayvini,

Adimimu hör,

Çüşidu zėminga quyaş, ay, yultuz!...

1998 – yili 20 – Öktebir

65. Aqbaldaq Sėtivatqan Bala

-Aqbaldaq!

- Aqbaldaq!...

Töt koça –

Qaynaq bazarda

5-Titreydu mesum bir avaz –

Yiğa purap...

Kėtivatattım

Birdinla yurikim

Tohtap qalgandek

10-Tuyuldi maña

Ėem – gusse kéçisi orap...

Çirayi sarğayğan periştimu

Karaytti köktin,

Kayguluk közlerini

15-Çoñ éçip.

Tohtığanmu ériktiki su?!

Tohtığanmu aylinıştin yer?!

Yopurmaqlar asta şıldirlap

Karar muñ çéçip...

20-Ğiya – çiya bazar goya

Ğizil kıyamet.

Hasiraydu,

Varķiraydu sayram boğulup...

Añlinidu yene şu

25-Sebiy sada:

-Aqbaldaq!

-Aqbaldaq!...

Qalğandek bazargıla tuğulup...

U meniñ ötemgu!?

30-Çaqqanda güldürlep huddi çaqqmaqtek

Muşu oy - ħiyal

Köksümde

Yürikim ketti titilip...

Añlidimu méniñ nalemni,

35-Çıktı yaş

Uçuvatқан бүркүtniñ közliridin

Қaynap,

Étilip...

Biz bugün harpsidiǵu,

40-Kim bolar igisi,

Ҳocayini? –

Dovatқан,

Sulayman Һezinisi éçilidiǵan

Yéni әsirniñ?!

45-Ah, Һuda!

Bolamduқ Aқbaldaқ satidiǵini,

Kainat sirini aчidiǵanlar.

Қуyаş,

Ay,

50-Yultuzlarni

Çаққu қilip çаçidiǵanlar

Toy oynaydiǵan altun қesirniñ?!

Bolalmisaқ bizmu Һocayni

Kélivatқан yéni yüz yilniñ,

55-Қандақ kётүrimiz baş

Aldida yeru asman,

Helkialeminiň?!

Uygur bolup,

Teñritağ bolup

60-Turalamduq, éytqına, söyümlük əl – yurt?

Qalmay iza kéçiside

Ar – nomus, əlemniň?!...

Balilar bor tutsun,

Qedirlik ata – anilar,

65-Hazirçe bizniň künimiz

Bolsimu sėriqтал...

Atisi,

Anisi ötüp dünyadin,

Qan yiglap qaldi ikkisi.

70-Calalniň qolida bigiz,

Oquğan Bilal¹¹...

Köymeyli bugünniň gėmidila,

Söyeyli ətimiznimu

Köñlimizde

75-Güzel oy – armanlarni

Gül açkuzup!...

¹¹ Bilal – Şair Molla Bilal (nazim).

İlim – pen dünyasi

Ətiki dünya,

Kireyli şadiyane naşşimiz bilen,

80-Köñlimizde kuyaşni

Nur çaçkuzup!...

Farabi,

Yüsüpler ötken tarih

Karaydu kebrisinin,

85-Kılayli rohiğa nezir

Cuş urğuzup

Muhebbet – méhrimizni!

Oquyli hanteñri,

Teñritağniñ çokkısının

90-Yene bir = Kutadğu Bilik= -

Şah dastan –

Şéirimizni!...

Kéni, ana,

Aşkın boğçini

95-Oğluñniñ boynığa.

Kéni, ata,

Kara köz botañniñ tutqın qolını:

Satmisun birmu bala Aqbaldak.

Qilayli Hesen – Hsen

100-Candin ziz timizni

Mektepke barar yolini!...

1988 – yili 15 – Noyabir, Glca

66. Quyaş ve Muhebbet

Sargaydi del - dere,

Gl ve giyahlar,

Kettimu acizlap quyaşni nuri?!

Yatidu kmlp qarğa qiyalar,

5-Zeherlik soğmidu alemni şori?!

Qançilik çirayliğ bahar knliri,

Culaliğ talliri bağu bostanni!?

Remure,

Huş puraq Ėunçe – glliri,

10-Yrekni huzuri gl – glistanni!...

Aq rk mey boldi,

Kkçiler şerbet,

Altundek başaqlar sagilatqan baş.

Gzel bu dunya yaz,

15-Baharda peket,

Klgeçke stide perişte quyaş!...

Yene bir quyaş bar yoruk cahanda,

Nuridin iraylar gülgün seherdek.

Tebessum –

20-Cuşkunluk naşsa cahanda,

Hayat bir toy tartip maņan seperdek...

Bu kuyaş otidin ayrılrsa hayat,

Bağri an,

Kzi yaş,

25-Ağri nale – zar...

Yulinar kuşlardek kuyruk ve anat,

Ualmay rehimsiz kol - ollarda ģar...

Muhebbet – hayatniņ nurluk kuyaşi,

U külgen zminda issik hararet.

30-Tklmes kzlerniņ aik kz yaşi,

Glleydu bahardek beģt – saadet!...

Muhebbet bilenla hayat ykimlik,

Muhebbet bilenla kņllk oylar...

Muhebbet bilenla dostluk,

35-Ykinlik,

iziydu her yanda şad - ģuram toylar!...

Asmanda kn klp tursun heraan,

Aylansun oida bizniņ yer şari:

Gl – une içide yayrisun canan,

40-Küy töküp zéminga kuyaş nur tari!...

Qaplisun muhebbet dil – bağrimizni,

Qaplisun muhebbet öyimiznimu!

Çalayli şadlinip saz – nağrimizni,

Qaplisun muhebbet küyimiznimu!...

45-Yer şari öyimiz,

Söyeyli dildin,

Kuyaş nur çaçkandek muhebbet çéçip.

Çéçilsa muhebbet cimiki tildin,

Aylinar cennetke reñdar gül éçip!...

1999 – yili 28 – Févral, Ğulca

67. Ğurur

Qarañgu tün

Qandaqmu öter kündüzge,

Asta aqirip

Gülgün şepekke aylinidiğan

5-Téni bolmisa!?

Meyli u bolmisun samsaq bekisi,

Ve yaki piçiki yéñisarniñ,

Késelmes qılnimu

Bisi bolmisa!?

10-Bolmisa ademde ğurur dégen

Taşlayttimu merdane ayag
İşlep yeydiğan kuyaşlık alemge,
İşlimey yeydiğan béhiştin¹²!?
Minnetlik tamaq -

15-Ademge numus,

Özüñ tikken köçettiki
Qotur almimu
Yürikiñge qen,
Başqılar bergen şerin yemişin...

20-Alemge naḥşa bolattiñ,

Dastan bolattiñ,
Çeylimeyla yaşıyalisañ
Can – ciğerim,
Öz – özüñni

25-Özüñniñ putlirida...

Sen özüñni qedirlimiseñ
Qedirlemdu başqılar?!
Ay bol – yoruydu kéçe,
Quyaş bol – yoruydu kündüz

30-Hörmet yurtlirida...

Hiciyiştin hezer øyle,

¹² Bu yerde adem béhişte işlimey yeydiğan buğdayni yep qoyup, buğdayni işlep yeydiğan dünyaga heydelgenliki heqqidiki diniy rivayet közde tutulidu.

Tebessum ƙançilik güzel,

Éçilidu namaz şamdila

Temige yamaşƙan heşƙipiçek.

35-Gülgün şepek

Gülgün alem!

Naşsa éytip uçar şamal.

Oşşaydu hör – periştige

Méve bérer gül – çéçek!...

40-Teripige söz yetmeydiǵan,

Terep – teripige köz yetmeydiǵan

Aƙ köñüllük,

İşcan miçez

Bolamdiken

45-Rohiy gadaylarda!?...

Özgige əmes,

Özüñniñ əqli,

Ƙol – putliriñǵa –

Tayansañla,

50-Senmu can – ciǵerim:

Yaşiyalaysen

Ayvan – saraylarda...

Kélidu Sulayman hezinisi

Saña

55-Öz terindin.

Hizirniñ şepkiti

Ve yaki özginiñ rehmidin əmes!

Bolidu qoluñda öz ərkiñ,

Öz hoququñ,

60-Senmu bir ademdek

Öz burnuñ bilen

Alsañ nepes!...

Neqeder güzel

Bürkütlerniñ qanat qeqişi!

65-Neqeder cuşkun

Tag süyiniñ qaynap eqişi!

Alem köñüllük

Neğme – navalardin...

Kelduq külüp,

70-Kelduq yayrap

Ottuz oğulniñ biri bolup,

Toqquz qizniñ biri bolup

Meşrep,

Samalardin...

75-Pesleştürme özüñni,

Özüñniñ bolmıǵan almıǵa

Ƙol sozup.

-Men asman! – deme,

Kötürölüp uçıda putuñniñ!

80-Küzellik ikkisiniñ arisida:

Uçmisañ,

Ömilimiseñ

Sen ğururluƣ adem,

Çaƣnıǵay közüñdin

85-Muhebbet uçƣunliri

Köñöldiki otuñniñ!...

Ġurursız adem,

Yılıksız söñek,

Cisimi bar, rohi yoƣ,

90-Toƣtam su –

Sésip tügeydiǵan az kündila!...

Senmu naħşıçı atilsen,

Can – ciğirim,

Əl içide hörmetlinip,

95-Öz yürikiñ,

Öz aǵziñ bilen

Küyligen küydila!...

2000 – yili 25 – Févral, Ğulca

68. Gülligen Séringül

Hemmisi bir rende,

Hemmisi opmu oħşaş.

Hemmisi ketken éçilip

Qariġina, güzel neķeder!?

5-Taraydu güpüldep ħuşpurak.

Hemmisi söygügüli,

Kakkuk güli,

Hemmisi çiraylık zeñger...

Turimen aldida

10-Yürikim

Hayacandin yeru asmanga

Yañratқан cuşkunluk şeir.

Qarisam...

Qarisam...

15-Əndikip – çöçüp

Oyġinidu ħiyallirim

Çıkıvatқан қуяşteк.

Ah, uni güzelleştürgen

Qandaқ séhir?!...

20-Qızıq tonurdin

Yéñila çıķķan issiķ nandek

İssiķ sözler

Çıķmaķta issiķ yürikimdin.

Aylandi bulbulģa

25-Söyüngen sadıķ şairi

Aniniñ,

Atiniñ,

Kovmi - ķérindiřiniñ

Muhebbet körıkidin!...

30-Bilmidim, bu ģam ģiyalmu

Zadila külmeydiģan.

Aldimdiki séringüldek

Éçilip

Ĥuş purak çéçip?!

35-Yéyelmiduķ bizmu hey...

Yaz kélip

Yapyéřil baranlarda

Abinavat,

Şérin – şeker kökçilerni

40-Ah, piçip?!...

Başķılarniñ ķoli gül bolup,

Bizniñ ķolimiz

Gül éçilmas sésik giyahmu?

Kemmu bizniñ əqlimiz

45-Қoli güllerdin?!

Néışlidimқа

Bizmu tilla alalmaymiz

Aldi – keynige қаримay

Yorgılap kétivatқан

50-Yorga künlerdin?!

Bilemisen, bir deқиқe

Yaritidu bir tilla,

Yaritalmas bir tilla

Bir deқиқini.

55-Bizmu hey, törelgenгу

Tillalar éçilған dalılardin!?...

Bizde kemmu ya muhebbet,

Bizde kemmu ya əқil,

Bolalmamduқ

60-Bulbulgoya élip kéleleydiған

Méhirlik balılardin?!...

Bizdimu bugün alimlar,

Doktorlar,

Bizdimu bugün

65-Kainatniň sirini éçivatқан

Talay – talay oğul - kızlar!...

Bizdimu bugün

Кыяşқа,

Ayğa,

70-Yultuzlarga

Reňdar Hesen – Hüsenden

Sozulğan izlar...

Hemmimiz aldimdiki

Séringüldek

75-Opmu oňşaş,

Bir rende

Kétermiduқ vah, éçilip!?...

Bolmasmidi bu alemde

Animiz teňritağ

80-Bir séringül,

Ҳушbuy puriқи

Güpüldep çéçilip!...

Séringül - қérindaşлық güli,

Séringül - inakлық güli,

85-Bizmu hey, éçilayli hemmimiz teň

Méhri – muhebbet urğutup!...

Bulbul bugün

Qarigina, séringülñiñ béşida

Sayraydu kéçe – kündüz

90-Téhiçila oyğanmıǵan qérindişini

Əne, oyğitip!...

Muhebbet bar yerde

Quyaş bar,

İnaqlıq bar yerde

95-Külge - naḥşa bar.

Qérindişim, bu hékmetni

Yadiñda tut!

Güllisun séringüdek

Naḥşa yañrap,

100-Quyaş külüp,

Bizniñ bu cénimiz –

Əzizane yurt!...

2000 – yili 12 – Aprél, Ğulca

69. Ayimisañla Hékmittiñni

Muəllim,

Mubarek bayrimiñ bugün,

Sen söygen dalilardin

Keldim saña

5-Bir deste gül élip.

Séni kim: kéçidiki ay, démeydu?!

Séni kim: kndüzdiki kün, démeydu?!

Kélisen nur çéçip alemge

Doskidin yol élip

10-Séniñ köñlüñ:

Dalilarğa

Gül pürküp éçivatқан

Ana derya.

Séniñ köñlüñ

15-Altun қуяш nur çéçivatқан

Zeñger asman.

Séniñ köñlüñ

Zer sépip köyüvatқан

Yalkunluқ gülһan.

20-Séniñ köñlüñ güzel nahşa.

Güzel dastan!...

Kim körüptü köñlini ademniñ,

Қaysi dana,

Қaysi doһtur,

25-Bu alem bina bolup,

Ta бүгүңиçe?!....

Alma derihniñ güzelligi

İçidin çıqqan gülliride,

Mey bolğan almisida...

30-Ay – yultuzi bilen çiraylıq

Tün – kéçe...

Pıçirlaysen öz özüñge

Kirivétip işikidin sinipniñ,

Capakeş,

35-Her küni bir,

Ağziñdin çıqıdığını

Çiraylıq köñlüñ:

Héçkimge tinmaydığan

Muhebbetlik alemdiki

40-Yoşurun sir:

-Aldimda maña qarap olturğanlar

İnimğu,

Siñlimğu,

Qérindişimğu,

45-Köymisem gémide şam bolup,

Bolmamdimen yüzi qara?!

Aqmisam muhebbet deryasida

Tahirdek,

Qalmamdimen soriqida viddanniñ.

50-U çağda

Qandaq yüreylemen bu əl,

Bu yurt ara?!...

Bermisem renalıqni,

Bermisem danalıqni,

55-Bermisem Perhadlıqni,

Dessignimğu öz özümni

Öz ayıgimda!?...

Ular bu yurtniñ gül – çéçiki,

Ular bu yurtniñ kéleçiki.

60-Tutay söyümlük puşti – panahimğa

Étip ətkençay

Méhrim süti - qaymıqida...

Sen şundaq keldiñ

Tutup aq borni.

65-Sen şundaq ter töktüñ

Əzgü oyliriñdin

Gül ündürüp.

Sayritay şeripiñge, əziz muəllim

Éçilğan gülliriñniñ herbirige

70-Birdin

Huşnavalık

Bulbul kondurup.

Ölçisek

Hörmetlik ustaz,

75-Téşi kılip yer şarini taraziniñ

Basalarmidu

Qedir - kımmitiñni!?

Ümid sende!

Senla güldüreleysen ətimizni

80-Bulbulgoyadek.

Gül çaçkuzup ağzidin,

Ayimisañla can köydürüp hékmitiñni!...

2000 – yili 24 – Avgust, Ğulca

70. Bir Tolun Ay Oyğaq

Kéçe şérin...

Uyqu şérin...

Uhlımakta kuyaş,

Uhlımakta kündüz,

5-Uhlımakta del - dereh,

Gül – giyah,

Şamallar...

Uhlımakta şehir,

Uhlmaqta ər,

10-Uhlmaqta cigde puriği purap

Bilekliri aq

Sahibcamallar...

Bir tolun ay oygaq...

U tamaşıda,

15-Köñüllük seylide.

Közliride bağ

Közliride tağ...

Aq bulut tünigen qiya

Astidiki şarkırığan say...

20-Oygaq bir ana,

Yékip bağırını reñdar alemge,

Əmgüzer aq sütini ətisige,

Muñluq əlley naşşisidin

Hem oygaq saray...

2001 – yili 10 – Aprél, Ğulca

71. Mavzusiz

Quyaşnıñ tarliri altun reñgide,

Çalidu keni kim rasa əvcige?!

Şebnem bar tikenlik gülñiñ bergide,

Kim élip çaçidu déñiz mevcige?!

5-Çalalıǵan ƙuyaşnıñ öz balısı,

Çaçalıǵan déñizniñ köz ƙarısı...

2002 – yılı 7 – Yanvar, Ğulca

72. Aƙ

Aƙ

U – nur,

Ƙuyaştın tökülidiǵan

Yer – cahanni yorutup.

5-Aƙ -

U aƙ köñül,

Ƙuş ƙılar ƙuddi aƙ güldek

Ƙuş puraƙ purutup...

Aniniñ sütimu aƙ,

10-Köz açƙan bovaƙni

Östürüp ƙılar perizat,

Yaki nevƙıran.

Aƙ -

Aƙ nandek uluǵ,

15-Aƙ vicdanniñ rengi,

Aƙ - muƙeddes iman!...

Atilar ƙedimdin uluǵlap

Keldi aƙni,

Ak niyet,

20-Ak k    l,

Akyol, dep...

Hey, s  rkimigin ak  a   arini,

Niyiti   ara,

  lisen senmu bir g  ni

25-  ara yep...

Yava  tek k  r  ngini bilen

Ak s  hirlik:

He  iket   gilsimu

Sunmas he    a  an!

30-K  lidu bu yolda na    a   ytip

Ak k    l adem,

Ak k    l cahan!...

2002 – yili 7 – Apr  l,   ulca

73. Adem

Z  minni  n b    ga

N  miler kelmidi deysen,

Ne    e   et  m ta  lar   r  l  p,

Topanlar basti   stini.

5-Yam  urdek ya  di ya  ,

  iyandek a  ti   an,

Bağlar çölleşip

Qaplıdı yolvas tərisedek

Dağlar köksini...

10-Cesetler qaldı kömülmey

Ceňgahta

Sayniñ tərisedek,

Ketmidi yer bu derd – azabtin

Yenila yəriip...

15-Ot ketken dalida

Yene gül – gıyah,

Çüşetti ünce – mervayit

Gülgün seherde

Yerge serilip...

20-Zémindek kötürüşlük,

Zémindek çıdamlıq yene biri

Barmidu bu dünyada, éytiñlarçu?

Bar bolsa bérıp söyey!...

Bolsa uniñ yüriki

25-Rastla ümid,

Menmu bir ömür ümidtek

Yalkunlap köyey!...

-Bar! – dégen sada keldi

Şudem zemindin,

30-Méniñ uǵlum –

Uluǵ adem!...

Baǵlidi qol periştiler,

Égildi tal – terek,

Gül – giyahlar,

35-Turdi hörmette

On sekkiz miñ alem!...

- =Ayaǵliri ayrılmsıla

Méniñ üstümdin

Uni yéñelmeydu her qandaq qayǵu,

40-Azab - oqubet,

Cebri – capa!...

-Rast! – dedim piçirlap şuan,

-Adem zemindin kelgen:

U zémindek kötürüşlük,

45-U zémindek vapa!...

2002 – yili 12 – Öktebir, Ğulca

74. Séniñ Bir Uhińǵa

Köymise içide yaqunlıǵan ot,

Bolamdu hékmiti Tahirliqimniñ?!

Bolmisam sen bilen hemnepes əl – yurt,

Bolamdu kımmiti şairlikimniñ?!

5-Şéirimni okup, - Uh! – dégininiñ melhem,

Çiraylık bahardek küler yürükim.

Séniñ bir uhiñğa güldeste hemdem,

Bolatti alemde söygü körikim!...

2003 – yili 3 – Mart, Ğulca

75. Kérindaş

Sen ve men kérindaş –

Bir şahtiki gül,

Bilgin, bu muhebbet kımmet - qedrini!

Bolayli her işta süttek aq köñül,

5-Çéçip bir – birimizge dil ətirini...

Pul,

Şöhret,

Altun tac kollarniñ kiri,

Ulardin miñ əla kérindaş haman.

10-Bolmisa bizlerde kérindaş méhri,

Veyrane bu güzel anican makan!...

Saña dey: keçmeymen séniñdin hergiz,

Ursañmu, bilimen kérindişim, dep.

Sen maña yenila şunçilik əziz,

15-Yaşaymen gémiñni ölgüçilik yep!...

2003 – yili 28 – Séntebir, Ğulca

76. Sir

Ƙelimim toĥtimaydu zadila

Bilmidim, uniñ siri

Köñlümdiki köyükmikin?!

Şeir dégen muhebbetķu!?

5-Anican yurt öz oĝlıĝa

Hemmidin büyükmikin?!

Asminida ay bolup,

Ƙuyaş bolup

Kezsemmu ƙanarmenmu

10-Əziz teñritégim hösnige!?

Yétettim armanimĝa

Çéçilip ketsem şeir bolup

Göher zemin köksige!

2003 – yili 4 – Noyabir, Ğulca

77. Kavap

Ƙurıĝan yulĝun şaĥliri

Köymekte lavuldap,

Ƙaķas dalidiki

Köyük taĝ yénida

5-Uçķun çéçip.

Yéñila bu yerge ƙongan karvan

Ƙorsak gémida,

Künpétiş terep

Ƙızargan ƙızilgül écip...

10-Biri ƙaynatmaƙta çay,

Biri toğrimaƙta kavapƙa göş,

Biri yasimaƙta zih

Ƙızil yulğundin,

Biri çalmaƙta ravab...

15-Ƙoƙaska aylandi gülhan birdemde,

Bir aldi tağ bağrini

Zire puriki,

Pişmaƙta yalƙun üstide

Ƙoy göşi kavap...

20-Kirmekte ƙarañgu kéçige

Yipek yoli.

Yatidu kavapƙa toyğan yaş yiğit

Əmdi çüş körüp.

Yañraydu uzun koçida

25-Bir aşık yürek –

Söygü nağşisi,

Ötmekte tün kéçe

Pijildap köyüp...

2005 – yili 30 – Séntebir, Ğulca

78. Köyse Herbir Adem

Bilmidim, yüriki ot,

Yüriki gülhanmidu,

Kéçe – kündüz

Lavuldap köyidiğan?!...

5-U şundağ ademki:

Bir tal köktat,

Bir tal képinek,

Can – ciger qérindişini

Çin - pişşik söyidiğan!...

10-Çarisam: beziler

İssinidu otqa kélip,

İssitidu gahi u

Muzlığan bıçarini özi bérıp...

U öziniñmu gémide,

15-Köprek özginiñ,

Yüridu

Şepektek anar yérıp...

Ot uluğ!

Muhebbet uluğ!

20-Köyse herbir adem

Aşu ərdek

Herbir giyah,

Herbir kuşkaça

Təhimi güzellişetti bu alem!...

25-Yaşisa ademler

Ağzidin gül çéçip bir – birige

Bulbulgoyadek,

Kületti kaçaqlap taş,

Kaçaqlap kelem...

2006 – yili 11 – Séntebir, Ğulca

79. Əñ Behtlik Şair

Şéirlirim bir parçe ot

Yürikim gülhanidin uçup çıqqan.

Herbir sözi,

Herbir misrasi

5-Köymekte altun zer çéçip...

Sézimen özümni

Bu alemdiki əñ behtlik şair:

Külse şéirlirimda

Kindik kénim tökülgen yurt

10-Gül éçip!...

2007 - yili 19 – Févral, Ğulca

80. Muhebbet Bilenla

Ƙuyaşsız yorumas kündüz - yorukluk,

Altun ay bolmisa külmes aydiñ tün.

Muhebbet bilenla alem köñüllük,

Muhebbet bilenla bolar toy – tökün...

5-Muhebbet bilenla başlinar hayat,

Muhebbet bilenla ƙılar hem davam.

Muhebbet bilenla ƙıkirip ƙanat,

Ƙanteñri üstide oynaydu bayram...

Muhebbetlik veten,

10-Muhebbetlik öy,

Hayatniñ cenniti –

Can külidigan!

Bundaƙ yurt, bundaƙ öy, bundaƙ künge küy

Bolar hayat peyzini köridigan!...

2009 – yili 14 – Mart, Ğulca

81. Bir Kuplétiƙ Şeirler

Yüz – közi bolsila démigin adem,

Beziler hicaysa saña ƙayƒu – ğem.

Tiklense kirpiki yiñnidek saña

4-Kélidu béşinğa azab ya matem...

1959 – yili 11- Noyabir, Ğulca

Kün çıqti, alemniñ çirayi aptap,

Gül – çéçek hösnide beht cilvisi.

Bilmidim, künmidu ademdin tartip,

4-Giyah ve güllerniñ Mekke- kıblisi?!

1973 – yili 6 – Aprél, Ğulca

Tileymen, bolmiğın sen zadi tuti,

Bu makan əzeldin bulbulniñ yurti.

Boldi kıl, nomustin öltürmey bizni,

4-Yağay hey, kılbiñde sadaket oti.

1975 – yili 9 – May, Ğulca

Yarebbim!

Ayrığın pul ve menseptin,

Ayrima insanni güzelliğın héç.

Aylansam adimiy hayvanğa əger,

5-Cebrail boynumğa urğay, ah, kılıç!

1981 – yili 2 – Avgust, Ğulca

Kirdi u cennetniñ rahet – peyzige,

Özginiñ yigisi kölide üzüp.

İlişip sorakta ceni neyzige,

4-Ketti bir ah bilen tozğaktek tozup...

1984 – yili 5 – Yanvar, Ğulca

Yéyılar çavisi çitka töhmetniñ,

Kélidu yaşırip Adem ve Hava!

Bu alem tupriki pak muhebbetniñ,

4-Hayatniñ şadlıki meñgülük nava...

1984 – yili 3 – Févral, Ğulca

Şairmu ademğu, yazğan şéirini,

Démigin kuruq oy - ğıyalniñ güli.

Tizar u qurlarğa turmuş sirini,

4-Közige körünüp behtniñ yoli.

1988 – yili 10 – Séntebir, Ğulca

Bilmidim, kıyinmu alemde şunçe,

Bilmiki, dostlarniñ yürek muñumni?!

Sözlepmu köñlümni körsitelmestin

4-Yürimen bilelmey çüş ya oñumni...

1988 – yili 11 – Séntebir, Ğulca

Ötkendu kaççe miñ yillar béşidin,

Quyaşniñ çirayi bir ğilda haman.

Hörmetlik ademler tac kiyse yaki,

4-Yıķılsa, sözleydu bir tilda haman.

1992 – yili 26 – Noyabir, Ğulca

Maña عزیز ténimniñ hemme yéri,

Qimmetlik vetenniñ édiri, kıri.

Némişkidu yürekniñ orni başkıçe,

4-Özgiçe tuğulğan bu yurtniñ méhri.

2006 – yili 24 – Séntebir, Ğulca

Tiliñ diliñniñ əynen köriki,

Əynekte körüngen del özüñdek.

Bolsa her sözün vicdan poriki,

4-Tiliñ bolar yoruk yüzüñdek.

2007 – yili 6 – İyun, Ğulca

III. BÖLÜM

III.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

III.1.1. MUHABBET ve TEBESSÜM

Yayından

Şair Muhemmetcan Sadık 1934 yılının 11. ayında Gulca şehrinde doğdu. 1941 yılından 1948 yılına kadar Gulca'da Roşen Mektebi ve Ahmetcan Kasimi adındaki ortaokulunda okudu. 1948 yılından 1951 yılına kadar İli Rus Dili lisesinden sonra normal lisede okudu. 1952 yılından 1954 yılına kadar Eski Sincan Milletler Enstitüsünün Dil ve Edebiyat Bölümünde okudu. Okulu bitirdikten sonra Hoten ve Kaşkarda öğretmenlik ile meşgul oldu. 1956 yılından başlayıp Şincan Pedogoji Enstitüsünün (Şimdiki Şincan Üniversitesinde) öğretmenlik ile meşgul oldu. 1963 yılından 1993 yılına kadar İli Bölgesi, Gulca şehri Medeniyet Marif İdarileri ve İli Pedogoji Enstitüsünün yanı sıra başka yerlerde çalıştı.

Şair Muhemmetcan Sadık'ın edebi yaratıcılığı 1952 yılı <<İli Gazetesi>>nde yayımlanan <<1 Mayıs>> adlı şiiri ile başladı. Şundan itibaren tahminen yarım asırlık edebi yaratıcılık hayatında sürekli olarak şiir ve nesir eserleri ile meşgul olmuştur. Şimdiye kadar bin parçadan çok şiirleri, <<İli Çocukları>> adlı şiiri romanı, 20 parçadan fazla destanı, 20 parçadan fazla çocuk şiirleri, <<Zülfikar>> (üçleme), <<Yedi Şerefeli Minarenin Sırrı>>, <<Boz Delikanlı >> gibi romanları neşredildi.

Bu antolojiye şairin yazdığı bir kısım seçme şiirleri seçilerek alındı.

Not: Okuyucuya tarama kolaylığı sağlaması amacıyla ilgili eserin içindekiler bölümü çalışmanın asıl içindekiler bölümü kısmına taşınmıştır.

1. Anama

... Çelik çekicimi

Başımın üstüne kaldırdığımda, ana.

—İşin nasıl?— diye sorup gidiyorsun.

—İyi,

5- İşimden memnunum! ...

Diyorum – ve tekrar dönüp çekicimi

Kaldırdığımda gelip bakıp gidiyorsun...

Geceler boyu...

Uyumadan uzun uzun anlatırdın:

10- -Oğlum!

İçim kan ağladı bu dermansız zaman...

Anlardım

Senin derin sıkıntını...

Mücadele ettin büyü!

15-Diyordun sen her zaman...

Parlatıp gözünü,

Fırtına kuşu gibi gerip göğsümü

Kanımdan ateş sıçratıp

Geçirdim çok yıllar...

20-Savaştım,

Gümüş şafak söktü!

Saadet kuşları çırpıtığında kanat,

Bahar g  lleri gibi

A  ldı g  n  ller...

25-Ana!

Dinle o  lunun

Bahar koynunda

  natla s  yleyen

Etkili   arkısını!

30-Baht   arkılarının

En tatlı

(  ste  im gelmi   gibi)

  i  ek bah  esi g  lleri gibi   ok g  zelini... !

  şte,

35-Alnımdan   ıpır   ıpır ter d  k  p

Duruyorum   eli  in eridi  i

Potalar yanında.

Seni

Sevdi  i i  in o  lun y  rekten,

40-Koparmakta be   yıllık

Sevginden g    alan

Kızıl kanında...

Yüreğim, ana!

Demir kaynaklardan

45-Çelik atlar benzin fişkırtıp

Gitti şu

Yeşil kulübelere ben sevdiğim!...

Köy kızına söyledim:

Unutmayın asla mücadeleyi hiçbir zaman.

50-İzin vermeyin aranızda bozukların girmesine!

İşte baksanıza!

Bir ben değilim aşka yanmış,

Size sevgisi olan bütün insanlar...

Çoban yıldızı mı?

55-Geniş tarlanın güzel bağrında,

İş ile ilgili yeni adımlar! ...

Kompartiye ışığı

Çelik eritiyordu o potalarda,

Kaynamış göllerden çelik

60-Güller saçıldı.

Maden ocağından,

Yeşil tarladan,

Kerpiçler yapan yeni kuruluşun

Mukaddes işte bu ışıĒı,

65-Güneş parlıyor...

Gözümde, ana,

Şöyle bir çiçek bahçesi

(Görüyorum açık!)

Şevkle bakıyorum işi büyütüp.

70-Yakın, o günler —

Ümit terazisi.

Savaştan hepimiz baht büyütüp.

Ah, benim —

Sevgili üzgün anam,

75-Gül taktığın göğsünü görüp

Âlemi kaplıyor oğlunun şarkısı!

Yaşa,

Yaşasın çiçek bahçesi vadisi,

Bağrından ufkun önüne gelip,

80-Yaşa, işçinin,

Hepsinin temiz kalpli annesi!

1953 – yılı Kasım, Urumçi

2. Selam Tarımdan

Badem çiçeğı desenli kilim gibi

Renkli,

Güzel tarım bağları.

Geniş geniş uzanan...

5-Güneşten keskince

Bir ışık

Parlıyordu tarım baharında

Işık saçıp uzaktan uzaklara...

Kara gözlü kızın dudağını

10-Öpmeye çalışan deli kanlı gibi

Atıldık

Her zaman dalgalanıp Yenen¹³ ışığa.

Çiçeklerin

Yağmuru özlediği gibi

15-Özleyip göz diktik

Sabah kızının parlak yoluna...

Nereden iz bırakıp

Samanyolu gibi

Dalgalanıp,

20-Saçıp durdu tarım suları

Gecede parlayan kutup yıldızı gibi

Mücadele içinde

¹³ “Yenen” Çin’deki bir şehir ismi.

Ümit yıldızı...

Gelecek diye özlenmiş özgür bayramları...

25-Badem çiçeği desenli kilim

Canlandı

Renk alıp ışıktan,

Bahar şarkısı

Atlayıp gitti Hantanrıyı¹⁴ aşarak.

30-Tanrı Dağı'nın ¹⁵geniş bozkırlarına,

Gönüllere,

Tarıma,

Işık alıp gelmiş Kompartiyeye

Muhabbet kaynadı dalgalanıp taşıp...

35- Kurban olayım

Vatana – yurda sadık

Savaşçı ordu!

Sevgimiz güneş

Tarım yüreğinde parlar her zaman.

40-Talih gibi

En asil

Aziz adını

¹⁴“ Hantanrı” Tanrı Dağı'nın zirvesi.

¹⁵ “Tanrı Dağı” Doğu Türkistan bölgesini ikiye bölen dağdır.

Hantanrı'nın altın alnına

Yakutla yazdım bıraktım,

45-Silinmez ışıık hemen! ...

Düğününe

Badem takke¹⁶

Alıp gitti Kaşkar ¹⁷kızı.

Beşkerem¹⁸ narı gibi

50-Taptaze, dudak

Kızaran yüz...

Hoten¹⁹

Kalp İpeklerinde

Şafak vaktindeki ufuk renginde kilim dokuyup

55-Seher gitti,

Neşeden parladı göz...

Bin ev ²⁰yurdu

Zengin ile Kuça²¹

Atlastan

60-Palto dokuyup²²

¹⁶ Badem Takke “Badam Doppa” Bu takke, beyaz ip ile badem şeklinin işlendiği siyah renkli yazlık baş giysisidir. Kaşgar’da imal edilir. Erkekler giyer.

¹⁷ “Kaşgar” Doğu Türkistan şehri.

¹⁸ “Beşkerem” yer ismi. Narı ile meşhurdur.

¹⁹ “Hoten” Doğu Türkistan şehri.

²⁰ “Miñöy” Doğu Türkistan’da yer alan bezekli bin evler.

²¹ “Kuça” Doğu Türkistan şehri.

Yol aldı düğüne,

Yüreği çarpıyordu Ferhat yüreği gibi

Altay,

Altından çiçek işlenmiş Saptayakta²³

65-Tereyağı, kımız,

Tutuyordu yüzü çilenmiş

Bahar goncası gibi...

İli²⁴ yıldızı

Geliyordu yaramazlık yaparak,

70-Buğdaydan

Yakıp beyaz ekmek²⁵

Bin yıl boyunca beklenen mübarek düğüne! ...

Turfan²⁶ delikanlısı

Gönlünün altın tepsisine

75-Üzüm koyup

İki elle tutuyordu

(Dünyadaki meşhur üzümde!)

Al, hadi, çelik gibi eline... !

²² “Kimħab” Simli kumaşla yapılmış palto.

²³ “Saptayak” Bir baston çeşidi.

²⁴ “İli” şehir ismi.

²⁵ “Toķaç” Doğu Türkistan mutfağına ait özel bir ekmek çeşididir. Çörek, francala.

²⁶ “Turfan” Doğu Türkistan şehri.

Kabul et

80-Enşen çeliği gibi

Çelik yürekler partisi.

Özgürlüğümüz,

Bahtımız! —deyip

Hürmet çoğaldı serbest tarımdan!

85-Selam sana

Vuku geçmiş,

Etkili şarkı söyleyen,

Vicdan gibi temiz

Benim aziz memleketimden! ...

1954 – yılı Haziran, Urumçi

3. Ekmek

Sabah şafağı gibi ekmeğin²⁷

Kenarından bölüp yedim.

Ah!

Duygular canlandı

5-Lezzetini tadıp,

Alev yükseldi yürek katından.

Ekmek!

Ekmeksiz geçer mi dünyada bir gün

²⁷ “Toқақ” Doğu Türkistan mutfağına ait özel bir ekmek çeşididir. Çörek, francala.

Kimler bıkmış

10-Tadına bakıp ta? !

Hayat onsuz saman gibi sarı,

Kanım dondu...

Isırıp yediğimde beyaz ekmekten

Kalbimde sevgiden

15-Çizildi bir iz.

Teşekkür ettim çiftçiye

Çiçek bahçesi gibi göründü

Bana tarla...

1957 – yılı Ağustos, Kuça

4. Köy Yolunda

1

Sonbahar geldi...

Sarı örtüye bürünüp²⁸

Dolu yüz geldi.

Tahıl ambarına dolmuş tahıl gibi

5-Ağız dolusu söz geldi...

2

Çıplak tarlalar arasından

²⁸ “Tavar” Bir çeşit çok kaliteli ve süslü kumaş ismi.

Bir keçi yolu geliyor.

Yol üstünde

Biri kırmızı

10-Biri beyaz — gül geliyor.

Kırmızı gülüm — yaş söğüt

On dört günlük

Dolun ay...

Onun eşi

15-Mert yiğit

Kooperatifte ünlü zengin...

Hakiki altına yakut göz —

Uygundu, canım!

Birbirine

20-Sevgi dolmuş gözlerde

Baksana,

Bakıyorlar, kurban olduklarım!...

Bugün onlar

Eski Kuçar²⁹ pazarına

25-Memnuniyetle yol aldı...

Sırrını bilip kaldım:

²⁹ “Kuçar” Doğu Türkistan şehri.

Çelik gibi dört elle yaptığı işinin

Taksimatta emeğin

Gelirini bol aldı...

1957 – yılı Ağustos, Kuça

5. Okuyucu Abümüne

Şiir yazdım size armağan

Sevgili okurlarım,

Aşığım gül bahçesinden hoş kokulu gül toplayarak

Her şiirimin üstünde çalıştım yorulmadan,

5-Bütün kalbimin sevgisini vererek...

Buna rağmen siz şiirlerimi beğenmezsiniz,

Arzunuz ümidiniz gibi olamaz,

Yüksek düşüncenizden

Bitti geride,

10-Ve çıkmaz, umduğunuz gibi...

Size ahenkli şiirler yazmam zor,

Yıldız güneşe eşitlenmiş ne zaman? !

Soğukkanlı bilgeliğin,

Akıl – idrakın,

15-Uçsuz bucaksız denizi,

Ben bir damlası...

Yalnız ağaç olmaz orman...

Size ulaşsa yalnız gerçek muhabbetim,

Bahtım,

20-şerefim şu olur benim!

Yüreğimin, ah, size tam olarak ulaştığı gün

Olur bayramı şairliğimin! ...

1959 – yılı, Gulca

6. Aksın mı Altın Suyu

Hasretim artmakta...

Bulutlardan

Damlıyordu yaş...

Yeşerir mi tekrar kuruyup giden iek? !

5-Ah, yıldızda var mı ümit? !

Aksın mı altın suyu

ieklenir miydi kalan gönöl? !

1969 – yılı Ekim, Gulca

7. Bülbül ve Ben

uha ieğı

Süt gibi aydınlık gece.

Kızıl gül

Sanki yanıp duran ateş

5-Zümrüt ışığında.

Ah, bülbül

Güle doymadan bakıp

Çiçek bahçesinde şarkı söylüyordu zevkle,

Aşk – ayrılıkta...

10-Dinlesene!

Coşanlar muhabbet,

En sıcak bağlılığın

Temiz duygusu

Şarkı – ahenginde!

15-Ben daldım derin hayallere...

Ondan şu

Hassasiyetlerim dalgalandı

Kalp sesinde:

Bağışlar sade bir çiçeğe

20-Sarhoş bülbül yürek şarkısını

Gece ve gündüz yummadan gözünü.

Tuhaf ki, bu bülbül gibi dökemiyorum

Baharın güldüğü bir zamanda

Kalbimin sözünü! ? ...

25-Gün ve ay

Bize şahit olsun

Gel bülbül

Yarışircasına ötüşelim biz

Bir anlaşma yazıp.

30-Devranım demesin bana

şair oğlum

Gitmezsem, hey b÷lb÷l

Senden vazgeçip! ...

1978 – yılı 12 – Mayıs, Gulca

8. Sihirli Güç

Duruyor kar kaplamış

Yüksek zirveleri...

Ah ne zaman eriyip

Akacak —

5-Sellik dağ suyu taşıp? !

Isındı gün!

Dünyada ateşli muhabbet!

Çam ağaçlı dağ etekleri arasında

Gelmekte yaramaz

10-şarkı saçıp,

Çiçek saçıp! ...

Harika! Muhabbet —

Yansa ateşlenip

şöyle bir sihirli güce dönüyor,

15-Önümdeki:

Vadilerde on binlerce gül – çiçek

Vadiler cennet! ...

Gizliden gülümseyip

Utangaç kız gibi

20-Yemyeşil yapraklar arasında

Şafak

Ah, yaramaz meyve...

1978 – yılı Ağustos, Kaş Yaylası

9. Yeşil Söğüt Gölgesinde

1

Gül – yabani otlar arasında,

Yeşil söğüt gölgesinde

Uyuyordu zevkle

Bir güzel şiir.

5-Melekler

Başında

Yelpazeliyordu altın yelpazeyi,

Uçuyordu yumuşak rüzgar

Sıcak sevgi...

10-Yanmakta alem,

Tıpkı alevlenen sevginin

Yandığı gibi

Taze yürek.

O kadar deste deste olup

15-Duruyor tarlanın içinde,

Yayılıyordu tıpkı şarkı gibi

Yer, göge horultu...

O çıkıp evinden

Uyandırıp oban yıldızını

20-Buğdaylar arasında

 günlük parlak ay...

Alnına düşen yıldızlar

Gökyüzünden akıp.

Gündüz doğan gün

25-Güzellik yönünden zengin...

Gl – yabani otlar arasında,

Yeşil söğüt gölgesinde

Uyuyordu bir güzel dş.

Belki o Tanrı Dağı ³⁰gibi

30-Harman görüyordu? !

Kim bilir,

Düğün yapan tarlalardan

Kahkaha atıp gülüyor genç ifti

³⁰ “Tanrı Dağı” Doğu Türkistan bölgesini ikiye bölen dağdır.

Yeni bir arzu görüyordu? !

35-Gönlündeki kurumuş ter,

Uyuyordu şu kadar tatlı

Anne gibi sevgili zemin üstünde,

Oynuyordu

Güzel bahar güneşi gibi

40-Parlak tebessüm

Yanmış,

Kararan cemalinde...

2

Tarla sınırından

Gelir dar yol,

45-Üstünde

Büyük yazmayı alnından örten,

Dudakları şerbet

Gelmekte

Han atlas gömlek içinde

50-Parıldayıp

Aceleden muhabbet...

Gül – yabani ot arasında,

Yeşil söğüt gölgesinde,

Kendi toprağı üstünde

55-Uyuyor

Horuldayıp adam...

Sanki yumuşak yatak

O emekleyen,

O düşen,

60-O yürüyen,

Annesi gibi aziz yer...

Fısıldıyor

Biçilmemiş başaklar,

Fısıldıyor

65-Söğüt ağacı – söğüt yaprağı

Güya bir şarkı söylüyor gibi.

Dünya sessiz...

Sadece temmuz ayının sıcaklığında

Hissiyati kaynayıp taşan

70-Bestekâr

Uyuyamayıp

Yeni ahenk oluşturuyor gibi...

Gelip yar

Bakıp sevgilisine

75-Havluya sarılan yağlı çöreği

Etkençay doldurup çaydanlığını³¹

Bıraktı kıyıya.

Göz gezdirip

Buğdayı biçilmiş tarlaya

80-Bükülüp

Dokundu sakın

Şirin dudağını

Uyuyan muhabbete...

Altın işlemeli başörtüsü

85-Yelpazelenerek

Çıkardı yumuşak rüzgâr,

Güzel maşuk

Açar can yoldaşına yüreğini.

Gelmiyorsa sevgili,

90-Çok ötedeki melekler

Görürdü heyecan içinde

Bu sevgi – muhabbetinin

Güzelliğini...

1979 – yılı Haziran, Gulca

³¹ “Etkençay” Doğu Türkistan mutfağında yer alan bir sütlü çay çeşididir. Genellikle sabah öğününde tüketilir.

10. Dağ

Dağ

Senin başında beyaz duvak,

Sen güya

Gülüp duran tatlı bir gelin.

5-Büyük çam, ak çam

Gömleğin gülü – çiçekli...

Doyup senin dostluk – sütüne

Sallanarak gülüp

Büyümekte kucağında

10-Güzel gelecek!

1979 – yılı 20 – Temmuz, Nilka Arslan

11. Muhabbet Tırajedisi

Ah! ...

Kanlı manzara,

Gitmez göz önünden.

Dürüstlük destanı

5-Çıkmaz hiç aklımdan! ...

Altımda koyu orman,

Dağ üstünde

Yaylada oturuyorum

Akşamki şafak rengine boyanıp...

10-Elinde av tüfeği,

Gözüm uzakta,

Düşmekte beyaz kayın ağacından

Kabuk soyulup...

Çıktı bir anda çamlıktan

15-Otlamak için bir çift ceylan

Önümdeki yıldızlı gökyüzüne.

Ah! ... Şu yayla sahnesinde

Oynanıyordu bir tiragedya

Sıgılmıyordu kaç şiir.

20-Kaç destana...

Kurulu tüfeğimden fırladı bir ok,

Çift ceylanın yattı biri

Gül – çiçeğe

Kızıl kanını saçıp...

25-Yine biri gökyüzü gül bahçesinde

Yüzen dolun ay gibi

Uzak orman eteğine

Kaçıp gitti...

Durup birdenbire kaçan ceylan

30-Baktı arkasına.

Dönüp geldi uçan kuş gibi

Sevgilisinin yattığı yere.

Ah, onun gözlerinden dökülmekte

İçine sığmayan kaygı –hasret

35-Kanlı lalesi...

Dayanamadım,

Gürüldedi yıldırım...

Koşarak geldiğimde

Aşık – Maşuk birbiriyle kucaklaşıp

40- Yatıyordu kızıl kanına bulanıp...

Ne yapacağımı

Bilmeden kaldım,

Göğsüm acıyordu

Parça parça dilinip gitmiş gibi...

45-Durdum sessiz sedasız şuana kadar

Masum vefadarlığının önünde

Tıpkı canı gibi

Eğip başımı...

Ta – içimden yükselen

50-Dert – pişmanlık

Serpti yeşil yaylaya

Tutam tutam gözyaşımı...

Ah, benim sakın duruşum

Sanki mahkemedeyim,

55-Yargıç

Kana bulanan iki ceset...

Bana verilen en ağır ceza —

Söz ile

İfade etmek zor

60-Azap – hasret...

1979 – yılı 12 – Ağustos, Nilka Arslan

12. Alaycı Gülümseyiş ve Böbürleniş

Alaycı gülümseyiş,

Böbürleniş

İkizler gibi

Yaşıyordu şu aynı vücutta

5-Bu iki özelliği tahmin etmek kolay,

Ona gelen bir <<şans >> ta bu mu! ...

Alaycı gülümseyişse

Eğiliyordu önüne yay gibi,

Avazı titriyordu tıpkı zil teli gibi,

10-Hisleri kaynayarak.

Yüzü şu zaman bir sahne olup,

Dalkavukluk oyunlarını

Oynuyordu kaşı – gözü

Şu kadar rahat...

15-Böbürlenişse

Yaslanıyordu arkasına şöyle,

Yüzü döner şiddetli kışa.

Sencusen³² soğuğu uçar...

Sözleri (yılan) sokmuş gibi acı.

20-İyisimi,

Onunla karşılaşmadan...

Herkese güler mi o? !

Herkese böbürlenir mi o? !

Baksana, gülümsedi

25-Başkan önünde

İki büklüm...

Baksana, tıpkı horoz gibi

Böbürlendi halka bakıp

Görünüşünden

30-Zehir dökülüp...

³² “Sencusen” bölge ismi.

Alaycı gülümseyişse

Böbürlenemez.

Böbürlenişse,

Şöyle insan ki

35-Hiçbir zaman gülmemiş!

Böbürleniş kamçısı,

Gülüş merdiveni

Gözündeki altın tahtta

Çabalayıp – bocalayıp yükselen! ...

40-İlginç hikâye:

Bir gün başkanın sağ tarafından,

Halk sol tarafına

Aniden çıkıp kaldı önüne,

Gidiyordu o

45-Yol üstünde.

Ah, nasıl yapsın zavallı! ?

Sağ yüzü,

Eğildi sağ tarafı,

Sağ eli göğsünde...

50-Ateş saçtı şu gözü,

Sol yüzü,

Sol eli çuvaldız...³³

En usta artist bile yapamaz böyle!

Bakın şu maharete,

55-Sağ tarafı kısa,

Sol tarafı yüksek...

Ona doğru

Başkan tükürdü!

Ona doğru

60-Halk tükürdü! ...

Hey, şu insan

Niçin bir tuhaf olup

Titreyip

Sapsarı kesildi...

1979 – yılı Kasım, Gulca

13. Bir Tane Çiçek Şarkısı

14. Çiçek

Güya o yanmakta olan ateş,

Yemyeşil şamdan üstünde.

Güya o yanmakta olan gönül

³³ “Bégiz” Bir çeşit iğne.

Vefalı aşık göğsünde...

5-Güya o benim yüreğim,

Ana yurt, aşkıyla yanmış.

Alevli muhabbet,

Güneşli bağrında gülen! ...

15. Yaprak

Olmuyorsa tesadüfen yaprak,

Çiçeğin güzelliği nasıl olurdu? !

Olsa gökyüzü yıldız renginde,

Yanar mıydı parlak yıldızlar!

5-Bu mu acaba dünya hikmeti,

Bu mu acaba sırrı cihanın? !

Çiçeği güzel yapan yaprak

Olsam ne haceti var arzunun! ? ...

16. Ağaç Gövdesi

Kaç çiçek, kaç yaprak

Bir dalda saçar hoş koku.

Dayandı o kadar çok yüke

Nasıl dayandı incecik ağaç gövdesi? !

5-Ben bir ağaç gövdesi mi olsam şöyle

Çiçeklerim açılma sana

Razıydım kamburlaşsam, vatan,

Kokusu saçılrsa sana! ...

17. Diken

Söylesene, bozar mı çiçeğin cemalini

Dallarında iğne gibi duran dikenler? !

Kahrı olmayan insandan bekleme iyilik,

Sivrisineğin her zaman gizlendiği yer kamışlıklardır...

5-Bekçi olmazsa kavunluk harabe,

Adalet hükmünü yapar terazi...

Gelsin çiçek koparmak için şah ya da fakir

Dikenden <<mükâfat>> batması — ceza...

Onun için çiçek dallarında açılır özgür,

10-Parıldayıp yemyeşil yaprakları.

Durmuyorsa ağaç gövdesini koruyan dikenler,

Nasıl olurda hoş kokuları saçılır? ! ...

18. Kök

Çiçek güzel! Yaprak güzel!

Tarifi destan dillerde...

Yanıyordu zevk – heves ateşi

Çiçek tutku sayısız gönüllerde...

5-Olurmu olmazsa kök

Çiçek ile yeşil yaprak? !

Söylesene, isimsiz kahraman

Nasıl olurda görünmez kök? !

19. Çiy

Söylesene, çiy akan yaş mıydı,

Bülbül gözünden gülün aşkını? !

Şu damladan gördüm ışığını

Çiçek gönüldeki alevli günün...

5-Yansıyordu su tanesinden güneş,

Dediği hikmete inandı gönlüm.

Ah, sana kalbimde yanan aşkımın,

Her şiirim damlası, sevgili ülkem! ...

1980 – yılı Nisan, Gulca

20. Bal Arısı ve Kelebek

1

Ne kadar güzel renkli kelebek,

Çizilmiş her çeşit çiçek kanatlarına.

Çiçeklerinin bazısı kora benziyor

Bazısı kandilci akide şekerlerine³⁴...

5-İşte o, rengârenk çiçekler üstünde,

Kâh uçup, kâh konup, gezer gezmede.

Doydu mu lezzetli çiçek nektarına,

Uyukluyordu sonu sakın gecede...

³⁴ “Navat” kaya şekerleri.

Söylesene, çiçeklerin nektarını yiyip

10-Kime veriyordu o küçücük fayda? !

Övünüp yürürmüş bir de kelebek,

Güzellik sayfasında dünyada ben, diye...

2

Çirkin, basit bal arısı,

Çiçek bile yok birer dal kanatlarında.

15-Bir güzel fazilet saçar hoş koku,

Velâkin, onların hayatlarında...

Kâh uçup, kâh konup çalışır durmadan,

Şu arı rengârenk çiçekler üstünde.

Toplamakta güllerden en tatlı nektar,

20-Bir arzu nur saçıp gönül göğsünde...

Dil iyice bir doyup doyumsuz tatlı bala,

Ey okuyucu, ne kadar lezzet aldın? !

Bağışlayıp ömrünü sen ile bana,

Çalışıyordu şu arı görmedi bir rahat...

3

25-Bal arı, kelebek iş izlerinden

Okuyucu ben sana, bir suret çizdim

Ne kadar değer bir defa koklamaya diye,

Heyecan içinde çiçek demeti dizdim...

Güzel kelebek bal arısı,

30- Hangisi hoşuna gider senin, bilemedim...

Bu soru işareti kaldı kendine,

Ben ona aceleyle cevap yazmadım...

1980 – yılı Eylül, Gulca

21. Ravab ³⁵

Ne kadar sedalı sesi Ravab'ın,

Bilir misin, sırrını aziz okuyucu.

Bilmiyorsan, ben söyleyeyim, şimdi kalpten,

Fokurdayıp kaynıyordu sevgi – heyecan...

5-Yürekten yapılmış başı Ravab'ın,

Çekilen iki tel – sapı yüreğin.

Sedalı ezgileri – hissiyatı,

Badam çiçekli takke mağrur göğsünün.³⁶

Ravabı yapan nasıl biri acaba,

10-Yaramazlıktan doğan havayı tutku.

Ravabtır apaynı canlı Uygur gibi,

Alıyor gündüz ve gece şarkıdan nefes.

Dankonun³⁷ Kendi yüreğini meşale yaptığı gibi,

³⁵ “Ravab” Bir tür çalgı aleti.

³⁶ Badem Takke “Badam Doppa” Bu takke, beyaz ip ile badem şeklinin işlendiği siyah renkli yazlık baş giysisidir. Kaşgar’da imal edilir. Erkekler giyer.

Biliyor musun, biz yaptık yüreğimizi ravab!

15-Türeyen şöhretli on iki makam³⁸

Çift telli yürekten aleme yayılıp! ...

1981 – yılı Aralık, Gulca

22. Kuşak

Beli boş yiğidi,

Sevmezdi il — yurt.

Sevmezdi kalem kaş,

Ceylan közlü sevgili.

5-Kuşak, vah, mertliğin belgesi miydi? !

Beline bağladı gökkuşağını.

Tanrı Dağı— güzel kartal! ...

Geldi uzak yolundan büyük tarihin

Ecdatlar beline bağlayıp kuşağı.

10-Kaplan yürüyüşüyle, göğsünü gerip,

Geldi yaktı yürek ateşini! ...

İcad tepesine at çıkarmış büyük,

Yusuf³⁹,un belinde işte şu kuşak!

Özgürlük yolunda kılıç oynatan,

³⁷ **Danko** — Maksim Gorkiy hikâyesindeki kahramanın ismi. O göğsünü yarıp, yüreğini alıp, meşale yapıp, kendi kabilesini karanlık ormandan aydınlık vadiye çıkardı.

³⁸ “On iki makam” Uygur makamı. Bölgeye ait özel bir dizimdir.

³⁹ Hz. Yusuf Peygamberden söz edilmektedir.

15-Sadiri⁴⁰ belinde yine bu kuşak! ...

Bu aydınlık dünyada kim görmüş ki,

Kuşaksız, kemersiz Uygur oğlanı? !

Kemere takılan büyük — yakut muydu? !

Hatırlatır adama ateş korunu...

20-Çiçek takıp dansa düşen kartalın,

Kuşağı çiçek bahçesine benziyordu, baksana!

Kahraman iradesi güzel çiçek açtı,

Sıcak neşeli ziyafet gülistan arasında...

Zevkliymiş o yerde kuşak oyunu,

25-Şarkı – saz sesi yükseliyordu yurdun bağrında.

Cesur iradeye tantana mı bu? !

Çalmakta çadırda mertler davulunu...

Hala bu kuşak bellerimize,

Bağlanmış, gördün mü, bu kadar sıkı!

30-Bu yeni yolculuğun dağ–yokuşundan,

Aşıyoruz mertlik,

Peki ne kadar,

Cefa olsa da! ...

Yarın biz Hantanrı üstüne çıkıp,

35-Oynayacağız neşeyle kuşak oyununu

⁴⁰ “Sadir Palvan” 19. YY da Gulca’da yaşamış büyük bir halk kahramanı.

Yaparız istekle geniş eğlence alanı,

Galip iradenin ulu düğününü...

1981– yılı 11–Ağustos, Gulca

23. Ah, Bu gün Ne Yapıyorsun Dilber

Şu yıllar aklımda...

Bana iftira atıp,

Yalnızlığa itmiş şefkatsiz üvey anne gibi.

Yürürdüm tek başıma okuldan geçerek,

5-Kaygı ve hasrette yetim çocuk gibi...

Sadece sen bakardın yerin altından,

Gözünden gönlüme tebessüm yollayıp.

Uçar hoş koku çiçek açan iğdeden,

Gelmiş gibi güzel güneşli mevsim...

10-Söylesene, neden korkmadın benden,

En yakın dostlarım korkmuştu şu günlerde? !

Her tarafa bakardım endişelenip senden.

Alevli gözlerin saçtığına çiçekler...

Sonra ben beraat edip aradım seni,

15-Velakin, bulamadan dedim: Ah, felek!

Gülen iki gözün yakıyordu beni,

Ben seni ararken helak oldum...

Yaşlandım...

Kar yağdı bugün başına,

20-Yine gözlerimin önündesin.

Bilsem uçup yanına giderdim,

Gülüyordu eski haliyle gözün...

1981 – yılı 23 – Ekim, Gulca

24. Buz Meydanında

Söğüt ağacı – kavak ağacı dalları çiçeklenmiş miydi?

Sayısız açılan gümüş gibi gül – çiçek.

Mehtaplı gece! ...

Acayip coşkulu gece!...

5-Saçmakta geceye saz, ravab ve gécek...⁴¹

Meydana mavi ayna konulmuş mu?

Yanar yanı başımda ışıklı tel kandil.

Görünür aynaya iğne düşse bile,

Güzel bir yüz yakın ve uzak...

10-Düşmüş işte buraya zümrüt gökyüzü,

O sayfanın cam kapağının güzelliğini gördüğünden dolayı.

Bu gülsüz çimenlik

Rengarenk yıldızların parladığı gökyüzü gibi değil...

Uçmakta gül – çiçek zümrüt meydanda,

15-Mavi renkli gökyüzünde uçan yıldız gibi,

⁴¹ “ Gécek” Bir müzik aleti.

Bazısı şeker⁴² rengine, bazısı masmavi

Bazısı yemyeşil, bazısı kor gibi...

Uçmakta güzellik,

Uçmakta gül bahçesi,

20-Uçmakta kızıl gül, alevli ve güzel!

Uçmakta acayip coşkulanen ruh,

Uçmakta gençlik ateşi, alevli mana! ...

Güzel musiki

Gökte dolun ay...

25-Dağ – bozkır, söğüt ağacı – kavak ağacı gümüş rengine.

Parlıyordu tel kandilin ışığı yanıp söner,

Süt gibi beyaz çiçekler yaprağın yüzünde — parlardı...

Uçmakta gülbahar mavi meydanda,

Uçmakta kanatlı olgunlaşmış gençlik!

30-O yerde görüyor musun, çizgiler ile,

Yazılır bir kitap süt gibi beyaz çakıla! ...

Orada görüyor musun, yeni bir evlat,

Gül saçan gözünde bütün yeryüzü!

Getirir vatana yüksek şan – şeref,

35-Olgunlaşmış evladının gençlik baharı! ...

Uç sağlam akıl – düşünce, cesur irade,

⁴² “Navat” kaya şekeri.

Sevgi bahçesinde güzel gül olup!

Güzel musiki... Gökte dolun ay...

Seyrettim neşeyle dolup...

1981– yılı 17– Aralık, Gulca

25. Mehtap Keyfi

Oturuyorum

Elimde kadeh.

Zevk içinde ay.

Düşüverdi içine.

5-Hoş keyif yeşil söğütler,

Yakın bir yerde

Dutar,⁴³

Saçıyordu duygu

Mehtaplı geceye...

1982 – yılı 8 – Nisan, Gulca

26. Çiçek ve Sabi

Kahkahayla gülmekte çiçek,

Gülmekte sabi,

Birbirine koşup,

Ohh, ne kadar tatlı.

5-Ne kadar güzel

⁴³ “Dutar” Tambur gibi bir çalgı aleti.

İki masumun

Temiz,

Neşeli dostluğu! ...

Çiçek annesinde sevgi – heyecan,

10-Sabi annesinde muhabbet – bahar.

Dünya güya

Tatlı bir rüya gibi...

Gülen hayat,

Her biri güldüğünde

15-Dökülen gül – çiçek,

Bir tüyü büyük,

Bir tüyü yakut

Şarkıcı kuş gibi...

O kadar sevimli!

20-Çıkarmayın çare bulup

Sıcaktan kara fırtınayı,

Gitmesin yıpranıp,

Melek çiçek!

Dağılmasın her tarafa ateş - kıvılcım,

25-Durdurun, insanlar,

Yanıp gitmesin

Sevgi,

Mutluluk,

Gelecek! ...

1982 – yılı 27 – Nisan, Gulca

27. Dostluk Sırı

Görünüyor muydu şarabın güzelliğinde,

Şafak olup dostluk sevgisi? !

Görünüyor muydu ziyafet – kahkahada,

Söylesene, gerçek gönül sıırını? !

5-Dost diyen mi başka gün gelen —

Zor dönemde biliniyormuş.

Sana yine dostluk şarabı uzatıyor mu uzatmıyor mu!

Miktarı – yok, tecrübenin! ...

1984 – yılı Nisan, Gulca

28. Rüzgâra Methiye

Harikadır benim için

Sabahleyin

Titrek rüzgârda

Yürüyerek bahçelerini gezmek.

5-Doğurmussun anam beni

Kucağına rüzgârın,

Yürüyorum arasında

Keyfini hissedip...

Rüzgâr güya

10-Rahatlamaz,

Dinlenmez bir ilahi ruh,

Fısıldıyordu şarkısını

Gül – çiçeklere...

Sakin ne ses var?

15-Ne şarkı var?

Yetiştiriyordu kanatlıklarla

Güzel geleceklere! ...

Durma insan!

Durma hayat!

20-Rüzgâr gibi coşkun ruh

Ebediy kılsın tantana! ...

Durma kalem

Saçımdaki akları görüp,

Yankılansın şarkılarım

25-Yine,

Yine,

Ve yine! ...

1984 – yılı 5 – Temmuz, Gulca

29. Şarap ve Tebessüm

Şarap tuttun,

Kırmızı şarap tuttun,

Yüzünde

Muhabbetin ılık tebessümü.

5-Ah, hangisini alayım:

Üzüm suyu şarabı mı?

Gönül şarkısı tebessümü mü?!

Kalbimde

Gülü – çiçekli mevsim...

10-Yoruldu mu içki tutan elin? !

Setçi mi bakan gözün? !

Affet!

Durup kaldım kâh ona

Kâh buna göz dikip...

15-Bilmiyorum, içki muhabbet ateşi mi? !

Tebessüm alevi mi? !

Kalbim heyecanda

Söz söyleyemeden

Birden: Isınıp gitti

20-Temmuz sıcağı içinde kalmış gibi

Kalpteki saray...

Şundan beri

Aklımda,

Rüyamda

25-İçki akan üzüm bağı

Altındaki tebessümlük ay...

1984 – yılı Eylül, Turfan

30. Benim Bu Şarkım

Yaşıyordum yarım asır gibi...

Gitmez yanımdan

Şu ulu bir melek

Sabah ve akşam...

5-Onun gibi koşabildim mi?

Onun gibi yanabildim mi?...

O benim

Daima şarkım! ...

Anam,

10-O benim ülküm!

O benim üstadım!

Nur saçılıyor

İki gözümünden!

Ta şimdiye kadar

15-Geldi çınlayarak

Şarkılarım

Gül – çiçekli bozkırda – yayılan...

Söylesene, kendimi doğrulayan

Bir nişan,

20-Bir deniz feneri

Olmuyorsa eğer yanımda,

Olur mu coşkunluk,

Kor gibi renk

Gece ve gündüz

25-Benim kanımda? ! ...

Olmuyorsa yolunu gösteren

Kutup yıldızı

Yolunu şaşırsın

Sabah ya akşam...

30-Yanımda durmuyorsa gözünü dikip anam

Düşer miydi beyaz kâğıda

Benim bu şarkım! ? ...

1984 – yılı 22 – Ekim, Gulca

31. Güzel Kalp

Görüyorum her gün:

Sürüyor her zamanki gibi bir yiğit

El arabasını,

Alnından

5-Gül – çiçek saçıp.

Yüklediği paket – paket eşya mıydı? !

—Kül ve çöp...

Gitti pis kokusundan

Güzel giyinen

10-Bir güzel geçip...

Görsün mü

Gözleri nur saçan kartal

Gülmedi alaylı gülüşünü.

Yüzü

15-Aydınlık sabah – seher...

Geliyor sürerek el arabasını,

Parlıyor alnında

Gül yaprağındaki şeffaf çiy gibi

Şeffaf ter...

20-Baksana, yüzündeki tebessümün

Saçtığı kızılta mı?

Kapkara gözlerinde kıvılcımlanmış

Hayal – arzu? ! ...

Diliyor o senin yaşamayı

25-Dereotu kirpiklerin arasındaki

Şaşı gözün gibi

Güzellik içinde

Hey, güzel canan! ...

1985 – yılı 5– Ocak, Gulca

32. Çiçeklenmiş Kayısı

Aniden açıldı

Çiçeklenmiş kayısı,

Her bir beyaz çiçeği

Dünyaya saçır hoş koku...

5-Sanki o bembeyaz melek.

Cemalinde:

Mübarek, temiz, masum güzellik

Neşeli bayram eder...

Tepip dışına çıkan mıydı

10-Bilmiyorum.

Kayısının vücut – kalbindeki

Sevgi – fazilet? !

Gökyüzü içki güzelliğini

Yıldız,

15-Ay,

Altın güneş yapıp

Vermiş gibi kainata

Aydınlık ve süs? ! ...

Geç geldi sonbahar...

20-Düştü beyaz kırağı...

Kaldı kayısı çıplak

Ne kendine kaldı meyve,

Ne bir gül – çiçek...

Velâkin, söylüyordu o,

25-Zevk alıp

Sakin şarkısını,

Geliyordu

Beyaz çiçek yağıyor

Güzel gelecek! ...

1985 – yılı 18– Temmuz, Gulca

33. Farabi ve Ben

1

Gelmekte bin yılların

Toz – tozlu,

Duman – dumanlı,

Güneşli yollarında

5-Burnu sivri çizme giyen,

Kısa,

Sivri sakalı,

Gözleri büyük bir bilgin...

O kaldırmış Aristoteli

10-Giydirip Arap cüppesi.

Avrupa karşıladı

Önüne çıkıp,

Yürekten teşekkür edip.

Düştü dansa

15-Yunanlı güzel...

2

Gelmekte yorulmayı bilmeden

Direnen bir insan.

Kaldırıp bütün gökyüzünü:

Güneş,

20-Ay,

Yıldızları ile,

Gülmekte huriler arşta...

Ne onun yanında kara gözlü kız?

Ne onun yanında

25-Bıyığı çizilmiş gibi?

Ne onun yanında

Saçları ayağına kadar oynayan

Ay yüzlü melek? ...

3

Ah, ben mi

30-Geliyorum cihan yollarında,

Şakağında ne gül?

Üstümde ne Hantanrı?

Kaldırdım bahar gül-çiçekleri,

Yaz sıcağı,

35-Sonbahar yaprakları,

Kış karları...

Ah, ben yapamadım

Söyleyin hey... insanlar,

Şu sivri sakal —

40-Bilgenin evladı.

Gürlemiyorsa benim elimde

O yapıp bırakmış

Tambur telleri? ! ...

1986-yılı 19 – Ocak, Gulca

34. Çiçek Uzatarak

1

Değişti düğün ve bayram

Düşünce ve hayaller,

Değişti bu dünya, insan ve şiir...

Kaşkar'ının ⁴⁴kabri...

5-Saçıyorum yaş –

Gözümden

Hürmet nehrinde sel...

2

Uçup geçti yüz yıl...

Biliyorum şunu

10-Yeni bir huy – karakter benim torunumda...

Çiçek uzatarak o kurban bayramı günü

Oturur her zamanki gibi kuru otlu basit kabrimde...

1986 – yılı 19– Mart, Gulca

35. Beyaz ve Yeşil

Açık penceremde:

Gülen bahar yemyeşil bozkır,

Yemyeşil orman...

Aleme sevgi saçıyor

5-Gece – gündüz, ah, bülbül,

Sevgi sureti mi altın renkli duman? !

Geceleyin bu yerde

Göz kamaştıran gümüş kar.

Benziyor sanki

⁴⁴ “Kaşkarlı” Kaşgarlı Mahmut kastedilmiştir.

10-Ak süt gibi iyi niyetli dünyaya...

Bilmiyorum, beyaz ile yeşil

Bağlanmış mıydı aynı bağla

Böyle kahi beyaz

Kahi yeşil gömlek giyen sevgiliye? ! ...

15-Beyaz —

İyi niyetlinin

Temiz gönlünün toprağı mı.

Yeşillik

Yeşerir mi ki

20-Sadece ondan? !

Baksana, güneşli gökyüzü altında,

Verimli yer üstünde

Gülmekte yeşil çimenlikler...

Güzel cennet olmaz mı

25-Bütün bundan? ! ...

1986–yılı 26– Nisan, Gulca

36. Melek Anam

Anamın yüzü daima bana,

Merhamet saçan güneş,

Anamın sesi daima bana,

Cennetin iinden çıkan ses...

5-Anam gibi şefkatli var mı dünyada.

Anam gibi güzel var mı dünyada? !

Anam bir melek,

Merhameti bir cennet,

Anam gibi büyüklük var mı dünyada? ! ...

10-Kuru otlı kabrine gelip her zaman

Merhametinle kalbimi sessizce sakinleştiririm,

Mavi gökyüzü, kara toprak şahit sözüme,

Şüphesiz halkın huzurunda emeklerinin karşılığını vereceğim! ...

1987 – yılı, Gulca

37. Yanımda Kahraman, Yanımda Tarih

Yanımda kahraman, yanımda tarih,

Ah, nerede kaldı onun bir ayağı? !

Yürür o aksayarak koltuk değneğiyle,

Velâkin, sönmemiş gözünün ateşi...

5-Ah, nerede kaldı onun bir ayağı

Hangi dağda,

Hangi bağda,

Hangi vadide? !

Hangi kuzguna olmuş yem

10-Hangi çöl,

Hangi vadi,

Hangi bozkırda? !

O şu ufka renk veren kahraman,

O şu güneşi sabaha kavuşturan!

15-Ölümünden korkmadan kalmaz bu savaşçı,

Bir zaman ölümlü korkmaz öldüren! ...

O bize kutsal.

O bize tarih

şimdi onlardan ne kadar kaldı? !

20-O aziz,

Selam ver el bağlayıp yoldaş,

Hor görme aksak, deyip onu o kadar!

Ar – namus,

Lanetten yanmaz mı acaba

25-Ah, onu hor gören herhangi baş bile!

Ağarmış saçları tıpkı şafak vakti ışığı,

Bahar gibi o güzel,

Coşkun her daim! ...

Yanımda kahraman,

30-Yanımda tarih

Yürür o aksayarak koltuk değneğiyle.

Kızarıp gülmekte nurane yüz

Çiçeklendi kor renkli pembe çadırdı! ...

38. Uygurlar Şarkıya Ne Kadar Düşkün?

1

Uygurlar şarkıya ne kadar düşkün,

Düşünürüm:

Var mı bir sırrı bunun?!

Bilmiyorum, ya da böyle mi yaratılmış,

5-Olup, hey, kendisi çağılayan suyun?!

Ne zaman o yaratıldı

Yaşadı söyleyip

Güzel şarkısını yeryüzünde.

Bilir misin, hiç şarkı sevmeyen

10-Duramaz vicdan gibi hayat göğsünde!...

Hayatı sevmeyen şarkı sever mi,

Aşıklar yüreği alevli ateş.

Bilmiyorum, bu yüzden güya cennet gibi,

Sevimli mekan mı bülbüle bu yurt!?...

2

15-Derlerki: şarkıcı milletin başı,

Ulaşmaz hiç semavi göğe...

Arşın hurileri deġdirmiş el,

Heyecan içinde badem gül bökke⁴⁵!?!...

Dünyada kim bizim gibi çalabiliyor

20- =On iki makam=⁴⁶ ı alıp hayattan?!

Uçamaz sınırsız zümrüt gökyüzünde,

Ayrılan zavallı şarkı – kanattan?!

Şarkı - ezgi söyleyip geçtik Telkiden⁴⁷

Yürüsek mi hapis olup demir kafese.

25-Söyledik cesurca “Zühre canım”ı,

Düşmeden kurbağa gibi pis kanala!...

Şarkı – hayat,

Şarkı ar - namus ve vicdan,

Şarkı saf yüreğin arzu – isteği!

30-Söylesene, geçmiş mi hiç türküsüz

Uygur’un bir günü,

Ya bir zamanı?!

Hapseden,

Vurduğunda: şarkın kötü, deyip,

35-Durduk mu şarkıya ara verip bir an?!...

Durursak ölürdük,

⁴⁵ “Bökke” Baş elbisesi.

⁴⁶ On iki makam Uygur ezgisidir. Büyük hacimli ansiklopedik müzik şekli.

⁴⁷ “Telki” Tanrı Dağlarındaki meşhur bir geçit.

Söyledik yankılı

Silah dayatıp dursa da cellat,

Şakağa...

40-Bu aydınlık dünyada biterdi Uygur,

Olmazsa, hey şu ulu şarkılar!

Bilir misin, söylüyor ulu şarkıyı

Arzusu güneş gibi,

Gönlü güzeller!...

45-Aklımda: şarkısını bırakıp bana,

Gittiği, umutla bir bakıp babam...

Sorguya tutulur tanla kıyamet,

Çıkmazsa gökyüzüne badem çiçekli doppası⁴⁸!...

3

Uygurlar şarkıya ne kadar düşkün?

50-Düşünürüm:

Var mı bunun bir sırrı?!

Şarkı - ezgi sevmeyen kul zavallı,

Yüzünde ne şafak,

Yürekte ne şefkat...

55-O kadar kıymetli sütü ananın,

O – hayat,

⁴⁸ “Doppa” baş giyisi.

O güya vücutta akan kan!

Şarkı da kıymetli ana sütü gibi,

Çünkü o birlikte giren aziz can!...

60-Ağzından girmekte ananın sütü,

Girmekte şarkısı kulaklarından.

Büyütüp ar - namus süt ile şarkı,

Uyandırır vicdan yürek otlaklarından...

Her bir hücremiz süttten yaratılan,

65-Her bir hücremiz şarkılardan hem.

Hepsinden kıymetli anamızın sütü,

Hepsinden kıymetli şarkı mı her zaman!

Şarkı – güç!

Şarkı - ruh!

70-Şarkı – cesaret!

Onsuz ömrün manası da yok:

Onsuz ömrün ateş gibi sığağı,

Namusu,

Arzulu güzelliği de yok!

75-Bilir misin, söyler güzel şarkıyı

Alemde sadece gönlü güzeller!

Uygurlar yaşar yankılanıp durdukça

Uygur'un kalbi gibi ateşli şarkılar!

Doldur, saki,

80-Bana bir kadeh kırmızı şarap!

Şarkımız şerefine içeyim kana kana!

Yarınki torunuma vasiyetim şu:

Yankılandır bu şarkıyı =kıyamete= kadar!...

1988 - yılı 8 – Ekim, Gulca

39. Rüya

Girmiş uykusuna bu güzel gece,

Ay nuru tebessüm bitki ve güle.

Ak aydınlık,

Göz dikip doymayacak kadar,

5-Benziyor yüreği titreten ezgiye...

Uykuda yatsa da gözlerini kapatıp canan,

Fısıldar dudakları ezgi söyler gibi.

Belki o şu anda gül - çiçek arasında –

Kelebek

10-Kanadı şafak yanmış gibi...

Yüzü değişti aniden onun,

Çömelip,

Hasrette ağlıyormuş gibi.

Aniden başına gelen azabın –

15-Hançeri gönlünü diliyormuş gibi...

Hayat da benzer güya rüyaya,
Kah gül görür, kah diken.
Gül görüp gülenler asla mert değil,
Diken azabını yener mert denen (insan)!...

1989 - yılı 3 – Haziran, Gulca

40. Sonbahar Aydınlığı

Sahra tatlı uykuda...
Gelmekte uyuyamayan şarkı!...
Dayanamayan ay
İnip gelmekte
5-Mavi gökyüzünden...
Hışırıyor alevli söğüt,
Altında fısıltılar...
Altında
Güle yayılırdı güzel arzudan!...

1990 - yılı 13 – Eylül, Gulca

41.Kaldı Yol Üstünde

Uğuldar soğuk kış
Bıyık - sakallara
Asıp beyaz boncuk,
Gelirim karlı bozkır yanından –
5-Geçen yolda yaya.

Yandaki dal- söğütler

Un eleyip beyazlayan kızlar⁴⁹ gibi,

Bembeyaz görünen sahra

Kış uykusunda uyuyan

10-Ulu irade...

Ben şu köyde büyüyen,

Ah, sonra giden uzağa

Kanatlanıp,

Gittikçe hızlanan

15-Ayağımda şarkı!

Çocukluğum kalmış işte bu bozkırlarda...

Akan hayallerim

Gözümün önünden geçen

Birleşen suret,

20-Ah, yürek yurdumda şarkı!...

Şu zaman

Görünen köyümden

Çıkıp geldi bir grup çocuk

Takip edip =Alek=i

25- =Şıştt...şıştt! ...= den

Yankılandı bozkır...

⁴⁹ “Çokan” Bekâr kız.

Güya çocukluğum geri gelmiş gibi
Tutamadım kendimi,
Koşuyorum dizime kadar karı geçip...

30-Kaldı yol üstünde

Valiz,
Ceketim, bak!...

1990 - yılı 22 - Aralık, Gulca

42. Öğrenci

Yanmakta şafak...
Mavi deniz
Acayip pembe bir renkte,
Birisi heyecanlanıp

5-Sessiz - sedasız girmekte olan?!

Uzaklardan uçan beyaz martılar
Söylemekte şarkısını.
Birisi

Tüyleri sevgi – muhabbet –

10-Beyaz ağını açmakta olan?!...

Yarınki gün,
Yarınki gelecek,
Mukaddes ümit
Çıkabilir mi

15-Mücevher süzüp?!...

Su yamacında ana,
Kırpiklerinden dökülür yüreği,
Dökülür gül – kokusu,
Sevgi - muhabbetin güzelliği,

20-Durur bozkır çiçeklerinden

Çiçek destesi dizip...

1991- yılı 22 – Mart, Gulca

43. Ana Toprak

Olsa da kökü narın,
Olsa da kökü buğdayın,
Dursa o havada,
Boşlukta

5-Verir mi söylesene, yüreğe şerbet,

Tokaçlara⁵⁰ un?!

Olur mu dal - bozkırlarda

Yeşil yaprak,

Tamamı açılmış çiçekler,

10-Gülümseyen parlak yıldızlar,

Tebessüm eden güneş?!

Hey, benim şarkıcı meleğim,

⁵⁰ “ Tokaç” Bir ekmek çeşidi.

Alıp gel,

Altın yaylı Dutarını,⁵¹

15-Şarkı söyleyelim

Bir ulu kudrete

Yüreğimizden bağışlayıp!

Söyleyelim meleğim,

Bu gece uykudan olup uzak

20-Sevdaya tutulup ötmekte olan bülbül gibi

Bir güzel muhabbete

Yeni – yeniden!...

Söyleyelim yankılatıp aleme şarkımızı

Bizi doyuran,

25-Bizi lezzetlendiren,

Bizi üstünde gezdiren

Bozkırımızı yüceltip!

Yırtılıp gitse de sorun değil

Sesimizin perdeleri,

30-Söyleyelim tüm avazımız ile

Sevimli,

Cömert,

Muhabbet meleği –

⁵¹ “Dutar” Bir enstrüman aleti.

Anamızı yüceltip!...

35-Ana toprak!

Bağrı sıcak bozkırımsın!

Ana toprak –

Şefkati güneş anamsın!

Yesem beyaz ekmek

40-Koklasam çiçek,

İçsem yine şirin şarap sen!

Söylesen ana:

Benim için yanan közümsün!

Gökte dalgalanan sancağımsın!

45-Söylesen ana:

Aşkımda kebab gibi yanan sen!

Yankılanmakta olan Ravab⁵² sen!...

Yüreğim patlayıp gider mi ki,

Yüreğim parçalanıp gider mi ki.

50-Mutluluk,

Heyecan

Sığmayıp onun içine?!

Söylesen ana,

Kendimi alemin şahı sanıp

⁵² “Ravab” Bir çalgı aleti.

55-Olurdum nurlu güneş gündüze,

Dolun aylı geceye!...

Gel meleşim,

Çabuk gel,

Dutar⁵³ çalıp şarkı söyleyelim.

60-Olmazsa ana toprak,

Olur muyduk biz,

Olur muydu şarkı – şiirimiz?!

Sadece bir sana

Azizane yurt,

65-Akıyor şarkı olup

Bizim sıcak

Sevgi – şefkatimiz!

1991 - yılı 19 – Temmuz, Gulca

44. Süpürge Otu

Gösterişsiz,

Sade yabani ottan tomurcuk

Yanar ateş –

Şafak cilvesi...

5-Gözümde yeşil renkli süpürge.

Gözümde tümsek bir mezara

⁵³ “Dutar” Bir çalgı aleti.

Sevgi - hürmetinin

Kutlu kıblesi...

Ninni söylüyordu

10-Muhabbet meleşî gibi

Seher rüzgârında hışırdar süpürgeler...

Yüzü nurane anam

Süpürgeyle süpürmekte yer,

Yere bakan gözleri aydınlık...

1991- yılı Haziran, Gulca

45. Deve

1

Örgücüne yüklenen

Kilim hurcun:

Bir başında ay,

Bir başında güneş...

5-Gelmekte

Ayağında kumlu çöller,

Dönecek kızıl Yulğun⁵⁴ çiçeğinden

Düğün oynayıp

Yankılanan ses...

2

⁵⁴ “Yulğun” Taklamakan çölünde yetişen bir ağaç türü.

10-Yine şu saman yolu,

İpek yolu

Üstünde demir kuşlar,

Üstünde ateşten at arabaları⁵⁵,

Arabalar⁵⁶...

15-Kızıl Yulğun çiçeğinde

Yine düğün...

Yatıyor yaşlı dişi deve

Yol boyunda –

Çimenlikte,

20-Sakince geviş getirir,

Gözlerinde parlar evi...

1991- yılı Ağustos, Gulca

46. Kuça⁵⁷ Hançeri

Tavlanmış mı ki ateşte,

Muhabbette,

Parlıyordu acayip nur saçıp.

Kalmış mı Ferhat'tan ya da yadigar?

5-Elinde

Gülümser şirin yüz açıp...

⁵⁵“ Harvi” At arabası.

⁵⁶ “Maşına” Araba çeşitlerinin tümü için kullanılır.

⁵⁷ “Kuça” Bir şehir ismi.

Koyulan yakutlar,

Bilemedim,

Kan taneciklerimi

10-Şavaşlardan kalan gül - çiçek?!

Onun da Bin Ev⁵⁸ çiçekleri,

Onun da sevgi çeşmesi,

Onun da yaş dolan gölcük...

O tarih!

15-O destan!

O hayat!

O sanat sergisi

On sekiz bin aleme!...

Niçin ayrılmaz yanından Uygur?

20-Bu soru kaldı çözülmedi,

Kaldı Senem'e⁵⁹...

1991 - yılı 4 – Eylül, Kuca

47. Yollar Asma, Yollar Üzüm

Köyden köye,

Köyden şehre,

Uzanan yollar –

⁵⁸ “Bin Ev” Doğu Türkistan’da bulunan İslam öncesine ait bezekli evler.

⁵⁹ “Senem”Senem ve Garip aşkı destanı kahramanı.

Asfalt,

5-Üstünde gündüzü de yıldızlı gök.

Varırım heyecanla,

Gözlerim olgunlaşmış üzümlerde,

Gönlümde şarkı,

Gönlümde destan...

10-Yollar asma,

Yollar yeşil koridor,

Yollar üzüm,

Sallanan ak, sarı...

Yakut mücevherler

15-Ağzımda mey...

Yankılamakta yüreğim Hotenliyi,⁶⁰

Yüreğim

Muhabbet saçan Ney...⁶¹

1991 – yılı 30 - Eylül, Hoten

48. Onlar Meşrepten Gelen

Yatıyor yalnız

Dul bayan hasta olup,

Ah, tarlasında inler,

Altın başlı mısır...

⁶⁰ “Hoten” Şehir ismi.

⁶¹ “Ney” Enstrüman aleti.

5-Olmazsa oğlu,

Ya bir kızı?

Gelip kim derer

Şingirdatıp orak?!...

Kızıl çiçek bahçesi

10-Batı ufuk,

Doğar mı ki ay

Bugün gece

Güneşin doğduğu taraftan?!

Geliyor otuz oğul –

15-Otuz yetişkin

Şaka - kahkaha içinde,

Güya içki içmiş gibi

Şan şereften...

Onların yaptığı yol

20-Akşam Meşrepte,⁶²

Bu yere –

Mısırı biçilmeyen tarlaya

Dutar - Tamburu⁶³ yankılatıp,

Giriyor şarkı – kahkaha.

25-Giriyor hışırdatıp mısırlığı,

⁶² “Meşrep” İnsanları kültürel ve ahlaki açıdan eğitmeyi amaçlayan sanat içeren bir etkinlik şeklidir.

⁶³ “Dutar” – “Tambur” müzik aletleri.

Harmanları neşelendirip...

1991- yılı 19 - Ekim, Gulca

49. Lirikler

Muhabbet karınca mıdır

Hiç durmadan koşan

Hayat yolunda?!

Muhabbet

5-Bal arısı mıdır

Çiçeklerden polen toplayıp

Sunan insanlara

İki eliyle!?...

Muhabbet

10-Güneşi kucaklayıp

Sıcak teri ile

Koymakta aziz torununun

Kırk suyunu:

Ravabı⁶⁴ çalıp gelsin!

15-Konuşan bülbülü alıp gelsin!...

Yankılanmakta muhabbet

Dilek melodisini!...

* * *

⁶⁴ “Ravab” müzik aleti.

Sırlarını çözemediğinden

Başımda gitti yorulup.

20-Ne kadar anlaşılmaz

Manalar bu?!

Göz kısıp

Kah çatar kaşlarını,

Kah azaplar duygularımı...

25-Nasıl güzeller bu?!

Ah, gizemli dünya!

Düş görüp yürürüm uyanık,

Bilemeden yüreğini insanın!

Gece

30-Yağ tüttürdüm

Ruhuna

Masaldaki Hatemin!⁶⁵

* * *

Kurmadan

Kurmadan hayal...

35-Duygularımdan büyümesin

Diken,

Gül – yabani otlar

⁶⁵ “Hatem” Masal kahramanı.

Yüreğim alsın ah, rahatlama!

Ah, ne zaman susar

40-Bu pazarın gürültü- patırtısı?!

Ayda olursam

İyileşir miydi

Ezgi sükûnette yaram?!...

Alaylı gözlerden,

45-Kararan yüzlerden.

Yalan sözlerden...

Bitmeden bu cihan

Kurtulmaz asla ah, yürek!

Şimdi bildim:

50-Taş yarıp çıkan çam

Şarkılara can

Bayramlara gül – gonca!

* * *

Taktı gül...

Ulaştı başım

55-Aniden mavi göğe!...

Kondu yıldızlar.

Kondu ay,

Kondu güneş

Güzel çiçekli Bökke...⁶⁶

60-Ancak, ah

Göğsümdeki pınar

Gitti kuruyup,

Nereye gitti ki bol akan su?!

Düştüğünde toprağa başım

65-Tekrar fokur fokur kaynayıp

Aktı o su!...

* * *

Şarkısız yaşayabilir miyiz?

Gel,

Beraber şarkı söyleyelim

70-Ah, sevimli dilber!...

Hayat şarkı ile güzel!

İnsan şarkı ile güzel!

Şarkı akan yollardan

Gelir bahar!...

1991- yılı Aralık, Gulca

50. İnsanım Yüreği Olan

Gülüyum nur, yağmur seven zeminin,

Kökü,

⁶⁶ “Bökke” Baş elbisesi.

Yaprağı,

Çiçek – goncası olan.

5-Değilim taş ya da yapılan heykel,

İnsanım hissiyatlı gönül - yüreği olan...

Benimde insani kan ve yüz,

Ve dilim var,

Söylerim düşüncelerimi.

10-Yazarım mektup ya da çapalarım çapa,

Görürsün deryayı gezdiğimi...

Yürek o bir parça kırmızı et değil,

Farklı farklı duygular kaynayan pınar.

O yerde sararan son bahar yeşil bozkır,

15-O yerde yetişen yeşil bozkır dört kulak...

Gülerim,

Ağlarım,

Bazen hüznülenip,

Dikenler içine giderim girip.

20-Kaygıdan tutulsa bazen suretim,

Yürürüm bazen gül – çiçek toplayıp.

Muhabbet lezzeti tenime bahar,

Dostluğun şarabı şafak yüzüme.

Yapsan bir iyilik bana, ey dost

25-Sonsuzluk abidesi iki gözüme...

Uçursan üstümden kapkara fırtına,

Kendimi korumaya haklıyım işte.

Dururum çam gibi eğmeden başımı,

Yetmeyen çağda da büsbütün çabam...

30-İnsanım, hissiyatlı gönül - yüreği olan,

Ar - namus içinde akar kızıl kan!

Söylesene, hayvandan olur mu farkım,

Olmasa bende gurur ve iman!?...

İzzetim sanki güneşli gündüz,

35-Yürürüm hor görülmeyip el - yurt içinde.

Olurum sayısız yıldızdan biri,

Kalsam da ezgisi gibi kara gecede...

İnsana insan gibi yüz açmayan,

İster o şah olsun,

40-İnsan değil!

Akar denizde bembeyaz yelkenin

İnsan gibi durursa senin de nefesin.

Çiçeğiyim nur, yağmur seven toprağın,

Kökü,

45-Yaprağı,

Çiçek - goncası olan!

Değilim taş ya da yapılan heykel,

İnsanım,

Vicdanlı gönül - yüreği olan!...

1991- yılı 5 – Aralık, Gulca

51. Selam, Azizane Kaşgar

Nuzuku⁶⁷ yattığı toprakta görmeye geldim,

Aşkından şair olup yanmaya geldim.

Diz çöküp otururum Heytgah⁶⁸ önünde,

Toprağını kutsal deyip, öpmeye geldim.

5-Sen güya alemdeki güzel Erembağ,⁶⁹

Çiçeğinden göz çevirmeden bakarım bu yüzden.

Havası hoş kokulu, deyip söyleyen bir çağ,

Yer - cihanı titreten Alp Er Tunga.⁷⁰

Sevimli Tanrı Dağının yüreği sensin,

10-Uygur'un şan - şöhretli güzelliği sensin.

On sekiz bin alemde benim için Kaşgar

Güzelliğin şahane kokusu sensin!...

Ravabının telinden uçar bahar,

Yer – gök arasına saçıp gül- çiçek.

⁶⁷ “Nuzugum” Kaşgarlı bir kadın kahramandır.

⁶⁸ “Heytgah” Kaşgar şehrinde bulunan büyük bir caminin ismidir.

⁶⁹ “Erembağ” Kaşgar şehrindeki bir yeri ifade etmektedir.

⁷⁰ “Alp Er Tunga” Bir Türk Hakanıdır.

15-Mukamında⁷¹ bir ezgi muhabbet yanar,

Gelir gülümseyip güzel gelecek!...

Severim kurban olayım boyuna canı can Kaşgar,

Sararım pervane gibi olup Han Kaşgar.

Esselam!

20-Selamımı kabul et aziz -

Ah, anam gibi muhterem anı can Kaşgar!

1992 - yılı Ağustos, Kaşgar

52. Nevaiy Heykeli Önünde

Önümde

Geniş açılan sıcak kucak,

Tanıdık yüz,

Gülümseyip

5-Fısıldayıp yavaşça dudakları:

=Yavrum!= dedi.

Benim gözlerimden saçılırdı

Tanrı Dağının gül-çiçekleri.

Yüreğim heyecanda:

10- =Baba, selam= dedi...

⁷¹ Mukamların başı olarak bilinen “On İki Mukam” Doğu Türkistanlı bir kadın kahraman olan “Amannısağan” tarafından derlenmiştir. Uygur Türklerindeki mukamlar yaşamın tüm halinin müzikle ifade edilmesidir.

Çan çınlar Yulgunluk⁷² arasında,

Yeşil Toğrak⁷³ gölgesinde

Oturur dedem⁷⁴

=Hamse⁷⁵=nin sayfalarından

15-Leylayı görüp...

Babaannem oturur sedirde,

Gözünde sefere giden yaşlı eşi.

Nakış işlemekte süt gibi örtüye

Yanar alev

20-Çöldeki

Temmuz sıcağı gibi yanıp...

Babam Nilkanın⁷⁶ dağlarında

Yürür uyandırıp sessiz ormanı,

Yüreğinde kutlu mısralar:

25-Halkın derdiyle dertlenmeyen insana

Demeyin insan!...

Yürürüm gül mevsimi güzel baharda,

Yanımda Zöhre,

Muhabbet - bizim gözümüz,

⁷² “Yulgun” ağaç türü.

⁷³ “Toğrak” ağaç türü.

⁷⁴ “Bova” kendi deden dışındaki aksakallara kullanılan bir kavram ‘çonda’öz dede için kullanılır.

⁷⁵ “Hamse” Ali Şir Nevaiye ait eser.

⁷⁶ “Nilka” şehir ismi.

30-Muhabbet - bizim yüzümüz,

Muhabbet –

Bütün alem!...

Tahtada güneş,

Tahtada mübarek isim,

35-Yavrumun gözünde

=Seddi İskenderiy=⁷⁷

On sekiz bin alemin

Davul - zurnalı

Mutlu – neşeli düğünü...

40-Bir gün,

He... Bir gün kalmadı duraksayıp

Can - ciğerini unutamayan,

Ananın hayalleri gibi

Akıştan

45-Dalgalı Tarım suyu...⁷⁸

Onun ata - babaları

İli⁷⁹ boylarında bıraktığı iz,

İnlemeleri

⁷⁷ “Seddi İskenderiy” Ali Şir Nevainin kitabı.

⁷⁸ “Tarım” Doğu Türkistan’da bulunan büyük bir nehir.

⁷⁹ “İli” nehir ismi.

Gelir dalgalar sedasından.

50-Gelir bu vadinin bülbüllerinin

Söylediği şarkılar,

Her bir nazıma,

=Aheng= inden...

=Yavrum!= - diyen heyecanlı sesinden

55-Geldi hatırama.

Önümde nurane yüz,

Geniş açılan sıcak kucak.

=Buyrun!= dedim, gözlerimden

Saçılırdı Tanrı Dağının gül- çiçekleri,

60-Kalbim

Yanmakta olan

Ocak...

=Neden heykelim yok

Sevimli Tanrı Dağında?!= -

65-Dedi hoca,

Gözlerinden dökülen nur

Cilvelendi

Kaşgar'daki gül – goncalarda...

=Heykeliniz yok değil, aziz ata,

70-Bakın,

Uygurlarımız göğsündeki

Muhabbetli yüreklerde!=

1992 – yılı 31 - Ekim, Taşkent

53. Merhum Dostum Aydın'a

Başımda şimşek çakıp,

Kirpiklerimden yağmur süzülen.

Şu karanlık gece

Ay olup girmiştin evime...

5-Yetim idim,

Kalmıştım bir köşede,

Kaygı ve hasreti unutup,

Güldürmüştün şu akşam

Doldurup mutluluğu gönlüme...

10-Takdir şöyle yazılmış mıdır?

Gittin yaban ele,

Kaldım seni durakta

Sessiz uğurlayıp...

Bilir misin, gitmedi benim kalbimden

15-Şu gece –

Sen ay olan şu gece

Her zaman muhabbetli hayaller saçıp...

Ben geldim

Senin yattığın şehre.

20-Ancak,

Hasretlik!

Hasretlik!

Varamadım kabrine

Dışına çıkamadan çizgilerin...

25- Gördün mü velakin benim yüreğim

Gece - gündüz oldu başında.

Dallarına oldu çiy

Kopup ipi

Gönlümdeki gerdanlıkların...

1992 – yılı 5 – Kasım, Almatı

54. Başımın Üstüne Kaldırıp Yürüyorum

Hayat defterime

Bu Kazak yurdunun otlakları,

Ahunun gözü gibi pınarları

Çizilmekte

5-Bir güzel suret olup.

Çizilmekte altın renkli ormanları

Kayadaki misafir bulut.

Gümüş renkli dumanları

Abay⁸⁰ şiiri gibi

10-Şan - şöhret olup...

Ancak, nedendir

Bilmiyorum, bir yeri,

Hey, ... bir yeri

Yüreğimin sezgisinde

15-Pek yankılanan şarkı değil!

Nedendir

Ah, bilmiyorum

Güya yurdum bozkırında

Açılıp - yayılıp alan nefese

20-Benzemez bu yerde

Alan nefes...

Yoksa bu yerin toprağına

Sinmedi mi ki inlemelerim,

Yoksa yok mu ki bu yerde

25-Küçüklüğümünden

Damağıma sinen şu –

Tanıdık koku!?

Ya farklı mı bu yerden

Üstünde yeşil dalları çiçeklenen

⁸⁰ “Abay İBRAHİM KUNAN BAYEV” Kazak şairi. Meşhur kazak edibi.

30-Anamın kabri,

Atamın kabri,

Bulunduğu toprak?!...

Gecede ay,

Gündüzde güneş,

35-Dönüyor eksenî etrafında dünya...

Göbek kanının gül açtığı yer

Güya tıpkı cennet olup geldi

Vefakâr çocuğuna...

Götürüp yürürüm başımda

40-Sevimli Tanrı Dağı,

Yüreğim saçsa da çiçek

Komşu el –

Güzel Kazak bozkırına!

1992 – yılı 5 – Kasım, Almatı

55. Evladıma Mektup

Karısı sefere giden kocasına

Gönderir yün, saman, ağaç kömürü.

Bir zaman böyle torba içinde

Hapsedilen hicranlı sevgi günleri...

5-Ben yazdım altmışa ulaştığında yaşımda,

Velakin, kâğıda dizmedim dilini,

Anlasan gökyüzüne ulaşırdı başım,
Gündüz - geceye hapsedilen suretli yüreği...
=Altmışa girince yazdın

10-Bu mektubu niçin?=

Sorarsın belki benden
Kırk yıl çektim bu cefalı derdi
Bir an bile düşüncemden çıkarmadım seni.

İhtiyarlık geldiğinde insan çok da

15-Yüzer endişenin sel suyunda,

Kız – oğul, torun⁸¹, torununun çocuğu ⁸²yine de

Saçı ak atanın gönül - göğsünde

Yeter sizlere Tarım Deryası,

Yeter sizlere gül – gülistanlar,

20-Yeter sizlere mavi gökyüzü,

Yeter sizlere güneşli gündüz,

Yeter kırk yıl söylenen şarkı da,

Sararmaz dört kulak

Sararmaz yarpuz...

25-Sizlere gönderdim ay ile güneşi

Gece - gündüzü mektup zarfı yapıp,

Ulaşırsa hediyem, yüzü gülene

⁸¹ “nevre” torun

⁸² “çevre” torunun çocuğu

Azizler melek cennete girip!...

1992 – yılı 20 - Aralık, Gulca

56. Değiştirme, Canım Oğlum

Koy,

Değiştirme kanalını

Televizyonun,

Canım oğlum,

5-Yankılansın bu şarkılar

Tüm dünyaya!

O uçup gelmekte olan aziz deden,

O uçup gelmekte olan aziz nenen,

Söylemekte muhabbetini

10-Garip - Senem'e⁸³...

O uçup gelmekte olan

Güneş gibi –

Parlak yürek,

Dağ - bozkırını

15-Altın nuru ile aydınlatıp!

O uçup gelmekte olan

Köz gibi kırmızı gül

Hoş kokulu tomurcuğunu

⁸³ “Garip – Senem” Aşık destanı kahramanları.

Zaman – zaman yayıp...

20-Şu şarkı,

Şu Mukamlardan

Çıktı yarıp toprağı gül – çiçekler,

Çıktı yarıp ufku nurlu güneş,

Gülümseyen sevgi,

25-Gülümseyen alem!..

Şu şarkı,

Şu Mukamlardan

Gitti yankılanıp dumanlı şehirde

Heybetli salon.

30-Çıktı yarıp mavi gözlerini

Bayrun ⁸⁴şairi gibi

Çiy!...

Bilgin çocuğum, o taşı da ağlatan

Mecnun muhabbet

35-Bir güzel ar – namus.

Bir güzel vicdan bağrından

Konuşan bülbül gibi çamı yarıp çıkan...!

Gelmekte durmadan uçup

Konuşan bülbül gibi

⁸⁴ “Bayrun” Fransız şairi.

40-Yüreğinden bazen gül saçıp,

Yüreğinden bazen gülücük saçıp,

Yüreğinden bazen hasret saçıp

Kalmadı hiç yorulup...

Uygurlar varken aydınlık alemde

45-Vardır bu şarkılar...

Hayalime girdi diken

Ah, oğlum, sana bakıp.

Gündüzler gecelere benzemez,

Her gündüzün yeniliği bir hikaye.

50-Lakin, sen yine de evladı değil misin

Amannisa'nın,⁸⁵

Alsan da saçını gonca gibi tarayıp...

Yansın oğlum, yüreğinde

Taklamakan'ın⁸⁶ ateşli alevi.

55-Ana yer sevgisi kara gözünde

Buğday tenli yüzünde!...

Bilgin çocuğum, bu şarkılar

Bize hayat,

Bize yorulmaz kanat.

⁸⁵ "Amannisa" On İki Mukamı derleyen bayan kahraman.

⁸⁶ "Taklamakan" bir çöl ismi.

60-Keşke, yankılanıp dursa

Sevgili bozkır - düzlüğünde!...

Bırak!

Değiştirme kanalını

Televizyonun

65-Canım, oğlum!

Yankılansın dursun bu şarkılar

Tüm dünyaya!

O uçup gelmekte olan ben olayım,

O uçup gelmekte olan sen ol,

70-Söyleyip kendi yüreğini Senem'e...⁸⁷

1994 – yılı 27 – Ağustos, Gulca

57. Sen Bu Memleketin Ebedi Bir Atasısın

Çiçek tutup kabrine geldim seher vakti,

Ben senin akrabası ya da çocuğun değilim.

Velakin, gündüz ve gece düşüncemde- hayalimde

Yanar yüreğim,

5-Yanar nefes...

Senin yürüdüğün yere ayak basarım,

Senin gördüğün güneşe dikilir gözüm.

Sen içtiğin deryadan susuzluğumu,

⁸⁷ “Senem” aşık destanı kahramanı.

Giderip gelirim,

10-Şafak gibi yüzüm...

Yıldızlar ateşli sözlerin miydi

Okurum her akşam sessizce bakarak.

Bilmiyorum, bu çınarın dikenini sen misin,

Geçerim önünden her gün eğilip...

15-Hangisidir ayağının izleri?

Bulsam

Koyardım üstüne sevinçle ayağımı.

Ne mutlu yaşarsam tıpkı senin gibi,

Yakıp kış yaz yürek ateşimi!...

20-Ahmetcan Kasımiy! ⁸⁸

Seni özleyip,

Yad eder bugün el,

Bozkır – düzlüklerin!

Torununda büyüdü,

25-Kaşı altında,

Yanar nur saçıp senin gözlerin...

Sen sade,

Samimi bir insan idin,

Yüzünde el - yurda ılık tebessüm,

⁸⁸ Ahmetcan Kasımiy Doğu Türkistanın son cumhurbaşkanıdır.

30-Önüne gelirse bir çarık giyen er,

Saçılır yüzünden hoş kokulu mevsim...

Sırdaşıp oturup kendi elin ile

Sunardın çay koyup gelen dertliye...

Sen çiftçi olurdun tarlaya varıp,

35-Çapalayıp gül - çiçek arasında- çapayı...

Bilemedim, niçin bu kadar yanıp,

Bu yurdun,

Bu elin çektin derdini?!

Hala da gökyüzünde güneş var, ay var,

40-Düşündün, bilemedim, hep neyi?!

Yoksa böyle yaratılan evliya mıydım,

Yoksa tanrının gönlüne koyduğu sevgi?!

Balığın hayatı sadece sudadır

En güzel,

45-En coşkulu,

En uluğ şiir!...

Ben senin ne akraban,

Nede çocuğun değilim,

Çiçek tutup kabrine geldim seher vakti...

50- Sen bu memleketin ebedi bir atasısın,

Çocuklar izinden yapar sefer...

Sadık –

Oğul - kız ar – namusun

Vadi üstünde nur saçan güneş.

55-Ne kadar değişip gitse de dünya,

Altın güneş gönlüne ebedi yoldaş!...

1994 – yılı 21 - Ekim

58. Canı Cezbeden Resim

(Üç vilayet inkılabının elli yıllık hatırasına armağanım)

Kızıl kan içinde yatan bir şehit

Sordu inleyen halde benden:

-Çıktımı söylesene, yeşil renkli ot,

Taşı olmayan sade kabrimden?

5--Çıktı! - deyip baktım kızıl Yulğuna,⁸⁹

Ufka yükseldi gül renkli şafak – ateş.

-Bağlar süpürge muhterem anam, -

Dedi o:

-Her gün temizlenir bu yurt!...

10-Can verdik bu toprağın güzelliğine,

Konsun deyip nurlu sabah şeffaf çiyi.

Yaşasın temiz,

⁸⁹ “Yulğun” ağaç türü.

Rengarenk gül bağ içinde,

Dağlar tanrısının Garip - Senem'i!...

15-Uyandım...

Canını cezbeden resim gibi,

Küçüklüğümde gördüğüm cenk geldi göz önüme.

Yankılandı sesi uçan okların,

Gelirdi sabah aydınlanıp bozkır – düzlüğüme...

20-Ne kadar bin Rızvangül,

Ne kadar bin Rüstem,

Kalmıştı yerini sevip vadilerde - sallarda

Şunların sureti yeşil renkli ot,

Çiçeklenen Yulğunlar ay bozkırlarda...

25-Düşümde benden soru soran –

Eri kan içinde şu zaman görmüştüm.

Niçin önceden doğmadın ana?!

Çevirip mısır gibi ateşte yanmıştım...

Geçmiş aradan işte, elli yıl,

30-Şehitler ruhuna verilen yemek⁹⁰ –

Yad ediş!

Çocukların sorumluluğudur kabirlerine

Çiçek koyup ruhunu daim şad ediş!...

⁹⁰ “Nezir” ölünün ardından verilen yemek töreni.

Çiçek tutup gelmekte bir gül renkli seher,

35-Şarkıya dönüşüp gitti yüreğim.

Yankılanır köy – kent, şehirler ara-sında,

Muhabbet,

Muhabbet,

Sevgi gösterim!...

1994 – yılı 23 – Ekim, Gulca

59. Şairde Yürek Var

Geçti bahar,

Yazlar...

Sararan yaprak

Düşmekte hışırdayıp dalından yere...

5-Açılan pencere önünde sessiz,

Dururum göz dikip gül renkli sehere...

Yaşımda altmıştan geçti şu günler,

Kap kara saçlarım renginde sütün.

Yanar yüreğim eskisi gibi,

10-Aşkında alevlenip canı can yurdun...

Basar ayağım yine nice yol,

Başımdan geçer yazın kaçı?!

Değer yüreğe daim durmadan,

En yüksek muhabbet sırlı kamçısı...

15—Tez! –der,

- Durma! - der her saniye,

Başımda bir avaz yankılanıp her daim.

-Bu günler ganimet!

Altından kıymetli!

20-Yine yaz!

Bu şöyle muhtaç alem!...

Bilirim kalemim durursa eğer,

Durur damardaki akan kan.

Bu ateşli inanç ömür yoluma,

25-Saçtı kendi nurunu daim aydınlık can!...

Bir zamanlar diklenip diyen Azrail:

Bu yolda yürümeyin,

Tehlikeli bu yol!

Muhabbet olur mu korksa ölümden?!

30- -Yok! - diyen muhabbet hazinesi, - gönül...

Var mıdır şairin şahlık tacı,

Altını,

Arabası,

Biriken paraları?!

35-Güneş gibi ne var,

Ne var peki?!

Dünyayı aydınlatan süt gibi nurları!...

Şairde yürek var,

Sevgi var sadece,

40-Bir ulu gülhan gibi alevlenip yanan!

O Mecnun,

Yanar Leylasına,

Yarının bağrında nağra⁹¹ - ney gören!...

Gündüzü güneş olup,

45-Gecede dolunay

Yükselsem ufuktan,

Şapkam⁹² gökyüzünde!

Yaşardım ebedi parlak nur olup,

Sesli şarkı ezgi söyleyen cihanda!

1995 – yılı 2 – Eylül, Gulca

60.Bir Yarın, Bir Arzu

Yarın!

Öyle

Bitmeyen yarınlar bu,

Gelir yarından yarına geçip.

5-Bugünün yarını...

Yarının yarını...

⁹¹ “Nağra” bir çalgı çeşidi.

⁹² “Bökke” baş elbisesi, şapka çeşidi.

Geçmişten dökeriz ter

Ümidin düğününü bekleyip...

Biter mi yarın?!

10-Biter mi ümit?!

İnsanın doğası bu mu?!

Bir yarın,

Bir arzu

Günler günlere bağlanır şöyle!

15-Gönül o arzu ile

Durmadan kaynayan

Bir coşkulu pınar!...

Yok!

Yabanilikten çıkan yarınlar

20-Kalmadı kendi isteği ile,

İz kalmayan bozkırlarda

Güzel Beşkerem...⁹³

İnsan,

Yaşar ümit ile,

25-Nurane gözünde

Dokuzu hazır bağı Erem⁹⁴!...

Geçen yarınlar

⁹³ “Beşkerem” yer ismi.

⁹⁴ “Erembağ” Beşkeremdeki bir bağ ismi.

Birbirinden o kadar yeni,

Gece şimşekten korkan insan

30-Bugün şimşek yurdunda,

Kanaat mağarasının müritlerini

Gitti hasretle

Şefkatsiz seferin

Alevlenen ateşinde...

35--Yarın

Gömerim toprağa tohum!

-Koyarım yine bir uyduyu!

-Yaparım güneş gece için de!...

-Yarın

40-Cennette sevinir can!

- Makine insan

Girer yanar dağlar içine de!...

Yarın yarınlara işte bak şöyle

Gider bağlanıp,

45-İnsan – arzu,

Arzu – insan,

Yarınlarda

İnsanın yanan yüreği!...

Durmadan yürek!

50-Durmadan ayak!

Açılır ah, ne zaman

Ümitlerin son tomurcuğu?!

Yok,

Yarınlar bitmez!

55-Arzular bitmez!

Bu alem

Ademden⁹⁵ başlanan...

Ademin ilk adımı

Havva'yı⁹⁶ arayıp

60-Ateşli muhabbet ile

Kızgın biçimde terk edilen!...

Yarın biterse biter dünya!

Ümit tükenirse tükenir hayat!

Tükenmez şarkı

65-İnsan ve arzu!

Girmiş mi acaba cennet içine,

İnsan gözünde

Yine de cennetten

Güzel bir cihan!...

1997 – yılı 14 – Mayıs, Gulca

⁹⁵ *Adem baba.*

⁹⁶ *Havva ana.*

61. İyileşmezsen Bana Gel

Dışı uyuz

Bir çeşit hastalık,

Kaşıyan

Her zaman kendi tenini.

5-Olsaydı

(İlacı da var)

Derisinde olursa şu hastalık,

Ağrıtmazdı başkalarının canını...

Ah, Allah korusun

10-İçi uyuzlardan!

O kaşırmış kendinin değil,

Başkalarının yüreğini.

Bir anda tozutturmuş

Kızarıp,

15-Hoş koku saçıp

Açılan tomurcuğunu!...

Hey, dur!

İlaç vereyim.

Elini çek bu hastalıktan

20-İçin rahatsız olmasın!

Dayanamayıp,

Yanıp yüreğın– bağrın,

Ayakların gıybet sokağında

Takırdamasın!

25-Bir çimdık alıp

Toprağında

Ye

Güya kavrulmuş un yemiş gibi,

Derdime deva, rengime şifa, deyip!

30-İyileşmezsen bana gel!

İyileşirsen

Gözümüzün kıymetlisi

Kepek altını

Yine bir yiyip...

1998 – yılı 8 – Ağustos, Gulca

62.İkizler

Bilemedim, sırrı mı bu,

Dünyanın

Çiçek ile diken,

Gölmek ile ağlamak?!

5-Gecenin gündüzü var,

Bir bozkırda çiçek ile taş...

Sevebilenler

Nefretin ateşinde yanabilirmiş.

Çıtırdayıp,

10-Kıvılcım saçıp,

Nefreti taşarsa ne kadar,

O kadar sevebilirmiş.

Yüreğinde

Bir baharın

15-Gülünü açıp...

Nefret ve sevgi

Kış ile yaz gibi

Bu uzun yolda

Gelir ters ters bakarak birbirine...

20-Nefreti olmayan yalakanın

Konar vızıldayıp sinek

Sevgi polenine...

1998- yılı 11 – Eylül, Gulca

63.Han'ın Eşi Amannisa

Şarkıcı bu yurdun derya - gölleri,

Şarkıcı bu yurdun bitki – çiçekleri.

Yankılanır şarkılar kadim yollardan,

Şarkıcı Toğraklı⁹⁷ çölleri – kırları...

5-Bu yurttta bir bebek açsa gözünü,

Yatırılır şarkı ile beşiğe.

Şarkı - saz içinde geçip alemden,

Girer şarkı ile mezara...

İdikut⁹⁸ şarkısı,

10-Küsen⁹⁹ ezgileri,

Güneşi yolundan alıkoyan.

Farabi Halep¹⁰⁰’te toplantı ehlini,

Güldürmüş...

Ağlatmış...

15-Uyutup gitmiş...¹⁰¹

Şarkıcı toprağına düştü melek,

Oldu can yoldaşı Satar’ına¹⁰² tel.

Gönlünü sarhoş edip şarkısı ile,

Oldu ay Yarkent’in¹⁰³ Hakan’ına yar...

20-Arzular gül saçıp düştü semaya,

Han eşinin gönlünde alevlendi ateş.

⁹⁷ “Toğrak” ağaç çeşidi.

⁹⁸ “İdikut” Doğu Türkistan bölgesinde olan kadim bir şehir.

⁹⁹ “Küsen” Doğu Türkistan bölgesinde olan kadim bir şehir.

¹⁰⁰ “Halep” Suriye’deki bir şehrin ismi.

¹⁰¹ 13. Asırda yaşayan Arap tarihçisi İbin Halilkan’ın <<Tati Meşvan el Hikmet>> isimli eserinde yazdığına göre Farabi bir oturuşta saz çalıp oturanları önce güldüren sonra ağlatan ardından hepsini uyutup oturduğu yerden çıkıp gitmiş.

¹⁰² “Satar” çalgı aleti.

¹⁰³ “Yarkent” Doğu Türkistan şehri.

Ona kıymetli altın makamlar,

Güya ulu el,

Candan aziz yurt!...

25-Han destek!

Bütün yurttan geldi orduya,

Muhterem üstazları şarkının - makamın...

Oldu altın kıvılcımı gökyüzüne yıldız,

Bu yerde alevlenip yanan ateşin...

30-Doğdu Han eşinin muhabbetinden

Vah şöyle,

Bir gece bir gündüzlü şarkı.

On iki Mukamdan göründü Uygur –

Basan yol

35-Şan – şöhret,

Cenkler,

Arzu – düşünce...

Tarımın¹⁰⁴ güzeli Amannisa Han,

Güya bir cennetten çıkan peri – huri.

40-Şarkıcı yerinde dilber heykeli,

Bugün yer - cihana saçar parlak nur!...

Bugün de,

¹⁰⁴ “Tarım Nehri” Tanrı Dağının güneyi Altun Dağının kuzeyinde yer alan bir nehirdir.

Yarın da sen şöyle güzel,

Sen şöyle sevimli halk aleme!...

45-Olursa alemde hissiyatlı can,

El bağlar hürmette bizim Senem'e!...

1998 – yılı 26 – Eylül, Gulca

64. Üç Cevher

(Filozof düşünür şair Yusuf Has Hacıp doğumunun dokuz yüz seksen yılına armağan ederim)

Yusuf diye ad koydum torunuma,

Gider mi dâhinin şanlı izinden?!

Saçar mı dünyaya bu aziz toprağın,

5-Hoş kokulu bahar – yazını?!

Şairin gözleri görmüş:

Tüm canlı,

Terazi karşısında eşit bir zamanı.

İlim - fen hikmeti gönlünde destan,

10-Yaşatır, diyen o, harabe dünyayı!...

Sindiren insani faziletlerin

Altın tohumunu aziz yurda.

Muhabbet yaptıran hareketlerin –

Amacı:

15-Güneşi ana toprağa –

İndirip gecesiz cennet yaratmak,

Çiçek – bitki,

İnsanı içten güldüren.

Tüm gönle şans bahşetmek,

20-Adalet ateşinde gam kederi yakıp...

Kim saçsa çiçek o oldu diri! –

Diyen o ufka altın yazı yazıp.

Kim saçsa kül o öldü diri! –

Diyen o gökyüzü ve toprağı gezip...

25-Geçti ah, bu ömrüm

(Sisli sabah)

Ulaşamayıp dedemin¹⁰⁵ düşünce – arzusuna.

Torunum da yiğit olup başlarsa sefere,

Asar mı gül deste düğün konusuna?!

30-İsmi Yusuf diye koydu imamım,

Seccade üstünde bir defa eğilip.

Kaldı bir sende yavrum, imanım,

Feleğin çarkını çevirerek döndürüp!...

Dedemin şu üç cevheri nur –

35-Saçan güneş bu vatanda gece ve gündüz.

Çiçek- bitki,

¹⁰⁵ “Bova” dede demektir.

Hayvanı,

İnsanı da hür,

İner toprağa güneş, ay, yıldız!...

1998 - yılı 20 - Ekim

65.Patlamış Mısır Satan Çocuk

-Patlamış mısır!

- Patlamış mısır!...

Döner kavşak –

Kalabalık pazar

5-Titriyor masum bir ses –

Ağlama kokar...

Gidiyordum

Aniden kalbim

Durdu sanki

10-Duydum ben atışını

Gam gecesi sardı beni...

Rengi solmuş melek

Bakıyordu gökten,

Kaygılı gözlerini

15-Büyütüp,

Durmuş muydu arıktaki su?!

Dönüp durmakta dünya?!

Yapraklar hışırdıyordu

Kaygıdan...

20-Kalabalık pazar sanki

Kızıl kıyamet.

Hırıldıyor,

Sayram ¹⁰⁶bağırıyor boğulur gibi...

İşitiliyor yine aynı ses,

25-Çocuk sesi:

-Patlamış mısır!

-Patlamış mısır!...

Sanki pazar için doğmuş...

O benim geleceğim değil mi?!

30-Sanki gürleyen (gökte) çakan şimşek gibi

Şu düşünce – hayaller

Yüreğimde

Yüreğim param parça oldu...

Duydu mu acaba benim feryadımı,

35-Aktı yaş

Gökteki kartalın gözünden,

Taşıp,

Fıskırıyor...

¹⁰⁶ “Sayram” Tanrı Dağının kuzeyindeki büyük bir göl ismi.

Biz bugün arifedeyiz,

40-Kim olur sahibi,

Patronu

Söylüyordu,

Süleyman hazinesi açılacak

Yeni asrın?!

45-Ah, Allah'ım!

Oluyor patlamış mısır satan,

Kainat sırrını açacak olan.

Güneş,

Ay,

50-Yıldızları

Serpiştirerek saçanlar

Düğün yapılan altın sarayın?!

Olamazsak biz de sahibi.

Gelecek yeni yüz yılın,

55-Nasıl kaldıracağız baş

Önünde yer ve göğün,

Milletin?

Uygur olarak,

Tanrı Dağı olarak,

60-Durabilir miyiz, söylesene, sevgili halkım?

Utanç içinde kalmadan

Ar – namuslu alemin?!...

Çocuklar tebeşir tutsun.

Sevgili anne-babalar.

65-Şimdi bizim günümüz

İyi olmasa da...

Babası,

Annesi geçti dünyadan,

Kan ağlar kalan iki çocuk.

70-Celal'in elinde iğne,

Okuyan Bilal...¹⁰⁷

Sadece bugünü düşünmeyelim,

Sevelim geleceğimizi de

Kalbimizde,

75-Güzel düşünce - arzuları

Çiçek açtırıp!...

İlim –fen dünyası.

Gelecek dünya,

Girelim coşku dolu şarkımız ile,

¹⁰⁷ “Bilal” Şair Molla Bilal (Nazim).

80-Kalbimizde güneşi

Nur saçtırıp!...

Farabi,

Yusuflar¹⁰⁸ geçmiş tarihte

Bakıyor mezarından,

85-Armağan edelim ruhlarına

Gönderelim onlara hoş

Muhabbet – sevgimizi!

Okuyalım Hantanrı, ¹⁰⁹

Tanrı Dağın tepesinden

90-Başka bir -Kutadgu Bilik-

Şah destan –

Şiirimizi!...

Hadi, anne,

As çantayı (okul çantası)

95-Oğlunun boynuna.

Hadi, baba,

Göz bebeğin oğlunun tut elini:

Satmasın hiçbir çocuk patlamış mısır.

Geleceğini kılalım parlak

100-Candan kıymetli geleceğimizin

¹⁰⁸ Yusuf Has Hacıpten söz edilmektedir.

¹⁰⁹ “Hantanrı” Tanrı Dağının zirve dağıdır.

Okula giden yolunu!...

1998 – yılı 15 – Kasım, Gulca

66. Güneş ve Sevgi

Sarardı ağaç - çiçekler,

Çiçek ve bitkiler,

Gitti mi zayıflayıp güneşin ışığı ?!

Kayalar kar altında gömülmüş yatıyor,

5-Zehir gibi soğuk mudur alemin düzeni?!

Ne kadar güzel bahar günleri,

Cilalı dalları bağ bostanını!?

Rengarenk,

Hoş kokulu tomurcuk – çiçekleri,

10-Kalbin huzuru çiçek- çiçek bahçesi!...

Beyaz kaysılar olgunlaştı,

Bal gibi kavunlar,

Altın gibi başaklar eğiyor baş.

Güzel bu dünya yaz,

15-Ancak baharda,

Gülümsedi üstünde melek güneş!...

Yine bir güneş var aydınlık dünyada,

Seher vakti yüzler pembe nur gibi.

Tebessüm –

20-Coşkulu şarkı cihanda,

Hayat bir düğün konvoyu gibi...

Bu güneş sığağından ayrılrsa hayat,

Bağı kan,

Gözü yaşı,

25-Ağızında şikayet...

Yolunur kuşlar gibi kuyruk ve kanat,

Uçamaz göklerde şefkatsiz el- ellerde har olur...

Sevgi - hayatın nurlu güneşı,

O gülümser toprakta sıcaktan hararetlenip.

30-Dökölmez gözlerin acı gözyaşı,

Çiçek açar bahar gibi baht – saadet!...

Sevgi ile hayat güzel,

Sevgi ile mutlu hayaller...

Sevgi ile dostluk,

35-Güzeldir.

Kaynar her tarafta mutlu – neşeli düğünler!...

Gökte güneş gülüp dursun her zaman,

Dönsün yörüngesinde bizim dünyamız:

Çiçek- gonca içerisinde sevinsin canan,

40-Ezgilerle dünyaya güneş ışıksın!...

Sarsın sevgi kalbimizi,

Sarsın sevgi evimizi de!

Çalalım sevinçten sazlarımızı,

Sarsın sevgi ezgimizi de!...

45-Dünya evimiz,

Sevelim kalpten,

Işık saçan güneş gibi, saçalım sevgi.

Saçılırsa sevgi tüm kalplerden,

Dönüşür cennete rengarenk çiçek açıp!...

1999 – yılı 28- Şubat, Gulca

67.Gurur

Karanlık gece.

Nasıl geçer gündüzü,

Yavaş ağırlık

Pembe şafağa dönüşecek

5-Sabahı olmasa!?

Olmasa da olur sarımsak döveceği.

Ve ya da bıçağı Yeni Hisarın,¹¹⁰

Kesemez kılını da

Keskin olmasa!?

10-Olmazsa insanda gurur denen şey

Atar mıydı cesurca adım

¹¹⁰ “Yeni Hisar “şehir ismi.

Çalışarak geçinen güneşli aleme,

Çalışmadan geçinen cennetten!?...¹¹¹

Minnetli yemek –

15-İnsana utanç,

Kendi diktiğin fidandaki

Kotur elma ¹¹²da

Yüreğine kan,

Başkaları veren lezzetli meyveden...

20-Alem için şarkı olurdun,

Destan olurdun,

Ezmeden yaşayabilsen

Can – ciğerim,

Kendi - kendini

25-Kendi ayakların üstünde...

Sen kendini esirgemezsen

Esirger mi başkalar?!

Ay ol - aydınlanır gece,

Güneş ol - ışıklansın gündüz

30-Saygı diyarında...

Sahte gülmekten kaçın,

Tebessüm ne kadar güzel,

Açılıyor akşam namazında

Tadına varan sarmaşık.

35-Pembe şafak.

Pembe alem!

¹¹¹ Burada şair cennete çalışmadan kazanan buğdayı yedikten sonra, buğdayı çalışıp kazanan dünyaya indirildiği hakkındaki dini rivayeti anlatmıştır.

¹¹² Bir elma çeşidi.

Şarkı söyler uçan rüzgarlar.
Benziyor hür - meleklerle.
Meyve verir gül – çiçek!...

40-Tarifine söz bulunmaz,
Taraf – tarafına göz yetmez
Temiz kalpli,
Çalışkan karakter
Olur mu

45-Ruhu fakir insanlarda!?...

Başkalarına değil,
Kendinin aklı,
El ve ayaklarına –
Dayanırsan,

50-Sen de can – ciğerim:

Yaşayabilirsin
Saraylarda...
Gelir Süleyman ¹¹³hazinesi
Sana

55-Kendi emeğinden.

Hızır'¹¹⁴ın şefkati
Ya da başkalarının yardımından değil!
Olur elinde kendi hürlüğü,
Kendi hukukun,

60-Sen de bir insan gibi

Kendi burnunla
Alsan nefes!...
Ne kadar güzel
Kartalların uçması!

65-Ne kadar coşkun

Dağ sularının kaynayarak akması!
Alem güzeldir

¹¹³ Hz. Süleyman kastedilmiştir.

¹¹⁴ Hızır Aleyhiselam kastedilmektedir.

Nağme- müzikler ile...
Gülerek geldik,
70-sevinerek geldik
Otuz oğlun ¹¹⁵biri olarak,
Dokuz kızın biri olarak
Meşrep,
Semalardan...
75-Düşürme kendini,
Kendine ait olmayan elmaya
El uzatıp.
-Ben gökyüzü! – deme,
Kaldırıp ayağının ucunda!
80-Güzellik ikisinin arasında:
Uçmazsan,
Emeklemezsən
Sen gururlu insan,
Saçılısın gözünden
85-Sevgi ışıkları
Kalbindeki ateşinin!...
Gurursuz insan,
İliksiz kemik,
Vücudu var, ruhu yok,
90-Durgun su –
Gibi çürür kısa zamanda!...
Sen de şarkıcı denirsin,
Can – ciğerim,
Halk içinde saygı kazanıp,
95-Kendi kalbin,
Kendi ağzın ile
Söyleyen şarkılar!...
2000 – yılı 25 – Şubat, Gulca

¹¹⁵ Meşrep açılışı otuz oğul, dokuz kızla başlar.

68. Tomurcuklanan Serin Gül

Hepsi bir renk,

Hepsi apaynı,

Hepsi çiçek açan

Baksana, ne kadar güzel!?

5-Yayılr kuvvetli gür hoş koku.

Hepsi sevgi gülü,

Bülbül gülü,

Hepsi güzel renkte...

Dururum önünde

10-Yüreğim

Heyecandan topraktan göğe

Yankılanır coşkulu şiir.

Bakarsam...

Bakarsam...

15-İrkilip – korkup

Uyanır hayallerim

Doğmakta olan güneş gibi.

Ah, onu güzelleştiren

Nasıl sihir?!...

20-Sıcacık tandırdan

Taze çıkan sıcak ekmeği

Sıcacık sözler

Çıkıyor sıcacık yüreğimden.

Dönüştü bülbüle

25-Sevinen sadık şairi

Ananın,

Atanın,

Kavmi – kardeşinin

Sevgi gösterişinde!...

30-Bilemedim, bu boş hayal mi

Hiç gülmeyen.

Önümdeki serin gül gibi

Açılıp

Hoş koku saçıp?!

35-Yiyemedik biz de hey...

Yaz gelip

Yemyeşil asmalarda

Abı- navat,

Şirin – şeker kavunları

40-Ah, kesip?!...

Başkalarının eli gül olup,

Bizim elimiz

Gül açmaz çürümüş bitki mi?

Eksik mi bizim aklımız

45-Eli güllerden?!

Niçin

Bizde madeni para alamayız

Ön - arkaya bakmadan

Koşarak gitmekte olan

50-Hızla geçen günlerden?!

Bilir misin, bir dakika

Yaratır bir altın para,

Yaratamaz bir altın para

Bir dakikanı.

55-Bizde hey, yaratılmışık

Altın paralar açılan bozkırlardan!?...

Bizde eksik mi ya muhabbet,

Bizde eksik mi ya akıl,

Olamayacak mıyız

60-Konuşan bülbül alıp gelebilen

Sevimli çocuklardan?!...

Bizde de bugün alimler,

Doktorlar,

Bizde de bugün

65-Kainatın sırlarını açmakta olan

Nice - nice oğullar- kızlar!...

Bizde de bugün

Güneşe,

Aya,

70-Yıldızlara

Renkli gökkuşağı gibi

Uzanan izler...

Hepimiz önümdeki

Serin gül gibi

75-Ap aynı,

Bir renkte

Gider miydik vah, açılıp!?...

Olmaz mıydı bu dünyada

Anamız Tanrı Dağı

80-Bir serin gül,

Hoş kokusu

Tomurcuktan açılıp!...

Serin gül - kardeşlik gülü

Serin gül - birlik beraberlik gülü,

85-Bizde hey, açılalım hepimiz beraber

Sevgi - muhabbet güçlendirip!...

Bülbül bugün

Baksana, serin gülün başında

Öterdi gece - gündüz

90-Daha uyanmayan kardeşini

İşte, uyandırıp!...

Muhabbet olan yerde

Güneş var,

Birlik olan yerde

95-Mutluluk - şarkı var.

Kardeşim, bu hikmeti

Aklında tut!

Serpilsin serin gül gibi

Şarkı çıkırıp,

100-Güneş gülümseyip,

Bizim bu canımız –

Azizane vatan!...

2000 - yılı 12 – Nisan, Gulca

69. Esirgeme Hikmetini

Öğretmenim,

Mübarek bayramın bugün,

Senin sevdiğin kışlalardan

Geldim sana

5-Bir demet çiçek getirdim sana.

Sana kim: Gecedeki ay, demez?!

Sana kim: Gündüzdeki güneş, demez?!

Gelirsin nur saçıp aleme

Tahtadan yol alıp...

10-Senin gönlün:

Kışlalara

Çiçek fişkırtıp akıyor

Ana derya.

Senin gönlün

15-Altın güneş, ılık saçıyor

Mavi gökyüzü.

Senin kalbin

Kıvılcım saçıp yanıyor

Ateşli çiçek bahçesi.

20-Senin kalbin güzel şarkı.

Güzel destan!...

Kim görmüş kalbini insanın,

Hangi bilge,

Hangi doktor,

25-Bu dünya yaratılıp,

Ta bugüne kadar?!...

Elma ağacının güzelliğini,

İçinden çıkan çiçeklerinde,

Olgunlaşan elmasında...

30-Ay ve yıldızı ile güzeldir

Gece ...

- Konuşursun kendi kendine
Sınıfın kapısından girerken,
Cefakar,
- 35-Her gün bir,
Ağızından çıkanı
Güzel kalbin:
Kimseye şikayet etmeyen
Güzel dünyadaki
- 40-Gizli sır:
-Önümde bana bakarak oturanlar
Erkek kardeşim,
Küçük kız kardeşim,
Kardeşim,
- 45-Yanmazsam derdinde mum olup,
Olmam mı yüzü kara?!
Akmazsam muhabbet deryasında
Tahir gibi,
Kalmaz mıyım sorusunda vicdanın.
- 50-O çağda
Nasıl gezerim bu halk,
Bu yurt arasında?!...
Vermezsem güzelliği,
Vermezsem bilgeliği,
- 55-Vermezsem Ferhat'lığı,
Kendi kendimi ezmiş olmaz mıyım
Kendi ayağımla!?...
Onlar bu diyarın gül - çiçeği,
Onlar bu diyarın geleceği.
Bahşedeyim sevimli evlatlarıma
- 60-Yapıp sütlü çay
Şefkatim sütü - kaymağında...
Sen öyle geldin

Tutup beyaz tebeşiri.

Sen öyle ter döktün

65-Ezgi düşüncelerinden

Çiçek açtırıp.

Öttüreyim şanına, aziz öğretmenim

Açılan çiçeklerin herbirine

Birdenbire

70-Hoş sesli

Bülbül kondurup.

Tartısak

Aziz öğretmenim,

Bir taşı yapıp dünyayı tartının,

75-Ağır gelir mi?

Kadir – kıymetinden !?

Umut sende!

Sadece sen güldürebilirsin geleceğimizi

Konuşan bülbül gibi,

80-Çiçek saçıp ağzından,

Esirgeme hikmetini!...

2000 – yılı 24 – Ağustos, Gulca

70.Uyanık Bir Dolunay

Tatlı gece...

Tatlı uyku...

Uyumakta güneş,

Uyumakta gündüz,

5-Uyumakta ağaçlar,

Çiçekler –bitkiler,

Rüzgarlar...

Uyumakta şehir,

Uyumakta er,

10-Uyumakta iğde kokusunu koklayarak

Bilekleri beyaz

Güzel yüzlüler...

Uyanık bir dolunay...

O eğlencede,

15-Keyifle yürüyor.

Gözlerinde bağ

Gözlerinde dağ...

Ak bulutun tündüğü yüksek kaya

Altındaki şırıldayan sazlık...

20-Uyanık bir ana,

Yakıp bağrını rengarenk aleme,

Emzirir ak sütünü yarımına,

Duygulu ninnisini

Ve uyanık saray...

2001 – yılı 10 – Nisan, Gulca

71. Başlıksız

Güneşin ısıltısı altın renkte,

Karıştı hadi kim gerçek tepeye?!

Şebnem var dikenli çiçeğin farkıda,

Kim alıp saçıyordu deniz bütün?!

5-Karışsın güneşin kendi çocuğu,

Saçan denizin gözünün karası...

2002 –yılı 7 - Ocak, Gulca

72. Ak

Ak

O – nur,

Güneşten dökülmüş

Yer – cihanı aydınlatıp.

5-Ak –

O ak gönül,

Hoş yapar tıpkı ak gönül gibi

Hoş koku yayıp...

Ananın sütü de ak,

10-Gözünü açan bebeği

Büyütüp yapar güzel,

Ya da fakir.

Ak –

Ak ekmek gibi uluğ,

15-Ak vicdanın rengi,

Ak - mukaddes iman!...

Atılır eskiden büyüklük

Geldi beyazı,

Temiz niyet,

20-Ak gönül,

Ak yol, deyip...

Hey, sürmeyin beyaza karayı,

Niyeti kara,

Olursan sende bir gün

25-Kara yiyip...

Sakin gibi görünen ile

Ak sihirlik:

Hakikat eğilsin mi?

Kırmaz hiçbir zaman!

30-Geldi bu yolda şarkı söyleyip

Temiz yürekli insan,

Temiz gönüllü cihan!...

2002 – yılı 7 - Nisan, Gulca

73. İnsan

Toprağın başına

Neler gelmedi desen,

Nice defa dağlar örölüp,

Tufanlar bastı üstünü.

5-Yağmur gibi yağdı yaş,

Sel gibi aktı kan,

Bağlar susayıp

Kapladı kaplan derisi gibi

Dağlar göğsünü...

10-Cesetler kaldı gömülmeden

Cenk yerinde

Nehirin dışı gibi,

Gitmedi bu yer dert – azaptan

Daha da yarılp...

15-Ateş almış bozkırda

Yine çiçek – bitki,

Döküldü inci boncukları

Pembe seherde

Yere serilip...

20-Toprak gibi kaldırma,

Toprak gibi dayanıklı yine biri

Varmıydı ki bu dünyada söyleyin?

Varsa gidip öpelim!...

Olsa onun yüreği

25-Gerçekten ümit,

Bende bir ömür ümit gibi

Alevlenip yanalım!...

-Var! – diyen ses geldi

Şu topraktan,

30-Benim oğlum –

Büyük insan!...

Bağladı kollarını melekler,

Eğildi dal – ağaç,

Çiçek – bitkiler,

35-Durdu saygıyla

On sekiz bin alem!...

-“Ayakları ayrılmasalar”

Benim üstümden

Onu yenemedi her nasıl kaygı,

40-Azap – ıstırap,

Azap – cefa!...

-Gerçek! dedim fısıldayıp şuan,

-İnsan topraktan gelip

O toprak gibi gider,

O toprak gibi vefa!...

2002 – yılı 12 – Ekim, Gulca

74. Senin Bir Uykun

Yanmıyorsa içinde alevlenen ateş,

Olurdu hikmeti Tahirliğimin?!

Olmasam sen ile yoldaş il- yurt,

Olurdu kıymeti şairliğimin?!

5-Şiirimi okuyup, - Ah! – diyenin ilaç,

Aydınlık bahar gibi güler yüreğim.

Senin bir uykuna güldeste dost,

Olurdu dünyada sevgi güzelliğim!...

2003 – yılı 3 – Mart, Gulca

75. Kardeş

Sen ve ben kardeşiz –

Bir daldaki çiçekler,

Bilgin, bu muhabbet kıymet – kadrini!

Olur her işte süt gibi ak gönül,

5-Saçıp birbirimize gönül ıtır kokusunu...

Para,

Şöhret,

Altın taç elinin kiri,

Onlardan bin ala kardeşlik hemen.

10-Olmasa bizlerde kardeşlik sevgisi,

Virane bu güzel anıcan mekan!...

Sana diye: geçemem senden hiçbir zaman,

Vursanda, bilirim kardeşim, diye.

Sen bana yine de şu kadar aziz,

15-Yaşarım gamını ölene kadar yiyip!...

2003 – yılı 28 – Eylül, Gulca

76. Sır

Kalemim durmadı hiçbir zaman

Bilmiyordum, onun sırrını

Gönlümdeki yanan mı ki?!

Şiir diye muhabbeti!?

5-Anıcan yurt kendi oğluna

Hepsinden büyük mü ki?!

Gökyüzünde ay olup,

Güneş olup

Gezsemde doyarım mı?

10-Aziz Tanrı Dağım güzelliğine!?

Ulaştırdım arzuma

Saçılıp gitsem şiir olup

İnci toprak göğsüne!

2003 – yılı 4- Kasım, Gulca

77. Kebap

Kuruyan Yulğun dalları

Yanmakta alevlenip,

Çıplak bozkırdaki

Yanık dağ yanında

5-Kıvılcım saçıp.

Yeniden bu yere konan kervan

Korsak gamında,

Batı taraf

Kızaran kızıl gül açıp...

10-Biri kaynatmakta çay,

Biri doğramakta kebab eti,

Biri yapmakta şiş

Kızıl Yulğundan,

Biri çalmakta Ravap...

15-Sıcak küle dolaştı Gülhan biranda,

Bir önü dağ bağrının

Kimyon kokusu,

Pişmekte ateş üstünde

Koyun eti kebab...

20-Girmekte karanlık geceye

İpek yolu.

Yattı kebaba doyan genç yiğit

Şimdi rüya görüp.

Yankılandı uzun sokakta

25-Bir âşık yürek-

Sevgi şarkısı,

Geçmekte gece

Çıtırdayarak yanıp...

2005 – yılı 30 – Eylül, Gulca

78. Yansa Herbir İnsan

Bilemedim, yüreği ateş,

Yüreği Gülhan mıydı?

Gece – gündüz

Alevlenip yanan?!...

5-O şöyle insan ki:

Bir dal sebze,

Bir dal kelebek,

Can – ciğer kardeşini

Doğru – olgun seven !...

10-Baksam: bazen

Isınır ateşe gelip,

Isınır kâh o

Buzlanmış biçare kendi verip...

O kendinin mi gamında,

15-Çokça kendinin,

Yürüdü

Şafak gibi nar yarıp...

Büyük ateş!

Büyük sevgi!

20-Yansa herbir insan

Şu er gibi

Herbir bitki,

Herbir serçe

Tahmini güzelleşti bu alem!...

25-Yaşasa insanlar

Ağzından çiçek saçıp bir – birine

Konuşan bülbül gibi,

Güldü kahkahayla taş,

Kahkahayla kalem...

2006 – yılı 11 – Eylül, Gulca

79. En Bahtlı Şair

Şiirlerim bir parça ateş

Yüreğim gülhandan uçup çıkan.

Herbir söz,

Herbir mısra

5-Yanmakta altın saçıp...

Sezerim kendimi

Bu dünyadaki en bahtlı şair:

Gülse şiirlerimde

Göbek kanım dökülen yurt

10-Çiçek açıp!...

2007 – yılı 19 – Şubat, Gulca

80. Sevgi ile

Güneşsiz aydınlanmaz gündüz – aydınlık,

Altın ay olmasa gülmez aydınlık gece.

Muhabbet ile dünya keyifli,

Muhabbet ile olur toy – düğün...

5-Muhabbet ile başlar hayat,

Muhabbet ile yapar hem davam.

Muhabbet ile açıp kanat,

Hantanrı üstünde oynardı bayram...

Sevgili vatan,

10-Sevgili ev,

Hayatın cenneti –

Candan gülen!

Böyle yurt, böyle ev, böyle güneşe ezgi

Olur hayat keyif gören!...

2009 – yılı 14 – Mart, Gulca

81.Bir Kublelik Şiirler

Yüzü - gözü var diye demeyin insan,

Bazıları sahte gülerse sana dert - elem.

Dikilse kirpiği iğne gibi sana,

Gelir başına azap ya da ölüm...

1959 - yılı 11 – Kasım, Gulca

Güneş doğdu, dünyanın yüzü aydınlık,

Gül – çiçek yüzünde baht cilvesi.

Bilemedim, güneş mi ki insanda başlayıp,

Bitki ve çiçeklerin Mekke kiblesi?!

1973 - yılı 6 – Nisan, Gulca

Dilerim, olma sen hiç dumanı,

Bu yurt eskiden bülbülün vatanı.

Bırak, namustan öldürme bizi,

Yanan hey, kalbinde sadakat ateşi.

1975 - yılı 9 – Mayıs, Gulca

Ya rabbim!

Eksik et para ve makamdan,

Ayırma insanı güzellikten hiç.

Dönüşsem insani hayvana eğer,

Cebrail boynuma vursun, ah, kılıç!

1981 - yılı 2 – Ağustos, Gulca

Girdi o cennetin rahat - feyzine,

Başkalarının gözyaşı gölünde yüzüp.

Mücadele edip sorguda canı mızrağa,

Gitti bir ah ile toz gibi savrulup...

1984 - yılı 5 – Ocak, Gulca

Yayılır gerçeği iftiranın,
Gelir gençleşip insan ve hava!
Bu âlem toprağı temiz sevginin,
Hayatın neşesi sonsuz ezgi...

1984 - yılı 3 – Şubat, Gulca

Şairde insandı, yazan şiirini,
Söyleme boş düşünce – hayalin çiçeği.
Dizer o satırlara yaşam sırrını,
Gözüne görünüp bahtın yolu.

1988- yılı 10 – Eylül, Gulca

Bilemedim, zor mu dünyada onca,
Bilmesi, dostların gönül derdimi?!
Söyleyip de gönlümü gösteremeyip
Yürürüm bilmeden rüya ya da uyanıklığımı...

1988 - yılı 11 – Eylül, Gulca

Geçmiştir kaç bin yıl başından,
Güneşin yüzü aynı şekilde her zaman.
Hürmetli insanlar taç giyerse ya da,
Düşerse, söyler bir dilde her zaman.

1992 - yılı 26 - Kasım, Gulca

Bana aziz vücudumun tüm parçası,

Kıymetli vatanın toprağı, kırı.

Niçindir kalbin yeri farklı,

Özel doğan bu yurdun sevgisi.

2006 - yılı 24 - Eylül, Gulca

Dilin gönlünün tan süsü,

Aynada görünen tam kendin gibi.

Olursa her sözün vicdan tomurcuğı,

Dilinde olur aydınlık yüzün gibi.

2007 - yılı 6 - Haziran, Gulca

IV. BÖLÜM

IV.1. UYGURCA-TÜRKÇE SÖZLÜK

Bu bölümde “Muhabbet ve Tebessüm” adlı eserde geçen ve Türkiye Türkçesi konuşurları için anlaşılması güç olan kelimelere alfabetik olarak yer verilmiştir.

Sözlükte kullanılan alfabetik sıra:

a, b, c, ç, d, e, é, f, g, ğ, h, x, i, j, k, k, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, y, z.

A

addiy: (7:19) Sade, basit, her zamanki gibi

aldida: (12:25) Önünde

aldiri-: (9:51) Acele etmek

amrak: (38:1) Sevgi

anar: (2:49) Nar

aptap: (14:8) Güneş

arķi: (11:30) Geri, arka

arman: (9:34) Arzu

asman: (11:25) Gökyüzü

asta: (32:26) Sakin

aşliķ: (4:4) Tahıl

aşu: (1:46) Şu

at-: (9:24) Batmak, geçmek

aydiñ: (7:2) Mehtap, ay ışığı

B

badam doppa: (2:47) Badem çiçeği işlemeli takke, baş giyisi

bağ-bağ: (9:14) Bağ bahçe

ballada: Lirik şiir

bala: (52:6) Çocuk

barañ: (1:47) Kulübe

bari: (1:72) Hep, bütün

başak: (66:13) Başak

bay: (2:58) Zengin

bazğan: (1:1) Büyük çekiç, balyoz

béğişla-: (5:1) Bağışlamak, armağan etmek

béhiş: (8:17) Cennet

besliş-: (7:28) Yarışmak

Beşkérem: (60:22) Yer ismi

bilen: (60:15) ile

bol-: (57:24) Olmak

boran: (1:17) Fırtına

bulaķ: (50:13) Kaynak

buzuķ: (1:50) Bozuk

C

canan: (22:4) Sevgili

ceñgivar: (2:37) Savaşçı

cilgi: (8:8) Vadi

ciñ: (4:17) Gerçek

ciñ altun: (4:17) Gerçek hakiki altın

culalin-: (9:50) Parıldamak

cüpt: (4:14) Çift

Ç

çaçra-: (1:60) Saçılmak, sıçramak

çaçrit-: (1:18) Sıçratmak, saçmak

çaķni-: (67:84) Parlamak

çaķnit-: (1:16) Parlatmak

çaydin: (9:76) Çaydanlık

çek-: (2:64) İşlemek

çeksiz: (5:15) Uçsuz bucaksız

çeliş-: (1:14) Mücadele etmek

çét: (3:2) Kenar

çek: (5:15) Kıyı

çigir: (9:44) Dar

çirağ: (24:7) Işık, kandil

çiraylık: (54:5) Güzel

çişle-: (3:2) Bölmek, dişlemek

çokan: (4:11) Söğüt

çokķi: (65:89) Tepe, zirve

çolpan: (9:19) Çoban yıldızı

çoñayt-: (1:72) Büyütmek

çoñkur: (7:15) Derin

çoyun: (1:44) Demir

çörgiley: (4:22) Kadın köle

çulğay-: (1:76) Sarmak

çüş: (9:28) Düş, rüya

çüşin-: (1:12) Anlamak

D

dala: (35:2) Bozkır

danalık: (69:54) Bilgelik

dañlık: (4:16) Ünlü, meşhur

daramet: (4:29) Gelir

dastan: (11:4) Destan

déhķan: (9:33) Çiftçi

dereķ: (66:1) Ağaç

dil: (14:3) Kalp, gönöl

diyar: (2:89) Memleket

dolķunli-: (7:17) Dalgalanmak

dolķunlap téşip: (2:34) Dalgalanıp taşıp

E-Ə

ədebiy icadiyet: Edebi yaratıcılık

əķil: (5:14) Akıl

əl: (22:2) İl

əmes: (21:9) Değil

əne: (22:13) İşte

ərķ: (67:58) Özgürlük

ərək bayramları: (2:24) Özgürlük bayramları

əsir: (65:44) Asır

ətkənçay: (69:61) Sütlü çay

ətləs: (9:49) Atlas kumaş

ətləs könlək: (9:49) Atlas gömlek

ezgü muñ: (1:13) Derin sıkıntı

əzim: (8:2) Yiğit

É

əğiz: (4:5) Ağız

élan: İlan

éniq: (1:68) Açık

éniş-: (9:80) Bükülmek

éniş: (4:6) Tarla, kır, mera, otlak, yayla

éri-: (1:36) Erimek

étiz: (1:62) Tarla

éyt-: (65:60) Söylemek

G

gañ: (1:1) Çelik

gidiyş: (12:2) Böbürleniş

gilem: (2:25) Kilim

gimnaziye: Anadolu lisesi

giyah: (9:1) Yabani ot

goya: (9:57) Sanki, güya

gülbahar: (24:28) Herdem taze

örük: (32:2) Kayısı

gülşen: (1:78) Çiçek bahçesi

güzel körkini: (9:93) Güzel körüğünü

guvah: (7:26) Şahit

Ġ

ğemguzar: (1:74) Üzgün

ğol: (16:5) Ağaç gövdesi, kök

H

halqıp: (2:29) Öteye, ileriye

haman: (2:45) Hemen, her zaman

hazir: (65:65) Şimdi

hazırkı: Şimdiki

hemişe: (30:8) Her zaman

hemme: (1:53) Bütün

hemrahcan: (9:88) Can yoldaşı

hergiz: (75:12) Hiçbir zaman

hesel: (20:13) Bal

hesel herisi: (20:13) Bal arısı

hiciyiş: (12:1) Alaycı gülümseme

hörlika: (9:87) Maşuk, sevgili

hösni: (15:2) Güzellik

X

haman: (48:26) Harman

Hanteñri: (2:43) Yer ismi

hiş: (1:63) Kerpiç

hiyal: (7:15) Hayal

horek: (9:56) Horlama

horektar-: Horlamak

hoymu: (1:33) Çok, pek

huddi: (9:11) Aynı, tıpkı

huşallıkta: (4:25) Memnuniyetle

huşbuy: (5:3) Hoş kokulu

İ

icadiyet: Yaratıcılık

idrak: (5:14) Anlamak

instituti: Enstitü

intil-: (2:10) Bir şeyi aşırı istemek

issi-: Isınmak

issik: (43:36) Sıcak

işli-: (5:4) Çalışmak

izçil: Sürekli

izçil türde: Sürekli olarak

K

karivat: (9:57) Yatak

keñ: (52:2) Geniş

keñtaşa: (2:30) Geniş

képinek: (20:29) Kelebek

kér-: (1:17) Germek

kesip: Bölüm, meslek

kéyin: (23:14) Sonra

kimhab: (2:60) Simli kumaşla yapılmış palto

kirgüz-: (1:50) Girdirmek, girmesine izin vermek

köker-: (12:65) Yeşermek

kompartiye: (1:57) Kominist partisi

kompozitor: (9:70) Bestekâr

köp: (1:19) Çok

köprek: (78:15) Çokça

kör-: (1:75) Görmek

körüvatkandu: (9:30) Görüyordu

körek: (9:93) Körük

köy-: (26:26) Yanmak

köz: (29:14) Göz

kül-: (10:8) Gülmek

külüvatkan: (9:33) Gülüyordu

kün: (5:21) Gün

küreş: (2:22) Mücadele

küt-: (60:8) Beklemek

kütkiniñizdek: (5:10) Umduğunuz gibi, beklediğiniz gibi

küy: (28:15) Şarkı

küz: (33:35) Sonbahar

Q

kaçan: (8:3) Ne zaman

kaçılan-: (9:76) Doldurulmak

kaç-: Çırpamak, açmak

kaçkanda kanat: (1:22) Kanat çırpıtığında

kaçakla-: (9:33) Kahkaha atmak

kan: (58:1) Kan

bağimni kan kildi: (1:11) İçim kan ağladı

kenimu kétép: (3:12) Kanım dondu

ķandaķ: (49:25) Nasıl

ķarañ: (53:3) Karanlık

ķara-: (1:7) Bakmak

ķariġina: (31:20) Baksana

ķaraymen: (51:6) Bakıyorum

ķariġaylık: (8:8) Ćam aġacından
oluşan orman

ķatarlık: Yanı sıra, gibi

ķat-: (9:35) Kurumak

ķayni-: (2:34) Kaynamak

ķaytidin: (49:65) Tekrar

ķedem: (1:56) Adım

ķetri: (5:16) Damla

ķevet: řerefe, kat (cami minaresi ićin
kullanılmış bir tabir)

ķil-: (9:3) Yapmak

ķiri: (9:43) Sınır

ķis-: (1:75) Kıstırmak, takmak,
yapıştırmak

ķiyan: (55:15) Sel

ķizġin: (60:61) Sıcak

ķobul ķil-: (51:20) Kabul etmek

ķol: (25:2) Kol, el

ķořun: (2:37) Ordu

ķuruluř: (1:63) İnşaat

ķuyař: (43:55) Güneş

L

lavuldi-: (63:21) Alevlenmek

l  v: (9:82) Dudak

l  ñgi: (9:75) Havlu

M

mañliy: (1:35) Alın

mara-: (8:18) Gizli gizli bakmak

mas: (5:11) Aheng

maylık: (9:75) Yaġlı

m  hir: (9:9) Sevgi

mestane: (7:20) Sihirli

meş: (1:58) Soba, pota

mey: (29:1) İćki

mejde: (1:17) G  ġ  s

mezze ķilip: (9:3) Zevkle

muhebbet: (7:11) Sevgi

munara: Minare

munderice: İ indekiler

muz: (24.) Buz

N

naħřa: (22:25) şarkı

nam: (18:7) Ad

nan: (3:7) Ekmek

nava: (7:8) Aheng

n  ri: (9:90)   te, ileri

neşr ķilin-: Neşredilmek

neşriyat: Yayın evi

nevķiran: (46:20) Olgunlaşmış

O

oblast: Bölge

oğurmen: (5:2) Okur

oğuş pütüz-: Okulu bitirmek, mezun olmak

oğutğuçi: Öğretmen

oral-: (9:75) Sarılmak

orul-: (9:79) Biçilmek

orun: (48:2) Yer

ot: (1:18) Ateş

otturamektep: Ortaokulu

oyğan-: (58:15) Uyanmak

Ö

öç-: (2:45) Sönmek

ömili-: (9:58) Emeklemek

örgil-: (51:17) Kurban olmak

örkeşlin-: (2:19) Dalgalanmak

örli-: (3:6) Yükselmek

ös-: (10:9) Büyümek

öt-: (34:8) Geçmek

ötkürrek: (2:5) Keskince

öz: (32:22) Kendi

P

pak: (32:7) Temiz

peğetla: (38:76) Asla

PELLI: (1:71) Terazî kefeşi

perişte: (30:3) Melek

perzent: (57:48) Çocuk

péşani: (2:43) Alın

peyz: (28:8) Keyif

piçirla-: (9:62) Fısıldamak

pirak: (7:9) Ayrılık

piroza: Nesir

polat: (1:36) Çelik

porik: (2:67) Gonca

pota: (22:15) Kuşak

purit-: (1:45) Fıskırtmak

pürkin-: (4:2) Bürünmek

pütüzgen-: Bitirmek

püt-: (7:39) Yazmak

R

ravab: (21:14) Bir tür çalgı aleti

reñdar: (20:1) Renkli

rodupay zaman: (1:11) Dermansız zaman

S

sabık: Eski

sada: (65:25) Ses

sadiğañ bolay: (2:35) Sana feda olayım

sadıklık: (11:4) Sadıklık, bağlılık

sadir öt-: (2:86) Vuku bulmak

salmağlık: (5:13) Büyük, hacimli

sañga: (4:4) Tahıl ambarı

saptayağ: (2:64) Bir baston çeşidi

sarimay: (2:65) Tereyağı

saye: (9:2) Gölge
sayriş-: (7:28) Ötüşmek
ségin-: (2:15) Özlemek
séhriy: (8:14) Sihirli
sériķ: (3:11) Sarı
sezgü: (3:4) Sezgi
sir: (15:6) Sır
sozulğan: (47:3) Boylu
söget: (9:2) Söğüt
söy-: (68:25) Sevmek
söygü: (4:20) Sevgi
söyümlük: (5:2) Sevgili
süpsüzük: (2:50) Taze, taptaze
Ş
şamal: (9:8) Rüzgâr
şebnem: (19:1) Çiy
şéir: (5:1) Şiir
şéiriyet ve piroza: Şiir ve nesir
şepik: (3:1) Şafak
şoh: (8:22) Yaramaz
şohlin-: (2:69) Yaramazlık yapmak
şola: (2:8) Kızıltı
şuğullan-: Meşgul olmak
şunçilik: (9:36) Şu kadar
şundak: (12:34) Şöyle
şuniñdimu: (5:6) Buna rağmen
şadlık: (26:28) Neşe

T
tağ: (11:7) Dağ
tağ süyi: (8:5) Dağ suyu
tallap kirküzül-: Seçilmek, seçilerek alınmak
tamçili-: (6:3) Damlamak
tañ: (57:1) Tan, sabah, şafak vakti
tañkoray: (8:21) Şafak
taptakir: (4:6) Çıplak
tara-: (56:52) Yayılmak, dağılmak
tartinçaķ: (8:19) Utangaç
tart-: (66:21) Sunmak, uzatmak
tatlık: (26:12) Tatlı
tavar: (4:2) Kumaş
taza: (2:88) Temiz
teğküz-: (9:81) Dokunmak
tehsi: (2:74) Tepsi
teķsimat: (4:28) Paylaşım
teñleş-: (5:12) Eşitlemek
Teñritağ: (2:30) Tanrı Dağı
tér-: (5:3) Dermek, toplamak
tés- (8:5) Taşmak
tesirli: (1:29) Etkili
timtas: (9:67) Sessiz
tin-: (5:4) Durmak, dinlenmek, sakinlemek
tinmay: (5:4) Yorulmadan
tiñşi-: (7:10) Dinlemek

tiz-: (1:63) Dizmek
tohtam: (67:90) Anlaşma
tokaç: (2:71) Çörek, francala
to kuvat-: (9:72) Oluşturmak
tol-: (4:4) Dolmak
toluk: (5:21) Dolu
toluksiz: Bütünleşik
tömür kozuk: (2:21) Kutup yıldızı
tomuz: (52:21) Yazın sıcak günleri
toy: (2:72) Düğün
tuğul-: (65:28) Doğmak
tümen: (50:36) Binlerce, on binlerce
tün: (7:21) Gece
tuprik: (9:54) Toprak

U

uħli- : (63:15) Uyumak
uħlaydu: (9:55) Uyuyordu
ulğayt-: (1:69) Büyütmek
unçi: (9:14) O kadar
untu-: (1:49) Unutmak
upuk: (48:10) Ufuk
urğu-: (68:86) Çoğalmak
uyğit-: (9:19) Uyandırmak

Y

yağlık: (9:84) Yazma, baş örtüsü

yaħşi: (12:20) Güzel
yalğuz: (4:7) Yalnız
yalkun: (8:13) Alev
yalkunla-: (73:27) Ateşlenmek, alevlenmek
yariş-: (4:18) Uygun olmak, yakışmak
yaşna-: (60:24) Çiçeklenmek
yékin: (1:70) Yakın
yer şari: (66:45) Yeryüzü
yelpü: (9:7) Yel
yelpün-: (9:85) Yelpazelenmek
yémiş: (67:19) Meyve
yén-: (7:4) Yanmak
yérim: (30:1) Yarım

yérim əsir: (30:1) Yarım asır

yéza: (1:48) Köy
yiķil-: (9:59) Düşmek, yıkılmak
yopurmaķ: (15:1) Yaprak
yultuz: (5:12) Yıldız
yurt: (14:6) Yurt
yüğürt-: (9:78) Yürütmek, gezdirmek

Z

zer: (79:5) Altın, altın renkli
zérık-: (3:9) Bıkmak
zoķlin-: (1:69) Zevk almak
zoķum: (1:32) İstek

SONUÇ

Muhametcan Sadık'ın “Muhabbet ve Tebessüm” adlı eseri esasında Çağdaş Uygur Türkçesinde fiiller konusunun ele alındığı bu tez başlıca giriş, birinci bölüm, ikinci, üçüncü bölüm ve dördüncü bölümlerle sonuç, kaynakça, ekler ve eserin Arap harfli orijinal metninden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Uygur Türkleri, Çağdaş Uygur Türkçesi, edebiyatı ve eserimizin yazarı hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil konusu ele alınmış olup aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Tezimizde Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil yapımı, isimden fiil yapımı ve fiilden fiil yapımı olarak iki başlık altında incelenmiştir. İsimden fiil yapımı yardımcı fiillerle fiil yapımı başlığıyla devam ettirilmiştir. Çalışmamızda isimden fiil yapımı başlığı altındaki ekler göz önünde bulundurulunca Türkiye Türkçesinde olduğu gibi en işlek eklerin +IA- ve +IAn- ekleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fiilden fiil yapımı da kendi içerisinde edilgenlik, dönüşlülük, işteşlik ve geçişlilik ekleriyle ele alınmıştır. Geçişlilik ekleri arasında yer alan ve ettirgenlik ifade eden -ğuz- (-güz-, -kuz -, -küz -) ekleri Türkiye Türkçesiyle karşılaştırıldığında farklılık gösteren eklerdendir. Metnimizde geçen örnekler tespit edilmiş ve geçişlilik ekleri başlığı altında metin içerisindeki yerleri gösterilmiştir. -msira-, -msire- ekleri de aynı farklılığı göstermektedir. Hareketin azaldığını ya da tam yapılmadığını ifade eder. Metnimizde yalnızca bir örneğe rastlanılmıştır.

2. Tezimizin devamında Çağdaş Uygur Türkçesinde fiil çekim ekleri, basit çekimli fiiller ve birleşik çekimli fiiller olmak üzere iki alt başlık altında incelenmiştir. Basit çekimli fiiller de kendi içerisinde bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olarak iki alt başlık altında ele alınmıştır. Bildirme kipleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olarak dört alt başlık altında incelenmiştir. Tezimizde üzerinde çalışmış olduğumuz metin bağlamında Çağdaş Uygur Türkçesinde geçmiş zamanın “öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman” başlığı iki tipli, görülen (bilinen) geçmiş zaman şekli ise bir tipli şeklinde incelenmiştir. Aynı şekilde şimdiki zaman ve gelecek zaman konuları iki tipli, geniş zaman konusu ise bir tipli olarak işlenmiştir. Çağdaş Uygur Türkçesinde öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın birinci tipinin -gan, -gen, -qan, -ken ekleriyle, ikinci tipinin ise (-i, -u, -ü) -p ekiyle yapıldığı görülmüş, Türkiye Türkçesinden farklı kullanıldığı tespit edilmiştir. Görülen (bilinen) geçmiş zaman

şeklinin ise Türkiye Türkçesiyle benzer olup *-di (-ti, -du, -dü, -tu, -tü)* ekleri ile kullanıldığı görülmüştür. Çağdaş Uygur Türkçesinde şimdiki zamanın birinci tipinin *-(i, u, ü) vati* ekiyle yapıldığı görülmüş, Türkiye Türkçesinden farklı bir ekin kullanıldığı tespit edilmiştir. İkinci tipinin ise *-maqta, -mekte* ekleriyle yapıldığı görülmüş, Türkiye Türkçesiyle benzer kullanıldığı tespit edilmiştir. Çağdaş Uygur Türkçesinde gelecek zamanın birinci tipinin *-i(<-a, -e)*, eki, ikinci tipinin ise *-idiğan (< -adiğan, -ediğan)* ekleriyle yapıldığı görülmüş, Türkiye Türkçesinden farklı kullanıldığı tespit edilmiştir. Çağdaş Uygur Türkçesinde geniş zamanın *-Ar* ekiyle kullanıldığı ve Türkiye Türkçesindeki kullanım şekliyle benzer olduğu görülmüştür.

3.Basit çekimli fiillerin bir diğer alt başlığı olan tasarlama kipleri bölümünde ise şart kipi, gereklilik kipi, emir kipi ve istek kipi olmak üzere dört alt başlığa yer verilmiştir. Çağdaş Uygur Türkçesinde şart kipi olarak kullanılan *-sa* ekinin Türkiye Türkçesiyle aynı olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmış olduğumuz metin bağlamında Çağdaş Uygur Türkçesinde gereklilik kipi başlığı incelenirken metnimizde “*kérek*” ve “*lazim*” yapıları tespit edilememiş gereklilik kipi başlığı altında bu durum belirtilmiştir. Çağdaş Uygur Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi emir kipi her şahıs için farklı ekler getirilerek yapılmıştır. Emir kipinin, teklik I. şahıs eki için kullanılan *-y* , *-Ay* varyantının Türkiye Türkçesinden farklı kullanıldığı gözlemlenmiştir. Emir kipinin, teklik II. şahısta fiil tabanı emir ifade ettiği için Türkiye Türkçesindeki gibi eksiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışmış olduğumuz metin içerisinde ekle kullanıldığı durumlar vardır ki *-gin (-gin, -kin, -kin)* eklerinin genişlemiş *-gina* biçimi metnimizde bir kaç örnekte görülmektedir. *-gina* biçimiyle *tiñşigina* “dinlesene” (1:26) ve *karıgina* “baksana” (4:21) şeklinde iki örnek tespit edilmiş, *-kina* biçimiyle ise metnimizde yalnızca *éytkina* “söylesene” (17:1) örneğinin yer aldığı görülmüştür. Emir kipinin, teklik III. şahıs için kullanılan *-sun* ekinin Türkiye Türkçesiyle aynı olduğu fakat Çağdaş Uygur Türkçesinde yalnızca yuvarlak ünlülü hâlinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Emir kipinin, çokluk I. şahıs için kullanılan *-Ayli, -Aylik* eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Emir kipinin, çokluk II. şahıs için kullanılan *-(i,-u,-ü) ñlar* ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olduğu görülmüştür. Emir kipinin çokluk III. şahıs için kullanılan ek teklik III. şahıstaki gibidir. Çağdaş Uygur Türkçesinde istek kipi olarak kullanılan *-ğay, -gey, -qay, -key* + şahıs ekiyle oluşturulan yapının Türkiye Türkçesinden farklı olduğu gözlemlenmiştir.

4.Çağdaş Uygur Türkçesinde birleşik çekimli fiiller ise kendi içerisinde rivayet, hikâye ve şart olarak üç alt başlık altında incelenmiştir. Çalışmamızın rivayet konusunda öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın rivayet şekli “-ptiken” ekiyle kurulup, yalnızca teklik III. şahıs örneği olarak *körü-ptiken* “görmüşmüş” (22:16) örneğine rastlanılmıştır. Gelecek zamanın rivayeti ise -(i/y)di- kip ekinin üzerine ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman şeklinin (-iken) getirilmesiyle yapılmıştır. Metnimizde yalnızca teklik III. şahıs örneklerine rastlanılmıştır. Geniş zamanın rivayeti -imiş yapısıyla kurulmuş, teklik III. şahıs örneği olarak *yürermiş* “yürürmüş” (20:11) örneğine rastlanılmıştır. Çağdaş Uygur Türkçesiyle Türkiye Türkçesinde eklerin ve yapıların farklı şekilde kullanıldığı ve kurulduğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelemenin sonucunda Çağdaş Uygur Türkçesinde bildirme kiplerinin hikâye biçimlerinin; I. tip öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın hikâyesi GAn- (-qan, -ken, -ğan, -gen + i-di + şahıs eki) yapısıyla, II. tip öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın hikâyesinin ise -v-i-di+ şahıs eki yapısıyla kurulduğu görülmüştür. Şimdiki zamanın hikâyesi -vatatti ekiyle; Geniş zamanın hikâyesi -(A)r- + idi- şeklinin geçişmeye uğradığı iddia edilen -atti yapısıyla kurulmuştur. Geniş zaman hikâyesinin -(A)r- + idi-/ miş- yapısı için ise metnimizde yalnızca *yür-er-miş* “yürürmüş” (20:11) örneğine rastlanılmıştır. İstek çekiminin hikâyesi -ğay, -gey (i-di) yapısıyla kurulmuştur.

5.Çalışmamızda Çağdaş Uygur Türkçesinde tasvir fiillerinin; yeterlilik fiili “-ala, -ele”, tezlik fiili “-ver-, -iver-” ve süreklilik fiilinin *tur-* "durmak", *oltur-* "oturmak", *yür-* "yürümek" ve *yat-* "yatmak" yardımcı fiillerinin -p ekli zarf-fiil yapısıyla kurulduğu metnimizde yer alan örneklerle açıklanmıştır.

6.Çalışmamızda Çağdaş Uygur Türkçesinde fiilimsiler konusu, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olarak üç başlık altında ele alınmıştır. Metnimizde, isim-fiil ekleri başlığı altında fiilin mastar hâli olan -mağ, -mek şeklinin Türkiye Türkçesindeki -mAK mastar ekiyle aynı olduğu sonucuna varılmıştır. Çağdaş Uygur Türkçesinde -ş ekiyle oluşturulan mastar hâli Türkiye Türkçesinden farklılık göstermektedir. Metnimizde, sıfat-fiil ekleri için; geçmiş zaman sıfat-fiilinin -ğan (-gen, -kan, -ken) yapısıyla, geniş zaman sıfat-fiilinin (idi) -ğan (-gen, -kan, -ken), gelecek zaman sıfat-fiilinin -idiğan, *ydiğan* ve şimdiki zaman sıfat-fiilinin -(i)vatқан-, -kuçi ve -Kan yapılarıyla kurulduğu görülmüştür. Metnimizde, zarf-fiil ekleri için ise “- (i)p”, “-üşke”, “-may, -mey”, “-geçke”, “-gili ” “-mestin”, “-ğanda, -gende, -kanda, -kende”, “-ğanséri” ekleriyle kurulduğu örneklerine rastlanılmıştır.

- 7.İkinci bölümde eserin Arap harflerinden Latin harflerine çeviri yazısı yapılmıştır.
- 8.Üçüncü bölümde eser tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılmış ve aktarım esnasında metnin aslına bağlı kalınmıştır.
- 9.Dördüncü bölümde üzerinde çalışmış olduğumuz metin içerisinde Türkiye Türkçesi konuşurları tarafından anlaşılması güç olan kelimeler için Uygurca-Türkçe bir sözlük çalışması yer almaktadır.
- Çalışmamız sonuç, kaynakça ve ek bölümünde yer alan metnin orijinal haliyle tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

- B. Ercilasun, A. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Baran, L. (2007). “Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşması ve Gelişmesi”. *Bilig, Yaz /* 2007 (42), 191-211.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2011). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri-II*. Anadolu Üniversitesi.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2018). *Çağdaş Türk lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirağ, Y. (2014). “1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 3 (2014), 229-245.
- Doğan, Levent (2016). “*Uygur Türkçesi Grameri*” İstanbul: Paradigma Akademi.
- Emet, E. (2013). Doğu Türkistan meselesinin dünü ve bugünü. *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı I*, 1987-2003.
- Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gulcalı, Z. (2017). “Çağdaş Uygurcada ‘Fiillerin Hâl-Zaman Kategorisi’ ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması (2) Hazırqi Zaman / Şimdiki Zaman”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2017(10), 113-143.
- Gültekin, M (2014). Uygur atasözlerinin sentaksı üzerine bir araştırma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 35, 191-217.
- Haji Moh Naseem, M. (2016). *Çağatay, Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde Fiil İşletimi (Kişi - Olumsuzluk - Zaman - Soru)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Bursa.
- Harbalioğlu, N. ve Abdulvahit Kaşgarlı, R. (2017). *Çağdaş Uygur Edebiyatı Tarihi*. Ankara: İvedik.
- Karakaya, R. (2021). Modern Türk Lehçelerinin Alfabe Çalışmaları ve Ortak Yazı Dili Oluşumu, *VIII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*.
- Karlık, A. (2017), “Uygur Aydınlar da Bölünmüşlük ve Kültürel Kopukluk”, *TÜBAR*, XLII / 2017-Güz.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2013). *Çağdaş Türk Edebiyatları-II*. Anadolu Üniversitesi.
- Kasım, M. (2020). “Türkistan’daki Türk Medeniyetinin Yükselmesi ve Düşüşü Üzerine”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, (48), 132-152.

- Kasım, R. (2023). “Uygur Türklerinin Çin Baskısına Karşı Var Olma Mücadelesi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2023 (21), 98-106.
- Kaşgarlı, S. (1991). *Modern Uygur Türkçesinde Fiiller*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Türk dili ve edebiyatı, İstanbul.
- Koraş, H. (2015). *Vatan Şairi Bir Uygur Mehemmetimin Obulkasimov (Almasbek)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kurban, İklil. (1992) *Hocalar Devri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Necipoviç, E. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çeviren: İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. F. (2024). *Nazım Keçirli’nin “Üç İstek” Adlı Eseri Esasında Kırım Tatar Türkçesinde Fiil. Niğde: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Öztürk, R. (2020). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tömür, H. (2014). *Hazırki Zaman Uygur Tili Girematikası” “Modern Uygur Grameri*. Pekin: Milletler Neşriyatı.
- Tuna, Amine (2012). *Doğu Türkistan’da Asimilasyon ve Ayrımcılık*. Ankara: İHH İnsani Yardım Vakfı.
- Varoğlu, A. (2009). “Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri: Dünü, Bugünü ve Yarını”. *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu*.
- Yakup, A. vd. (2011). *“Hazırki Zaman Uygur Tilinin İzahlık Lugati”* Sincan Halk Neşriyatı.
- Yeloğlu, A. (2020). “Yeni Uygur Türkçesinde I/İ Meselesi”. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, (15), 101-112.

Yeloğlu, F. (2019). “*Almas Zerriler*” Kitabı Örneğinde Uygur Türkçesinde Cümle Bilgisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

EKLER

EK-1 “MUHEBBET TEBESSUM” ADLI ESERİN ORİJİNAL METNİ

يېڭى دەۋر ئاناقلق ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدىن نەمۇنىلەر

مۇھەببەت ۋە تەبىئەت سۆيۈم

مۇھەممەتجان سادىق

شەجائەت خەلق نەشرىياتى

نەشرىياتتىن

شائىر مۇھەممەتجان سادىق 1934 - يىلى 11 - ئايدا غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان. 1941 - يىلىدىن 1948 - يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك «روشن» مەكتىپى ۋە ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1948 - يىلىدىن 1951 - يىلىغىچە ئىلى رۇس تىلى گىمنازىيەسىدە، كېيىن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1952 - يىلىدىن 1954 - يىلىغىچە سابىق شىنجاڭ مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن خوتەن، قەشقەرلەردە ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى (ھازىرقى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى) دا ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1963 - يىلىدىن 1993 - يىلىغىچە ئىلى ئوبلاستلىق، غۇلجا شەھەرلىك مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىلىرى ۋە ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئىشلىگەن.

شائىر مۇھەممەتجان سادىقنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى 1952 - يىلى «ئىلى گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «1 - مايدا» ناملىق شېئىرى بىلەن باشلانغان. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن تەخمىنەن يېرىم ئەسىرلىك ئەدەبىي ئىجادىيەت ھاياتىدا ئىزچىل تۈردە شېئىرىيەت ۋە پىروزا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدى. ھازىرغىچە مىڭ پارچىدىن كۆپرەك شېئىرى، «ئىلى پەرزەنتلىرى» ناملىق شېئىرىي رومانى، 20 پارچىدىن ئارتۇق داستانى، 20 پارچىدىن ئارتۇق بالاداسى، «زۇلىپقار» (تەرلۈگىيە)، «يەتتە قەۋەتلىك مۇنارنىڭ سىرى»، «بوز ئەر» قاتارلىق رومانلىرى نەشر قىلىندى.

بۇ توپلامغا شائىر ئىجادىيىتىدىكى بىر قىسىم مۇنەۋۋەر شېئىرلار تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

مۇندەرىجە

1	ئانامغا
5	سالام تارىمىدىن
9	نان
10	يېزا يولىدا
12	ئوقۇرمەن ئالبومىغا
13	ئاقسىمۇ ئالتۇن سۈيى
14	بۇلبۇل ۋە مەن
16	سېھرىي كۈچ
17	يېشىل سۆڭەك سايىسىدا
21	تاغ
22	مۇھەببەت تېراگېدىيەسى
25	ھىجىيىش ۋە گىدىيىش
28	بىر ئال گۈل لىرىكىسى
28	گۈل
28	يوپۇرماق
29	غول
29	تىكەن
30	يىلتىز
30	شەبنەم
31	ھەسەل ھەرىسى ۋە كېپىنەك

- 33 راۋاب
- 34 پوتا
- 36 ئاھ، بۈگۈن نەدىسەن دىلبەر
- 37 مۇز مەيداندا
- 39 ئايدىڭ پەيزى
- 40 چىچەك ۋە سەبىي
- 42 دوستلۇق سىرى
- 43 شامالغا مەدھىيە
- 45 مەي ۋە تەبەسسۇم
- 47 مېنىڭ بۇ ناخشام
- 49 گۈزەل قەلب
- 51 گۈللىگەن ئۆرۈك
- 53 فارابى ۋە مەن
- 55 گۈل تۇتۇپ كېلىپ
- 56 ئاق ۋە يېشىل
- 58 ئانام پەرىشتە
- 59 يېنىمدا قەھرىمان، يېنىمدا تارىخ
- 61 ئۇيغۇرلار ناخشىغا نېمانچە ئامراق؟
- 65 چۈش
- 66 كۈز ئايدىڭى
- 67 قالدى يول ئۈستىدە
- 69 ئىستۇدېنت
- 70 ئانا تۇپراق
- 73 شىۋاق
- 74 تۆگە
- 76 كۈچا خەنجىرى

77	يوللار باراڭ، يوللار ئۈزۈم
78	ئۇلار مەشرەپتىن كەلگەن
80	لىرىكىلار
84	ئادەممەن يۈرىكى بار
86	سالام، ئەزىزانە قەشقەر
87	نەۋائىي ھەيكىلى ئالدىدا
90	مەرھۇم دوستۇم ئايدىنىغا
92	كۆتۈرۈپ يۈرمەن بېشىمدا
94	ئەۋلادىمغا خەت
96	يۆتكىمە، جېنىم ئوغلۇم
99	بۇ يۇرتنىڭ مەڭگۈسەن بىر ئاتىسى
102	جاننى رام قىلغان سۈرەت
104	شائىردا يۈرەك بار
106	بىر ئەتە، بىر ئارزۇ
109	ساقايمىساڭ ماڭا كەلگىن
111	قوشكىزەكلەر
113	خانىش ئاھاننىسا
115	ئۈچ ئەڭگۈشتەر
117	ئاقبالداق سېتىۋاتقان بالا
121	قۇياش ۋە مۇھەببەت
123	غۇرۇر
127	گۈللىگەن سېرىنگۈل
131	ئايىمىساڭلا ھېكمىتىڭنى
135	بىر تولۇن ئاي ئويغاق
137	ماۋزۇسىز
138	ئاق

- 140 ئادەم
- 142 سېنىڭ بىر ئۇھىڭغا
- 143 قېرىنداش
- 144 سىر
- 145 كاۋاپ
- 147 كۆيسە ھەربىر ئادەم
- 149 ئەڭ بەختلىك شائىر
- 150 مۇھەببەت بىلەنلا
- 151 بىر كۈپلىتىلىق شېئىرلار

ئانامغا

... گاڭ بازغىنىمنى
باش ئۈستۈمگە كۆتۈرسەم، ئانا.
— ئىشىڭ قانداق؟ — دەپ سوراپ كېتىسەن.

— ھە،

ئىشىم كۆڭۈللۈك ! ...
دەيمەن — دە، يەنە يېنىپ بازغىنىمنى
كۆتۈرسەم كېلىپ قاراپ كېتىسەن ...

تۈن — كېچىلىرى ...
ئۇخلىماي ئۇزاق ئېيتاتتىڭ:
— ئوغلۇم!
باغرىمنى قان قىلدى رودۇپاي زامان ...
چۈشسەتتىم

سېنىڭ ئىزىڭ مۇڭۇڭنى ...
چېلىشتىن ئۆس !
دەيتتىڭ سەن ھامان ...
چاقنىتىپ كۆز،
بوران قۇشسەك كېرىپ مەيدەمنى
قېنىمدىن ئوت چاچرىتىپ
ئۆتتۈم كۆپ يىللار ...
چېلىشتىم،

ئاتتى كۈمۈش تاڭ!
سائادەت قۇشلىرى قاققاندا قانات،
باھار گۈللىرىدەك
ئېچىلدى دىللار ...

ئانا!

تىڭشىغىنا ئوغلۇڭنىڭ
باھار قوينىدا
چېلىش بىلەن ئېيتقان
تەسىرلىك ناخشىسىنى!
بەخت ناخشىلىرىنىڭ
ئەڭ تاتلىق
(زوقۇم كەلگۈدەك)
گۈلشەن گۈللىرىدەك خويمۇ ياخشىسىنى! ...
مانا،

ماڭلىيمىدىن چېپ - چېپ تەر تۆكۈپ
تۇرىمەن يولات ئېرىگەن
مەشلەر يېنىدا.

سېنى
سۆيگەچكە ئوغلۇڭ يۈرەكتىن،
ئۈزۈمەكتە بەش يىللىق
مېھرىتىدىن كۈچ ئالغان
قىزىل قېنىدا ...

باغرىم، ئانا!
چويۇن بۇلاقلىرىدىن
يولات ئاتلار بېنىزىن پۇرتىپ

كەتتى ئاشۇ
مەن سۆيگەن يېشىل باراڭلارغا! ...
ئېيتتىم يېزا قىزىغا:
ئۇنتۇماڭلار كۈرەشنى ھەرگىز.
كىرگۈزمەڭلار بۇزۇقلارنى ئاراڭلارغا!
ئەنە قاراڭ!
بىر مەن ئەمەس ئىشقا كۆيۈنگەن،
سىزگە ئامراق بولغان ھەممە ئادەملەر...
چولپانمۇ
كەڭرى ئېتىزنىڭ گۈزەل باغرىدا،
ئىش بىلەن قىزىغان يېڭى قەدەملەر!...

كومپارتىيە نۇرى
پولات ئېرىتىدۇ مەشلەردە ئەنە،
پولات قاينىغان كۆللەردىن
گۈللەر چاچرايدۇ.
خاڭدىن،
يېشىل ئېتىزدىن،
خىشلار تىزىۋاتقان يېڭى قۇرۇلۇشتىن
مۇقەددەس ئاشۇ نۇر،
قۇياش چاقنايدۇ ...
كۆزۈمدە، ئانا،
شۇنداق بىر گۈلشەن
(كۆرىمەن ئېنىق!)
زوقلىنىپ قارايمەن ئىشنى ئۇلغايتىپ.
يېقىن، ئۇ كۈنلەر—
ئۈمىد پەللىسى.
چېلىشتىن بارىمىز بەخت چوڭايتىپ.

ئېھ، مېنىڭ —
مېھرىبان غەمگۇزار ئانام،
گۈل قىسقان كۆكسۈڭنى كۆرۈپ
ئالەمنى چۇلغايدۇ ئوغلۇڭ ناخشىسى!
ياشا،
ياشارسۇن گۈلشەن ۋادىسى،
باغرىدىن ئۇيۇق كېلىپ ئالدىڭغا،
ياشا، ئىشچىنىڭ،
ھەممىنىڭ ئاق دىل ئانىسى!

1953 - يىلى نوپا، ئۈرۈمچى

سالام تارمىدىن

بادام گۈللۈك گىلەمدەك
رەڭدار،
چىرايلىق تارمى باغلىرى.
كەڭ سوزۇلغان ئۇزاقتىن ئۇزاقلارغا ...
قۇياشتىن ئۆتكۈررەك
بىر نۇر
چاقنايدۇ تارمى باھارىدا
شولا چېچىپ يىراقتىن يىراقلارغا ...

قارا كۆز قىز لېۋىنى
سۆيۈشكە ئىنتىلگەن يىگىتتەك
ئىنتىلدۇق
ھەمىشە دولقۇنلىنىپ يەنئەن نۇرىغا.
گۈللەر
يامغۇر سېغىنغاندەك
سېغىنىپ كۆز تىكتۇق
تاك قىزىنىڭ پارلاق يولىغا...
قاندىن ئىز سېلىپ
سامان يولىدەك
ئۆركەشلىنىپ،
چاچراپ تۇردى تارمى قايناملىرى ...
تۈندە پارلىغان تۆمۈر قوزۇقتەك

كۈرەش ئىچىدە
 ئۈمىد يۇلتۇزى ...
 كېلەر دەپ سېغىنغان ئەرك بايراملرى ...
 بادام گۈللۈك گىلەم
 جانلاندى
 رەڭ ئېلىپ نۇردىن،
 باھار ناخشىسى
 ھالقىپ كەتتى خانتەڭرىدىن ئېشىپ.
 تەڭرىتاغنىڭ كەڭتاشا دالالىرىغا،
 كۆڭۈللەرگە،
 تارىمغا،
 نۇر ئېلىپ كەلگەن كومپارتىيەگە
 مۇھەببەت قاينىدى دولقۇنلاپ تېشىپ ...
 سادىغاڭ بولاي
 ئەل - يۇرتقا سادىق
 جەڭگىۋار قوشۇن!
 سۆيگۈمىز قۇياش
 تارىم يۈرىكىدە پارلار ھەر زامان.
 بەختتەك
 ئەڭ ئېسىل
 ئەزىز نامىڭنى
 خانتەڭرىنىڭ ئالتۇن پېشانىسىگە
 ياقۇتتىن يېزىپ قويدۇم،
 ئۆچمەس نۇر ھامان! ...
 تويۇڭغا
 بادام دويپا
 ئېلىپ كەتتى قەشقەر قىزى.
 بەشكېرەم ئاناردەك

لەۋ سۈپسۈزۈك،
قىزارغان يۈز ...
خوتەن
يۈرەك يىپەكلىرىدە
تاڭ ئۇيۇقىدەك گىلەم توقۇپ
سەھەر كەتتى،
شادلىقتىن چاقنايتتى كۆز ...
مىڭئۆي يۇرتى
باي بىلەن كۇچا
ئەتلەستىن
كىمخاب توقۇپ
يول تۇتتى تويۇڭغا،
يۈرىكى ئوينايدۇ پەرھاد يۈرىكىدەك.
ئالتاي،
ئالتۇندىن گۈل چەككەن ساپتايقتا
سارماي، قىمىزنى،
تۇتىدۇ يۈزى چېچەكلىگەن
باھار پورىكىدەك ...
ئىلى چولپىنى
كېلىدۇ شوخلىنىپ،
بۇغدىيىدىن
يېقىپ ئاپئاق توقاچ
مىڭ يىللار كۈتكەن مۇبارەك تويۇڭغا! ...
تۇرپان يىڭىتى
كۆڭلىنىڭ ئالتۇن تەخسىسىگە
ئۈزۈم سېلىپ
قوش قوللاپ تۇتىدۇ
(جاھاندا داڭلىق ئۈزۈمدىن!)

ئال، قېنى، گاڭدەك قولۇڭغا! ...
قوبۇل قىل
ئەنئەنە پولاتىدەك
گاڭ قەلبەلەر پارتىيەسى.
ئەركىمىز،
بەختىمىز! — دەپ
ھۆرمەت ئۇرغۇيدۇ ئازاد تارىمىدىن!
سالام ساڭا
سادىر ئۆتكەن،
مۇتەللىپ ناخشا ئېيتقان،
ۋىجدان دەك تازا
مېنىڭ ئەزىز دىيارىمىدىن ! ...

1954 - يىلى ئىيۇن، ئۈرۈمچى

نان

تاڭ شەپقىدەك توقاچنىڭ
چىشلەپ يېدىم چېتىدىن.
ئاھ!
سەزگۈلەر ئويغاندى
لەززەتنى تېتىپ،
يالقۇن ئۆرلىدى يۈرەك قېتىدىن.
نان!
يانسىز ئۆتەرەمۇ ئالەمدە بىر كۈن
كىملىرىمۇ زېرىككەن
تەمىنى تېتىپ؟!
ھايات ئۇنىڭسىز ساماندىك سېرىق،
بولدۇ قېنىمۇ كېتىپ ...
چىشلەپ يېگىنىمدە ئاق ناندىن
قەلبىمدە سۆيگۈدىن
سىزىلدى بىر ئىز.
تەشەككۈر كۆزىدە تىكىلدىم دېھقانغا
گۈلشەندەك كۆرۈندى
ماڭا ئېتىز ...

1957 - يىلى ئاۋغۇست، كۇچا

يېزا يولىدا

1

كۆز كەلدى ...
سېرىق ئاۋارغا پۇركىنىپ
تولۇن يۈز كەلدى.
ساڭغا تولغان ئاشلىقتەك
ئېغىز تولۇپ سۆز كەلدى ...

2

تاپتاقىر ئېغىزلار ئارسىدىن
يالغۇز ئاياغ يول كېلىدۇ.
يول ئۈستىدە
بىرى قىزىل
بىرى ئاق — گۈل كېلىدۇ.
قىزىل گۈلۈم — ياش چوكان
ئون تۆت كۈنلۈك
تولۇن ئاي ...

ئۇنىڭ جۈپتى
مەرد ئېرى
كوپىراتىپتا داڭلىق باي ...

جىڭ ئالتۇنغا ياقۇت كۆز —
يارىشىدۇ، ئۆرگىلەي!
بىر - بىرىگە
سۆيگۈ تولغان كۆزلىرىدە
قارىغىنا،
قارىشىدۇ، چۆرگىلەي ! ...
بۈگۈن ئۇلار
قەدىم كۇچار بازىرىغا
خۇشاللىقتا يول ئالدى ...
بىلىپ قالدىم سىرىنى:
گاڭدەك تۆت قول ئەمگىكىدىن
تەقسىماتتا
دارامەتنى مول ئالدى ...

1957 - يىلى ئاۋغۇست، كۇچا

ئوقۇرمەن ئالبومىغا

شېئىر يازدىم سىزگە بېغىشلاپ
سۆيۈملۈك ئوقۇرمەنلىرىم،
ئىشقىم گۈلشىنىدىن خۇشبۇي گۈل تېرىپ
ھەر شېئىرىم ئۈستىدە ئىشلىدىم تىنماي،
پۈتۈن قەلبىمنىڭ مېھرىنى بېرىپ ...
شۇنىڭدىمۇ شېئىرلىرىم سىزگە ياقماس،
بولالماس ئارزۇ - ئۈمىدىڭىزدەك،
يۈكسەك چۈشەنچىڭىزدىن
تامام ئارقىدا،
ھەم چىقماس، كۈتكىنىڭىزدەك ...
سىزگە ھاس شېئىرلار يازمىقىم قىيىن،
يۇلتۇز قۇياشقا تەڭلەشكەن قاچان؟!
سالماقلىق دانالىقنىڭ،
ئەقىل - ئىدراكىنىڭ،
چەكسىز دېڭىزى،
مەن بىر قەترىسى ...
يالغۇز دەرەخ بولالماس ئورمان ...
سىزگە يەتسە پەقەت چىن مۇھەببىتىم،
بەختىم،
شەرىپىم شۇ بولار مېنىڭ!
يۈرىكىم، ئېي، سىزگە تولۇق يەتكەن كۈن
بولار بايرىمى شائىرلىقىمنىڭ! ...

1959 - يىلى، غۇلجا

ئاقسىمۇ ئالتۇن سۈيى

ھەسرەتتىم ئۆرلىمەكتە ...
بۇلۇتلىرىدىن
تامچىلىدى ياش ...
كۆكلەرمۇ قايتىدىن قۇرۇپ كەتكەن گۈل؟!
ئاھ، يىلتىزىدا بارمۇ ئۈمىد؟!
ئاقسىمۇ ئالتۇن سۈيى
ياشارمىدۇ قالغان كۆڭۈل؟!

1969 - يىلى ئۆكتەبىر، غۇلجا

بۇلبۇل ۋە مەن

گۈلباھار
سۈتتەك ئايدىڭ كېچە.
قىزىلگۈل
گۈيا يېنىپ تۇرغان ئوت
زۇمرەت چىراغدا.
ئېھ، بۇلبۇل
گۈلگە تويماي قاراپ
گۈلشەندە بېرىلىپ كۈيلەيدۇ ناۋا،
ئىشقى - پىراقتا ...
تىڭشىغىنا!
جۇشقۇنلار مۇھەببەت،
ئەڭ قىزغىن سادىقلىقنىڭ
پاك تۇيغۇسى
كۈي - ناۋاسىدا!
مەن چۆكتۈم چوڭقۇر خىيالغا ...
شۇ دەمدە
ھېسسىياتلىرىم دولقۇنىلىدى
دىل ساداسىدا:
بېغىشلار ئاددىي بىر گۈلگە
مەستانە بۇلبۇل يۈرەك كۈيىنى
كۈن ۋە تۈن يۇمىي كۆزىنى.

ئەجەبكى، شۇ بۇلبۇلچىلىك تۆكەلمىسەم
باھار كۈلگەن زامانەمگە
قەلىم سۆزىنى؟!...
كۈن ۋە ئاي
بىزگە بولسۇن گۇۋاھ،
كەل بۇلبۇل
بەسلىشىپ سايىرشايلى بىز
بىر توختام پۈتۈپ.
زامانەم دېمىگەي مېنى
شائىر ئوغلۇم
كەتمىسەم، ھەي، بۇلبۇل
سېنىڭدىن ئۆتۈپ! ...

1978 - يىلى 12 - ماي، غۇلجا

سېھرىي كۈچ

ياتار قار قاپلاپ
ئەزىم چوققىلارنى ...
ئاھ قاچان ئېرىپ
ئاقىدىغاندۇ —
قىيانلىق تاغ سۈيى تېشىپ؟!
ئىسسىدى كۈن!
ئالەمدە يالقۇنلۇق مۇھەببەت!
قارىغايلىق جىلغىلار ئارا
كەلمەكتە شوخ
ناخشا چېچىپ،
گۈل چېچىپ! ...
ياپىرىم! مۇھەببەت —
كۆيسە يالقۇنلاپ
شۇنداق بىر سېھرىي كۈچكە،
ئايلىنىدىكەن:
ۋادىلاردا تۆمەن گۈل - چېچەك
ۋادىلار بېھش! ...
مارايدۇ كۈلۈمسىرەپ
تارتىنچاق قىزدەك
ياپىيىشىل يوپۇرماقلار ئارىسىدا
تاڭقوراي
ئاھ، شوخ يېمىش ...

1978 - يىلى ئاۋغۇست، قاش يايلىقى

يېشىل سۆڭەت سايىسىدا

1

گۈل - گىياھلار ئارىسىدا،
يېشىل سۆڭەت سايىسىدا
ئۇخلايدۇ مەرزە قىلىپ
بىر گۈزەل شېئىر.
پەرىشتىلەر
يېشىدا
يەلپۈيدۇ ئالتۇن يەلپۈگۈچنى،
ئۇچىدۇ يۇمشاق شامال
ئىسسىق ھېھىر ...
كۆيمەكتە ئالەم،
خۇددى لاۋۇلدىغان مۇھەببەتتىن
كۆيۈۋاتقاندا
نەۋقىران يۈرەك.
ئۇنچىلەر باغ - باغ بولۇپ
ياتىدۇ ئېتىز ئىچىدە،
تارايدۇ خۇددى ناخشىدەك
يەر، كۆككە خورەك...
ئۇ چىقىپ ئۆيىدىن
ئويغىتىپ چولپاننى
بۇغدايلار ئارىسىدا

يالتراتقان ئۈچ كۈنلۈك ئاي...
 ماڭلىيغا چۈشكەن يۇلتۇزلار
 ئاسماندىن ئېقىپ.
 ئاتقان كۈندۈز
 گۈزەللىككە باي...
 گۈل - گىياھلار ئارىسىدا،
 يېشىل سۆگەت سايىسىدا
 ئۇخلايدۇ بىر گۈزەل چۈش.
 بەلكىم ئۇ تەڭرىتاغدا
 خامان كۆرۈۋاتقاندۇ؟
 كىم بىلسۇن،
 توي تارتقان ئېتىزلاردىن
 قاقاقلاپ كۈلۈۋاتقان ياش دېھقان
 يېڭى بىر ئارمان كۆرۈۋاتقاندۇ؟
 كۆڭلىكىدە قاتقان تەر،
 ئۇخلايدۇ شۇنچىلىك قاتلىق
 ئانىجان زېمىن ئۈستىدە،
 ئوينايدۇ
 گۈزەل باھار ئاپتېپىدە
 پارلاق تەبەسسۇم
 كۆيگەن،
 قارايدىغان ھۆسىندە ...

2

ئېتىزلار قىرىدىن
 كېلەر چىغىر يول،
 ئۈستىدە

زەر ياغلىقنى چىكىلەپ ئاغغان،
 لەۋلىرى شەربەت
 كەلمەكتە
 خان ئەتلەس كۆڭلەك ئىچىدە
 جۇلالىنىپ
 ئالدىرىغان مۇھەببەت ...
 گۈل - گىياھ ئارىسىدا،
 يېشىل سۆڭەك سايسىدا،
 ئۆز تۇپرىقى ئۈستىدە
 ئۇخلايدۇ
 خورەك تارتىپ ئەر ...
 گويا يۇمشاق كارىۋات
 ئۇ ئۆمىلىگەن،
 ئۇ يىقىلغان،
 ئۇ ماڭغان
 ئانىسىدەك ئەزىز يەر ...
 پىچىرلايدۇ
 ئورۇلمىغان باشاقلار،
 پىچىرلايدۇ
 تال - سۆڭەكلەر يوپۇرمىقى
 گويا بىر ناخشا ئوقۇۋاتقاندەك.
 ئالەم تىمىتاس ...
 پەقەتلا تومۇزغا
 ھېسسىياتى قايناپ تاشقان
 كومپوزىتور
 ئۇخلىيالمىي
 يېڭى ئاھاڭ توقۇۋاتقاندەك ...
 كېلىپ يار

بىر قاراپ جانانغا
لۆڭگىگە ئورالغان ھايلىق توقچىنى،
ئەتكەنچاي قاچىلانغان چايدىنى
قويدى چەتكە.
كۆز يۈگۈرتۈپ
بۇغدىي ئورۇلغان ئېتىزغا
ئېگىشىپ
تەڭگۈزدى ئاستا
شېرىن لېۋىنى
ئۇخلاۋاتقان مۇھەببەتكە ...
زەر ياغلىق
يەلپۈنۈپ
چىقاردى يۇمشاق شامال،
گۈزەل ھۆرلىقا
قاقار ھەمراھجانغا يۈرىكىنى.
يار كەلمىسە،
نېرىغا كەتكەن پەرىشتىلەر
كۆرەتتى ھاياجان ئىچىدە
بۇ سۆيگۈ - مۇھەببەتنىڭ
گۈزەل كۆرىكىنى ...

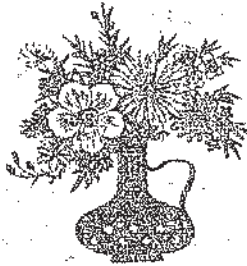
1979 - يىلى ئىيۇن، غۇلجا

تاغ

تاغ
سېنىڭ بېشىڭدا ئاق لېچەك،
سەن گويا
كۈلۈپ تۇرغان كېلىنچەك.
كەمزۇلىڭ قارىغاي، ئارچا
كۆڭلىكىڭ گۈل - چېچەك ...
تويۇپ سېنىڭ مېھر - سۈتۈڭگە
ۋىلىقلاپ كۈلۈپ
ئۆسمەكتە قۇچىقىڭدا
گۈزەل كېلەچەك!

1979 - يىلى 20 - ئىيۇل، نىلقا ئارسلان

مۇھەببەت تىراگېدىيەسى

ئاھ!...

قانلىق مەنزىرە،
كەتمەس كۆز ئالدىمدىن.
سادىقلىق داستانى
چىقماس ھېچ يادىمدىن!...

ئاستىمدا قېلىن ئورمان،
تاغ ئۈستى
ئوتلاققا ئولتۇرىمەن
كەچكى شەپەق بويىقىغا بويۇلۇپ ...
قولۇمدا ئوۋ مىلتىقى،
كۆزۈم يىراقتا،
چۈشمەكتە ئاق قېيىندىن
قوۋزاق سويۇلۇپ ...
چىقتى بىر چاغ قارىغايلىقتىن
ئوتلىغىلى بىر جۈپ جەرەن
ئالدىمدىكى يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا.
ئاھ! ... ئاشۇ ئوتلاق سەھنىسىدە
ئوينالدى بىر تىراگېدىيە
سىغمايدىغان نەچچە شېئىر.
نەچچە داستانغا ...
بەتلەكلىك مىلتقىمدىن ئۇچتى بىر ئوق،

جۈپ جەرەننىڭ ياتتى بىرى
 گۈل - چېچەككە
 ياقۇت چېچىپ ...
 يەنە بىرى ئاسمان گۈلزارىدا
 ئۈزگەن تولۇن ئايدەك
 يىراق ئورمان ئېتىكىگە
 كەتتى چېچىپ ...
 توختاپ بىردىن قاچقان جەرەن
 قارىدى ئارقىسىغا.
 كەلدى يېنىپ ئۇچقان قۇشتەك
 ياتقان يەرگە جانانىسى.
 ئاھ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تۆكۈلمەكتە
 ئىچىگە سىغىمىغان قايغۇ - ھەسرەتنىڭ
 قانلىق لالىسى ...
 چىدايمىدىم،
 گۈلدۈرلىدى گۈلدۈرماھا ...
 كەلسەم يۈگۈرۈپ
 ئاشىق - مەشۇق بىر - بىرىنى قۇچاقلىشىپ
 يېتىپتۇ قىزىل قېنىغا مىلىنىپ ...
 نېمە قىلىشىمنى
 قالدۇم بىلمەي،
 كۆكرىكىم ئېچىشاتتى
 كەتكەندەك
 پارە - پارە تىلىنىپ ...
 تۇردۇم ئۇن - تۇنسۇز خېلىغىچە
 مەسۇم ۋاپادارلىقنىڭ ئالدىدا
 خۇددى جىنايەتچىدەك
 ئېگىپ بېشىمنى ...

ئىچ - ئىچىدىن ئۆرلىگەن
دەرد - يۇشايما
چاچاتتى يېشىل ئوتلاققا
تارام - تارام يېشىمنى ...
ئاھ، مېنىڭ جىم تۇرۇشۇم
سوتلانغانلىقىم،
سوراقچى
قان بولغان ئىككى جەسەت ...
ماڭا كۆرۈلگەن ئەڭ ئېغىر چارە —
سۆز بىلەن
ئىزھار قىلغىلى بولماس
ئازاب - ھەسرەت ...

1979 - يىلى 12 - ئاۋغۇست، نىلقا ئارسلان

ھېجىيش ۋە گىدىيش

ھېجىيش،
گىدىيش
قوشكېزەكلەردەك
ياشايدۇ ئاشۇ بىر تونۇش قامەتتە.
بۇ ئىككى خىسلەتنى چاغلىما ئاددىي،
بۇمۇ بىر ئۇنىڭغا كەلگەن «ئامەت» تە! ...

ھىجايىسا
ئېگىلىدۇ ئالدىغا يادەك،
ئاۋازى تىترەيدۇ خۇددى زىل تاردەك،
ھېسسىياتى قايناپ.
چىرايى شۇ زامان بولۇپ بىر سەھنە،
خۇشامەت ئويۇنلىرىنى
ئوينىدايدۇ قاش - كۆزى
شۇنچىلىك يايىپ ...

گىدەيسە
ئېگىلىدۇ كەينىگە شۇنداق،
چىرايى ئايلىنىپ قەھرىتان قىشقا.
سەنجۈسەن سوغۇقى ئۇچار ...
سۆزلىرى غورىدەك ئاچچىق.
ياخشىسى،
ئۇنىڭغا بولمايلى دۇچار ...

ھەممىگە ھىجىيەمدۇ ئۇ؟!
ھەممىگە گىدىيەمدۇ ئۇ؟!
قارىغىنا، ھىجايىدى
باشلىق ئالدىدا
ئىككى پۈكۈلۈپ ...
قارىغىنا، خۇددى خورازدەك
گىدەيدى پۇقراغا قاراپ
ئەپتىدىن
زەھەر تۆكۈلۈپ ...

ھىجايىسا
گىدەيمەس.
گىدەيسە،
شۇنداق ئادەمكى
زادىلا كۈلمەيدىغان!
گىدىيىش قامچىسى،
ھىجىيىش شوتىسى
كۆزىدىكى ئالتۇن تەختە
تىرىشىپ - تىرىشىپ ئۆرلەيدىغان!...
قىزىق ھېكايە:
بىر كۈنى باشلىق ئوڭ يېنىدىن،
پۇقرا سول يېنىدىن
تۇيۇقسىز چىقىپ قالدى ئالدىغا،
كېتىۋاتقاندا ئۇ
يول ئۈستىدە.
ئاھ، قانداق قىلسۇن بىچارە؟!
ھىجايىدى ئوڭ كۆزى،
ئوڭ مەڭزى،

ئېگىلدى ئوڭ يېقى،
ئوڭ قولى كۆكسىدە ...
سوغ چاچتى ئاشۇ كۆزى،
سول مەڭزى،
سول قولى بېگىز ...
ئەڭ ئۈستى ئارتىسمۇ قىلالماس بۇنداق!
قاراڭ بۇ ماھارەتنى،
ئوڭ يېقى پاكار،
سول يېقى ئېگىز ...

ئۇنىڭغا قاراپ
باشلىق تۈكۈردى!
ئۇنىڭغا قاراپ
پۇقرا تۈكۈردى! ...
ھەي، ئاشۇ ئادەم
نېمىشقىدۇر بىر قىسما بولۇپ
تترەپ
كۆكەردى ...

1979 - يىلى نوپابىر، غۇلجا

بىر تال گۈل لىرىكىسى

گۈل

گويا ئۇ يېنىۋاتقان ئوت،
ياپىيشل شامدان ئۈستىدە.
گويا ئۇ كۆيۈۋاتقان دىل
ۋاپادار ئاشق كۆكسىدە...
گويا ئۇ مېنىڭ يۈرىكىم،
ئانا يۇرت، ئىشقىدا كۆيگەن.
يالقۇنلۇق مۇھەببىتىم،
ئاپتاپلىق باغرىدا كۈلگەن!...

يوپۇرماق

بولمىسا ناۋادا يوپۇرماق،
گۈل ھۆسنى بولاتتىكىن قانداق؟!
بولسا ئاسمان يۇلتۇز رەڭگىدە،
يانارمىدى يۇلتۇزلار پارلاق!
شۇمىكىن بۇ ئالەم ھېكمىتى،
شۇمىكىن سىرىمۇ جاھاننىڭ؟!
گۈلنى گۈزەل قىلغان يوپۇرماق
بولسام نەھاجىتى ئارماننىڭ!...

غول

نەچچە گۈل، نەچچە يوپۇرماق
بىر شاختا چاچار خۇش پۇراق.
چىدايدۇ شۇنچە كۆپ يۈككە
ئىنچىكە نازۇك غول قانداق؟
مەنمۇ بىر غول بولسام شۇنداق
گۈللىرىم ئېچىلسا ساڭا.
رازىدىم مۈكچەيسەم، ۋەتەن،
يۇرتىنى چىچىلسا ساڭا!...

تىكەن

ئېيتقىنا، بۇزامدۇ گۈلنىڭ ھۆسنىنى
شېخدا يىگىندەك تۇرغان تىكەنلەر؟
قەھرى يوق ئادەمدىن كۈتمە ياخشىلىق،
پاشىغا پىنھان جاي دائىم يىكەنلەر...
باققۇچى بولمىسا قوغۇنلۇق ۋاشاڭ،
ئادالەت ھۆكۈمىنى قىلار قارازا...
كەلسۇن گۈل ئۈزگىلى شاھ ياكى گاداي
تىكەندىن «مۇكاپات» سانجىلىش — جازا...
شۇڭا گۈل شېخدا ئېچىلار يايىراپ،
پارقىراپ يايىپىشىل يوپۇرماقلىرى.
تۇرمىسا غولنى قوغداپ تىكەنلەر،
چىچىلغاي قانداقچە خۇش پۇراقلىرى؟!...

يىلتىز

گۈل گۈزەل! يوپۇرماق گۈزەل!
تەرىپى داستان تىللاردا ...
ياندۇ زوق - ھەۋەسى ئوتى
گۈل خۇمار سانسىز دىللاردا...
بولارمۇ بولمىسا يىلتىز
گۈل بىلەن يېشىل يوپۇرماق؟
ئېيتقىنا، نامسىز قەھرىمان
كۆرۈنمەس يىلتىزمۇ قانداق؟!

شەبنەم

ئېيتقىنا، شەبنەم ئاققان ياشىمىدۇ،
بۇلبۇل ئىشقىدا كۆزىدىن گۈلىنىڭ؟
ئاشۇ تامچىدىن كۆردۈم نۇرىنى
گۈل كۆڭلىدىكى يالقۇنلۇق كۈنىنىڭ...
ئەكسى ئېتىدۇ تامچىدا قۇياش،
دېگەن ھېكمەتكە ئىشەندى دىلىم.
ئاھ، ساڭا قەلبىمدە يانغان ئىشقىمنىڭ،
ھەر شېئىرىم قەترىسى، جانىجان ئېلىم!...

1980 - يىلى ئاپرېل، غۇلجا

ھەسەل ھەرىسى ۋە كېيىنەك

1

قانچىلىك چىرايلىق رەڭدار كېيىنەك،
چېكىلگەن ھەر خىل گۈل قاناتلىرىغا.
گۈللەرنىڭ بەزىسى چوغقا ئوخشايدۇ
بەزىسى قەندىلچى ناۋاتلىرىغا...
ئەنە ئۇ، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئۈستىدە،
گاھ ئۇچۇپ، گاھ قونۇپ، كېزەر سەيلىدە.
تويىدىمۇ لەززەتلىك گۈل شىرنىسىگە،
ئۈگىدى ئاخىرى جىمجىت لەيلىدە...
ئېيتقىنا، گۈللەرنىڭ شىرنىسىنى يەپ
بېرىپتۇ كىمگە ئۇ زەررىچىلىك نەپ؟!
ماختىنىپ يۈرەرمىش تېخى كېيىنەك،
گۈزەللىك بابىدا ئالەمدە مەن، دەپ ...

2

كۆرۈمىسىز، ئاددىيلا ھەسەل ھەرىسى،
گۈلمۇ يوق بىرەر تال قاناتلىرىدا.
بىر گۈزەل پەزىلەت چاچار خۇش پۇراق،
ۋە لېكىن، ئۇلارنىڭ ھاياتلىرىدا...
گاھ ئۇچۇپ، گاھ قونۇپ ئىشلەر قىلىمىسىز،

شۇ ھەرە رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئۈستىدە.
يىغماقتا گۈللەردىن ئەڭ قاتلىق شىرنە،
بىر ئارزۇ نۇر چېچىپ كۆڭۈل كۆكسىدە...
بىر تويۇپ تىل يارار شېرىن ھەسەلگە،
ئالدىڭ ھەي، كىتابخان، قانچىلىك لەززەت؟!
بېغىشلاپ ئۆمرىنى سەن بىلەن ماڭا،
ئىشلەيدۇ شۇ ھەرە كۆرمەي بىر راھەت...

3

بال ھەرە، كېيىنەك ئىشى ئىزلىرىدىن
مەن ساڭا كىتابخان، بىر سۈرەت سىزدىم.
شۇنچىلىك ئەرزيدۇ بىر يۇراشقا دەپ،
ھاياجان ئىچىدە گۈلدەستە تىزدىم...
چىرايلىق كېيىنەك ھەسەل ھەرىسى،
قايسىسى ياقىدۇ ساڭا، بىلىمدىم...
بۇ سوئال ئىلمىكى قالدى ئۆزۈڭگە،
مەن ئاڭا ئالدىراپ جاۋاب يازمىدىم...

1980 - يىلى سېنتەبىر، غۇلجا

راۋاب

نېمانچە جاراڭلىق ئۇنى راۋابنىڭ،
بىلەمسەن، سىرنى ئەزىز كىتابخان.
بىلەمسەڭ، مەن سۆزلەي، شۇدەم قەلبىدە،
قاينايدۇ پورۇقلاپ سۆيگۈ - ھاياجان...
يۈرەكتىن ياسالغان بېشى راۋابنىڭ،
تارتىلغان ئىككى تار — بېغى يۈرەكنىڭ.
جاراڭلىق كۈيلىرى غايە - ھېسسىياتى،
بادام گۈل دوپپىلىق مەغرۇر كۆكرەكنىڭ.
راۋابنى ياسىغان ئەمەس قانداقتۇر،
شوخلۇقتىن تۇغۇلغان ھاۋايى ھەۋەس.
راۋابتۇر بەئەينى تىرىك ئۇيغۇردەك،
ئالدىۇ كۈن ۋە تۈن ناخشىدىن نەپەس.
دانكو ① ئۆز يۈرىكىنى قىلغاندەك مەشئەل،
بىلەمسەن، بىز قىلغان يۈرەكنى راۋاب!
تۆرەلگەن شۆھرەتلىك ئون ئىككى مۇقام
قوش تارلىق يۈرەكتىن ئالەمگە تاراپ!...

1981 - يىلى دېكابىر، غۇلجا

① دانكو — ماكسىم گوركىي ھېكايىسىدىكى قەھرىماننىڭ ئىسمى. ئۇ كۆكرىكىنى يېرىپ، يۈرىكىنى ئېلىپ، مەشئەل قىلىپ، ئۆز قەبىلىسىنى زۇلمەتلىك ئورماندىن يورۇق ۋادىغا باشلاپ چىققان.

پوتا

بېلى بوش يىگىتنى،
سۆيمەيدۇ ئەل - يۇرت.
سۆيمەيدۇ قەلەمقاش،
ئاھۇ كۆز جانان.
پوتا، ۋاھ، مەردلىكنىڭ بەلگىسىمىدۇ؟
بېلىگە باغلاپتۇ ھەسەن - ھۈسەننى.
تەڭرىتاغ — سۆيۈملۈك قىران!...
كەلدى چوڭ يولىدىن ئۇزاق تارىخنىڭ
ئەجدادلار بېلىگە باغلاپ پوتىنى.
يولۋاس مېڭىشىدا، كۆكسىنى كېرىپ،
كەلدى ياندۇرۇپ يۈرەك ئوتىنى!...
ئىجاد چوققىسىغا ئات سالغان بۈيۈك،
يۈسۈپنىڭ بېلىدە ئەنە شۇ پوتا!
ئازادلىق يولىدا قىلىچ ئويناتقان،
سادىرنىڭ بېلىدە يەنە شۇ پوتا!...
بۇ يورۇق ئالەمدە كۆرۈپتىكەن كىم،
پوتىسىز، كەمەرسىز ئۇيغۇر ئوغلىنى؟
كەمەرگە تۇتۇلغان زەر - ياقۇتمىدۇ؟
ئەسلىتەر كىشىگە گۈلخان چوغىنى...
گۈل قىسىپ ئۇسسۇلغا چۈشكەن قىراننىڭ،
پوتىسى گۈلزارغا ئوخشايدۇ، قارا!

باتۇر ئىرادىسى گۈل ئاچتى گۈزەل،
 قىزدى شاد مەشرەپ گۈلىستان ئارا...
 قىزىغان ئۇ يەردە پوتا ئويۇنى،
 ناخشا - ساز ياڭرىتار يۇرتنىڭ باغرىنى.
 جەسۇر ئىرادىگە تەنتەنەمۇ بۇ؟
 چالماقتا راۋاقتا مەردلەر ناغرىنى...
 ھېلىمۇ شۇ پوتا بەللىرىمىزگە،
 باغلانغان، كۆردۈڭمۇ، شۇنچىلىك مەھكەم!
 بۇ يېڭى سەپەرنىڭ تاغ - داۋاندىن،
 ئاشمىز مەردانە،
 مەيلى قانچىلىك،
 جاپا بولسۇن ھەم!...
 ئەتە بىز خانىئەڭرى ئۈستىگە چىقىپ،
 ئوينايىمىز شادلىنىپ پوتا ئويۇنى.
 قىلىمىز كۆڭۈللۈك كەڭ سورۇن تۈزۈپ،
 غالىب ئىرادىنىڭ ئۇلۇغ توپىنى...

1981 - يىلى 11 - ئاۋغۇست، غۇلجا

ئاھ، بۈگۈن نەدىسەن دىلبەر

شۇ يىللار يادىمدا...

مېنى قارىلاپ،

يەكلىگەن رەھىمسىز ئۆگەي ئانىدەك.

يۈرەتتىم بىر ئۆزۈم مەكتەپ ئارىلاپ،

قايغۇ ۋە ھەسرەتتە يېتىم بالىدەك...

بىرلا سەن قارايتتىڭ يەرنىڭ تېگىدىن،

كۆزۈڭدىن كۆڭلۈمگە يوللاپ تەبەسسۇم.

ئۇچار خۇش يۇراق گۈل ئاچقان جىگدىدىن،

كەلگەندەك ئاپتاپلىق چىرايلىق مەۋسۇم...

ئېيتقىنا، نېمىشقا قورقىمىدىڭ مەندىن،

ئەڭ يېقىن دوستلىرىم قورققان شۇ كۈنلەر؟!

ھەر ياققا قارايتتىم ئەنسىرەپ سەندىن،

يالقۇنلۇق كۆزلىرىڭ چاچقاندا گۈللەر...

كېيىن مەن ئاقلىنىپ ئىزدىدىم سېنى،

ۋە لېكىن، ئاپالماي دېدىم: ئاھ، پەلەك!

كۈلگەن جۈپ كۆزلىرىڭ قىينايدۇ مېنى،

مەن تېخى ئىزدەشنىڭ يولىدا ھەلەك...

قېرىدىم...

قار ياغدى بۈگۈن بېشىڭغا،

يەنىلا كۆزلىرىم ئالدىدا ئۆزۈڭ.

باراتتىم بىلسەملا ئۇچۇپ قېشىڭغا،

كۈلەتتى بۇرۇنقى ھالەتتە كۆزۈڭ...

1981 - يىلى 23 - ئۆكتەبىر، غۇلجا

مۇز مەيداندا

تال - تېرەك شاخلىرى گۈللىگەنمىدۇ؟
ئېچىلغان كۈمۈشتەك سانسىز گۈل - چېچەك.
ئايدىنىڭ تۇن!...

ئاجايىپ لىرىكىلىق تۇن!...
سەپمەكتە تۇنگە ساز راۋاب ۋە غېجەك...
مەيدانغا كۆك ئەينەك ياتقۇزۇلغانمۇ؟
يانار يان - يېنىمدا نۇرلۇق سىم چىراغ.
كۆرۈنەر چۈشسىمۇ ئەينەككە يىڭنە،
چىرايلىق بىر سۈرەت يېقىن ۋە يىراق...
چۈشكەنمۇ بۇ يەرگە يا زۇمرەت ئاسمان،
ھۆسنۇڭنى كۆرۈشكە ئۇ باب تاش ئەينەك.
بۇ گۈلىسىز چىمەنلىك ئەمەس، مىسالى
رەڭمۇرەك يۇلتۇزلار چاقنىغان پەلەك...
ئۇچماقتا گۈل - چېچەك زۇمرەت مەيداندا،
زەڭگەر رەڭ سامادا ئۇچقان يۇلتۇزدەك.
بەزىسى ناۋات رەڭ، بەزىسى كۆپكۆك،
بەزىسى يايپېشىل، بەزىسى چوغدەك...
ئۇچماقتا گۈزەللىك،
ئۇچماقتا گۈلزار،
ئۇچماقتا قىزىلگۈل، چوغلۇق ۋە رەنا!
ئۇچماقتا ئاجايىپ جۇشقۇنلانغان روھ،

ئۇچماقتا ئوت ياشلىق، يالقۇنلۇق مەنا!...
 يېقىملىق مۇزىكا،
 كۆكتە تولۇن ئاي...
 تاغ - دالا، تال - تېرەك كۈمۈش رەڭگىدە.
 چاقنايدۇ سىم چىراغ نۇرى يالىتىپ،
 سۈتتەك ئاق چېچەكلەر مەڭزى — بەرگىدە...
 ئۇچماقتا گۈلباھار زەڭگەر مەيداندا،
 ئۇچماقتا قاناتلىق نەۋقىران ياشلىق!
 ئۇ يەردە كۆرەمسەن، سىزىقلار بىلەن،
 يېزىلار بىر كىتاب سۈتتەك ئاق تاشلىق!...
 ئۇ يەردە كۆرەمسەن، يېڭى بىر ئەۋلاد،
 گۈل چاپقان كۆزىدە پۈتكۈل يەر شارى!
 كەلتۈرەر ۋەتەنگە يۈكسەك شان - شەرەپ،
 نەۋقىران ئەۋلادنىڭ ياشلىق باھارى!...
 ئۈچ ساغلام ئەقىل - ئوي، جەسۇر ئىرادە،
 مۇھەببەت بېغىدا گۈزەل گۈل بولۇپ!
 يېقىملىق مۇزىكا... كۆكتە تولۇن ئاي...
 تاماشا قىلاتتىم شادلىققا تولۇپ...

1981 - يىلى 17 - دېكابىر، غۇلجا

ئايدىڭ پەيزى

ئولتۇرىمەن
قولۇمدا قەدەھ.
زوقلانغان ئاي
چۈشۈۋالدى ئىچىگە.
خۇش كەيپ يېشىل سۆڭەكلەر،
يېقىن بىر يەردە
دۇتار،
چاچىدۇ تۇيغۇ
ئايدىڭ كىچىگە...

1982 - يىلى 8 - ئاپرېل، غۇلجا

چېچەك ۋە سەبىي

ۋىلىقلاپ كۈلمەكتە چېچەك،
كۈلمەكتە سەبىي،
تەلپۈنۈپ بىرىگە بىرى.
پاھ، نەقەدەر شېرىن،
نەقەدەر گۈزەل
ئىككى مەسۇمنىڭ
پاك،

خۇشخۇي مېھرى!...
چېچەك ئانىسىدا سۆيگۈ - ھاياجان،
سەبىي ئانىسىدا مۇھەببەت - باھار.
ئالەم گويا
بىر تاتلىق چۈشتەك...
ھايات كۈلۈۋاتقان،
ھەربىر كۈلگىنىدە
گۈل - چېچەك تۆكۈلۈۋاتقان،
بىر پىيى زەر،
بىر پىيى ياقۇت
ناخشىچى قۇشتەك...
شۇنچە جەلىپكار!
چىقارماڭلار ئامال تېپىپ
كۈھىقاپتىن قارا بوراننى،

كەتمسۇن توزۇپ،
پەرىشتە چېچەك!
يامرىمسۇن ھەر تەرەپكە ئوت - يالقۇن،
توسۇڭلار، ئادەملەر،
كەتمسۇن كۆيۈپ
سۆيگۈ،
شادلىق،
كېلەچەك!...

1982 - يىلى 27 - ئاپرېل، غۇلجا

دوستلۇق سىرى

كۆرۈنەمدۇ مەينىڭ ھۆسنىدە،
شەپەق بولۇپ دوستلۇق مېھرى؟
كۆرۈنەمدۇ بەزمە - كۈلكىدە،
ئېيتقىنا، چىن كۆڭۈل سىرى؟
دوست دېگەنمۇ باشقا كۈن كەلگەن —
ئېغىر چاغدا بىلىنىدىكەن.
ساڭا يەنە دوستلۇق شارابى،
تۇتامدۇ - يوق، سىنىلىدىكەن!...

1984 - يىلى ئاپرېل، غۇلجا

شامالغا مەدھىيە

ئەلا ماڭا
تاڭ - سەھەردە
لەرزەن شامالدا
سەيلە قىلىش باغلارنى كېزىپ.
تۇغقانمىكىن ئانام مېنى
قۇچقىغا شامالنىڭ،
يۈرمەن ئارىسىدا
پەيزىنى سېزىپ...
شامال گويا
تىنىم تاپماس،
ئارام ئالماس بىر ئىلاھىي روھ،
شۇنلايدۇ ناخشىسىنى
گۈل - چېچەكلەرگە...
تىنچىقتا نە سادا بار؟
نە كۆي بار؟
يېتەلەيدۇ قاناتلىقلارلا
گۈزەل كېلەچەكلەرگە!...
توختىما ئادەم!
توختىما ھايات!
شامال دەك جۇشقۇن روھ
ئەبەدىي قىلسۇن تەنتەنە!...

توختما قەلەم
چېچىمدىكى ئاقلارنى كۆرۈپ،
ياغرىسۇن ناخشىلىرىم
يەنە،
يەنە،
ۋە يەنە!...

1984 - يىلى 5 - ئىيۇل، غۇلجا

مەي ۋە تەبەسسۇم

مەي تۇتۇڭ،
ياقۇت مەي تۇتۇڭ،
يۈزۈڭدە
مۇھەببەتلىك ئىللىق تەبەسسۇم.
ئالاي ئاھ، قايسىسىنى:
ئۈزۈم سۈيى شارابنىمۇ؟
كۆڭۈل كۈيى تەبەسسۇمنىمۇ؟
قەلبىمدە
گۈل - چېچەكلىك مەۋسۇم...
تالدىمۇ مەي تۇتقان قولۇڭ؟
تالدىمۇ تىكىلگەن كۆزۈڭ؟
كەچۈر!
تۇرۇپ قالدىم گاھ ئۇنىڭغا
گاھ بۇنىڭغا تىكىپ كۆز...
بىلىمدىم، مەي مۇھەببەت ئوتىمۇ؟
تەبەسسۇم يالقۇنىمۇ؟
قەلبىم ھاياجاندا
قىلالمايتتى سۆز
بىردىن: كەتتى قىزىپ
قالغاندەك پىژغىرىم تومۇز ئىچىدە
دىلدىكى ساراي...

شۇندىن بېرى
ئوڭۇمدىمۇ،
چۈشۈمدىمۇ
مەي ئاققان ئۈزۈمزارلىق
تېگىدىكى تەبەسسۇملۇق ئاي...

1984 - يىلى سېنتەبىر، تۇرپان

مېنىڭ بۇ ناخشام

ياشىدىم يېرىم ئەسىردەك...

كەتمەس يېنىمدىن

ئاشۇ بىر ئۇلۇغ پەرىشتە

سەھەر ۋە ئاخشام...

ئۇنىڭدەك ماڭالدىمۇ؟

ئۇنىڭدەك يانالدىمۇ؟...

ئۇ مېنىڭ

ھەمىشە ناخشام!...

ئانام،

ئۇ مېنىڭ ئۈلگەم!

ئۇ مېنىڭ ئۇستازىم!

چىچىلىدۇ نۇر

ئىككى كۆزۈمدىن!

تا ھازىرغىچە

كەلدى جاراڭلاپ

ناخشىلىرىم

گۈل - چېچەكلىك دالا - تۈزۈمدىن...

ئېيتقىنا، ئۆزۈمنى توغرىلايدىغان

بىر نشان،

بىر ماياك

بولمىسا ئەگەر يېنىمدا،

بولايتى جۇشقۇنلۇق،
چوغدەك رەڭ
كۈن ۋە تۈن
مېنىڭ قېنىمدا؟...
بولمىسا يولۇڭنى كۆرسىتىدىغان
قۇتۇپ يۇلتۇزى
ئازىسەن
سەھەر يا ئاخشام...
تۇرمىسا يېنىمدا كۆز تىكىپ ئانام
چۈشەرمىدى ئاق قەغەزگە
مېنىڭ بۇ ناخشام؟...

1984 - يىلى 22 - ئۆكتەبىر، غۇلجا

گۈزەل قەلب

كۆرىمەن ھەر كۈنى:
سۆرەيدۇ ئاددىي بىر يىگىت
قول ھارۋىسىنى،
ماڭلىيدىن
گۈل - چېچەك چېچىپ.
باسقنى تاي - تاي مالمىدۇ؟
— كۈل ۋە ئەخلەت...
كەتتى سېسىق پۇرىقىدىن
چىرايلىق كىيىنگەن
بىر گۈزەل قېچىپ...
كۆرسىمۇ
كۆزلىرى نۇر چاچقان قىران
كۈلمىدى زاڭلىق كۈلكىسىنى.
چىرايى
گۈلگۈن ئاڭ - سەھەر...
كېلىدۇ سۆرەپ قول ھارۋىسىنى،
چاقنايدۇ ماڭلىيدا
گۈل بەرگىدىكى سۈزۈك شەبىنەمدەك
سۈزۈك تەر...
قارىغىنا، يۈزىدىكى تەبەسسىم
چاچقان شولمۇ؟

قايقارا كۆزلىرىدە ئۇچقۇنلىغان
خيال - ئارمان؟!...
تېلەيدۇ ئۇ ياشىشىنى
قىياش كىرىپكىلىرىنىڭ ئارىسىدىكى
شەھلا كۆزۈڭدەك
گۈزەللەك ئىچىدە
ھەي، گۈزەل جانان!...

1985 - يىلى 5 - يانۋار، غۇلجا

گۈللىگەن ئۆرۈك

ھۆپىدە
گۈللىگەن ئۆرۈك،
ھەربىر ئاق چېچىكى
ئالەمگە چاچار خۇشبۇي ھىد...
گۈيا ئۇ ئاپئاق پەرىشتە.
ھۆسنىدە:
ئەزگۈ، پاك، مەسۇم گۈزەللىك
قىلار شادىيانە ھىيت...
چىققانىمىدۇ تېپىپ تېشىغا
بىلىمىدىم.
ئۆرۈكنىڭ ۋۇجۇد - قەلبىدىكى
سۆيگۈ - پەزىلەت؟!
ئاسمان ئىچكى گۈزەللىكىنى
يۇلتۇز،
ئاي،
ئالتۇن كۈن قىلىپ
بەرگەندەك كائىناتقا
يورۇق ۋە زىننەت؟!...
كەلدى كەچ كۈز...
چۈشتى ئاق قىروۋ...
قالدى ئۆرۈك يالڭاچلىنىپ.

نە ئۆزىگە قالدى مېۋە،
نە بىر گۈل - چېچەك...
ۋە لېكىن، ئېيتاتتى ئۇ،
ھۇزۇرلىنىپ
ئاستا ناخشا،
كېلەتتى
ئاق چېچەك ياغدىغان
گۈزەل كېلەچەك!...

1985 - يىلى 18 - ئىيۇل، غۇلجا

فارابی ۋە مەن

1

كەلمەكتە مىڭ يىللارنىڭ
چاڭ - توزانلىق،
ئىس - تۈتەكلىك،
ئاپتاپلىق يوللىرىدا
تۈمشۈقى ئۇچلۇق ئۆتۈك كىيگەن،
پاكار،
كەكە ساقال،
كۆزلىرى يوغان بىر دانى...
ئۇ كۆتۈرگەن ئارستوتېلىنى
كىيگۈزۈپ ئەرەبىي چاپان.
ياۋروپا كۈتۈۋالدى
ئالدىغا چىقىپ،
يۈرىكىدىن ئېيتىپ تەشەككۈر.
چۈشتى ئۇسسۇلغا
يۇنانلىق رەنا...

2

كەلمەكتە ھېرىشنى بىلمەيدىغان
بىر قەيسەر ئىنسان.
كۆتۈرۈپ پۈتۈن ئاسماننى:

قۇياش،
 ئاي،
 يۇلتۇزلىرى بىلەن،
 كۆلمەكتە ھۆرلەر ئەرشتە...
 نە ئۇنىڭ يېنىدا قارا كۆز قىزى؟
 نە ئۇنىڭ يېنىدا
 بۇرۇتى ھۆسنخەت؟
 نە ئۇنىڭ يېنىدا
 چاچلىرى تېقىمىدا ئوينىغان
 ئاي يۈزلۈك پەرشتە؟ ...

3

ئاھ، مەنمۇ
 كېلىۋاتىمەن جاھان يوللىرىدا،
 چېكەمدە نە گۈل؟
 ئۈستۈمدە نە خانىتەغرى؟
 كۆتۈرگىنىم باھار گۈل - چېچەكلىرى،
 ياز تىنچىقى،
 كۈز يوپۇرماقلىرى،
 قىش قارلىرى...
 ئاھ، مەن بولالمىدىم
 ئېيتىڭلارچۇ ھەي ... ئادەملەر،
 ئاشۇ كەكە ساقال -
 دانىشمەننىڭ ئەۋلادى.
 ياغرىمىسا مېنىڭ قولۇمدا
 ئۇ ياساپ قالدۇرغان
 تەمبۈر تارلىرى؟! ...

1986 - يىلى 19 - يانۋار، غۇلجا

گۈل تۇتۇپ كېلىپ

1

ئۆزگەردى توي - تۆكۈن،
ئوي - خياللار ھەم،
ئۆزگەردى بۇ دۇنيا، ئادەم ۋە غەزەل...
قەشقەرىي قەبرىسى...
چاچمەن شەبنەم —
كۆزۈمدىن
ھۆرمەتنىڭ ئۆستىگىدە سەل...

2

ئۆتتى يۈز يىل ئۇچۇپ...
بىلىمەن شۇنى
يېڭى بىر خۇي - مەجەز مېنىڭ ئەۋرەمدە...
گۈل تۇتۇپ كېلىپ ئۇ قۇربان ھېيت كۈنى
ئولتۇرار شىۋاقلىق ئاددىي قەبرىەمدە...

1986 - يىلى 19 - مارت، غۇلجا

ئاق ۋە يېشىل

ئوچۇق دېرىزەمدە:
باھار كۈلگەن ياييېشىل دالا،
يايېشىل ئورمان...
چاچىدۇ ئالەمگە مۇھەببەت
كۈن - تۈن، ئاھ، بۇلبۇل،
سۆيگۈ سۈرىتىمۇ ئالتۇن رەڭ تۇمان؟
كېچىلا بۇ يەردە
چاقنايتتى كۆز چېقىپ كۈمۈش قار.
ئوخشاپ گويا
ئاق سۈتتەك ئاق كۆڭۈللۈك ئالەمگە...
بىلىمدەم، ئاق بىلەن يېشىل
باغلانغانىدۇ بىر رىشتىدە
ئوخشاپ گاھى ئاق،
گاھى يېشىل كۆڭلەك كىيگەن سەنەمگە؟...
ئاق —
ئاق كۆڭۈلنىڭ
پاك كۆڭۈلنىڭ تۇپرىقىمۇ.
يېشىللىق
كۆكلەمدىغانىدۇ
پەقەت ئۇنىڭدىن؟
قارىغىنا، قۇياشلىق ئاسمان ئاستىدا،

مۇنبەت زېمىن ئۈستىدە
كۈلمەكتە يېشىل مايسىلار...
بولماس جەننەتمۇ گۈزەل
زادى بۇنىڭدىن؟!...

1986 - يىلى 26 - ئاپرېل، غۇلجا

ئانام پەرىشتە

ئانامنىڭ چىرايى ھەمىشە ماڭا،
مېھرى ئاپتىپىنى چىقىۋاتقان كۈن.
ئانامنىڭ ئاۋازى ھەمىشە ماڭا،
بېھشنىڭ ئىچىدىن چىقىۋاتقان ئۇن...
ئانامدەك كۆيۈملۈك بارمۇ جاھاندا،
ئانامدەك سۆيۈملۈك بارمۇ جاھاندا؟
ئانام بىر پەرىشتە،
مېھرى بىر جەننەت،
ئانامدەك بۈيۈكلۈك بارمۇ جاھاندا؟...
شۋاقلىق قەبرەڭگە كېلىپ ھەمىشە
مېھرىڭگە قەلبىمنى جىمجىت قاقلايمەن.
كۆك ئاسمان، قوڭۇر يەر سۆزۈمگە گۇۋاھ،
شەرتسىز ئەل ئالدىدا سۈتۈك ئاقلايمەن!...

1987 - يىلى، غۇلجا

يېنىمدا قەھرىمان، يېنىمدا تارىخ

يېنىمدا قەھرىمان، يېنىمدا تارىخ،
ئاھ، نەدە قالغاندۇ ئۇنىڭ بىر پۇتى؟
يۈرەر ئۇ دىڭگۈسلاپ قولتۇق تايافتا،
ۋەلىكىن، ئۆچمىگەن كۆزىنىڭ ئوتى...
ئاھ، نەدە قالغاندۇ ئۇنىڭ بىر پۇتى

قايسى تاغ،

قايسى باغ،

قايسى ۋادىدا؟

قايسى بىر قۇزغۇنغا بولغاندۇ ئوزۇق

قايسى دەشت،

قايسى ساي،

قايسى دالىدا؟

ئۇ ئاشۇ ئۇيۇققا رەڭ بەرگەن باتۇر،

ئۇ ئاشۇ قۇياشنى تاڭغا كۆتۈرگەن!

ئۆلۈمدىن قورقمايلا قالماي بۇ جەڭچى،

بىر زامان ئۆلۈمنى قورقماي ئۆلتۈرگەن!...

ئۇ بىزگە تەۋەررۈك،

ئۇ بىزگە تارىخ،

قالغاندۇ ئۇلاردىن ئەمدى قانچىلىك؟

ئۇ ئەزىز،

سالام بەر قول باغلاپ يولداش،

كەمىستە ئاقساق، دەپ ئۇنى ئانچىلىك!
ئار - نومۇسى،
لەنەتتىن ئۆرتەنمەمدىكەن
ئاھ، ئۇنى خارلىغان ھەرقانداق بېشەم!
ئاقارغان چاچلىرى خۇددى تاڭ نۇرى،
باھاردەك ئۇ گۈزەل،
جۇشقۇن ھەمىشە!...
يېنىمدا قەھرىمان،
يېنىمدا تارىخ،
يۈرەر ئۇ دىڭگۈسلاپ قولتۇق تايىقتا.
قىزىرىپ كۈلمەكتە نۇرانە چىراي
گۈللىدى چوغ رەڭلىك گۈلگۈن راۋاقتا!...

1988 - يىلى ئاۋغۇست، كۈنەس تالدى

ئۇيغۇرلار ناخشىغا نېمانچە ئامراق

1

ئۇيغۇرلار ناخشىغا نېمانچە ئامراق،
ئويلايمەن:
بارمىدۇ بىر سىرى بۇنىڭ؟
بىلىمدىم، يا شۇنداق يارالغانىمىدۇ،
بولۇپ، ھەي، ئۆزىلا شاۋقۇنلۇق سۇنىڭ؟
قاچان ئۇ تۆرەلدى
ياشىدى ئېيتىپ
گۈزەل ناخشىسىنى يەرنىڭ ئۈستىدە.
بىلەمسەن، زادىلا ناخشا سۆيىمگەن
تۇرالماس ۋىجدانداك ھايات كۆكسىدە!...
ھاياتنى سۆيىمگەن ناخشا سۆيەمدۇ،
ئاشىقلار يۈرىكى لاۋۇلدىغان ئوت.
بىلىمدىم، شۇڭلاشقا خۇددى جەننەتتەك،
سۆيۈملۈك ماكانمۇ بۇلبۇلغا بۇ يۇرت؟!...

2

دەيدىكەن: ناخشىچى مىللەتنىڭ بېشى،
يەتمەيدۇ زادىلا ساماۋى كۆككە...
ئەرسىنىڭ ھۆرلىرى تەڭكۈزگەنغۇ قول،

ھاياجان ئىچىدە بادام گۈل بۆككە؟!...
ئالەمدە كىم بىزدەك ياڭرىتالايتۇ
«ئون ئىككى مۇقام» نى ئېلىپ ھاياتتىن؟!
ئۇچالماس بىپايان زۇھرەت ئاسمانغا،
ئايرىلغان بىچارە ناخشا - قاناتتىن؟!
ناخشا - كۈي ياڭرىتىپ ئۆتتۇق تەللىدىن
ماڭساقمۇ سولىنىپ تۆمۈر قەپەسكە.
كۈيلىدۇق مەردانە «زۆھرە جانىم» نى،
چۈشمەستىن پاقىدەك سېسىق ئەۋرەزگە!...
ناخشا — جان،

ناخشا ئار - نوھۇس ۋە ۋىجدان،
ناخشا چىن يۈرەكنىڭ ئارزۇ - ئارمانى!
ئېيتقىنا، ئۆتكەنمۇ زادى ناخشىسىز
ئۇيغۇرنىڭ بىر كۈنى،
يا بىر زامانى؟!
سولىغان،

ئۇرغاندا: ناخشاڭ سېرىق، دەپ،
قالدۇقمۇ ناخشىدىن توختاپ دەققە؟!...
توختىساق ئۆلەتتۇق،
ئېيتتۇق ياڭرىتىپ
تىغ تەڭلەپ تۇرسىمۇ جاللات،
شەققە...

بۇ يورۇق دۇنيادىن تۈگەيتتى ئۇيغۇر،
بولمىسا، ھەي ئاشۇ ئۇلۇغ ناخشىلار!
بىلەمسەن، ئېيتىدۇ ئۇلۇغ ناخشىنى
ئارزۇسى قۇياشتەك،
كۆڭلى ياخشىلار!...
يادىمدا: ناخشىسىنى قالدۇرۇپ ماڭا،

كەتكىنى، ئۈمىدلىك بىر قاراپ دادام...
سوراققا تارتىلغاي تاغلا قىيامەت،
چىقمىسا ئاسمانغا دوپپىسى بادام!...

3

ئۇيغۇرلار ناخشىغا نېمانچە ئامراق؟
ئويلايمەن:
بارمىدۇ بۇنىڭ بىر سىرى؟!
ناخشا - كۆي سۆيىمگەن بەندە بىچارە،
يۈزىدە نە شەپقەت،
دىلدا نە مېھرى...
شۇنچىلىك قىممەتلىك سۈتى ئانىنىڭ،
ئۇ - ھايات،
ئۇ گويىا تەنگە ئاققان قان!
ناخشىمۇ قىممەتلىك ئانا سۈتىدەك،
چۈنكى ئۇ بىرلىكتە كىرگەن ئەزىز جان!...
ئاغزىڭدىن كىرمەكتە ئانىنىڭ سۈتى،
كىرمەكتە ناخشىسى قۇلاقلىرىڭدىن.
ئۆستۈرۈپ ئار - نومۇس سۈت بىلەن ناخشا،
ئويغىتار ۋىجدان دىل ئوتلاقلىرىڭدىن...
ھەربىر ھۈجەيرىمىز سۈتتىن تۆرەلگەن،
ھەربىر ھۈجەيرىمىز ناخشىلاردىن ھەم.
ھەممىدىن قىممەتلىك ئانىمىز سۈتى،
ھەممىدىن قىممەتلىك ناخشىمۇ ھەردەم!
ناخشا - كۈچ!
ناخشا - روھ!
ناخشا - جاسارەت!

ئۇنىڭسىز ئۆمۈرنىڭ مەناسىمۇ يوق؛
ئۇنىڭسىز ئۆمۈرنىڭ ئوتتەك قىزىقى،
نومۇسى،
ئارزۇلۇق رەناسىمۇ يوق!
بىلەمسەن، ئېيتىدۇ گۈزەل ناخشىنى
ئالەمدە پەقەتلا كۆڭلى ياخشىلار!
ئۇيغۇرلار ياشايدۇ تۇرسىلا ياڭراپ
ئۇيغۇرنىڭ قەلبىدەك ئوتلۇق ناخشىلار!
قۇي، ساقى،
ماڭا بىر قەدەر ياقۇت مەي!
ناخسىمىز شەنگە ئىچەي قانغۇچە!
ئەتىكى نەۋرەمگە ۋەسىيىتىم شۇ:
ياڭرات بۇ ناخشىنى «قىيامەت» كىچە!...

1988 - يىلى 8 - ئۆكتەبىر، غۇلجا

چۈش

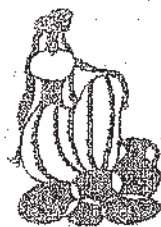
كرگەن ئۇيقۇسىغا بۇ گۈزەل كېچە،
ئاي نۇرى تەبەسسۇم گىياھ ۋە گۈلگە.
ئاق ئايدىنك،
كۆز تىكىپ تويىمغۇدەكلا،
ئوخشايدۇ يۈرەكنى تىترىتەر كۈيگە...
ئۇيقۇدا ياتسىمۇ كۆز يۇمۇپ جانان،
پىچىرلار لەۋلىرى كۈي كۈيلىگەندەك.
بەلكىم ئۇ شۇ تاپتا گۈل - چېچەك ئارا —
كېسپنەك
قانىتى شەپەق كۈيگەندەك...
چىرايى ئۆزگەردى بىردىنلا ئۇنىڭ،
ئۈمچىيىپ،
ھەسرەتتە يىغلاۋاتقانداك.
تۇيۇقسىز بېشىغا كەلگەن ئازابىنىڭ —
خەنجىرى كۆڭلىنى تىلغاۋاتقانداك...
ھاياتمۇ ئوخشايدۇ گۇياكى چۈشكە،
گاھىدا گۈل كۆرەر، گاھىدا تىكەن.
گۈل كۆرۈپ كۈلگەنلەر زادى مەرد ئەمەس،
تىكەن ئازابىنى يېگەر مەرد دېگەن!...

1989 - يىلى 3 - ئىيۇن، غۇلجا

كۈز ئايدىڭى

سەھرا شېرىن ئۇيقۇدا...
كەلمەكتە ئۇخلىيالمىغان ناخشا!...
چىدىيالمى ئاي
چۈشۈپ كەلمەكتە
زەڭگەر ئاسماندىن...
شىلدىرلايدۇ يالقۇنلۇق سۆڭەت،
ئاستىدا پىچىرلاشلار...
ئاستىدا
كۈلكە تارايدۇ گۈزەل ئارماندىن!...

1990 - يىلى 13 - سېنتەبىر، غۇلجا

قالدى يول ئۈستىدە

جاراڭلايدۇ قەھرىتان
بۇرۇت - ساقاللارغا
ئېسىپ ئاق مونچاق،
كېلىمەن قارلىق دالا يېنىدىن —
ئۆتكەن يولدا پىيادە.
ياندىكى تال - سۆگەتلەر
ئۇن تاسقاپ ئاقارغان چوكانلاردەك،
ئاپپاق كۆرۈنگەن سەھرا
قىشلىق ئۇيقۇسىدا ئۇخلاۋاتقان
ئۇلۇغ ئىرادە...
مەن ئاشۇ يېزىدا ئۆسكەن،
ئاھ، كېيىن كەتكەن يىراققا
قانات چىقىرىپ،
بارغانسېرى تېزلىشىۋاتقان
پۇتۇمدا ناخشا!
بالىلىقىم قالغان مۇشۇ دالالاردا...
ئېقىۋاتقان خىياللىرىم
كۆز ئالدىمدىن ئۆتۈۋاتقان
چاتما سۈرەت،
ئېھ، يۈرەك يۇرتۇمدا ناخشا!...
شۇ زامان

كۆرۈنگەن يېزامدىن
چىقىپ كەلدى بىر توپ بالا
ئەگەشتۈرۈپ «ئالەك» نى.
«ئۇشت ... ئۇشت! ...» دىن
ياغرىدى دالا...
گويا بالىلىقم قايتىپ كەلگەندەك
تۇتالمىدىم ئۆزۈمنى،
يۈگۈرىمەن تىزىمغىچە قار كېچىپ...
قالدى يول ئۈستىدە
چامادان،
چاپنىم، قارا!...

1990 - يىلى 22 - دېكابىر، غۇلجا

ئىستۇدېنت

كۆيمەكتە شەپەق ...
زەڭگەر دېڭىز
ئاجايىپ گۈلگۈن بىر رەڭدە،
كىمدۇ ئۇ ھاياجانلىنىپ
ئۇن - تىنىسىز كىرىۋاتقان؟
پىراقلاردىن ئۇچقان ئاق چايكىلار
كۈيلىمەكتە ناخشىسىنى.
كىمدۇر ئۇ
يىپىلىرى مېھىر - مۇھەببەت —
ئاق تورىنى يېيىۋاتقان؟! ...
ئەتىكى كۈن،
ئەتىكى كېلەچەك،
مۇقەددەس ئۈمىد
چىقالامدىكىن
مەرۋايىت سۈزۈپ؟! ...
قىرغاققا ئانا،
كىرىپكىلىرىدىن تۆكۈلەر يۈرىكى،
تۆكۈلەر گۈل - پۈرىكى،
مېھىر - مۇھەببەتنىڭ كۆرىكى،
تۇرار دالا گۈللىرىدىن
گۈلدەستە تۈزۈپ ...

1991 - يىلى 22 - مارت، غۇلجا

ئانا تۇپراق

بولسىمۇ يىلتىزى ئانانىڭ،
بولسىمۇ يىلتىزى بۇغداينىڭ،
تۇرسا ئۇ ھاۋادا،
مۇئەللەقتە
بېرەمدۇ ئېيتقىنا، يۈرەككە شەربەت،
توقاچلارغا ئۇن؟
بولامدىكەن شاخ - شاخلاردا
يېشىل يوپۇرماق،
ھۆيىدە ئېچىلغان گۈللەر،
كۈلۈمسىرىگەن يورۇق يۇلتۇزلار،
تەبەسسۇملۇق كۈن؟
ھەي، مېنىڭ ناخشىچى پەرىشتەم،
ئېلىپ كەلگىن،
ئالتۇن تارلىق دۇتارىڭنى،
ناخشا ئېيتايلى
بىر ئۇلۇغ قۇدرەتكە
دېلىمىزدىن بېغىشلاپ!
ئېيتايلى پەرىشتەم،
بۇ كېچە ئۇيقۇدىن بولۇپ بىدار
سەۋدا تۇتۇپ سايىراۋاتقان بۇلبۇلدەك
بىر گۈزەل مۇھەببەتكە

يېنىش - يېنىشلاپ!... رەتلىنىپ
 ئېيتايلى ياغرىتىپ ئالەمگە ئاخشىمىزنى
 بىزنى تويدۇرغان،
 بىزنى لەززەتلەندۈرگەن،
 بىزنى ئۈستىدە سەيلە قىلدۇرغان
 دالىمىزنى ئۇلۇغلاپ!
 يىرتىلىپ كەتسىمۇ مەيلى
 ئۈنۈمىزنىڭ پەردىلىرى،
 ئېيتايلى بار ئاۋازىمىز بىلەن
 كۆيۈمچان،
 سېخىي،
 مۇھەببەت پەرىشتىسى —
 ئانىمىزنى ئۇلۇغلاپ!...
 ئانا تۇپراق!
 قوينى ئىسسىق دالامىسەن!
 ئانا تۇپراق —
 مېھرى قۇياش ئانامىسەن!
 يېسەم ئاق نان،
 پۇرسام گۈل،
 ئىچسەم يەنە شېرىن شاراب سەن!
 دېسەڭ ئانا:
 ماڭا كۆيگەن چوغۇم سەن!
 كۆكتە ئۇچقان تۇغۇم سەن!
 دېسەڭ ئانا:
 ئىشقىمدا كاۋاپ سەن!
 سايىراۋاتقان راۋاب سەن!...
 يۈرىكىم ئېتىلىپ كېتەتتىمكىن،
 يۈرىكىم تىتىلىپ كېتەتتىمكىن.

خۇشاللىق،
 ھاياجان
 سىغماي ئۇنىڭ ئىچىگە؟
 دېسەڭ ئانا،
 ئۆزۈمنى ئالەمنىڭ شاھى ساناپ
 بولاتتىم نۇرلۇق قۇياش كۈندۈزگە،
 تولۇن ئايلىق كېچىگە!...
 كەل پەرىشتەم،
 تېزرەك كەل،
 دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتايلى.
 بولمىسا ئانا تۇپراق،
 بولاتتۇقمۇ بىز،
 بولاتتىمۇ ناخشا - شېئىرىمىز؟
 پەقەت بىر ساڭىلا
 ئەزىزانە يۇرت،
 ئاقىدۇ ناخشا بولۇپ
 بىزنىڭ ئىسسىق
 سۆيگۈ - مېھرىمىز!

1991 - يىلى 19 - ئىيۇن، غۇلجا

شۇاق

كۆرۈمسز،
ئاددىي گىياھ بەرگىدە
يانار ئوت —
شەپەق جىلۋىسى...
كۆزۈمدە كۆكۈچ رەڭ شۇاق،
كۆزۈمدە دۈمچەك بىر قەبرە
سۆيگۈ — ھۆرمىتىمنىڭ
قۇتلۇق قىبلىسى...
ئەللى ئېيتىۋاتقان
مۇھەببەت پەرىشتەسىدەك
سەھەر شامىلىدا شۇبىرلار شۇاق...
چىرايى نۇرانە ئانام
شۇاق سۈيۈرگىدە سۈيۈرمەكتە يەر،
يەرگە باققان كۆزلىرى چىراغ...

1991 — يىلى ئىيۇن، غۇلجا

تۆگە

1

لوکكىسىغا ئارتىلغان
گىلەم خۇرجۇن:
بىر بېشىدا ئاي،
بىر بېشىدا كۈن...
كەلمەكتە
ئايغىدا قۇملۇق چۆللەر،
قايتىدۇ قىزىل يۇلغۇن چېچىكىدىن
توي ئويىناپ
جاراڭلىغان ئۇن...

2

يەنە شۇ سامان يولى،
يىپەك يولى
ئۈستىدە تۆمۈر قۇشلار،
ئۈستىدە ئوت ھارۋىلار،
ماشىنىلار...
قىزىل يۇلغۇن چېچىكىدە
يەنە توي...
ياتىدۇ قېرىغان نار تۆگە

يول بويىدا —

چىمەنلىكتە،

جىمجىت كۆشەپ،

كۆزلىرىدە چاقنايدۇ ئۆي...

1991 - يىلى ئاۋغۇست، غۇلجا

كۇچا خەنجىرى

ئاۋلانغانىمىدۇ ئوتتا،
مۇھەببەتتە،
چاقنايدۇ ئاجايىپ نۇر چېچىپ.
قالغانمۇ پەرھاتتىن ياكى يادىكار؟
دەستىدە
كۈلىدۇ شېرىن يۈز ئېچىپ...
قويۇلغان ياقۇتلار،
بىلىمىدىم،
قان دانىچىلىرىمۇ
جەڭلەردىن قالغان گۈل - چېچەك؟
ئۇنىڭدا مىڭئۆي گۈللىرى،
ئۇنىڭدا سۆيگۈ چەشمىسى،
ئۇنىڭدا ياش تولغان كۆلچەك...
ئۇ تارىخ!
ئۇ داستان!
ئۇ ھايات!
ئۇ سەنئەت كۆرگەزمىسى
ئون سەككىز مىڭ ئالەمگە!...
نېمىشقا ئايرىلماس يېنىدىن ئۇيغۇر؟
بۇ سوئال قالدى نەۋقران،
قالدى سەنەمگە...

1991 - يىلى 4 - سېنتەبىر، كۇچا

يوللار باراڭ، يوللار ئۈزۈم

يېزىدىن يېزىغا،
يېزىدىن شەھەرگە،
سوزۇلغان يوللار —
ئاسفالت،
ئۈستىدە كۈندۈزىمۇ يۇلتۇزلۇق ئاسمان.
بارىمەن ھاياجاندا،
كۆزلىرىم مەي بولغان ئۈزۈملەردە،
كۆڭلۈمدە ناخشا،
كۆڭلۈمدە داستان...
يوللار باراڭ،
يوللار يېشىل كارىدور،
يوللار ئۈزۈم،
ساڭگىلىغان ئاق، سېرىق...
ياقۇت ئۆكەرلەر،
لېۋىمىدە مەي...
كۈيلىمەكتە يۈرىكىم خوتەنلىكى،
يۈرىكىم
مۇھەببەت چېچىۋاتقان نەي...

1991 — يىلى 30 — سېنتەبىر، خوتەن

ئۇلار مەشرەپتىن كەلگەن

ياتىدۇ تەنھا
تۇل ئايال ئورۇن تۇتۇپ،
ئاھ، ئېتىزىدا ئىگرايدۇ
ئالتۇنباش قوناق...
بولمىسا ئوغلى،
يا بىرەر قىزى؟
كېلىپ كىم سالار
شارقىلىدىتىپ ئورغاق؟!...
قىزىل گۈل گۈلشىنى
غەربىي ئۇيۇق،
چىقامدىكىن ئاي
بۈگۈن كېچە
كۈنچىقىش تەرەپتىن؟!
كەلمەكتە ئوتتۇز ئوغۇل —
ئوتتۇز قىران
كۈلكە - چاقچاق ئىچىدە،
گويما مەي ئىچكەندەك
شانۇ شەرەپتىن...
ئۇلار ياسىغان يول
ئاخشام مەشرەپتە،
بۇ يەرگە —

قونقى ئورۇلمىغان ئېتىزغا
دۇتار - تەمبۇرنى سايىرىتىپ،
كىرمەكتە ناخشا - كۈلكە.
كىرمەكتە شاراقلىتىپ قوناقلقنى،
خامانلارنى يايىرىتىپ...

1991 - يىلى 19 - ئۆكتەبىر، غۇلجا

لىرىكىلار

مۇھەببەت چۈمۈلمىدۇ
تىنىم تاپماي چاپىدىغان
ھايات يولىدا؟!

مۇھەببەت
ھەسەل ھەرىسىمىدۇ
گۈللەردىن شىرنە يىغىپ
تۇتىدىغان ئادەملەرگە
ئىككى قولىدا؟...

مۇھەببەت
قۇياشنى قۇچاقلاپ
ئىسسىق تەرى بىلەن
قۇيماقتا ئەزىز نەۋرىسىنىڭ
قىرىق سۈيىنى:

راۋابنى چېلىپ كەلگەي!
بۇلبۇلگويانى ئېلىپ كەلگەي!...
كۈيلىمەكتە مۇھەببەت
تىلەك كۈيىنى!...

* * *

سىرلىرىنى يېشەلمەستىن
بېشىمۇ كەتتى چارچاپ.

نېمانچە چۈشىنىشىڭىزنىڭ ئىلگىرى
مەنلار بۇ؟
كۆز قىسىپ
گاھ ئاتار قاشلىرىنى،
گاھ ئازابلانغان تۇيغۇلىرىمنى...
قانداق رەنلار بۇ؟
ئاھ، سىرلىق دۇنيا!
چۈش كۆرۈپ يۈرىمەن ئويغاق،
بىلەلمەي يۈرىكىمنى ئادەمنىڭ!
كېچە

ياغ يۇراتتىم
ئەرۋاھىغا
چۆچەكتىكى ھاتەمنىڭ!

* * *

سۈرمەي ئوي...
سۈرمەي خىياللار...
ئۈنمىسۇن تۇيغۇلىرىمدىن
تىكەن،
گۈل - گىياھلار...
يۈرىكىم ئالسۇن ئاھ، ئارام!
ئاھ، قاچان جىمىيدۇ
بۇ بازارنىڭ ۋاڭ - چۇڭى؟
ئايدا بولسام
ساقىياتتىمكىن
ئەزگۈ سۈكۈناتتا يارام!...
ئالايغان كۆزلەردىن،

قاراغان يۈزلەردىن.
يالغان سۆزلەردىن...
تۈگمەي بۇ جاھان
قۇتۇلمايدىكەن زادى ئاھ، يۈرەك!
ئەمدى بىلدىم:
تاش يېرىپ چىققان قارىغاي
ناخشىلارغا جان،
بايراملارغا گۈل - يۈرەك!

* * *

تاقىدى گۈل...
يەتتى بېشىم
بىردىنلا زەڭگەر كۆككە!...
قوندى يۇلتۇزلار.
قوندى ئاي،
قوندى قۇياش
چىرايلىق گۈلدار بۆككە...
بىراق، ئاھ
كۆكسۈمدىكى بۇلاق
كەتتى قۇرۇپ،
نەگە كەتكەندۇ ئوقچىغان سۇ؟!
چۈشۈۋىدى زېمىنغا بېشىم
قايتىدىن بۇلدۇقلاپ قايىناپ
ئاقىتى ئۇ سۇ!...

* * *

ناخشىسىز ياشىيالايدۇق؟
كەل،

بىللە ناخشا ئېيتايلى
ئاھ، سۆيۈملۈك نىگار!...
ھايات ناخشا بىلەن گۈزەل!
ئادەم ناخشا بىلەن گۈزەل!
ناخشا ئاققان يوللاردىن
كېلىدۇ باھار!...

1991 - يىلى دېكابر، غۇلجا

ئادەممەن يۈرىكى بار

گۈلىمەن نۇر، يامغۇر سۆيگەن زېمىننىڭ،
يىلتىزى،
ياپرىقى،
گۈل - يۈرىكى بار.
ئەمەسمەن تاش ياكى ياسالغان ھەيكەل،
ئادەممەن ھېسسىياتلىق دىل - يۈرىكى بار...
مېنىڭدە ئادەملىك قان ۋە چىراي،
تىلىم بار،
سۆزلەيمەن ئويلغىنىمنى.
يازىمەن خەت ياكى چاپىمەن كەتمەن،
كۆرسەن دەريانى بويلغىنىمنى...
يۈرەك ئۇ بىر پارچە قىزىل گۆش ئەمەس،
خىلمۇخىل تۇيغۇلار قاينىغان بۇلاق.
ئۇ يەردە سارغايغان كۈز ياشلىق دالا،
ئۇ يەردە ياشنىغان يېشىل تۆت قۇلاق...
كۈلىمەن،
يىغلايمەن،
گاھى مۇڭلىنىپ،
چاتقالار ئىچىگە كېتىمەن كىرىپ.
قاينغۇدىن تۇتۇلسا گاھى چىرايم،
يۈرىمەن گاھىدا گۈل - چېچەك تېرىپ.
مۇھەببەت لەززىتى تېنىمگە باھار،

دوستلۇقنىڭ شارابى شەپەق يۈزۈمگە.
 قىلساڭ بىر ياخشىلىق ماڭا، ئايا دوست،
 مەڭگۈلۈك ئابىدە ئىككى كۆزۈمگە...
 ئۇچۇرساڭ ئۈستۈمدىن قاپقارا قۇيۇن،
 ئۆزۈمنى قوغداشقا ھەقلىقمەن تامام.
 تۇرمەن شەمشادەك ئەگمەي بېشىمنى،
 يەتمىگەن چاغدىمۇ پۈتۈنلەي چامام...
 ئادەممەن، ھېسسىياتلىق دىل - يۈرىكى بار،
 ئار - نومۇس ئىچىدە ئاقار قىزىق قان!
 ئېيتقىنا، ھايۋاندىن بولامدۇ پەرقىم،
 بولمىسا مېنىڭدە غۇرۇر ۋە ئىمان؟!...
 ئىززىتىم گويىكى قۇياشلىق كۈندۈز،
 يۈرىمەن خارلانماي ئەل - يۇرت ئىچىدە.
 بولمەن تۈمەن مىڭ يۇلتۇزنىڭ بىرى،
 قالساممۇ كۈيىدەك قارا كېچىدە...
 ئادەمگە ئادەمدەك چىراي ئاچمىغان،
 مەيلى ئۇ شاھ بولسۇن،
 ئادىمى ئەمەس!
 ئاقىدۇ دېڭىزدا ئاپئاق يەلكىنىڭ
 ئادەمدەك توختىسا سېنىڭدە نەپەس.
 گۈلىمەن نۇر، يامغۇر سۆيگەن زېمىننىڭ،
 يىلتىزى،
 ياپرىقى،
 گۈل - يۈرىكى بار!
 ئەمەسمەن تاش ياكى ياسالغان ھەيكەل،
 ئادەممەن،
 ۋىجدانلىق دىل - يۈرىكى بار!...

1991 - يىلى 5 - دېكابىر، غۇلجا

سالام، ئەزىزانە قەشقەر

ئۇزۇك ياتقان زېمىندىن كۆرگىلى كەلدىم،
ئىشقىدا گۇمنام بولۇپ كۆيگىلى كەلدىم.
تىزلىنىپ ئولتۇرىمەن ھېيتگاھ ئالدىدا،
توپاڭنى تۇتيا دەپ، سۆيگىلى كەلدىم.
سەن گويا ئالەمدىكى گۈزەل ئېرەمباغ،
گۈلۈڭدىن كۆز ئۈزمەي قارايمەن شۇڭا.
ھاۋاسى خۇش پۇراق، دەپ ئېيتقاندى بىر چاغ،
يەر - جاھاننى تىترەتكەن ئالىپ ئەرتۇڭا.
سۆيۈملۈك تەڭرىتاغنىڭ يۈرىكى ئۇزۇك،
ئۇيغۇرنىڭ شان - شۆھرەتلىك كۆرىكى ئۇزۇك.
ئون سەككىز مىڭ ئالەمدە مەن ئۈچۈن قەشقەر،
گۈزەللىكنىڭ شاھانە يۈرىكى ئۇزۇك!...
راۋابىڭنىڭ تارىدىن ئۇچىدۇ باھار،
يەر - ئاسمان ئارىسىغا چېچىپ گۈل - چېچەك.
مۇقامىڭدا بىر ئەزگۈ مۇھەببەت يانار،
كېلىدۇ كۈلۈمسىرەپ گۈزەل كېلەچەك!...
ئۆرگىلىمەن بويۇڭدىن جانىجان قەشقەر،
چۆرگىلىمەن پەرۋانەڭ بولۇپ خان قەشقەر.
ئەسسالام!

سالامىنى قوبۇل قىل ئەزىز —
ئاھ، ئانامدەك مۆھتەرەم ئانىجان قەشقەر!

1992 - يىلى ئاۋغۇست، قەشقەر

نەۋائى ھەيكىلى ئالدىدا

ئالدىمدا
كەڭ ئېچىلغان ئىسسىق قۇچاق،
تونۇش چىراي،
كۈلۈمسىرەپ
مىدىرلاپ ئاستا لەۋلىرى:
«بالام!» دېدى.
مېنىڭ كۆزلىرىمدىن چىچىلاقتى
تەڭرىتاغنىڭ گۈل - چىچەكلىرى.
يۈرىكىم ھاياجاندا:
«ئاتا، سالام» دېدى...
كۈلدۈرما جاراڭلايدۇ يۇلغۇنلۇق ئارا،
يېشىل توغراق سايىسىدا
ئولتۇرار بوۋام
«خەمسە» نىڭ قۇرلىرىدىن
لەيلىنى كۆرۈپ...
موھام ئولتۇرار بۈگۈنكە،
كۆزىدە سەپەرگە كەتكەن بوۋىيى.
كەشتە تىكىۋاتقان سۈتتەك ياغلىقتا
يالىنىدۇ يالقۇن
دەشتتىكى
توھۇزدەك كۆيۈپ...
ئاتام نىلقىنىڭ تاغلىرىدا

يۈرىدۇ ئويغىتىپ جىمجىت ئورماننى،
يۈرىكىدە قۇتلۇق مىسرالار؛
ئەل غېمىنى يېمىگەن ئادەمنى
دېمىگەن ئادەم!...
يۈرىمەن گۈل پەسلى گۈزەل باھاردا،
يېنىمدا زۆھرە،
مۇھەببەت — بىزنىڭ كۆزىمىز،
مۇھەببەت — بىزنىڭ يۈزىمىز،
مۇھەببەت —
جىمىكى ئالەم!...
دوسكىدا قۇياش،
دوسكىدا مۇبارەك ئىسىم،
بالامنىڭ كۆزىدە
«سەددى ئىسكەندەرىي»،
ئون سەككىز مىڭ ئالەمنىڭ
ناغرا — سۇنايلىق
شاد — خۇرام تويى...
بىر كۈن،
ھە ... بىر كۈن قالدى توختاپ
جان — جىگىرىنى ئۇنتالمىغان،
ئانىنىڭ خىياللىرىدەك
ئېقىشتىن
دولقۇنلۇق تارىم سۈيى...
ئۇنىڭ ئاتا — بوۋىلىرى
ئىلى بويلىرىغا سالغان ئىز،
ئىگەلىرى
كېلىدۇ دولقۇنلار ساداسىدىن.
كېلىدۇ بۇ ۋادىنىڭ بۇلبۇللىرى

كۈيلىگەن كۈيلەر،
 ھەربىر نەزمە،
 «ناۋا» سىدىن...
 «بالام!» — دېگەن ھاياجانلىق ئاۋازىدىن
 كەلدىم ئېسىمگە.
 ئالدىمدا نۇرانە چىراي،
 كەڭ ئېچىلغان ئىسسىق قۇچاق.
 «لەببەي!» دېدىم، كۆزلىرىمدىن
 چېچىلاتتى تەڭرىتاغنىڭ گۈل - چېچەكلىرى،
 قەلبىم
 كۆيۈۋاتقان
 گۈلخان ئوچاق...
 — «نېمىشقا ھەيكىلىم يوق
 سۆيۈملۈك تەڭرىتاغدا؟!» —
 دېدى ئۇستاز،
 كۆزلىرىدىن تۆكۈلگەن نۇر
 جىلۋە قىلدى
 قەشقەردىكى گۈل - پورەكلەردە...
 «ھەيكىلىڭىز يوق ئەمەس، ئەزىز ئاتا،
 قاراڭا،
 ئۇيغۇرلىرىڭىز كۆكسىدىكى
 مۇھەببەتلىك يۈرەكلەردە!»

1992 - يىلى 31 - ئۆكتەبىر، تاشكەنت

مەرھۇم دوستۇم ئايدىنغا

بېشىدا چاقماق چېقىپ،
كىرىپكىلىرىمدىن يامغۇر سىيرىلغان.
ئاشۇ قاراڭغۇ كېچە
ئاي بولۇپ كىرىۋىدىك ئۆيۈمگە...
يېتىم ئىدىم،
قالغان ئىدىم بىر بۇلۇڭدا،
ئۇنتۇلدۇرۇپ قايغۇ - ھەسرەتنى،
كۈلدۈرۈۋېدىك ئاشۇ ئاخشام
تولدۇرۇپ خۇشاللىقنى كۆڭلۈمگە...
تەقدىر شۇنداق پۈتۈلگەنمىدۇ؟
كەتتىك چەت ئەلگە،
قالدىم سېنى بېكەتتە
جىمجىت ئۆزىتىپ...
بىلەمسەن، كەتمىدى مېنىڭ قەلبىمدىن
ئاشۇ كېچە —
سەن ئاي بولغان ئاشۇ كېچە
ھەمىشە مۇھەببەتلىك خىياللار توزۇتۇپ...
مەن كەلدىم
سەن ياتقان شەھەرگە.
بىراق،
ھەسرىتتا!
ھەسرىتتا!

بارالمىدىم قەبرەگگە
سەرتىغا چىقالماي سىزىقلارنىڭ...
كۆردۈڭمۇ ۋە لېكىن مېنىڭ يۈرىكىم
كېچە - كۈندۈز بولدى بېشىڭدا.
شۋاقلارنىڭغا بولدى شەبنەم
ئۈزۈلۈپ يېپى
كۆڭلۈمدىكى تىزىقلارنىڭ...

1992 - يىلى 5 - نوپا، ئالمۇتا

كۆتۈرۈپ يۈرىمەن بېشىمدا

ھاياتىم دەپتىرىگە
بۇ قازاق يۇرتىنىڭ ئوتلاقلىرى،
ئاھۇنىڭ كۆزىدەك بۇلاقلىرى
سىزىلماقتا
بىر چىرايلىق سۈرەت بولۇپ،
سىزىلماقتا ئالتۇن رەڭلىك ئورمانلىرى
قىيادىكى مېھمان بۇلۇت.
كۈمۈش رەڭ تۇمانلىرى
ئاباي شېئىرىدەك
شان - شۆھرەت بولۇپ...
بىراق، نېمىشقىدۇر
بىلمەيمەن، بىر يېرى،
ھەي، ... بىر يېرى
يۈرىكىمنىڭ سەزگۈسىدە
تازا جاراڭلىغان ناخشا ئەمەس!
نېمىشقىدۇر
ئاھ، بىلمەيمەن
خۇددى يۇرتۇم دالىسىدا
ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئالغان نەپەسكە
ئوخشىماس بۇ يەردە
ئالغان نەپەس...
يا بۇ زېمىننىڭ توپىسىغا

سىڭمىگەچكىمۇ ئىگەلىرىم،
 يا يوقىمىدۇ بۇ يەردە
 كىچىكىمدىن
 دىمىقىمغا سىڭگەن ئاشۇ —
 تونۇش پۇراق؟
 يا ئۆزگىچىمۇ بۇ زېمىندىن
 ئۈستىدە كۆكۈچ شىۋاقلرى چېچەكلىگەن
 ئانام قەبرىسى،
 ئانام قەبرىسى،
 ياتقان تۇپراق؟!...
 كېچىدە ئاي،
 كۈندۈزدە قۇياش،
 چۆرگىلەيدۇ ئۆز ئوقىدا ئالەم...
 كىندىك قېنى گۈل ئاچقان زېمىن
 خۇددى جەننەت بولۇپ كەلدى
 ۋاپادار بالىسىغا...
 كۆتۈرۈپ يۈرىمەن بېشىمدا
 سۆيۈملۈك تەڭرىتاغنى،
 يۈرىكىم چاچسىمۇ گۈل
 قوشنا ئەل —
 گۈزەل قازاق دالىسىغا!

1992 - يىلى 5 - نوپابىر، ئالمۇتا

ئەۋلادىمغا خەت

دىلبىرى سەپەرگە كەتكەن ئېرىگە
ئەۋەتكەن پەي، سامان، ياغاچ كۆمۈرى.
بىر زامان مۇشۇنداق خالتا ئىچىگە
سولانغان ھىجرانلىق سۆيگۈ كۈنلىرى...
مەن يازدىم ئاتىشىقا يەتكەندە يېشىم،
ۋەلىكىن، قەغەزگە تىزىمدىم تىلنى،
چۈشەنسەڭ ئاسمانغا يېتەتتى بېشىم،
كۈن - تۈنگە سولانغان سۈرەتلىك دىلنى...
«ئاتىشىقا كىرگەندە يازدىڭ

بۇ خەتنى نېمىشقا؟»

سوراپسەن بەلكىم مېنىڭدىن
قىرىق يىل تارتىم بۇ جاپالىق دەردنى
بىردەممۇ ئويۇمنى ئالماي سېنىڭدىن.
قېرىلىق يەتكەندە ئادەم تولمۇ
ئۈزىدۇ تەشۋىشنىڭ قىيان سۈيىدە،
قىز - ئوغۇل، نەۋرە، چەۋرە يەنىلا
چېچى ئاق ئاتىنىڭ كۆڭۈل - كۆكسىدە
يېتىدۇ سىلەرگە تارىم دەرياسى،
يېتىدۇ سىلەرگە گۈل - گۈلىستانلار،
يېتىدۇ سىلەرگە زەڭگەر ئاسمانلار،
يېتىدۇ سىلەرگە قۇياشلىق كۈندۈز،

يېتىدۇ قىرىق يىل ئېيتقان ناخشمۇ،
سارغايماس تۆت قۇلاق
سارغايماس يالىۇز...
سىلەرگە ئەۋەتتىم ئاي بىلەن كۈننى
كېچە - كۈندۈزنى لىپايى قىلىپ،
يەتسىلا سوۋغىتىم، يۈزى گۈلگۈننى
ئەزىزلەر پەرىشتە جەننەتكە كىرىپ!...

1992 - يىلى 20 - دېكابىر، غۇلجا

يۆتكىمە، جېنىم ئوغلۇم

قوي،
يۆتكىمە قانىلىنى
تېلىۋىزورنىڭ،
جېنىم ئوغلۇم،
ياڭراۋەرسۇن بۇ ناخشىلار
خەلقئالەمگە!
ئۇ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان ئەزىز بوۋاڭ،
ئۇ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان ئەزىز موماڭ،
كۈيلىمەكتە مۇھەببىتىنى
غېرىپ - سەنەمگە...
ئۇ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان
قۇياشتەك —
پارلاق يۈرەك،
تاغ - دالانى
ئالتۇن نۇرى بىلەن يورۇتۇپ!
ئۇ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان
چوڭدەك ئەتىرگۈل
خۇشبۇي پۇرىقىنى
زامان - زامانلارغا يۇرۇتۇپ...
شۇ ناخشا،
شۇ مۇقاملاردىن
چىقتى يېرىپ زېمىنى گۈل - چېچەكلەر،

چىقتى يېرىپ ئۇيۇقنى نۇرلۇق كۈن،
گۈلگۈن سۆيگۈ،
گۈلگۈن ئالەم!...
شۇ ناخشا،

شۇ مۇقاملاردىن
كەتتى جاراڭلاپ تۇمانلىق شەھەردە
ھەيۋەتلىك زال.

چىقتى يېرىپ زەڭگەر كۆزلىرىنى
بايرۇن شېئىرىدەك
شەبنەم!...

بىلگىن بالام، ئۇ تاشنىمۇ يىغلىتىدىغان
مەجنۇن مۇھەببەت

بىر گۈزەل ئار - نوھۇس.
بىر گۈزەل ۋىجدان باغرىدىن
خۇددى قارىغايدەك چىققان يېرىپ!...
كەلمەكتە توختىماي ئۇچۇپ
بۇلبۇلگويادەك

يۈرىكىدىن گاھ گۈل چېچىپ،
يۈرىكىدىن گاھ كۈلكە چېچىپ،
يۈرىكىدىن گاھ ھەسرەت چېچىپ
قالىمىدى زادىلا ھېرىپ...

ئۇيغۇرلار بولىدىكەن يورۇق ئالەمدە
بولىدۇ بۇ ناخشىلار...

خىيالىمغا كىردى تىكەن

ئاھ، ئوغلۇم، ساڭا قاراپ.

كۈنلەر تۈنلەرگە ئوخشىمايدۇ،

ھەر كۈننىڭ يېڭىلىقى بىر ھېكايە.

لېكىن، سەن يەنىلا پۇشتى ئەمەسمۇ

ئاماننىسانىڭ،
 ئالساڭمۇ چېچىڭنى پورەكتەك تاراپ...
 كۆيسۇن ئوغلۇم، يۈرىكىڭدە
 تەكلىماكاننىڭ ئوتلۇق تەپتى.
 ئانا يەر مېھرى قارا كۆزۈڭدە
 بۇغدايئۆڭلۈك يۈزۈڭدە!...
 بىلگىن بالام، بۇ ناخشىلار
 بىزگە ھايات،
 بىزگە تالىماس قانات.
 ئېھ، ياڭراپ تۇرسىلا
 سۆيۈملۈك دالا - تۈزۈڭدە!...
 قوي!
 يۆتكىمە قانىلىنى
 تېلىۋىزورنىڭ
 جېنىم، ئوغلۇم!
 ياڭراۋەرسۇن بۇ ناخشىلار
 خەلقىئالەمگە!
 ئۇ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان مەن بولاي،
 ئۇ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان سەن بول،
 كۈيلەپ ئۆز يۈرىكىنى سەنەمگە...

1994 - يىلى 27 - ئاۋغۇست، غۇلجا

بۇ يۇرتنىڭ مەڭگۈ سەن بىر ئاتىسى

گۈل تۇتۇپ قەبزەڭگە كەلدىم تاڭ سەھەر،
مەن ساڭا يا تۇغقان، يا پەرزەنت ئەمەس.
ۋە لېكىن، كۈن ۋە تۈن ئوي - خىيالڭدا
كۆيدۇ يۈرىكىم،
كۆيدۇ نەپەس...

سەن ماڭغان زېمىندا تاشلايمەن ئاياغ،
سەن كۆرگەن قۇياشقا تىكىلەر كۆزۈم.
سەن ئىچكەن دەريادىن تەشنىلىقنى،
قاندۇرۇپ كېلىمەن،
شەپقەتكە يۈزۈم...

يۇلتۇزلار يالقۇنلۇق سۆزلىرىڭمىدى
ئوقۇيمەن ھەر ئاخشام جەمىت تىكىلىپ.
بىلىدىم، تىككەنمۇ بۇ چىنارنى سەن،
ئۆتمەن ئالدىدىن ھەر كۈن ئېگىلىپ...
قايسىدۇ ئايىغىڭ ئىزلىرى؟

تاپسام
قوياتتىم ئۈستىگە خۇشال پۇتۇمنى.
نە ئارھان ياشىسام خۇددى سېنىڭدەك،
ياندۇرۇپ قىشۇ ياز يۈرەك ئوتۇمنى!...
ئەخمەتجان قاسىمى!

سېنى شېغىنىپ،

ياد ئېتەر بۇگۈن ئەل،
 دالا - تۈزلىرىڭ!
 نەۋرەڭمۇ چوڭ بولدى،
 قېشى ئاستىدا،
 ياندىۇ نۇر چېچىپ سېنىڭ كۆزلىرىڭ...
 سەن ئاددىي،
 سەھمىي بىر ئىنسان ئىدىڭ،
 ھۆسنۇڭدە ئەل - يۇرتقا ئىللىق تەبەسسۇم.
 ئالدىڭغا كەلسە بىر چورۇق كىيگەن ئەر،
 چېچىلار يۈزۈڭدىن خۇش پۇراق مەۋسۇم...
 سىردىشىپ ئولتۇرۇپ ئۆز قولۇڭ بىلەن
 تۇتاتتىڭ چاي قۇيۇپ كەلگەن دەردەمەنگە...
 سەن دېھقان بولاتتىڭ ئېتىزغا بېرىپ،
 چاپقۇزۇپ گۈل - چېچەك ئارا - كەتمەنگە...
 بىلىمدىم، نېمىشقا شۇنچىلىك كۆيۈپ،
 بۇ يۇرتنىڭ،
 بۇ ئەلنىڭ يېدىڭ غېمىنى؟
 ھېلىمۇ ئاسماندا قۇياش بار، ئاي بار،
 ئويلدىڭ، بىلىمدىم، زادى نېمىنى؟
 يا شۇنداق يارالغان ئەۋلىيامىدىڭ،
 يا تەڭرىم سالغانمۇ كۆڭلۈڭگە مېھىر؟
 بېلىقنىڭ ھاياتى پەقەت سۇدىلا
 ئەڭ گۈزەل،
 ئەڭ جۇشقۇن،
 ئەڭ ئۇلۇغ شېئىر!...
 مەن ساڭا يا تۇغقان،
 يا پەرزەنت ئەھەس،
 گۈل تۇتۇپ قەبرەڭگە كەلدىم تاڭ سەھەر...

بۇ يۇرتنىڭ مەڭگۈگە سەن بىر ئاتىسى،
پەرزەنتلەر ئىزىڭدىن قىلىدۇ سەپەر...
سادىقلىق —

ئوغۇل - قىز ئار - نوھۇسنىڭ
ۋادىسى ئۈستىدە نۇر چاچقان قۇياش،
قانچىلىك ئۆزگىرىپ كەتمەسۇن دۇنيا،
ئالتۇن كۈن كۆڭلىگە ئەبەدىي يولداش!...

1994 - يىلى 21 - ئۆكتەبىر

جاننى رام قىلغان سۈرەت

(ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئەللىك يىللىق
خاتىرىسىگە بېغىشلايمەن)

قىزىل قان ئىچىدە ياتقان بىر شېھىت
سورىدى ئىگرىغان ھالەتتە مەندىن:
— ئۈندىمۇ ئېيتقىنا، كۆكۈچ رەڭ شىۋاق،
ئابىدە بولمىغان ئاددىي قەبرىمەندىن؟
— ئۈندى! — دەپ قارىدىم قىزىل يۇلغۇنغا،
ئۇيۇققا ئۆرلىدى گۈلگۈن شەپەق — ئوت.
— باغلايدۇ سۈپۈرگە مۆھتەرەم ئانام، —
دېدى ئۇ:

— ھەر كۈنى پاكلىنار بۇ يۇرت!...
جان بەردۇق بۇ زېمىن گۈزەللىكىگە،
قونغا ي دەپ نۇرلۇق تاڭ سۈزۈك شەبىنىمى.
ياشسۇن پاك،
رەڭدار گۈلباغ ئىچىدە،
تاغلار تەڭرىسىنىڭ غېرىپ — سەنىمى!...
ئويغاندىم...

جاننى رام قىلغان سۈرەتتەك،
كېچىكىمدە كۆرگەن جەڭ كەلدى كۆزۈمگە.
ياڭرايتتى ئاۋازى ئۇچقان ئوقلارنىڭ،

كېلەتتى تاڭ يورۇپ دالا - تۈزۈمگە...
قانچە مىڭ رىزۋانگۈل،
قانچە مىڭ رۇستەم،
قالغاندۇ يەر سۆيۈپ ساي - سالالاردىمۇ؟...
شۇلارنىڭ سۈرىتى كۆكۈچ رەڭ شىۋاق،
گۈللىگەن يۇلغۇنلار ئايدالالاردا...
چۈشۈمدە مېنىڭدىن سوئال سورىغان —
ئەرنى قان ئىچىدە شۇ چاغ كۆرگەنتىم.
نېمىشقا بۇرۇنراق تۇغمىدىڭ ئانا؟
پۇچۇلۇپ قوناقتەك ئوتتا كۆيگەنتىم...
ئۆتۈپتۇ ئارىدىن مانا، ئەللىك يىل،
شېھىتلەر روھىغا نەزىر —
ياد ئېتىش!

پەرزەنتلەر بۇرچىغۇ قەبرىلىرىگە
گۈل قويۇپ روھىنى دائىم شاد ئېتىش!...
گۈل تۇتۇپ كەلمەكتە بىر گۈلگۈن سەھەر،
ناخشىغا ئايلىنىپ كەتتى يۈرىكىم.
ياغرايدۇ يېزا - كەنت، شەھەرلەر ئارا،
مۇھەببەت،
مۇھەببەت...
سۆيگۈ كۆرىكىم!...

1994 - يىلى 23 - ئۆكتەبىر، غۇلجا

شائىردا يۈرەك بار

ئۆتتى باھار،

يازلار...

سارغايغان ياپراق

چۈشمەكتە شىلدىرلاپ شېخىدىن يەرگە...

ئېچىلغان دېرىزە ئالدىدا جىمجىت،

تۇرمەن كۆز تىكىپ گۈلگۈن سەھەرگە...

يېشىمۇ ئاتمىشتىن ئاشتى شۇ كۈنلەر،

قايقارا چاچلىرىم رەڭگىدە سۈتنىڭ.

كۆيىدۇ يۈرىكىم بۇرۇنقىدەكلا،

ئىشقىدا لاۋۇلداپ ئانىجان يۇرتىنىڭ...

باسىدۇ ئايغىم يەنە قانچە يول،

بېشىمدىن ئۆتىدۇ يازنىڭ قانچىسى؟!

تېگىدۇ يۈرەككە دائىم توختىماي،

ئەڭ يۈكسەك مۇھەببەت سىرلىق قامچىسى...

— تېز! — دەيدۇ،

— توختىما! — دەيدۇ ھەر سېكۇنت،

بېشىمدا بىر ئاۋاز جاراڭلاپ ھەردەم.

— بۇ كۈنلەر غەنىيمەت!

ئالتۇندىن قىممەت!

يەنە ياز!

بۇ شۇنداق ھاجەتمەن ئالەم!...

بىلىمەن، قەلىم توختىسا ئەگەر،

توختايدۇ ئېقىشتىن تومۇردىكى قان.
 بۇ ئوتلۇق ئەقىدە ئۆمۈر يولۇمغا،
 چاچتى ئۆز نۇرىنى دائىم يورۇق جان!...
 بىر چاغلار دېۋەيلەپ دېگەن ئەزرائىل:
 بۇ يولدا ماڭمىغىن،
 خەتەرلىك بۇ يول!
 مۇھەببەت بولامدۇ قورقسا ئۆلۈمدىن؟!
 — ياق! — دېگەن مۇھەببەت خەزىنىسى، — كۆڭۈل...
 بارمىدۇ شائىرنىڭ شاھلىق تاجىسى،
 ئالتۇنى،
 پىكايى،
 يىغقان پۇللىرى؟!
 قۇياشتا نېمە بار،
 نېمە بار زادى؟!
 دۇنيانى يورۇتقان سۈتتەك نۇرلىرى!...
 شائىردا يۈرەك بار،
 سۆيگۈ بار پەقەت،
 بىر ئۇلۇغ گۈلخان دەك لاۋۇلداپ كۆيگەن!
 ئۇ مەجنۇن،
 كۆيدۇ لەيلىسىگىلا،
 ئەتىنىڭ باغرىدا ناغرا — نەي كۆرگەن!...
 كۈندۈزى كۈن بولۇپ،
 تۈندە تولۇن ئاي
 ئۆرلىسەم ئۇيۇقتىن،
 بۆكۈم ئاسماندا!
 ياشايتتىم ئەبەدىي پارلاق نۇر بولۇپ،
 جاراڭلىق ناخشا — كۆي ئېيتقان جاھاندا!

1995 — يىلى 2 — سېنتەبىر، غۇلجا

بىر ئەتە، بىر ئارزۇ

ئەتە!

شۇنداق

تۈگىمەيدىغان ئەتىلەر بۇ،
كېلىدۇ ئەتىدىن ئەتىگە ئۆتۈپ.

بۈگۈننىڭ ئەتىسى...

ئەتىنىڭ ئەتىسى...

ئەلەمساقتىن تۆكۈمىز تەر

ئۈمىدىنىڭ تويىنى كۈتۈپ...

تۈگەمدۇ ئەتە؟!

تۈگەمدۇ ئۈمىد؟!

ئىنساننىڭ مەجەزى شۇمۇ؟!

بىر ئەتە،

بىر ئارزۇ

كۈنلەر كۈنلەرگە ئۆلسا شۇنداق!

كۆڭۈل ئۇ، ئارمان بىلەن

توختىماي قايناۋاتقان

بىر جۇشقۇن بۇلاق!...

ياق!

ياۋايىلىقتىن چىققان ئەتىلەر

قالمىدى ئۆز رايى بىلەن،

ئىز چۈشمىگەن داللىلاردا

گۈزەل بەشكىرەم...

ئادەم،
 ياشنايدۇ ئۆمىد بىلەن،
 نۇرانە كۆزىدە
 توققۇزى تەل باغۇ ئېرەم!...
 ئۆتكەن ئەتىلەر
 بىر - بىرىدىن شۇنچىلىك يېڭى،
 كېچە چاقماقتىن قورققان ئىنسان
 بۈگۈن چاقماق يۇرتىدا،
 قانائەت غارىنىڭ زاھىتىلارلا
 كەتتى ئۆرتىنىپ
 رەھىمسىز سەپەرنىڭ
 لاۋۇلىدىغان ئوتىدا...
 — ئەتە
 چۆكتۈرىمەن زېمىنغا دان!
 — قويمەن يەنە بىر سۈنئىي ھەمراھنى!
 — ياسايمەن قۇياش كېچىگىمۇ!...
 — ئەتە
 جەننەتتە يايىدايدۇ جان!
 — ماشىنا ئادەم
 كىرىدۇ يانار تاغلار ئىچىگىمۇ!...
 ئەتە ئەتىلەرگە ئەنە شۇنداق
 كېتەر ئۆلىنىپ،
 ئادەم — ئارمان،
 ئارمان — ئادەم،
 ئەتىلەردە
 ئادەمنىڭ كۆيۈۋاتقان يۈرىكى!...
 توختىماي يۈرەك!
 توختىماي ئاياغ!

ئېچىلىدۇ ئاھ، قاچان
ئۈمىدلىرىنىڭ ئاخىرقى پورىكى؟
ياق،
ئەتىلەر تۈگىمەيدۇ!
ئارمانلار تۈگىمەيدۇ!
بۇ ئالەم
ئادەمدىن ① باشلانغان...
ئادەمنىڭ تۇنجى قەدىمى
ھەۋانى ② ئىزدەپ
يالقۇنلۇق مۇھەببەت بىلەن
قىزغىن تاشلانغان!...
ئەتە تۈگىسە تۈگەيدۇ ئالەم!
ئۈمىد تۈگىسە تۈگەيدۇ ھايات!
تۈگىمەس ناخشا
ئادەم ۋە ئارمان!
كىرگەندىمۇ جەننەت ئىچىگە،
ئادەم كۆزىدە
يەنىلا جەننەتتىن
گۈزەل بىر جاھان!...

1997 - يىلى 14 - ماي، غۇلجا

① ئادەم ئانا.

② ھەۋا ئانا.

ساقايمساڭ ماڭا كەلگىن

تېشى قوتۇر
بىر خىل كېسەلغۇ،
تاتىلايدىغان
كەچكىچىلا ئۆز تېنىنى.
مەيلىدى
(دورسىمۇ بار!)
تېرىسىدە بولسا ئاشۇ دەرد،
ئاغرىتمايتتى باشقىنىڭ جېنىنى...
ئاھ، خۇدا ساقلىسۇن
ئىچى قوتۇرلاردىن!
ئۇ تاتىلايدىكەن ئۆزىنىڭ ئەمەس،
ئۆزىگىنىڭ يۈرىكىنى.
بىردەمدىلا تۈزىتىدىكەن
قىزىرىپ،
خۇش پۇراق چېچىپ
ئېچىلغان پۈرىكىنى!...
ھەي، توختا!
دورا بېرەي.
قول ئۈزگىن بۇ كېسەلدىن
ئىچىڭ تىتىلدىمىسۇن!
چىدالماي،
كۆيۈپ يۈرەك - باغرىڭ،

ئايانلىرىڭ غەيۋەت كۈچىدە
غەتىلدەمەسۇن!
بىر چەمدەم ئېلىپ
تۈپسىدىن ئانا يەرنىڭ
يېگىن
خۇددى تالقان يېگەندەك،
دەردىمگە داۋا، رەڭگىمگە شىپا، دەپ!
ساقايىمساڭ ماڭا كەلگىن!
ساقىيىسەن
كۆزىمىزنىڭ تۇتىيىسى
كېپەك ئالتۇنى
يەنە بىر يەپ...

1998 - يىلى 8 - سېنتەبىر، غۇلجا

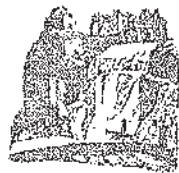

قوشكېزەكلەر

بىلىمدىم، سىرىمۇ بۇ،
دۇنيانىڭ
گۈل بىلەن تىكەن،
كۈلكە بىلەن ياش؟!
كېچىنىڭ كۈندۈزى بار،
بىر دالدا
گۈل بىلەن تاش...
سۆيەلگەنلەر
نەپرەتنىڭ ئوتىدا كۆيەلەيدىكەن.
قاراسلاپ،
ئۇچقۇن چېچىپ،
نەپرەتنى تاشقا قانچىلىك،
شۇنچىلىك سۆيەلەيدىكەن.
يۈرىكىدە
بىر باھارنىڭ
گۈلىنى ئېچىپ...
نەپرەت ۋە سۆيگۈ
قىش بىلەن يازدەك
بۇ ئۇزۇن يولدا

كېلەر ئالىپ بىر - بىرگە...
نەپرەتى بولمىغان ياخشىچاقنىڭ
قونىدۇ گىزىلداپ چۈن
سۆيگۈ شىرنىسىگە...

1998 - يىلى 11 - سېنتەبىر، غۇلجا

خانىش ئاماننىسا

ناخشىچى بۇ يۇرتنىڭ دەريا - كۆللىرى،
 ناخشىچى بۇ يۇرتنىڭ گىياھ - گۈللىرى.
 ياغرايدۇ ناخشىلار قەدىم يوللاردىن،
 ناخشىچى توغراقلىق دەشتى - چۆللىرى...
 بۇ يۇرتتا بىر بوۋاق ئاچسا كۆزىنى،
 بۆلىنەر ناخشا - كۆي بىلەن بۆشۈككە.
 ناخشا - ساز ئىچىدە ئۆتۈپ ئالەمدىن،
 كىرىدۇ ناخشا - كۆي بىلەن تۆشۈككە...
 ئىدىقۇت ناخشىسى،
 كۈسەن كۈيلىرى،
 قۇياشنى يولىدىن قويغان توختىتىپ.
 فارابى ھەلەپتە ① بەزمە ئەھلىنى،
 كۈلدۈرگەن...
 يىغلاشقان...
 كەتكەن ئۇخلىتىپ... ②
 ناخشىچى زېمىنغا چۈشتى پەرىشتە،
 بولدى جان رىشتىسى ساتارغا تار.
 كۆڭلىنى رام قىلىپ ناخشىسى بىلەن،
 بولدى ئاي يەكەننىڭ خاقانىغا يار...

① سۈرىيەدىكى بىر شەھەرنىڭ نامى.

② 13 - ئەسىردە ئۆتكەن گەرەب تارىخچىسى ئىبن خەلىلكاننىڭ «تەسىمەشۋان ئەل
 ھېكمەت» ناملىق ئەسىرىدە يېزىشىچە: «فارابى بىر ئولتۇرۇشتا ساز چېلىپ، ئولتۇر-
 غانلارنى ئاۋۋال كۈلدۈرگەن، كېيىن يىغلاشقان، ئارقىدىن ھەممىسىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ،
 ئولتۇرۇشتىن چىقىپ كەتكەن.»

ئارمانلار گۈل چېچىپ چۈشتى ساماغا،
 خانىشنىڭ كۆڭلىدە لاۋۇلدىدى ئوت.
 ئۇنىڭغا قىممەتلىك ئالتۇن مۇقاملار،
 گويا ئۇلۇغ ئەل،
 جاندىن ئەزىز يۇرت!...
 خان يۆلەك!
 يۇرت - يۇرتتىن كەلدى ئوردىغا،
 مۆھتەرەم پىرلىرى ناخشا - مۇقامنىڭ...
 بولدى زەر ئۇچقۇنى ئاسمانغا يۇلتۇز،
 بۇ يەردە لاۋۇلداپ كۆيگەن گۈلخاننىڭ...
 تۆرەلدى خانىشنىڭ مۇھەببىتىدىن
 ۋاھ، شۇنداق،
 بىر كېچە بىر كۈندۈزلۈك كۆي.
 ئون ئىككى مۇقامدا كۆرۈندى ئۇيغۇر -
 باسقان يول
 شان - شۆھرەت،
 جەڭلەر،
 ئارزۇ - ئوي...
 تارىمنىڭ گۈزىلى ئاماننىساخان،
 گويا بىر جەننەتتىن چىققان پەرى - ھۆر.
 ناخشىچى زېمىندا دىلبەر ھەيكىلى،
 بۈگۈن يەر - جاھانغا چاچار پارلاق نۇر!...
 بۈگۈنمۇ،
 ئەتىمۇ سەن شۇنداق گۈزەل،
 سەن شۇنداق سۆيۈملۈك خەلقىئالەمگە!...
 بولسا ئالەمدە ھېسسىياتلىق جان،
 قول باغلار ھۆرمەتتە بىزنىڭ سەنەمگە!...

1998 - يىلى 26 - سېنتەبىر، غۇلجا

ئۈچ ئەڭگۈشتەر

(مۈتەپەككۈر شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپ تۇغۇلغانلىقىنىڭ
توققۇز يۈز سەكسەن يىللىقىغا بېغىشلايمەن)

يۈسۈپ دەپ ئىسمىنى قويدۇم نەۋرەمنىڭ،
باسارمۇ دانانىڭ پارلاق ئىزىنى؟
چاچارمۇ ئالەمگە بۇ ئەزىز يەرنىڭ،
ئىپار گۈپۈلدىگەن باھار - يازىنى؟
شائىرنىڭ كۆزلىرى كۆرگەن:
بارچە جان،

تارازا ئالدىدا تەڭ بىر زامانى.
ئىلىم - پەن ھېكمىتى كۆڭلىدە داستان،
گۈللىتەر، دېگەن ئۇ، ۋەيران جاھاننى؟...
چۆكتۈرگەن ئادىمىي پەزىلەتلەرنىڭ
ئالتۇن ئۇرۇقىنى جانىجان ئەلگە.
مۇھەببەت قىلغۇزغان ھەرىكەتلەرنىڭ —
مەقسىتى:

قۇياشنى ئانىجان يەرگە —
چۈشۈرۈپ كېچىسىز جەننەت ياراتماق،
گۈل - گىياھ،
ئادەمنى قاھ - قاھ كۈلدۈرۈپ.
جىمىكى كۆڭۈلگە بەخت تاراتماق،
ئادالەت ئوتىدا غەمنى كۆيدۈرۈپ...

كىمكى چاچسا گۈل ئۇ بولدى تىرىك! —
دېگەن ئۇ ئۇيۇققا ئالتۇن خەت يېزىپ.
كىمكى چاچسا گۈل ئۇ ئۆلدى تىرىك! —
دېگەن ئۇ ئاسمان ۋە زېمىننى كېزىپ...
ئۆتتى ئاھ، بۇ ئۆمرۈم
(مانانلىق سەھەر)

يېتەلمەي بوۋامنىڭ ئوي - ئارزۇسىغا.
نەۋرەممۇ ئەر يېتىپ باشلىسا سەپەر،
ئاسارمۇ گۈلدەستە توي ماۋزۇسىغا؟
ئىسمىڭنى يۈسۈپ دەپ قويدى ئىمام،
جايناماز ئۈستىدە بىر رەت دوھىلىتىپ.
قالدى بىر سېنىڭدە قوزام، ئىمانىم،
پەلەكنىڭ چاقىنى ماڭغىن چۆرگىلىتىپ!...
بوۋامنىڭ ئاشۇ ئۈچ ئەڭگۈشتەرى نۇر —
چاچقان كۈن بۇ يۇرتتا كېچىمۇ كۈندۈز.
گۈل - گىياھ،
ھايۋىنى،
ئادىمىمۇ ھۆر،
چۈشىدۇ زېمىنغا قۇياش، ئاي، يۇلتۇز!...

1998 - يىلى 20 - ئۆكتەبىر

ئاقبالداق سېتىۋاتقان بالا

— ئاقبالداق!
— ئاقبالداق!...
تۆت كوچا —
قايناق بازاردا
تىترەيدۇ مەسۇم بىر ئاۋاز —
يىغا پۇراپ...
كېتىۋاتاتتىم
بىردىنلا يۈرىكىم
توختاپ قالغاندەك
تۇيۇلدى ماڭا
غەم — غۇسسە كېچىسى ئوراپ...
چىرايى سارغايغان پەرىشتىمۇ
قارايتتى كۆكتىن،
قايغۇلۇق كۆزلىرىنى
چوڭ ئېچىپ.
توختىغانمۇ ئېرىقتىكى سۇ؟
توختىغانمۇ ئايلىنىشتىن يەر؟
يويۇرماقلار ئاستا شىلدىرلاپ
قارار مۇڭ چىچىپ...
قىيا — چىيا بازار گويى
قىزىل قىيامەت.

ھاسرايدۇ،
 ۋارقىرايدۇ سايرام بوغۇلۇپ...
 ئاڭلىنىدۇ يەنە شۇ
 سەبىي سادا:
 — ئاقبالداق!
 — ئاقبالداق!...
 قالغاندەك بازارغىلا تۇغۇلۇپ...
 ئۇ مېنىڭ ئەتەمغۇ؟
 چاققاندا گۈلدۈرلەپ خۇددى چاقماقتەك
 مۇشۇ ئوي - خىيال
 كۆكسۈمدە
 يۈرىكىم كەتتى تىتىلىپ...
 ئاڭلىدىمۇ مېنىڭ فالەمنى،
 چىقتى ياش
 ئۇچۇۋاتقان بۈركۈتنىڭ كۆزلىرىدىن
 قايناپ،
 ئېتىلىپ...
 بىز بۈگۈن ھارپىسىدىغۇ،
 كىم بولار ئىگىسى،
 خوجايىنى؟ —
 دەۋاتقان،
 سۇلايمان خەزىنىسى ئېچىلىدىغان
 يېڭى ئەسىرنىڭ؟!
 ئاھ، خۇدا!
 بولامدۇق ئاقبالداق ساتىدىغىنى،
 كائىنات سىرىنى ئاچىدىغانلار.
 قۇياش،
 ئاي،

يۇلتۇزلارنى
 چاچقۇ قىلىپ چاچىدىغانلار
 توي ئويىدايدىغان ئالتۇن قەسىرنىڭ؟
 بولالمىساق بىزمۇ خوجايىنى
 كېلىۋاتقان يېڭى يۈز يىلنىڭ،
 قانداق كۆتۈرىمىز باش
 ئالدىدا يەرۇ ئاسمان،
 خەلقئالەمنىڭ؟
 ئۇيغۇر بولۇپ،
 تەڭرىتاغ بولۇپ
 تۇرالامدۇق، ئېيتقىنا، سۆيۈملۈك ئەل - يۇرت؟
 قالماي ئىزا كېچىسىدە
 ئار - نومۇس، ئەلەمنىڭ؟...
 بالىلار بور تۇتسۇن،
 قەدىرلىك ئاتا - ئانىلار،
 ھازىرچە بىزنىڭ كۈنىمىز
 بولسىمۇ سېرىقتال...
 ئاتىسى،
 ئانىسى ئۆتۈپ دۇنيادىن،
 قان يىغلاپ قالدى ئىككىسى.
 جالالىنىڭ قولىدا بىگىز،
 ئوقۇغان بىلال^①...
 كۆيمەيلى بۈگۈننىڭ غېمىدىلا،
 سۆيەيلى ئەتىمىزنىمۇ
 كۆڭلىمىزدە
 گۈزەل ئوي - ئارمانلارنى

① بىلال — شائىر موللا بىلال (نازىم).

گۈل ئاچقۇزۇپ!...
ئىلىم - پەن دۇنياسى
ئەتىكى دۇنيا،
كىرەيلى شادىيانە ناخشىمىز بىلەن،
كۆڭلىمىزدە قۇياشنى
نۇر چاچقۇزۇپ!...
فارابى،
يۈسۈپلەر ئۆتكەن تارىخ
قارايدۇ قەبرىسىدىن،
قىلايلى روھىغا نەزىر
جۇشى ئۇرغۇزۇپ
مۇھەببەت - مېھرىمىزنى!
ئوقۇيلى خاتتەڭرى،
تەڭرىتاغنىڭ چوققىسىدىن
يەنە بىر «قۇتادغۇ بىلىك» —
شاھ داستان —
شېئىرىمىزنى!...
قېنى، ئانا،
ئاسقىن بوغىچىنى
ئوغلۇڭنىڭ بوينىغا.
قېنى، ئاتا،
قارا كۆز بوتاڭنىڭ تۇتقىن قولىنى:
ساتمىسۇن بىرمۇ بالا ئاقبالداق.
قىلايلى ھەسەن - ھۈسەن
جاندىن ئەزىز ئەتىمىزنىڭ
مەكتەپكە بارار يولىنى!...

1998 - يىلى 15 - نويابىر، غۇلجا

قۇياش ۋە مۇھەببەت

سارغايىدى دەل - دەرەخ،
گۈل ۋە گىياھلار،
كەتتىمۇ ئاجىزلاپ قۇياشنىڭ نۇرى؟
ياتىدۇ كۆمۈلۈپ قارغا قىيالار،
زەھەرلىك سوغىمىدۇ ئالەمنىڭ شورى؟
قانچىلىك چىرايلىق باھار كۈنلىرى،
جۇلالىق ئاللىرى باغۇ بوستاننىڭ؟
رەڭمۇرەڭ،
خۇش پۇراق غۇنچە - گۈللىرى،
يۈرەكنىڭ ھۇزۇرى گۈل - گۈلىستاننىڭ!...
ئاق ئۆرۈك مەي بولدى،
كۆكچىلەر شەربەت،
ئالتۇندەك باشاقلار ساڭگىلاتقان باش.
گۈزەل بۇ دۇنيا ياز،
باھاردا پەقەت،
كۈلگەچكە ئۈستىدە پەرىشتە قۇياش!...
يەنە بىر قۇياش بار يورۇق جاھاندا،
نۇرىدىن چىرايلار گۈلگۈن سەھەردەك.
تەبەسسۇم —
جۇشقۇنلۇق ناخشا جاھاندا،
ھايات بىر توي تارتىپ ماڭغان سەپەردەك...
بۇ قۇياش ئوتىدىن ئايرىلسا ھايات،

باغرى قان،
 كۆزى ياش،
 ئاغزى نالە - زار...
 بۇلنار قۇشلاردەك قۇيرۇق ۋە قانات،
 ئۇچالماي رەھىمسىز قول - قوللاردا خار...
 مۇھەببەت - ھاياتنىڭ نۇرلۇق قۇياشى،
 ئۇ كۈلگەن زېمىندا ئىسسىق ھارارەت،
 تۆكۈلمەس كۆزلەرنىڭ ئاچچىق كۆز ياشى،
 گۈللەيدۇ باھاردەك بەخت - سائادەت!...
 مۇھەببەت بىلەنلا ھايات يېقىملىق،
 مۇھەببەت بىلەنلا كۆڭۈللۈك ئويلار...
 مۇھەببەت بىلەنلا دوستلۇق،
 يېقىنلىق،
 قىزىدۇ ھەر ياندا شاد - خۇرام تويلار!...
 ئاسماندا كۈن كۈلۈپ تۇرسۇن ھەرقاچان،
 ئايلا نسۇن ئوقىدا بىزنىڭ يەر شارى،
 گۈل - غۇنچە ئىچىدە يايىرسۇن جانان،
 كۆي تۆكۈپ زېمىنغا قۇياش نۇر تارى!...
 قاپلىسۇن مۇھەببەت دىل - باغرىمىزنى،
 قاپلىسۇن مۇھەببەت ئۆيىمىزنىمۇ!
 چالا يلى شادلىنىپ ساز - ناغرىمىزنى،
 قاپلىسۇن مۇھەببەت كۈيىمىزنىمۇ!...
 يەر شارى ئۆيىمىز،
 سۆيەيلى دىلدىن،
 قۇياش نۇر چاچقاندەك مۇھەببەت چېچىپ،
 چېچىلسا مۇھەببەت جىمىكى تىلدىن،
 ئايلىنار جەننەتكە رەڭدار گۈل ئېچىپ!...

1999 - يىلى 28 - فېۋرال، غۇلجا

غۇرۇر

قاراڭغۇ تۈن
قانداقمۇ ئۆتەر كۈندۈزگە،
ئاستا ئاقىرىپ
گۈلگۈن شەپقە ئايلىنىدىغان
تېڭى بولمىسا؟
مەيلى ئۇ بولمىسۇن سامساق بەكسى،
ۋە ياكى پىچىقى يېڭىسارنىڭ،
كېسەلمەس قىلىنمۇ
بىسى بولمىسا؟
بولمىسا ئادەمدە غۇرۇر دېگەن
تاشلايتتىمۇ مەردانە ئاياغ
ئىشلەپ يەيدىغان قۇياشلىق ئالەمگە،
ئىشلىمەي يەيدىغان بېھشتىن ①؟...
مىننەتلىك تاماق —
ئادەمگە نوھۇس،
ئۆزۈڭ تىككەن كۆچەتتىكى
قوتۇر ئالمىمۇ
يۈرىكىڭگە قەن،
باشقىلار بەرگەن شېرىن يېمىشتىن...

① بۇ يەردە ئادەم بېھشتە ئىشلىمەي يەيدىغان بۇغداينى يەپ قويۇپ، بۇغداينى ئىشلەپ يەيدىغان دۇنياغا ھەيدەلگەنلىكى ھەققىدىكى دىنىي رىۋايەت كۆزدە تۇتۇلدى.

ئالەمگە ناخشا بولاتتىڭ،
داستان بولاتتىڭ،
چەيلىمەيلا ياشىيالىساڭ
جان - جىگەرەم،
ئۆز - ئۆزۈڭنى
ئۆزۈڭنىڭ پۇتلىرىدا...
سەن ئۆزۈڭنى قەدىرلىمەسەڭ
قەدىرلەمدۇ باشقىلار؟
ئاي بول — يورۇيدۇ كېچە،
قۇياش بول — يورۇيدۇ كۈندۈز
ھۆرمەت يۇرتلىرىدا...
ھىجىيشتىن ھەزەر ئەيلە،
تەبەسسۇم قانچىلىك گۈزەل،
ئېچىلىدۇ ناماز شامدىلا
تەمىگە ياماشقان ھەشقىچەك.
گۈلگۈن شەپەق
گۈلگۈن ئالەم!
ناخشا ئېيتىپ ئۇچار شامال.
ئوخشايدۇ ھۆر - پەرىشتىگە
مېۋە بېرەر گۈل - چېچەك!...
تەرىپىگە سۆز يەتمەيدىغان،
تەرەپ - تەرىپىگە كۆز يەتمەيدىغان
ئاق كۆڭۈللۈك،
ئىشچان مەجەز
بولامدىكەن
روھىي گادايلاردا؟...
ئۆزگىگە ئەمەس،
ئۆزۈڭنىڭ ئەقلى،

قول - پۇتلىرىڭغا —
 تايانساڭلا،
 سەنمۇ جان - جىگەرىم:
 ياشىيالايسەن
 ئايۋان - سارايلاردا...
 كېلىدۇ سۇلايمان خەزىنىسى
 ساڭا
 ئۆز تەرىڭدىن.
 خىزىرىنىڭ شەپقىتى
 ۋە ياكى ئۆزگىنىڭ رەھمىدىن ئەمەس!
 بولىدۇ قولۇڭدا ئۆز ئەركىڭ،
 ئۆز ھوقۇقۇڭ،
 سەنمۇ بىر ئادەمدەك
 ئۆز بۇرنۇڭ بىلەن
 ئالساڭ نەپەس!...
 نەقەدەر گۈزەل
 بۇركۈتلەرنىڭ قانات قېقىشى!
 نەقەدەر جۇشقۇن
 تاغ سۈيىنىڭ قايناپ ئېقىشى!
 ئالەم كۆڭۈللۈك
 نەغمە - ناۋالاردىن...
 كەلدۇق كۈلۈپ،
 كەلدۇق يايىراپ
 ئوتتۇز ئوغۇلنىڭ بىرى بولۇپ،
 توققۇز قىزنىڭ بىرى بولۇپ
 مەشرەپ،
 سامالاردىن...
 پەسلەشتۈرمە ئۆزۈڭنى،

ئۆزۈڭنىڭ بولمىغان ئالىمغا
قول سوزۇپ.
— مەن ئاسمان! — دېمە،
كۆتۈرۈلۈپ ئۇچىدا پۈتۈڭنىڭ!
گۈزەللىك ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا:
ئۇچمىساڭ،
ئۆملىمىسەڭ
سەن غۇرۇرلۇق ئادەم،
چاقىنغاي كۆزۈڭدىن
مۇھەببەت ئۇچقۇنلىرى
كۆڭۈلدىكى ئوتۇڭنىڭ!...
غۇرۇرسىز ئادەم،
يىلىكسىز سۆڭەك،
جىسمى بار، روھى يوق،
توختام سۇ —
سېسىپ تۈگەيدىغان ئاز كۈندىلا!...
سەنمۇ ناخشىچى ئاتىلىسەن،
جان — جىگەرەم،
ئەل ئىچىدە ھۆرمەتلىنىپ،
ئۆز يۈرىكىڭ،
ئۆز ئاغزىڭ بىلەن
كۈيلىگەن كۈيدىلا!...

2000 — يىلى 25 — فېۋرال، غۇلجا

گۈللىگەن سېرىنگۈل

ھەممىسى بىر رەڭدە،
ھەممىسى ئوپمۇ ئوخشاش.
ھەممىسى كەتكەن ئېچىلىپ
قارىغىنا، گۈزەل نەقەدەر!
تارايدۇ گۈپۈلدەپ خۇشپۇراق.
ھەممىسى سۆيگۈ گۈلى،
كاككۇك گۈلى،
ھەممىسى چىرايلىق زەڭگەر...
تۇرىمەن ئالدىدا
يۈرىكىم
ھاياجاندىن يەرۇ ئاسمانغا
ياغراتقان جۇشقۇنلۇق شېئىر.
قارىسام...
قارىسام...
ئەندىكىپ - چۆچۈپ
ئويغىنىدۇ خىياللىرىم
چىقۇراتقان قۇياشتەك.
ئاھ، ئۇنى گۈزەللەشتۈرگەن
قانداق سېھىر؟!...
قىزىق تونۇردىن
يېڭىلا چىققان ئىسسىق ناندەك
ئىسسىق سۆزلەر

چىقماقتا ئىسسىق يۈرىكىمدىن.

ئايلاندى بۇلبۇلغا

سۆيۈنگەن سادىق شائىرى

ئانىنىڭ،

ئاتىنىڭ،

قوۋمى - قېرىندىشىنىڭ

مۇھەببەت كۆرىكىدىن!...

بىلىمدىم، بۇ خام خىيالمۇ

زادىلا كۈلمەيدىغان.

ئالدىمدىكى سېرىنگۈلدەك

ئېچىلىپ

خۇش يۇراق چېچىپ؟!

يېپىلەمدۇق بىزمۇ ھەي...

ياز كېلىپ

ياپىيشىل باراڭلاردا

ئابىناۋات،

شېرىن - شېكەر كۆكچىلەرنى

ئاھ، يېچىپ؟!...

باشقىلارنىڭ قولى گۈل بولۇپ،

بىزنىڭ قولىمىز

گۈل ئېچىلماس سېسىق گىياھمۇ؟

كەممۇ بىزنىڭ ئەقلىمىز

قولى گۈللەردىن؟!

نېمىشقا

بىزمۇ تىللا ئالالمايمىز

ئالدى - كەينىگە قارىماي

يورغىلاپ كېتىۋاتقان

يورغا كۈنلەردىن؟!

بىلەمسەن، بىر دەققە
 يارىتىدۇ بىر قىللا،
 يارىتالماستىن بىر قىللا
 بىر دەققىنى.
 بىزمۇ ھەي، تۆرەلگەنغۇ
 قىللار ئېچىلغان داللىرىدىن؟!...
 بىزدە كەممۇ يا ھۇھەبەت،
 بىزدە كەممۇ يا ئەقىل،
 بولالمىدۇق
 بۇلۇڭگويى ئېلىپ كېلەلەيدىغان
 مېھرىلىك بالىلىرىدىن؟!...
 بىزدىمۇ بۈگۈن ئالىملار،
 دوكتورلار،
 بىزدىمۇ بۈگۈن
 كائىناتنىڭ سىرىنى ئېچىۋاتقان
 قالاي - قالاي ئوغۇل - قىزلار؟!...
 بىزدىمۇ بۈگۈن
 قۇياشقا،
 ئايغا،
 يۇلتۇزلارغا
 رەڭدار ھەسەن - ھۈسەندەك
 سوزۇلغان ئىزلار...
 ھەممىمىز ئالدىمىدىكى
 سېرىنكۈلدەك
 ئويۇم ئوخشاش،
 بىر رەڭدە
 كېتەرمىدۇق ۋاھ، ئېچىلىپ؟!...
 بولماسمىدى بۇ ئالەمدە

ئانىمىز تەڭرىتاغ
بىر سېرىنگۈل،
خۇشبۇي يۇرتقى
گۈپۈلدەپ چىچىلىپ!...
سېرىنگۈل — قېرىنداشلىق گۈلى،
سېرىنگۈل — ئىناقلىق گۈلى،
بىزمۇ ھەي، ئېچىلايلى ھەممىمىز تەڭ
مېھرى — مۇھەببەت ئۇرغۇتۇپ!...
بۇلبۇل بۈگۈن
قارىغىنا، سېرىنگۈلنىڭ بېشىدا
سايىرايدۇ كېچە — كۈندۈز
تېخىچىلا ئويغانمىغان قېرىندىشىنى
ئەنە، ئويغىتىپ!...
مۇھەببەت بار يەردە
قۇياش بار،
ئىناقلىق بار يەردە
كۈلكە — ناخشا بار.
قېرىندىشىم، بۇ ھېكمەتنى
يادىڭدا تۇت!
گۈللىسۇن سېرىنگۈدەك
ناخشا ياڭراپ،
قۇياش كۈلۈپ،
بىزنىڭ بۇ جېنىمىز —
ئەزىزانە يۇرت!...

2000 — يىلى 12 — ئاپرېل، غۇلجا

ئايىمساڭلا ھېكمىتىڭنى

مۇئەللىم،
مۇبارەك بايرىمىڭ بۈگۈن،
سەن سۆيگەن داللىرىدىن
كەلدىم ساڭا
بىر دەستە گۈل ئېلىپ.
سېنى كىم: كېچىدىكى ئاي، دېمەيدۇ؟
سېنى كىم: كۈندۈزدىكى كۈن، دېمەيدۇ؟
كېلىسەن نۇر چېچىپ ئالەمگە
دوسكىدىن يول ئېلىپ...
سېنىڭ كۆڭلۈڭ:
داللىرىغا
گۈل پۈركۈپ ئېقىۋاتقان
ئانا دەريا.
سېنىڭ كۆڭلۈڭ
ئالتۇن قۇياش نۇر چېچىۋاتقان
زەڭگەر ئاسمان.
سېنىڭ كۆڭلۈڭ
زەر سېپىپ كۆيۈۋاتقان
يالقۇنلۇق گۈلخان.
سېنىڭ كۆڭلۈڭ گۈزەل ناخشا.

گۈزەل داستان!...
 كىم كۆرۈپتۇ كۆڭلىنى ئادەمنىڭ،
 قايسى دانا،
 قايسى دوختۇر،
 بۇ ئالەم بىنا بولۇپ،
 تا بۈگۈنگىچە؟!...
 ئالما دەرىخىنىڭ گۈزەللىكى
 ئىچىدىن چىققان گۈللىرىدە،
 مەي بولغان ئالمىسىدا...
 ئاي - يۇلتۇزى بىلەن چىرايلىق
 تۈن — كېچە...
 پىچىرلايسەن ئۆز ئۆزۈڭگە
 كىرۋېتىپ ئىشكىدىن سىنىپنىڭ،
 جاپاكەش،
 ھەر كۈنى بىر،
 ئاغزىڭدىن چىقىدىغىنى
 چىرايلىق كۆڭلۈڭ:
 ھېچكىمگە تىنمايدىغان
 مۇھەببەتلىك ئالەمدىكى
 يوشۇرۇن سىر:
 — ئالدىمدا ماڭا قاراپ ئولتۇرغانلار
 ئىنىمغۇ،
 سىڭلىمغۇ،
 قېرىندىشىمغۇ،
 كۆيمىسەم غېمىدە شام بولۇپ،
 بولمامدىمەن يۈزى قارا؟!

ئاقمىسام مۇھەببەت دەرياسىدا
تاھىردەك،
قالمايدىمەن سورىقىدا ۋىجدانىڭ.
ئۇ چاغدا
قانداق يۈرەلەيمەن بۇ ئەل،
بۇ يۇرت ئارا؟!...
بەرمىسەم رەئالىقنى،
بەرمىسەم دانالىقنى،
بەرمىسەم پەرھادلىقنى،
دەسسېگىنىمغۇ ئۆز ئۆزۈمنى
ئۆز ئايىغىمدا؟!...
ئۇلار بۇ يۇرتنىڭ گۈل - چېچىكى،
ئۇلار بۇ يۇرتنىڭ كېلەچىكى.
تۇتاي سۆيۈملۈك پۇشتى - پاناھىمغا
ئېتىپ ئەتكەنچاي
مېھرىم سۈتى — قايىمىقىدا...
سەن شۇنداق كەلدىڭ
تۇتۇپ ئاق بورنى.
سەن شۇنداق تەر تۆكتۈڭ
ئەزگۈ ئويللىرىڭدىن
گۈل ئۈندۈرۈپ.
سايرىتاي شەرىپىڭگە، ئەزىز مۇئەللىم
ئېچىلغان گۈللىرىڭنىڭ ھەربىرىگە
بىردىن
خۇشناۋالىق
بۆلۈل قوندۇرۇپ.

ئۆلچىسەك
ھۆرمەتلىك ئۇستاز،
تېشى قىلىپ يەر شارىنى تارازىنىڭ
باسالارمىدۇ
قەدىر - قىممىتىڭنى؟
ئۈمىد سەندە!
سەنلا كۆلدۈرەلەيسەن ئەتىمىزنى
بۇلبۇلگويادەك.
گۈل چاچقۇزۇپ ئاغزىدىن،
ئايىمىساڭلا جان كۆيدۈرۈپ ھېكمىتىڭنى!...

2000 - يىلى 24 - ئاۋغۇست، غۇلجا

بىر تولۇن ئاي ئويغاق

كېچە شېرىن ...
ئۇيقۇ شېرىن ...
ئۇخلىماقتا قۇياش،
ئۇخلىماقتا كۈندۈز،
ئۇخلىماقتا دەل - دەرەخ،
گۈل - گىياھ،
شامالار ...
ئۇخلىماقتا شەھەر،
ئۇخلىماقتا ئەر،
ئۇخلىماقتا جىگدە پۇرىقى پۇراپ
بىلەكلىرى ئاق
ساھىبجامالار ...
بىر تولۇن ئاي ئويغاق ...
ئۇ تاماشىدا،
كۆڭۈللۈك سەيلىدە.
كۆزلىرىدە باغ
كۆزلىرىدە تاغ ...
ئاق بۇلۇت تۇنىگەن قىيا
ئاستىدىكى شارقىرىغان ساي ...
ئويغاق بىر ئانا،

يېقىپ باغرىنى رەڭدار ئالەمگە،
ئەمگۈزەر ئاق سۈتىنى ئەتىسىگە،
مۇڭلۇق ئەللەي ناخشىسىدىن
ھەم ئويغاق ساراي...

2001 - يىلى 10 - ئاپرېل، غۇلجا

ماۋزۇسىز

قۇياشنىڭ تارلىرى ئالتۇن رەڭگىدە،
چالدىۇ قېنى كىم راسا ئەۋجىگە؟
شەبنەم بار تىكەنلىك گۈلنىڭ بەرگىدە،
كىم ئېلىپ چاچىدىۇ دېڭىز مەۋجىگە؟
چالالىغان قۇياشنىڭ ئۆز بالىسى،
چاچالىغان دېڭىزنىڭ كۆز قارىسى...

2002 - يىلى 7 - يانۋار، غۇلجا

ئاق

ئاق

ئۇ — نۇر،

قۇياشتىن تۆكۈلىدىغان

يەر — جاھاننى يورۇتۇپ.

ئاق —

ئۇ ئاق كۆڭۈل،

خۇش قىلار خۇددى ئاق گۈلدەك

خۇش يۇراق يۇرۇتۇپ...

ئانىنىڭ سۈتىمۇ ئاق،

كۆز ئاچقان بوۋاقنى

ئۆستۈرۈپ قىلار پەرىزات،

ياكى نەۋقيران.

ئاق —

ئاق ناندەك ئۇلۇغ،

ئاق ۋىجداننىڭ رەڭگى،

ئاق — مۇقەددەس ئىمان!...

ئاتىلار قەدىمدىن ئۇلۇغلاپ

كەلدى ئاقنى،

ئاق نىيەت،

ئاق كۆڭۈل،

ئاقىول، دەپ...

ھەي، سۈركىمىگىن ئاققا قارىنى،

نېيتى قارا،
ئۆلسەن سەنمۇ بىر كۈنى
قارا يەپ...
ياۋاشتەك كۆرۈنگىنى بىلەن
ئاق سېھرىلىك:
ھەققەت ئېگىلىسىمۇ
سۇنماس ھېچقاچان!
كېلىدۇ بۇ يولدا ناخشا ئېيتىپ
ئاق كۆڭۈل ئادەم،
ئاق كۆڭۈل جاھان!...

2002 - يىلى 7 - ئاپرېل، غۇلجا

ئادەم

زېمىننىڭ بېشىغا
نېمىلەر كەلمىدى دەيسەن،
نەچچە قېتىم تاغلار ئۆرۈلۈپ،
توپانلار باستى ئۈستىنى.
يامغۇردەك ياغدى ياش،
قىياندەك ئاقتى قان،
باغلار چۆللۈشۈپ
قاپلىدى يولۋاس تېرىسىدەك
داغلار كۆكسىنى...
جەسەتلەر قالدى كۆمۈلمەي
جەڭگاھتا
سايىنىڭ تېشىدەك،
كەتمىدى يەر بۇ دەرد - ئازابتىن
يەنىلا يېرىلىپ...
ئوت كەتكەن دالدا
يەنە گۈل - گىياھ،
چۈشەتتى ئۈنچە - مەرۋايىت
گۈلگۈن سەھەردە
يەرگە سېرىلىپ...
زېمىندەك كۆتۈرۈشلۈك،
زېمىندەك چىداملىق يەنە بىرى
بارمىدۇ بۇ دۇنيادا، ئېيتىڭلارچۇ؟

بار بولسا بېرىپ سۆيەي!...
 بولسا ئۇنىڭ يۈرىكى
 راستلا ئۈمىد،
 مەنمۇ بىر ئۆمۈر ئۈمىد تەك
 يالقۇنلاپ كۆيەي!...
 — بار! — دېگەن سادا كەلدى
 شۇدەم زېمىندىن،
 مېنىڭ ئۇغلۇم —
 ئۇلۇغ ئادەم!...
 باغلىدى قول پەرىشتىلەر،
 ئېگىلىدى تال - تېرەك،
 گۈل - گىياھلار،
 تۈردى ھۆرمەتتە
 ئون سەككىز مىڭ ئالەم!...
 — «ئاياغلىرى ئايرىلمىسلا
 مېنىڭ ئۈستۈمدىن
 ئۇنى يېڭەلمەيدۇ ھەرقانداق قايغۇ،
 ئازاب - ئوقۇبەت،
 جەبرى - جاپا!...
 — راست! — دېدىم پىچىرلاپ شۇئان،
 — ئادەم زېمىندىن كەلگەن:
 ئۇ زېمىندەك كۆتۈرۈشلۈك،
 ئۇ زېمىندەك ۋاپا!...

2002 - يىلى 12 - ئۆكتەبىر، غۇلجا

سېنىڭ بىر ئۇھىڭغا

كۆيمىسە ئىچىدە يالقۇنلىغان ئوت،
بولامدۇ ھېكمىتى تاھىرلىقىمنىڭ؟
بولمىسام سەن بىلەن ھەممەنەپەس ئەل - يۇرت،
بولامدۇ قىممىتى شائىرلىقىمنىڭ؟
شېئىرىمنى ئوقۇپ، — ئۇھ! — دېگىنىڭ مەلەم،
چىرايلىق باھاردەك كۈلەر يۈرىكىم.
سېنىڭ بىر ئۇھىڭغا گۈلدەستە ھەمدەم،
بولاتتى ئالەمدە سۆيگۈ كۆرىكىم!...

2003 - يىلى 3 - مارت، غۇلجا

قېرىنداش

سەن ۋە مەن قېرىنداش —
بىر شاختىكى گۈل،
بىلگىن، بۇ مۇھەببەت قىممەت - قەدرىنى!
بولايلى ھەر ئىشتا سۈتتەك ئاق كۆڭۈل،
چىچىپ بىر - بىرىمىزگە دىل ئەتىرىنى...
پۇل،

شۆھرەت،
ئالتۇن تاج قوللارنىڭ كىرى،
ئۇلاردىن مىڭ ئەلا قېرىنداش ھامان.
بولمىسا بىزلەردە قېرىنداش مېھرى،
ۋەيرانە بۇ گۈزەل ئانىجان ماكان!...
ساڭا دەي: كەچمەيمەن سېنىڭدىن ھەرگىز،
ئۇرساڭمۇ، بىلىمەن قېرىندىشىم، دەپ.
سەن ماڭا يەنىلا شۇنچىلىك ئەزىز،
ياشايمەن غېمىڭنى ئۆلگۈچىلىك يەپ!...

2003 - يىلى 28 - سېنتەبىر، غۇلجا

سىر

قەلىمىم توختىمايدۇ زادىلا
بىلىمدىم، ئۇنىڭ سىرى
كۆڭلۈمدىكى كۆيۈكمىكىن؟
شېئىر دېگەن مۇھەببەتتۇ؟
ئانىجان يۇرت ئۆز ئوغلغا
ھەممىدىن بۈيۈكمىكىن؟
ئاسمىنىدا ئاي بولۇپ،
قۇياش بولۇپ
كەزسەممۇ قانارمەنمۇ
ئەزىز تەڭرىتېغىم ھۆسنىگە؟
يېتەتتىم ئارمانىمغا
چىچىلىپ كەتسەم شېئىر بولۇپ
گۆھەر زېمىن كۆكسىگە؟

2003 - يىلى 4 - نوپاىر، غۇلجا

كاۋاپ

قۇرىغان يۇلغۇن شاخلىرى
كۆيمەكتە لاۋۇلداپ،
قاقاس دالدىكى
كۆيۈك تاغ يېنىدا
ئۇچقۇن چېچىپ.
يېڭىلا بۇ يەرگە قونغان كارۋان
قورساق غېمىدە،
كۈنپېتىش تەرەپ
قىزارغان قىزىلگۈل ئېچىپ...
بىرى قايناتماقتا چاي،
بىرى توغرىماقتا كاۋاپقا گۆش،
بىرى ياسىماقتا زىخ
قىزىل يۇلغۇندىن،
بىرى چالماقتا راۋاب...
قوقاسقا ئايلاندى گۈلخان بىردەمدە،
بىر ئالدى تاغ باغرىنى
زىرە پۇرىقى،
پىشماقتا يالقۇن ئۈستىدە
قوي گۆشى كاۋاپ...
كىرمەكتە قاراڭغۇ كېچىگە
يىپەك يولى.
ياتىدۇ كاۋاپقا تويغان ياش يىگىت

ئەمدى چۈش كۆرۈپ.
ياغرايدۇ ئۇزۇن كوچىدا
بىر ئاشىق يۈرەك —
سۆيگۈ ناخشىسى،
ئۆتمەكتە تۇن كېچە
پىژىلداپ كۆيۈپ...

2005 - يىلى 30 - سېنتەبىر، غۇلجا

كۆيسە ھەربىر ئادەم

بىلىمدىم، يۈرىكى ئوت،
يۈرىكى گۈلخانمىدۇ،
كېچە - كۈندۈز
لاۋۇلداپ كۆيىدىغان؟!...
ئۇ شۇنداق ئادەمكى:
بىر تال كۆكتات،
بىر تال كېپىنەك،
جان - جىگەر قېرىندىشىنى
چىن - پىششىق سۆيىدىغان؟!...
قارىسام: بەزىلەر
ئىسسىنىدۇ ئوتقا كېلىپ،
ئىسسىتىدۇ گاھى ئۇ
مۇزلىغان بىچارىنى ئۆزى بېرىپ...
ئۇ ئۆزىنىڭمۇ غېمىدە،
كۆپرەك ئۆزگىنىڭ،
يۈرىدۇ
شەپقەتكە ئانار يېرىپ...
ئوت ئۇلۇغ!
مۇھەببەت ئۇلۇغ!
كۆيسە ھەربىر ئادەم
ئاشۇ ئەردەك
ھەربىر گىياھ،

ھەر بىر قۇشقاچقا
تېخىمۇ گۈزەللىشىۋاتىتى بۇ ئالەم!...
ياشىسا ئادەملەر
ئاغزىدىن گۈل چېچىپ بىر - بىرىگە
بۇلبۇلگويادەك،
كۈلەتتى قاقاقلاپ تاش،
قاقاقلاپ قەلەم...
قەلەم...

2006 - يىلى 11 - سېنتەبىر، غۇلجا

ئەڭ بەختلىك شائىر

شېئىرلىرىم بىر پارچە ئوت
يۈرىكىم گۈلخاندىن ئۇچۇپ چىققان.
ھەربىر سۆزى،
ھەربىر مىسراسى
كۆيمەكتە ئالتۇن زەر چېچىپ...
سېزىمەن ئۆزۈمنى
بۇ ئالەمدىكى ئەڭ بەختلىك شائىر:
كۈلسە شېئىرلىرىمدا
كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن يۇرت
گۈل ئېچىپ!...

2007 - يىلى 19 - فېۋرال، غۇلجا

مۇھەببەت بىلەنلا

قۇياشسىز يورۇماس كۈندۈز - يورۇقلۇق،
ئالتۇن ئاي بولمىسا كۈلمەس ئايدىن ئايدىن.
مۇھەببەت بىلەنلا ئالەم كۆڭۈللۈك،
مۇھەببەت بىلەنلا بولار توي - تۆكۈن...
مۇھەببەت بىلەنلا باشلىنار ھايات،
مۇھەببەت بىلەنلا قىلار ھەم داۋام.
مۇھەببەت بىلەنلا چىقىرىپ قانات،
خانتەڭرى ئۈستىدە ئوينىيدۇ بايرام...
مۇھەببەتلىك ۋەتەن،
مۇھەببەتلىك ئۆي،
ھاياتنىڭ جەننىتى —
جان كۈلىدىغان!
بۇنداق يۇرت، بۇنداق ئۆي، بۇنداق كۈنگە كۈي
بولار ھايات پەيزىنى كۆرىدىغان!...

2009 - يىلى 14 - مارت، غۇلجا

بىر كۆپلىتىلىق شېئىرلار

يۈز - كۆزى بولسىلا دېمىگىن ئادەم،
بەزىلەر ھىجايىسا ساڭا قايغۇ - غەم.
تىكلەنسە كىرىپكى يىڭىندەك ساڭا،
كېلىدۇ بېشىڭغا ئازاب يا ماتەم...

1959 - يىلى 11 - نوپاىىر، غۇلجا

كۈن چىقتى، ئالەمنىڭ چىرايى ئاپتاپ،
گۈل - چېچەك ھۆسىندە بەخت جىلۋىسى.
بىلىمدىم، كۈنىمدۇ ئادەمدىن تارتىپ،
گىياھ ۋە گۈللەرنىڭ مەككە - قىبلىسى؟!

1973 - يىلى 6 - ئاپرىل، غۇلجا

تىلەيمەن، بولمىغىن سەن زادى تۇتى،
بۇ ماكان ئەزەلدىن بۇلبۇلنىڭ يۇرتى.
بولدى قىل، نومۇستىن ئۆلتۈرمەي بىزنى،
يانغاي ھەي، قەلبىڭدە ساداقەت ئوتى.

1975 - يىلى 9 - ماي، غۇلجا

يارەببىم!
ئايرىغىن يۇل ۋە مەنسەپتىن،

ئايرىما ئىنساننى گۈزەللىكتىن ھېچ
ئايلاڭسام ئادىمى ھايۋانغا ئەگەر،
جەبرائىل بويىنۇمغا ئۇرغاي، ئاھ، قىلىچ!

1981 - يىلى 2 - ئاۋغۇست، غۇلجا

كىردى ئۇ جەننەتنىڭ راھەت - پەيزىگە،
ئۆزگىنىڭ يىغىسى كۆلىدە ئۈزۈپ.
ئىلىشىپ سوراققا جېنى نەيزىگە،
كەتتى بىر ئاھ بىلەن توزغاقتەك توزۇپ...

1984 - يىلى 5 - يانۋار، غۇلجا

يېيىلار چاۋسى چىتقا تۆھمەتنىڭ،
كېلىدۇ ياشىرىپ ئادەم ۋە ھاۋا!
بۇ ئالەم تۇپرىقى پاك مۇھەببەتنىڭ،
ھاياتنىڭ شادلىقى مەڭگۈلۈك ناۋا...

1984 - يىلى 3 - فېۋرال، غۇلجا

شائىرەمۇ ئادەمغۇ، يازغان شېئىرىنى،
دېمىگىن قۇرۇق ئوي - خىيالىنىڭ گۈلى.
تىزار ئۇ قۇرلارغا تۇرمۇش سىرىنى،
كۆزىگە كۆرۈنۈپ بەختنىڭ يولى.

1988 - يىلى 10 - سېنتەبىر، غۇلجا

بىلىمدىم، قىيىنمۇ ئالەمدە شۇنچە،
بىلىمكى، دوستلارنىڭ يۈرەك مۇڭۇمنى؟!

سۆزلەپمۇ كۆڭلۈمنى كۆرسىتەلمەستىن
يۈرىمەن بىلەلمەي چۈش يا ئوڭۇمنى...

1988 - يىلى 11 - سېنتەبىر، غۇلجا

ئۆتكەندۇ قانچە مىڭ يىللار بېشىدىن،
قۇياشنىڭ چىرايى بىر خىلدا ھامان.
ھۆرمەتلىك ئادەملەر تاج كىيسە ياكى،
يېقىلسا، سۆزلەيدۇ بىر تىلدا ھامان.

1992 - يىلى 26 - نويابىر، غۇلجا

ماڭا ئەزىز تېنىمنىڭ ھەممە يېرى،
قىممەتلىك ۋەتەننىڭ ئېدىرى، قىرى.
نېمىشقىدۇ يۈرەكنىڭ ئورنى باشقىچە،
ئۆزگىچە تۇغۇلغان بۇ يۇرتنىڭ مېھرى.

2006 - يىلى 24 - سېنتەبىر، غۇلجا

تىلىك دىلىڭنىڭ ئەينەن كۆرىكى،
ئەينەكتە كۆرۈنگەن دەل ئۆزۈڭدەك.
بولسا ھەر سۆزۈڭ ۋىجدان پورىكى،
تىلىڭمۇ بولار يورۇق يۈزۈڭدەك.

2007 - يىلى 6 - ئىيۇن، غۇلجا

مۇھەببەت ۋە تەبەسسۇم

ئاپتورى: مۇھەممەتجان سادىق

مەسئۇل مۇھەررىرى: بارىجان زەپەر

مەسئۇل كوررېكتورى: گۈلشەھەر نېغمەت

تەكلىپلىك كوررېكتورى: ياسىن زايموف

گۈزەل سەنئەت لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر

تېلېفون: 0991 - 2827472

پوچتا نومۇرى: 830001

باسقۇچى: ئۈرۈمچى باجياخۇ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى

ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى

فورماتى: 880 × 1230 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 5

قىستۇرما بېتى: 4

نەشرى: 2010 - يىلى 7 - ئاي 1 - نەشرى

باسمىسى: 2010 - يىلى 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تراژى: 5000 — 1

كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 13517 - 2

باھاسى: 15.00 يۈەن

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Remziye KASIM

EĞİTİM

-2013 Dilek Anadolu Lisesi

2016-2020 Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

2021- Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

Staj: Atatürk Anadolu Lisesi

YAYINLARI

Makaleler

1. Kasım, Remziye (2023). Uygur Türklerinin Çin Baskısına Karşı Var Olma Mücadelesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2023 /21, S. 98-106.

Bildiriler

1. Karakaya, Remziye (2021). Modern Türk Lehçelerinin Alfabe Çalışmaları ve Ortak Yazı Dili Oluşumu, *VIII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*.

2. Kasım, Remziye (2023). Çağdaş Uygur Edebiyatında Şiir Çözümlemesi Örneği, *“Yeni Çağda Eğitim Ve Araştırma Faaliyetleri: Gerçekler Ve Zorluklar”Uluslararası Bilimsel Konferansın BildirileriCilt I Mingöçevir*, 16-17 Aralık 2022.

